

Л.Д. Удалова, В.В. Рожнова, Д.О. Савицький, О.Ю. Хабло, О.В. Римарчук

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС УКРАЇНИ
у питаннях і відповідях

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Л.Д. Удалова, В.В. Рожнова, Д.О. Савицький, О.Ю. Хабло, О.В. Римарчук

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС УКРАЇНИ
у питаннях і відповідях

Навчальний посібник

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

четверте видання, перероблене і доповнене

Київ
Видавець
2016

Автори:

Удалова Л. Д. – доктор юридичних наук, професор, Заслужений діяч науки і техніки України, директор Інституту післядипломної освіти Національної академії внутрішніх справ;

Рожнова В. В. – кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ;

Савицький Д. О. – кандидат юридичних наук, доцент, заступник директора Інституту післядипломної освіти Національної академії внутрішніх справ;

Хабло О. Ю. – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ;

Римарчук О. В. – кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ.

Рецензенти :

Є.Д. Лук'янчиков – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри інформаційного права та права інтелектуальної власності Національного технічного університету України “КПІ”;

А.В. Іщенко – доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України, професор кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ.

ЗМІСТ

Список скорочень

Передмова

ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА

ПИТАННЯ 1. Поняття кримінального процесу

ПИТАННЯ 2. Історичні форми кримінального процесу

ПИТАННЯ 3. Завдання кримінального процесу

ПИТАННЯ 4. Стадії кримінального процесу та їх система

ПИТАННЯ 5. Кримінальна процесуальна форма

ПИТАННЯ 6. Кримінальні процесуальні функції

ПИТАННЯ 7. Кримінальні процесуальні правовідносини

ПИТАННЯ 8. Кримінальні процесуальні гарантії

ПИТАННЯ 9. Кримінальні процесуальні документи

ПИТАННЯ 10. Поняття кримінального процесуального права, його предмет та методи

ПИТАННЯ 11. Джерела кримінального процесуального права України

ПИТАННЯ 12. Кримінальне процесуальне право в системі інших галузей права

ПИТАННЯ 13. Поняття та значення кримінального процесуального закону

ПИТАННЯ 14. Кримінальні процесуальні норми та їх види

ПИТАННЯ 15. Структура кримінальної процесуальної норми

ПИТАННЯ 16. Дія кримінального процесуального закону України в просторі

ПИТАННЯ 17. Дія кримінального процесуального закону України в часі

ПИТАННЯ 18. Дія кримінального процесуального закону України за колом осіб

ПИТАННЯ 19. Застосування кримінального процесуального закону за аналогією

ПИТАННЯ 20. Поняття та значення засад кримінального провадження

ПИТАННЯ 21. Класифікація засад кримінального провадження

ПИТАННЯ 22. Засада верховенства права

- ПИТАННЯ 23. Засада законності
- ПИТАННЯ 24. Засада рівності перед законом і судом
- ПИТАННЯ 25. Засада поваги до людської гідності
- ПИТАННЯ 26. Засада забезпечення права людини на свободу та особисту недоторканність
- ПИТАННЯ 27. Засада недоторканність житла чи іншого володіння особи
- ПИТАННЯ 28. Засада таємниці спілкування
- ПИТАННЯ 29. Засада невтручання у приватне життя
- ПИТАННЯ 30. Засада недоторканості права власності
- ПИТАННЯ 31. Засада презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини
- ПИТАННЯ 32. Засада свободи від самовикриття та право не свідчити проти близьких родичів та членів сім'ї
- ПИТАННЯ 33. Засада заборони двічі притягувати до кримінальної відповідальності за одне і те саме правопорушення
- ПИТАННЯ 34. Засада забезпечення права на захист
- ПИТАННЯ 35. Засада доступу до правосуддя та обов'язковість судових рішень
- ПИТАННЯ 36. Засада змагальності сторін та свободи у поданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості
- ПИТАННЯ 37. Засада безпосередності дослідження показань, речей і документів
- ПИТАННЯ 38. Засада забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності
- ПИТАННЯ 39. Засада публічності
- ПИТАННЯ 40. Засада диспозитивності
- ПИТАННЯ 41. Засада гласності і відкритості судового провадження та його повне фіксування технічними засобами
- ПИТАННЯ 42. Засада розумних строків
- ПИТАННЯ 43. Засада мови, якою здійснюється кримінальне провадження

- ПИТАННЯ 44. Поняття суб'єктів кримінального процесу та їх класифікація
- ПИТАННЯ 45. Суд та його повноваження
- ПИТАННЯ 46. Слідчий суддя та його повноваження
- ПИТАННЯ 47. Присяжний: його права та обов'язки
- ПИТАННЯ 48. Прокурор та його повноваження
- ПИТАННЯ 49. Слідчий та його повноваження
- ПИТАННЯ 50. Керівник органу досудового розслідування, його повноваження
- ПИТАННЯ 51. Оперативні підрозділи, їх повноваження
- ПИТАННЯ 52. Підозрюваний, обвинувачений: їх правовий статус
- ПИТАННЯ 53. Захисник: його процесуальний статус
- ПИТАННЯ 54. Обов'язкова участь захисника
- ПИТАННЯ 55. Потерпілий: його права та обов'язки
- ПИТАННЯ 56. Заявник: його правовий статус
- ПИТАННЯ 57. Цивільний позивач: його права та обов'язки
- ПИТАННЯ 58. Цивільний відповідач: його правовий статус
- ПИТАННЯ 59. Представники потерпілого, цивільного позивача та цивільного відповідача
- ПИТАННЯ 60. Законний представник у кримінальному провадженні
- ПИТАННЯ 61. Представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження
- ПИТАННЯ 62. Третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт, як учасник кримінального провадження
- ПИТАННЯ 63. Особи, які відіграють допоміжну роль у кримінальному процесі
- ПИТАННЯ 64. Свідок: його правовий статус
- ПИТАННЯ 65. Особи, які не підлягають допиту як свідки
- ПИТАННЯ 66. Перекладач: його правовий статус
- ПИТАННЯ 67. Експерт: його права та обов'язки
- ПИТАННЯ 68. Спеціаліст: його права та обов'язки

- ПИТАННЯ 69. Поняття: його права та обов'язки
- ПИТАННЯ 70. Відводи у кримінальному провадженні
- ПИТАННЯ 71. Забезпечення безпеки суб'єктів кримінального провадження
- ПИТАННЯ 72. Кримінальне процесуальне доказування: поняття та значення
- ПИТАННЯ 73. Збирання доказів у кримінальному провадженні
- ПИТАННЯ 74. Перевірка доказів. Способи перевірки доказів та їх процесуальних джерел
- ПИТАННЯ 75. Оцінка доказів. Внутрішнє переконання в механізмі оцінки доказів
- ПИТАННЯ 76. Критерії оцінки доказів та їх процесуальних джерел
- ПИТАННЯ 77. Підстави та процесуальний порядок визнання доказів недопустимими
- ПИТАННЯ 78. Предмет доказування у кримінальному провадженні
- ПИТАННЯ 79. Межі та суб'єкти доказування
- ПИТАННЯ 80. Поняття і значення доказів та їх процесуальних джерел у кримінальному процесі
- ПИТАННЯ 81. Класифікація доказів у кримінальному процесі
- ПИТАННЯ 82. Показання як процесуальні джерела доказів
- ПИТАННЯ 83. Оцінка та перевірка показань свідка
- ПИТАННЯ 84. Види показань підозрюваного, обвинуваченого
- ПИТАННЯ 85. Речові докази: поняття та види
- ПИТАННЯ 86. Документи як джерела доказів
- ПИТАННЯ 87. Процесуальний порядок зберігання речових доказів і документів
- ПИТАННЯ 88. Протоколи процесуальних дій
- ПИТАННЯ 89. Висновок експерта
- ПИТАННЯ 90. Поняття та види шкоди, яка підлягає відшкодуванню (компенсації) у кримінальному провадженні
- ПИТАННЯ 91. Способи (форми) відшкодування (компенсації) шкоди у кримінальному провадженні

- ПИТАННЯ 92. Поняття цивільного позову у кримінальному провадженні
- ПИТАННЯ 93. Підстави, предмет і особливості доказування цивільного позову у кримінальному провадженні
- ПИТАННЯ 94. Суб'єкти цивільного позову
- ПИТАННЯ 95. Кримінальні процесуальні заходи забезпечення цивільного позову
- ПИТАННЯ 96. Вирішення цивільного позову в кримінальному провадженні
- ПИТАННЯ 97. Відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю
- ПИТАННЯ 98. Поняття процесуальних строків та їх види
- ПИТАННЯ 99. Правила обчислення процесуальних строків
- ПИТАННЯ 100. Поняття і види процесуальних витрат
- ПИТАННЯ 101. Поняття заходів забезпечення кримінального провадження
- ПИТАННЯ 102. Види заходів забезпечення кримінального провадження
- ПИТАННЯ 103. Класифікація заходів забезпечення кримінального провадження
- ПИТАННЯ 104. Загальні правила застосування заходів забезпечення кримінального провадження
- ПИТАННЯ 105. Виклик слідчим, прокурором, судовий виклик
- ПИТАННЯ 106. Привід: підстави та порядок застосування
- ПИТАННЯ 107. Накладення грошового стягнення як захід забезпечення кримінального провадження
- ПИТАННЯ 108. Тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом
- ПИТАННЯ 109. Відсторонення від посади
- ПИТАННЯ 110. Тимчасовий доступ до речей і документів
- ПИТАННЯ 111. Тимчасове вилучення майна: підстави та порядок застосування
- ПИТАННЯ 112. Арешт майна у кримінальному провадженні
- ПИТАННЯ 113. Поняття та види запобіжних заходів
- ПИТАННЯ 114. Мета та підстави застосування запобіжних заходів

ПИТАННЯ 115. Загальний порядок застосування, зміни та скасування запобіжних заходів

ПИТАННЯ 116. Особисте зобов'язання: порядок застосування, наслідки порушення

ПИТАННЯ 117. Особиста порука: порядок і умови застосування

ПИТАННЯ 118. Застава: порядок застосування. Визначення розміру застави

ПИТАННЯ 119. Домашній арешт: порядок і умови застосування

ПИТАННЯ 120. Тримання під вартою: порядок і умови застосування

ПИТАННЯ 121. Строки тримання під вартою та порядок їх продовження

ПИТАННЯ 122. Поняття та види затримання у кримінальному процесі

ПИТАННЯ 123. Затримання на підставі ухвали слідчого судді, суду про дозвіл на затримання з метою приводу

ПИТАННЯ 124. Затримання особи без ухвали слідчого судді, суду

ОСОБЛИВА ЧАСТИНА

ПИТАННЯ 1. Поняття стадії досудового розслідування та її завдання. Форми досудового розслідування

ПИТАННЯ 2 Дізнання: поняття та особливості провадження

ПИТАННЯ 3. Загальні положення досудового розслідування

ПИТАННЯ 4. Початок досудового розслідування

ПИТАННЯ 5. Підслідність кримінальних проваджень

ПИТАННЯ 6. Об'єднання і виділення матеріалів досудового розслідування

ПИТАННЯ 7. Місце провадження досудового розслідування

ПИТАННЯ 8. Строки досудового розслідування

ПИТАННЯ 9. Розгляд клопотань під час досудового розслідування

ПИТАННЯ 10. Ознайомлення з матеріалами досудового розслідування до його завершення

ПИТАННЯ 11. Недопустимість розголошення відомостей досудового розслідування

- ПИТАННЯ 12. Взаємодія слідчого з оперативними підрозділами
- ПИТАННЯ 13. Складання процесуальних документів під час досудового розслідування
- ПИТАННЯ 14. Застосування технічних засобів фіксування кримінального провадження
- ПИТАННЯ 15. Поняття слідчих (розшукових) дій та їх система
- ПИТАННЯ 16. Класифікація слідчих (розшукових) дій
- ПИТАННЯ 17. Загальні вимоги до проведення слідчих (розшукових) дій
- ПИТАННЯ 18. Допит: поняття, види, процесуальний порядок проведення
- ПИТАННЯ 19. Одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб
- ПИТАННЯ 20. Особливості допиту малолітньої або неповнолітньої особи
- ПИТАННЯ 21. Пред'явлення для впізнання: поняття, процесуальний порядок проведення
- ПИТАННЯ 22. Обшук: поняття, види та процесуальний порядок проведення
- ПИТАННЯ 23. Огляд: поняття, види, процесуальний порядок проведення
- ПИТАННЯ 24. Огляд трупа, пов'язаного з ексгумацією: поняття та процесуальний порядок проведення
- ПИТАННЯ 25. Слідчий експеримент: поняття, процесуальний порядок проведення
- ПИТАННЯ 26. Освідування особи: поняття, процесуальний порядок проведення
- ПИТАННЯ 27. Підстави проведення експертизи та порядок залучення експерта
- ПИТАННЯ 28. Негласні слідчі (розшукові) дії: поняття та види
- ПИТАННЯ 29. Загальні вимоги до проведення негласних слідчих (розшукових) дій
- ПИТАННЯ 30. Аудіо-, відеоконтроль особи
- ПИТАННЯ 31. Накладення арешту на кореспонденцію
- ПИТАННЯ 32. Огляд і виїмка кореспонденції
- ПИТАННЯ 33. Зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж

- ПИТАННЯ 34. Зняття інформації з електронних інформаційних систем
- ПИТАННЯ 35. Обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи
- ПИТАННЯ 36. Установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу
- ПИТАННЯ 37. Спостереження за особою в публічно доступних місцях
- ПИТАННЯ 38. Моніторинг банківських рахунків
- ПИТАННЯ 39. Аудіо-, відеоконтроль місця
- ПИТАННЯ 40. Контроль за вчиненням злочину
- ПИТАННЯ 41. Виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації
- ПИТАННЯ 42. Негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження
- ПИТАННЯ 43. Повідомлення про підозру: суть та значення
- ПИТАННЯ 44. Випадки та порядок повідомлення про підозру
- ПИТАННЯ 45. Зміна повідомлення про підозру
- ПИТАННЯ 46. Зупинення досудового розслідування: підстави та процесуальний порядок
- ПИТАННЯ 47. Відновлення досудового розслідування: підстави, процесуальний порядок
- ПИТАННЯ 48. Особливості спеціального досудового розслідування кримінальних правопорушень
- ПИТАННЯ 49. Форми закінчення досудового розслідування
- ПИТАННЯ 50. Систематизація матеріалів кримінального провадження
- ПИТАННЯ 51. Підстави закриття кримінального провадження та провадження щодо юридичної особи
- ПИТАННЯ 52. Процесуальний порядок закриття кримінального провадження
- ПИТАННЯ 53. Звільнення особи від кримінальної відповідальності: підстави та процесуальний порядок
- ПИТАННЯ 54. Відкриття матеріалів іншій стороні
- ПИТАННЯ 55. Обвинувальний акт: поняття, значення та зміст

ПИТАННЯ 56. Оскарження рішень, дій чи бездіяльності слідчого або прокурора на досудовому провадженні

ПИТАННЯ 57. Оскарження ухвал слідчого судді під час досудового розслідування

ПИТАННЯ 58. Оскарження слідчим рішень, дій чи бездіяльності прокурора

ПИТАННЯ 59. Поняття підсудності. Види підсудності

ПИТАННЯ 60. Порядок направлення кримінального провадження з одного суду до іншого

ПИТАННЯ 61. Поняття, завдання та значення підготовчого провадження

ПИТАННЯ 62. Питання, що вирішуються у зв'язку з підготовкою до судового розгляду

ПИТАННЯ 63. Порядок, строки та рішення підготовчого провадження

ПИТАННЯ 64. Ознайомлення з матеріалами кримінального провадження (кримінальною справою)

ПИТАННЯ 65. Поняття, суть і значення судового розгляду

ПИТАННЯ 66. Загальні положення судового розгляду

ПИТАННЯ 67. Незмінність складу суду при розгляді справи

ПИТАННЯ 68. Головуючий у судовому засіданні

ПИТАННЯ 69. Безперервність судового розгляду

ПИТАННЯ 70. Заходи до порушників порядку судового засідання

ПИТАННЯ 71. Підстави проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції під час судового провадження

ПИТАННЯ 72. Межі судового розгляду

ПИТАННЯ 73. Процедура судового розгляду

ПИТАННЯ 74. Види вироків

ПИТАННЯ 75. Структура та зміст вироку

ПИТАННЯ 76. Ухвала суду, її зміст

ПИТАННЯ 77. Спрощене провадження щодо кримінальних проступків

ПИТАННЯ 78. Провадження в суді присяжних

- ПИТАННЯ 79. Поняття, завдання й основні риси стадії апеляційного провадження
- ПИТАННЯ 80. Предмет та суб'єкти апеляційного оскарження
- ПИТАННЯ 81. Порядок і строки апеляційного оскарження
- ПИТАННЯ 82. Суд апеляційної інстанції
- ПИТАННЯ 83. Результати апеляційного розгляду
- ПИТАННЯ 84. Підстави для скасування або зміни судового рішення судом апеляційної інстанції
- ПИТАННЯ 85. Стадія касаційного провадження: поняття, завдання
- ПИТАННЯ 86. Предмет касаційного оскарження
- ПИТАННЯ 87. Суб'єкти, порядок та строки касаційного оскарження
- ПИТАННЯ 88. Результати розгляду касаційної скарги
- ПИТАННЯ 89. Провадження у Верховному Суді України: поняття та підстави
- ПИТАННЯ 90. Суб'єкти та строки подання заяви про перегляд судового рішення Верховним Судом України
- ПИТАННЯ 91. Результати розгляду справи Верховним Судом України
- ПИТАННЯ 92. Поняття й значення стадії провадження за нововиявленими обставинами
- ПИТАННЯ 93. Підстави для перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами
- ПИТАННЯ 94. Суб'єкти та строки звернення про перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами
- ПИТАННЯ 95. Судове рішення за наслідками кримінального провадження за нововиявленими обставинами
- ПИТАННЯ 96. Особливі порядки кримінального провадження
- ПИТАННЯ 97. Кримінальне провадження на підставі угод: види угод та загальний порядок їх судового провадження
- ПИТАННЯ 98. Угода про примирення: порядок ініціювання та укладення

ПИТАННЯ 99. Угода про визнання винуватості: порядок ініціювання та укладення

ПИТАННЯ 100. Кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення: поняття та особливості

ПИТАННЯ 101. Кримінальне провадження щодо окремої категорії осіб

ПИТАННЯ 102. Особливості кримінального провадження щодо неповнолітніх

ПИТАННЯ 103. Обставини, що підлягають встановленню у кримінальному провадженню щодо неповнолітніх

ПИТАННЯ 104. Порядок виклику та допиту неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого

ПИТАННЯ 105. Порядок застосування до неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого запобіжного заходу

ПИТАННЯ 106. Застосування до неповнолітніх примусових заходів виховного характеру

ПИТАННЯ 107. Підстави застосування примусових заходів медичного характеру

ПИТАННЯ 108. Досудове розслідування у кримінальному провадженні щодо застосування примусових заходів медичного характеру

ПИТАННЯ 109. Кримінальне провадження, яке містить відомості, що становлять державну таємницю

ПИТАННЯ 110. Кримінальне провадження на території дипломатичних представництв, консульських установ України, на повітряному, морському чи річковому судні, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні

ПИТАННЯ 111. Суть, значення і завдання стадії виконання судових рішень

ПИТАННЯ 112. Набрання судовим рішенням законної сили

ПИТАННЯ 113. Порядок звернення судового рішення до виконання

ПИТАННЯ 114. Питання, які вирішуються судом у стадії виконання судових рішень

ПИТАННЯ 115. Міжнародна правова допомога: поняття, форми та підстави здійснення

ПИТАННЯ 116. Суб'єкти міжнародної правової допомоги

ПИТАННЯ 117. Процесуальний порядок вручення документів

ПИТАННЯ 118. Міжнародна правова допомога при проведенні процесуальних дій: порядок здійснення

ПИТАННЯ 119. Видача особи (екстрадиція): поняття, підстави застосування

ПИТАННЯ 120. Тимчасова видача та процесуальний порядок її здійснення

ПИТАННЯ 121. Переїняття кримінального провадження: поняття, підстави застосування

ПИТАННЯ 122. Передача засуджених осіб і їх прийняття для відбування покарання

ПИТАННЯ 123. Підстави і порядок виконання вироків судів іноземних держав

Основні нормативні акти та література для поглибленого вивчення навчальної дисципліни “Кримінальний процес України”

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

АРК – Автономна Республіка Крим

ЄРДР – Єдиний реєстр досудових розслідувань

КК України – Кримінальний кодекс України

КПК України – Кримінальний процесуальний кодекс України

КУпАП – Кодекс України про адміністративні правопорушення

МВС – Міністерство внутрішніх справ

НМДГ – неоподаткований мінімум доходів громадян

ООН – Організація Об'єднаних Націй

ОРД – оперативно-розшукова діяльність

РМЗП – розмір мінімальної заробітної плати

ЦК України – Цивільний кодекс України

гл. – глава

ст. – стаття

п. – пункт

ч. – частина

ПЕРЕДМОВА

Кримінальний процес України – одна із основних, фундаментальних та базових юридичних дисциплін у підготовці висококваліфікованих спеціалістів-юристів вищих навчальних закладах. Її призначення – надати можливість студентам, слухачам отримати необхідну інформацію про те, як має здійснюватися кримінальне провадження.

Прийнятий 13 квітня 2012 року Кримінальний процесуальний кодекс України постійно удосконалюється. Законодавець розробив численні зміни та доповнення до кримінального процесуального законодавства, які стосуються: спеціального досудового розслідування та судового провадження, здійснення арешту майна, процесуального статусу нового учасника кримінального провадження – представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження тощо. Ці зміни і обумовили необхідність оновлення навчального посібника “Кримінальний процес України у питаннях і відповідях”.

У Загальній частині посібника розглядаються такі основні питання: поняття, суть і завдання кримінального процесу, джерела кримінального процесуального права, засади, суб’єкти кримінального провадження, докази та доказування у кримінальному процесі, відшкодування шкоди, процесуальні строки і витрати, заходи забезпечення кримінального провадження. В Особливій частині розглядаються стадії кримінального процесу та приділяється увага детальній характеристиці слідчих (розшукових) дій, особливих порядків кримінального провадження та основних положень міжнародного співробітництва під час кримінального провадження.

Навчальний посібник “Кримінальний процес України у питаннях та відповідях” підготовлений у рамках чинного кримінального процесуального законодавства України і допоможе слухачам та студентам під час підготовки до складання заліків та іспитів із зазначеної навчальної дисципліни.

ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА

ПИТАННЯ 1. Поняття кримінального процесу

Слово “*процес*” походить від латинського “*processus*” – рух, діяльність, просування вперед.

Кримінальний процес – це врегульована кримінальним процесуальним законом діяльність органів досудового розслідування, прокуратури і суду за участю інших фізичних та юридичних осіб, спрямована на розслідування кримінальних правопорушень, викриття осіб, які їх вчинили, здійснення правосуддя у кримінальному провадженні, а також на вирішення інших питань кримінального провадження.

Поняття “кримінальний процес” вживається у чотирьох значеннях:

– як *специфічний вид діяльності* (кримінальне провадження, кримінальна процесуальна діяльність) – врегульована кримінальним процесуальним законом діяльність органів досудового розслідування, прокуратури та суду за участю інших фізичних та юридичних осіб, спрямована на виконання завдань кримінального провадження;

– як *галузь права* (кримінальне процесуальне право) – одна із галузей правової системи України, яка є сукупністю правових норм, що регулюють діяльність органів досудового розслідування, прокуратури та суду, а також інших фізичних та юридичних осіб, які залучаються до цієї діяльності, під час здійснення кримінального провадження;

– як *галузь науки* (наука кримінального процесу) – галузь правової науки, предметом дослідження якої є кримінальне процесуальне право, практика його застосування, а метою – формулювання пропозицій і рекомендацій щодо удосконалення кримінального процесуального законодавства та практики діяльності органів досудового розслідування, прокуратури та суду;

– як навчальна дисципліна – дисципліна, яку вивчають у вищих навчальних закладах юридичного профілю, предметом якої є кримінальне процесуальне право, практика його застосування, а також наука кримінального процесу.

ПИТАННЯ 2. Історичні форми кримінального процесу

Протягом усього періоду існування кримінального процесу у різних державах і у різний час він набував певних рис, властивостей, які покладені в основу виділення історичних форм кримінального процесу.

Розрізняють такі **історичні форми організації кримінального процесу** на певному етапі його розвитку:

1. *Обвинувальний кримінальний процес* мав поширення у рабовласницьких і феодальних державах у період раннього феодалізму.

Процес ініціювався завдяки приватному кримінальному переслідуванню, обов'язок доказування рівномірно поділявся між обвинувачем і обвинуваченим, суд, перебуваючи в положенні пасивної третьої сторони, лише фіксував результат боротьби сторін, обґрунтовуючи своє рішення не встановленими обставинами справи, а результатами обраних сторонами способів доказування (поєдинків, ордалій, клятв та ін.).

2. *Розшуковий (інквізиційний) кримінальний процес* зародився у рабовласницьких державах і набув свого розвитку у період пізнього феодалізму, і особливо в період абсолютизму.

Процес здійснювався у формі розшуку, що проводився в умовах таємності і за відсутності змагальності. Також були відсутні рівноправні сторони, розподіл функцій обвинувачення, захисту та правосуддя, обвинувачений виступав об'єктом процесу, а не його учасником, не маючи засобів для свого захисту. У законодавчих актах знайшла своє закріплення система формальних доказів. Завданням суду визнавалось не вирішення правового спору, а боротьба зі злочинністю.

3. *Змагальний кримінальний процес* одержав найбільше поширення у державах з англосаксонською правовою системою.

Процес ґрунтується на чіткому розподілі процесуальних функцій, різноманітності форм обвинувачення, допущенні матеріального і формального захисту. Зміст процесу становить спір про право двох рівноправних сторін, обвинувача та обвинуваченого, перед неупередженим судом. Суд є самостійним і незалежним від сторін, оцінює докази за внутрішнім переконанням на підставі закону.

4. *Змішаний кримінальний процес* притаманний державам з романо-германською (континентальною) системою права.

Процес поєднує в собі слідчу форму досудового розслідування та змагальну – судового розгляду. Вирішальна роль належить стадії судового розгляду, що завершується ухваленням вироку. Передбачена система доказів, заснована на їх вільній оцінці за внутрішнім переконанням. Водночас, збережена таємниця досудового розслідування, органи кримінального переслідування наділені достатньо широкими повноваженнями.

ПИТАННЯ 3. Завдання кримінального процесу

Завдання кримінального провадження сформульовані в ст. 2 КПК України. Ними є:

1) захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень;

2) охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження;

3) забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного

учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура.

Вимога швидкості означає максимальне наближення строків проведення досудового розслідування та судового розгляду до моменту вчинення кримінального правопорушення (початку кримінального провадження).

Вимога повноти означає встановлення під час проведення досудового розслідування та судового розгляду всіх обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні (ст. 91 КПК України).

Вимога неупередженості означає об'єктивне, безстороннє дослідження обставин кримінального провадження під час досудового розслідування та судового розгляду.

ПИТАННЯ 4. Стадії кримінального процесу та їх система

Стадії кримінального процесу – це відносно самостійні етапи (частини) кримінальної процесуальної діяльності, що характеризуються безпосередніми завданнями, специфічним колом учасників, властивою їм кримінальною процесуальною формою та підсумковими рішеннями.

Відповідно до чинного законодавства кримінальне провадження складається з певної кількості стадій, сукупність яких утворює **систему стадій кримінального процесу**, а саме:

- 1) досудове розслідування;
- 2) підготовче провадження;
- 3) судовий розгляд;
- 4) провадження в суді апеляційної інстанції (апеляційне провадження);
- 5) виконання судових рішень;
- 6) провадження в суді касаційної інстанції (касаційне провадження);
- 7) провадження у Верховному Суді України;
- 8) провадження за нововиявленими обставинами.

Кримінальний процес не завжди проходить усі ці стадії. Він може завершитися, наприклад, в стадії досудового розслідування (підготовчого провадження) шляхом прийняття рішення про закриття кримінального провадження; у разі неподання апеляційних і касаційних скарг будуть відсутні стадії апеляційного та касаційного провадження; у разі відсутності підстав для провадження у Верховному Суді України та провадження за нововиявленими обставинами – будуть відсутні і ці стадії.

ПИТАННЯ 5. Кримінальна процесуальна форма

Кримінальна процесуальна форма – це визначений законом порядок кримінального провадження загалом, порядок виконання окремих процесуальних дій та порядок прийняття процесуальних рішень.

Основні риси процесуальної форми:

- точне встановлення в законі порядку діяльності державних органів;
- надання зацікавленим особам права безпосередньо брати участь у процесуальній діяльності з метою охорони своїх прав та законних інтересів;
- створення спеціальних гарантій дотримання прав та законних інтересів осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні;
- забезпечення прийняття рішення відповідно до закону та на підставі фактів, які встановлені в законі.

Значення кримінальної процесуальної форми:

- забезпечує дотримання режиму законності в кримінальному процесі;
- створює необхідні умови для швидкого, повного та неупередженого кримінального провадження;
- забезпечує захист прав і законних інтересів осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні;
- сприяє забезпеченню виховного впливу кримінального процесу;
- забезпечує єдиний порядок кримінального провадження.

Кримінальна процесуальна форма є:

– **уніфікованою** – встановлення єдиного (уніфікованого) порядку здійснення кримінальної процесуальної діяльності для усіх кримінальних проваджень;

– **диференційованою** – встановлення особливих (диференційованих) порядків здійснення кримінальної процесуальної діяльності для окремих кримінальних проваджень (залежно від суб'єкта суспільно небезпечного діяння або характеристик кримінального провадження).

Особливу (диференційовану) форму (порядок) кримінального провадження становлять:

– особливості спеціального досудового розслідування кримінальних правопорушень (гл. 24¹ КПК України);

– особливості досудового розслідування кримінальних проступків (гл. 25 КПК України);

– особливі порядки провадження в суді першої інстанції (гл. 30 КПК України);

– кримінальне провадження на підставі угод (гл. 35 КПК України);

– кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення (гл. 36 КПК України);

– кримінальне провадження щодо окремої категорії осіб (гл. 37 КПК України);

– кримінальне провадження щодо неповнолітніх (гл. 38 КПК України);

– кримінальне провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру (гл. 39 КПК України);

– кримінальне провадження, яке містить відомості, що становлять державну таємницю (гл. 40 КПК України);

– кримінальне провадження на території дипломатичних представництв, консульських установ України, на повітряному, морському чи річковому судні, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні (гл. 41 КПК України).

ПИТАННЯ 6. Кримінальні процесуальні функції

Кримінальні процесуальні функції – це визначені законом основні напрями кримінальної процесуальної діяльності.

Основними кримінальними процесуальними функціями є:

- 1) правосуддя (вирішення справи по суті);
- 2) обвинувачення;
- 3) захист.

Серед *інших кримінальних процесуальних функцій* виділяють такі: розслідування, нагляд за додержанням законів, судовий контроль, профілактична функція.

Функції кримінального процесу завжди виконують певні суб'єкти процесу.

Функцію обвинувачення здійснює слідчий, керівник органу досудового розслідування, прокурор, а також потерпілий, його представник та законний представник у випадках, установлених КПК України

Функцію захисту – підозрюваний, обвинувачений, засуджений, виправданий, особа, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, їхні захисники та законні представники.

Виключним суб'єктом реалізації *функції правосуддя* є суд (суддя).

Один учасник кримінального провадження *не може виконувати одночасно дві і більше функцій*.

Форми реалізації кримінальних процесуальних функцій:

- прийняття рішень;
- виконання дій;
- участь у проведенні процесуальних дій.

ПИТАННЯ 7. Кримінальні процесуальні правовідносини

Кримінальні процесуальні правовідносини – це врегульовані кримінальним процесуальним законом суспільні відносини, що виникають і розвиваються у зв'язку зі здійсненням кримінального провадження.

Особливості кримінальних процесуальних відносин:

- виступають тільки у формі правовідносин;
- органічно пов'язані з кримінально-правовими відносинами;
- виникають, розвиваються, змінюються та закінчуються в нерозривному зв'язку з кримінальною процесуальною діяльністю;
- характеризуються особливим колом суб'єктів.

Специфічною особливістю кримінальних процесуальних правовідносин є участь у них представника держави, наділеного владними повноваженнями. Без владного начала в кримінальних процесуальних правовідносинах неможливий розвиток кримінального провадження, виконання завдань, що стоять перед ним.

Елементами кримінальних процесуальних правовідносин є:

- *суб'єкти* – усі державні органи, їх посадові особи, що здійснюють кримінальне провадження, а також інші громадяни, посадові та юридичні особи, що залучаються у сферу кримінального процесу;
- *об'єкт* – те, на що спрямовані та те, з приводу чого виникли і розвиваються правовідносини, тобто конкретні обставини кримінального провадження;
- *зміст* – діяльність суб'єктів правовідносин під час здійснення кримінального провадження.

Кримінальні процесуальні правовідносини мають фактичний та юридичний зміст.

Юридичний зміст – закріплені у нормах кримінального процесуального права суб'єктивні права та юридичні обов'язки їх учасників.

Фактичний зміст – реально здійснювані дії їх учасників, спрямовані на реалізацію своїх суб'єктивних прав та юридичних обов'язків, що

визначаються інтересами у кримінальному провадженні (публічними чи приватними).

ПИТАННЯ 8. Кримінальні процесуальні гарантії

Кримінальні процесуальні гарантії – це передбачені кримінальним процесуальним законом засоби забезпечення ефективного здійснення кримінального провадження, виконання його завдань.

Найбільш важливою рисою кримінальних процесуальних гарантії, яка лежить в основі їх забезпечувальної властивості, є їх багаторівнева системність.

Систему кримінальних процесуальних гарантії становлять:

- 1) кримінальна процесуальна форма;
- 2) засади кримінального провадження;
- 3) процесуальний статус учасників кримінального провадження;
- 4) інститут заходів забезпечення кримінального провадження;
- 5) прокурорський нагляд;
- 6) відомчий контроль;
- 7) судовий контроль;
- 8) інститут оскарження дій, рішень і бездіяльності органів і посадових осіб, що здійснюють кримінальне провадження;
- 9) юридична відповідальність учасників кримінального провадження та інші.

ПИТАННЯ 9. Кримінальні процесуальні документи

Кримінальні процесуальні документи – це письмові документи, складені на підставі кримінального процесуального закону уповноваженими на те суб'єктами у зв'язку із виконанням процесуальних дій або прийняттям процесуальних рішень, у яких зафіксована інформація про хід і результати кримінальної процесуальної діяльності.

Основні види кримінальних процесуальних документів:

- постанова;
- протокол;
- клопотання;
- ухвала;
- обвинувальний акт;
- вирок.

Класифікація кримінальних процесуальних документів:

1) *за процесуальним значенням* – основні та допоміжні. Основні становлять підсумок певної діяльності. Допоміжні акти, хоча і не є підсумковими, але також є важливими, оскільки забезпечують законне і обґрунтоване прийняття основного рішення, дають можливість учасникам процесу реалізувати свої права, тощо;

2) *за імперативністю складання* – обов'язкові та факультативні. Обов'язкові – це ті з них, які завжди складаються з додержанням безумовної вимоги законодавця у будь-якому кримінальному провадженні чи у певній категорії кримінальних проваджень. Факультативні – це документи, що складаються не в усіх кримінальних провадженнях, залежно від фактичних обставин;

3) *за місцем складання* – ті, що складаються в службових приміщеннях органів досудового розслідування, прокуратури, суду та ті, що складаються поза їх межами.

ПИТАННЯ 10. Поняття кримінального процесуального права, його предмет та методи

Кримінальне процесуальне право – це самостійна галузь правової системи України, сукупність кримінальних процесуальних норм, які регулюють діяльність органів досудового розслідування, прокуратури і суду, а також інших фізичних та юридичних осіб, що залучаються у сферу кримінального судочинства.

Предметом кримінального процесуального права є суспільні відносини, що виникають під час розслідування кримінальних правопорушень, викриття осіб, які їх вчинили, здійснення правосуддя у кримінальному провадженні та вирішення інших питань кримінального провадження.

Методи кримінального процесуального права:

– *імперативний* – права та обов'язки учасника кримінального провадження виникають в силу публічного обов'язку перед державою;

– *диспозитивний* – учасник кримінального провадження реалізує своє право за власним розсудом або за добровільною згодою з іншими суб'єктами кримінального процесу;

– *змагальний* (судовий) – регламентує тристоронні правовідносини, коли для вирішення питання необхідно звернутися до суду (при обранні запобіжного заходу, проведенні обшуку житла чи іншого володіння особи).

ПИТАННЯ 11. Джерела кримінального процесуального права України

Кримінальне процесуальне право України – писане та кодифіковане. Кримінальні процесуальні норми, що регулюють порядок кримінального провадження, розміщуються в нормативно-правових актах, що мають юридичну силу закону. Отже, джерелом кримінального процесуального права України є закон.

Система нормативних джерел кримінального процесуального права:

1) *Конституція України* як основний закон держави, який визначає основні начала національної системи права, встановлює концептуальні положення кримінального процесу, закріплює його засади;

2) *Кримінальний процесуальний кодекс України* – систематизоване зведення кримінальних процесуальних норм, які докладно регламентують порядок кримінального провадження.

Кримінальний процесуальний кодекс України, прийнятий Верховною Радою України 13 квітня 2012 року, набрав чинності 20 листопада 2012 року та складається з 615 статей, розміщених у 11 розділах та 40 главах;

3) *міжнародні договори*, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України (ратифікація). Серед них виділяють: багатосторонні міжнародні договори, що визначають становище особи у сфері кримінального процесу й вимоги до кримінальних процесуальних механізмів (Конвенція про захист прав та основоположних свобод, Європейська конвенція про взаємну допомогу у кримінальних справах та ін.), а також двосторонні міжнародні договори про надання правової допомоги у кримінальних провадженнях;

4) *інші закони України*, зокрема, “Про судоустрій і статус суддів”, “Про прокуратуру”, “Про оперативно-розшукову діяльність”, “Про адвокатуру та адвокатську діяльність”, “Про судову експертизу”, “Про Державне бюро розслідувань”, “Про Національне антикорупційне бюро України” та ін. Ці закони мають переважно комплексний характер і кожен з них має власний основний предмет правового регулювання. Питання ж кримінального процесу в них є фрагментарними;

5) *рішення Конституційного Суду України*, якими визнаються неконституційними повністю чи в окремій частині закони та інші правові акти, на підставі яких органи досудового розслідування, прокурор або суд здійснюють кримінальне провадження;

6) *рішення Європейського суду з прав людини* щодо питань, пов'язаних з тлумаченням відповідності законодавства, на підставі якого національним судом вирішено кримінальне провадження, вимогам міжнародних актів з прав людини Згідно із ст. 17 Закону України “Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини” від 23 лютого 2006 року суди застосовують при розгляді справ практику Суду як джерело права.

Роз'яснення Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, Пленуму Верховного Суду України, накази Генерального прокурора, Інструкції МВС та Міністерства юстиції належать до числа нормативних актів, які встановлюють порядок застосування тих чи інших кримінальних процесуальних норм, а тому вони не є самостійними джерелами кримінального процесуального права.

ПИТАННЯ 12. Кримінальне процесуальне право в системі інших галузей права

Кримінальне процесуальне право співвідноситься з іншими галузями права, а саме:

– *конституційним правом.* У Конституції України закріплено більшість засад кримінального провадження, основні права й свободи громадян, судова система. У кримінальному процесуальному праві ці принципи відтворюються, конкретизуються, закріплюється система процесуальних гарантій їх здійснення, охорони прав і свобод громадян;

– *кримінальним правом.* Норми кримінального права застосовуються органами досудового розслідування, прокурорами й судами до осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, тільки у межах кримінального процесу. У свою чергу, основні питання предмета доказування у кримінальному провадженні визначаються складом того чи іншого кримінального правопорушення, сформульованого у кримінальному праві;

– *законодавством про судоустрій, прокурорський нагляд і адвокатуру,* в якому встановлюються основні принципи організації й діяльності суду, прокуратури, органів досудового розслідування, адвокатури. Кримінальний процес визначає порядок діяльності цих органів у межах кримінального провадження, а також порядок участі адвокатів у цій діяльності;

– *законодавством про виконання покарань.* Цей зв'язок зумовлений передусім тим, що вид і міра покарання, вид установи виконання покарань

визначаються вироком суду, і з моменту звернення вироку до виконання починають діяти норми законодавства про виконання покарань;

– *криміналістикою і судовою психологією*. Всі організаційні, тактичні, методичні й психологічні прийоми розслідування кримінальних правопорушень, які розробляються вказаними науками, застосовуються тільки в межах кримінального процесу і не можуть суперечити нормам кримінального процесуального права, тим правилам і прийомам розслідування кримінальних правопорушень, провадження слідчих дій, що закріплені в ньому. Досягнення судової психології широко використовуються зокрема у формі проведення судово-психологічної експертизи;

– *кримінологією*. Вивчаючи особу правопорушника (злочинця), причини та умови вчинення кримінальних правопорушень, розробляючи рекомендації щодо їх усунення, кримінологія ґрунтується і на нормах кримінального процесуального права, аналізі діяльності органів досудового розслідування, прокуратури і суду у конкретному кримінальному провадженні, на вивченні матеріалів цих проваджень. Розробляючи пропозиції щодо ефективного вивчення особи підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого, з'ясування причин і умов вчинення кримінальних правопорушень і вжиття заходів до їх усунення при здійсненні кримінального провадження, ця наука сприяє вдосконаленню процесуальної діяльності вказаних органів і кримінального процесуального законодавства. Ці пропозиції мають відповідати нормам кримінального процесуального права;

– *судовою медициною і судовою психіатрією*, досягнення яких використовуються, зокрема, під час проведення освідування, огляду трупа, призначення та проведення судово-медичної, судово-психіатричної експертиз;

– *законодавством про оперативно-розшукову діяльність (ОРД)*. Завданням ОРД є пошук і фіксація в інтересах кримінального судочинства фактичних даних про протиправну діяльність окремих осіб і груп. Матеріали

ОРД використовуються як приводи і підстави для початку досудового розслідування або проведення слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій, отримання фактичних даних, які можуть бути доказами в кримінальному провадженні.

ПИТАННЯ 13. Поняття та значення кримінального процесуального закону

Кримінальний процесуальний закон – це сукупність кримінальних процесуальних норм, які мають юридичну силу закону, та регулюють діяльність органів досудового розслідування, прокуратури і суду, пов'язану з розслідуванням кримінальних правопорушень, викриттям осіб, які їх вчинили, здійсненням правосуддя у кримінальному провадженні, а також відносини цих органів з фізичними та юридичними особами, які беруть участь у кримінальному провадженні.

Значення кримінального процесуального закону:

- кримінальний процесуальний закон виступає єдиним джерелом кримінальної процесуальної діяльності;
- він надає суб'єктам кримінального провадження певні права і покладає на них визначені обов'язки;
- встановлені кримінальним процесуальним законом правові норми реалізуються через кримінальні процесуальні відносини, які є загальною та обов'язковою формою здійснення кримінальних процесуальних норм.

ПИТАННЯ 14. Кримінальні процесуальні норми та їх види

Кримінальні процесуальні норми – це встановлені державою загальнообов'язкові правила поведінки суб'єктів кримінальної процесуальної діяльності, виконання яких забезпечується, в основному, їх добровільними діями, а у необхідних випадках за допомогою засобів державного примусу та юридичної відповідальності.

Норми кримінального процесуального права – це такі правила поведінки, які:

– встановлені державою та закріплені у відповідному нормативному акті;

– є загальними для учасників кримінальних процесуальних відносин (розраховані не на одну конкретну дію, а на багаторазове застосування);

– є загальнообов'язковими для тих осіб, які є учасниками кримінальної процесуальної діяльності – підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого, свідка та ін.;

– забезпечуються засобами державно-правового примусу.

Норми кримінального процесуального права визначають завдання, принципи, правила здійснення кримінального провадження, права і обов'язки посадових осіб і державних органів, що його здійснюють, а також фізичних і юридичних осіб, які беруть участь у кримінальній процесуальній діяльності або на яких вона поширюється.

За характером диспозиції **виділяють такі види кримінальних процесуальних норм:**

1) *уповноважуючі* – наділяють учасників кримінальної процесуальної діяльності певними процесуальними правами, надають їм повноваження на вчинення певних процесуальних дій, тобто мають дозвільний характер (наприклад, ч. 3 ст. 89 КПК України надає право сторонам кримінального провадження, потерпілому під час судового розгляду подавати клопотання про визнання доказів недопустимими, а також наводити заперечення проти визнання доказів недопустимими);

2) *зобов'язуючі* – передбачають у визначених умовах конкретний вид поведінки і зобов'язують діяти відповідним чином (наприклад, ч. 2 ст. 20 КПК України зобов'язує слідчого, прокурора, слідчого суддю, суд роз'яснити підозрюваному, обвинуваченому його права та забезпечити право на кваліфіковану правову допомогу з боку обраного ним або призначеного захисника);

3) *забороняючі* – зобов'язують суб'єктів кримінального процесу утримуватися від вчинення певних дій (наприклад, ч. 2 ст. 255 КПК України забороняє використання відомостей, речей та документів, які отримані в результаті проведення негласних слідчих (розшукових) дій для цілей, не пов'язаних з кримінальним провадженням, або ознайомлення з ними учасників кримінального провадження чи будь-яких інших осіб).

ПИТАННЯ 15. Структура кримінальної процесуальної норми

Структура кримінальної процесуальної норми не завжди очевидна. Але, як і норми інших галузей права, вона складається з **таких елементів** – гіпотези, диспозиції та санкції.

1. **Гіпотеза** визначає умову, за наявності якої, дана норма повинна застосовуватися;

2. **Диспозиція** визначає, хто є учасником конкретних відносин, які регулюються цією правовою нормою, і яка поведінка передбачається або дозволяється цією правовою нормою.

Гіпотеза та диспозиція кримінальних процесуальних норм чітко виражені у відповідних статтях КПК України (наприклад, в ч. 2 ст. 46 КПК України передбачено, що, *якщо* підозрюваний, обвинувачений заперечує проти проведення процесуальної дії за відсутності захисника, *то* проведення процесуальної дії відкладається або для її проведення залучається захисник у порядку, передбаченому ст. 53 КПК України);

3. **Санкція** передбачає несприятливі для учасника провадження наслідки, які настають при невиконанні норми.

До учасників кримінальної процесуальної діяльності можуть застосовуватися такі види санкцій:

– кримінальні процесуальні (накладення грошового стягнення (гл. 12 КПК України), зміна запобіжного заходу на більш жорсткий (ч. 2 ст. 79 КПК України) тощо);

– адміністративні (за прояв неповаги до суду, та злісне ухилення свідка, потерпілого, експерта, перекладача від явки до органів досудового слідства – відповідно до статей 185³, 185⁴ КУпАП тощо);

– кримінально-правові (за розголошення даних досудового слідства без дозволу слідчого або прокурора – відповідно до ст. 387 КК України; за дачу завідомо неправдивих показань – відповідно до ст. 384 КК України; за відмову від дачі показань – відповідно до ст. 385 КК України тощо).

ПИТАННЯ 16. Дія кримінального процесуального закону України в просторі

Дія кримінального процесуального закону в просторі полягає в тому, що кримінальне провадження на території України здійснюється з підстав та в порядку, передбачених КПК України, незалежно від місця вчинення кримінального правопорушення (ч. 1 ст. 4 КПК України).

Склад території України визначено Законом України “Про державний кордон” та міжнародними договорами України (Конвенцією ООН з морського права 1982 року, Конвенцією про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки морського судноплавства 1988 року).

Кримінальне процесуальне законодавство України застосовується також при здійсненні провадження щодо кримінальних правопорушень, вчинених:

– на території дипломатичного представництва чи консульської установи України за кордоном. Об’єкти, які відносяться до території дипломатичного представництва чи консульської установи визначені у ст. 1 Віденської конвенції про дипломатичні зносини 1961 року та ст. 1 Віденської конвенції про консульські зносини 1963 року;

– на повітряному, морському чи річковому судні, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні;

– особою особового складу Збройних Сил України, який перебуває на території іншої держави, якщо міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, передбачено поширення юрисдикції України на особовий склад Збройних Сил України, який перебуває на території іншої держави (ч. 3 ст. 4 КПК України).

Порядок здійснення кримінального провадження на території дипломатичних представництв, консульських установ України, на повітряному, морському чи річковому судні, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні, визначений у статтях 519–523 КПК України.

При виконанні на території України окремих процесуальних дій за запитом (дорученням) компетентних органів іноземних держав у рамках міжнародного співробітництва застосовуються положення КПК України. На прохання компетентного органу іноземної держави під час виконання на території України таких процесуальних дій може застосовуватися процесуальне законодавство іноземної держави, якщо це передбачено міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, а за відсутності такого міжнародного договору України – за умови, що дане прохання не суперечить законодавству України (ч. 4 ст. 4 КПК України).

ПИТАННЯ 17. Дія кримінального процесуального закону України в часі

Дія кримінального процесуального закону в часі характеризується тим, що процесуальна дія проводиться, а процесуальне рішення приймається *згідно з положеннями КПК України, чинними на момент початку виконання такої дії або прийняття такого рішення*; допустимість доказів визначається положеннями КПК України, які були чинними на момент їх отримання (ст. 5 КПК України).

Новий закон набирає чинності через 10 днів з дня його офіційного оприлюднення, якщо інше не передбачено самим законом, але не раніше від дня його опублікування (ч. 5 ст. 94 Конституції України).

Відповідно до положень ч. 1 ст. 58 Конституції України закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи. Кримінальний процесуальний закон має зворотню дію у часі, якщо він скасовує кримінальну процесуальну відповідальність, пом'якшує кримінальну відповідальність або іншим чином поліпшує становище учасника кримінального провадження.

ПИТАННЯ 18. Дія кримінального процесуального закону України за колом осіб

Дія кримінального процесуального закону щодо осіб характеризується тим, що кримінальне провадження за правилами КПК України здійснюється *щодо будь-якої особи (громадян України, осіб без громадянства, іноземців).*

Особливості кримінального провадження щодо окремої категорії осіб (народного депутата України; судді Конституційного Суду України, професійного судді, а також присяжного і народного засідателя; кандидата у Президенти України; Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини; Голови, іншого члена Рахункової палати; депутата місцевої ради; адвоката; Генерального прокурора України, його заступника, прокурора Спеціалізованої антикорупційної прокуратури; Директора та працівників Національного антикорупційного бюро України; члена Національного агентства з питань запобігання корупції) визначаються у гл. 37 КПК України. Такі винятки обумовлені необхідністю забезпечення з боку держави публічно-правового інтересу.

Кримінальне провадження щодо осіб, які користуються дипломатичним імунітетом, може здійснюватися за правилами КПК України лише *за згодою такої особи або за згодою компетентного органу держави*

(міжнародної організації), яку представляє така особа, у порядку, передбаченому законодавством України та міжнародними договорами України (ч. 2 ст. 6 КПК України).

Коло осіб, які користуються дипломатичною недоторканістю, визначено Віденською конвенцією про дипломатичні відносини від 18 квітня 1961 року (ратифікованою Указом Президії Верховної Ради УРСР від 21 березня 1964 року) і Положенням про дипломатичні представництва та консульські установи іноземних держав в Україні, затверджене Указом Президента України від 10 червня 1993 року.

Особами без громадянства вважаються особи, що проживають на території України, однак які не є її громадянами, та ті, що не мають доказів належності їх до громадянства будь-якої іноземної держави.

ПИТАННЯ 19. Застосування кримінального процесуального закону за аналогією

Підставами для застосування кримінального процесуального закону за аналогією є та чи інша прогалина в діючому кримінальному процесуальному законодавстві. Якщо ця прогалина може бути усунена шляхом внесення змін, звичайно відпадає необхідність в застосуванні у відповідних випадках закону за аналогією. Але поки прогалина в законі не усунена в законодавчому порядку, така потреба завжди може виникнути.

Застосування кримінального процесуального закону за аналогією передбачає дотримання певних умов:

- 1) передбачений кримінальним процесуальним законом випадок повинен бути подібним до того, до якого закон застосовується за аналогією;
- 2) недопустимість обмеження процесуальних прав осіб, які беруть участь у провадженні, або покладення на них не передбачених законом обов'язків;

3) недопустимість вчинення органами досудового розслідування, прокуратурою й судом процесуальних дій, які не передбачені нормами кримінального процесуального закону та не належать до їх компетенції.

ПИТАННЯ 20. Поняття та значення засад кримінального провадження

Засади (принципи) кримінального провадження – це закріплені в законі панівні в державі політичні та правові ідеї щодо завдань і порядку здійснення кримінального провадження, які визначають спрямованість і побудову кримінального процесу загалом, форму і зміст його стадій та інститутів.

Значення засад кримінального провадження полягає в тому, що вони:

- є гарантією дотримання прав і законних інтересів особи при здійсненні кримінального провадження, прийняття законних і обґрунтованих рішень;
- виражають сутність процесу, його характерні риси;
- створюють основу окремих інститутів кримінального процесуального права;
- представляють собою систему правових норм найбільш загального характеру, яка є основою кримінального процесуального законодавства;
- є юридичною базою для тлумачення конкретних кримінальних процесуальних норм, а також для вирішення усіх суперечностей, які виникають під час кримінальної процесуальної діяльності;
- слугують основою для вдосконалення окремих кримінальних процесуальних інститутів, розвитку процесуальної форми;
- порушення норм-принципів є підставою для скасування прийнятих рішень.

ПИТАННЯ 21. Класифікація засад кримінального провадження

Засади кримінального провадження класифікують за такими ознаками:

1. За юридичною силою джерела, в якому їх закріплено:

– *конституційні*: законність; рівність перед законом і судом; повага до людської гідності; забезпечення права на свободу й особисту недоторканність; недоторканність житла; таємниця спілкування; презумпція невинуватості тощо (закріплені переважно у розділі 2 та в ст. 129 Конституції України);

– *інші (спеціальні)*, які закріплені в кримінальному процесуальному законодавстві: публічність; безпосередність дослідження показань, речей і документів; розумність строків тощо.

2. За сферою правової дії:

– *загальноправові* – діють у всіх галузях права, виявляючи в окремих з них, зокрема в кримінальному процесуальному праві, певні особливості (верховенство права, законність);

– *міжгалузеві* – діють у кількох галузях права і також з особливостями – в кримінальному процесуальному праві (змагальність сторін, диспозитивність);

– *галузеві* – діють лише в межах кримінального процесу (публічність, заборона двічі притягувати до кримінальної відповідальності за одне і те саме правопорушення).

ПИТАННЯ 22. Засада верховенства права

Засада верховенства права – конституційно-правове положення зміст якого полягає у тому, що під час кримінального провадження органи, які його здійснюють, повинні виходити із того, що людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави (ч. 1 ст. 8 Конституції України, ст. 8 КПК України).

Зміст цієї засади складають такі правила:

– всі закони, що ухвалюються в державі мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо;

– права людини мають визначальну та домінуючу роль в діяльності усіх без винятку органів держави, включаючи, зокрема, й органи досудового розслідування, прокуратури та суд;

– кримінальна процесуальна діяльність має бути спрямована на захист прав і свобод людини від будь-яких посягань шляхом забезпечення своєчасного і якісного проведення досудового розслідування та судового розгляду;

– правові позиції та висновки сформульовані у рішеннях Європейського суду з прав людини мають обов'язково враховуватися судами України.

ПИТАННЯ 23. Засада законності

Засада законності – конституційно-правове положення, згідно з яким усі суб'єкти кримінального процесу повинні виконувати приписи норм кримінального процесуального та інших галузей права (ст. 58, п. 1 ч. 3 ст. 129 Конституції України, ст. 9 КПК України).

Зміст цієї засади складають такі правила:

– усі учасники кримінального процесу зобов'язані дотримуватися приписів законів, а для державних органів і їхніх посадових осіб діє правило “дозволено тільки те, що передбачено законом”;

– закон та інші нормативно-правові акти України, положення яких стосуються кримінального провадження, повинні відповідати КПК України;

– при здійсненні кримінального провадження не може застосовуватися закон, який суперечить КПК України;

– у разі якщо норми КПК суперечать міжнародному договору, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, застосовуються положення відповідного міжнародного договору України;

– при конкуренції конституційних норм і норм інших законів слід застосовувати норми Конституції України як ті, що мають найвищу юридичну силу;

– у разі конкуренції закону та відомчих нормативно-правових актів, якими регламентується порядок кримінального провадження, підлягає застосуванню закон;

– прокурор, керівник органу досудового розслідування, слідчий зобов'язані всебічно, повно і неупереджено дослідити обставини кримінального провадження, виявити як ті обставини, що викривають, так і ті, що виправдовують підозрюваного, обвинуваченого, а також обставини, що пом'якшують чи обтяжують його покарання, надати їм належну правову оцінку та забезпечити прийняття законних і неупереджених процесуальних рішень;

– кримінальне процесуальне законодавство України застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини;

– у випадках, коли положення КПК України не регулюють або неоднозначно регулюють питання кримінального провадження, застосовуються загальні засади кримінального провадження, визначені ч. 1 ст. 7 КПК України;

– істотне порушення вимог кримінального процесуального закону (ст. 412 КПК України) та неправильне застосування закону про кримінальну відповідальність (ст. 413 КПК України) є підставами до скасування чи зміни судового рішення.

ПИТАННЯ 24. Засада рівності перед законом і судом

Засада рівності перед законом і судом – конституційно-правове положення, згідно з яким не може бути привілеїв чи обмежень у процесуальних правах, передбачених КПК України, за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних чи інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, громадянства, освіти, роду занять, а також за мовним або іншими ознаками (частини 1, 2 ст. 24, п. 2 ч. 3 ст. 129 Конституції України, ст. 10 КПК України).

Зміст цієї засади становлять такі правила:

– іноземці та особи без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими ж правами і свободами, а також мають такі ж обов'язки, як і громадяни України, – за винятками, встановленими Конституцією, законами або міжнародними договорами України (ч. 1 ст. 26 Конституції України);

– при здійсненні досудового розслідування та судового розгляду до всіх застосовується одне й те ж кримінальне і кримінальне процесуальне законодавство;

– матеріали кримінальних проваджень розглядаються та вирішуються судами, що входять до системи загальної юрисдикції;

– суд не повинен встановлювати при вирішенні кримінальної справи будь-яких переваг, привілеїв або обмежувати права громадян за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних чи інших переконань та ін.;

– суд повинен забезпечити всім учасникам судового розгляду рівні можливості щодо надання і дослідження доказів, подання клопотань і здійснення інших процесуальних прав.

Деякі винятки встановлені для окремих категорій осіб:

1) для малолітніх або неповнолітніх осіб – у зв'язку з особливістю їхнього фізичного і психічного розвитку встановлені додаткові процесуальні гарантії охорони їхніх прав і законних інтересів при проведенні процесуальних дій, зокрема участь педагога або психолога під час допиту тощо;

2) для певних категорій посадових осіб держави (Президента України, народних депутатів, суддів, адвокатів тощо) установлений особливий порядок притягнення до кримінальної відповідальності, кримінального провадження, застосування запобіжних заходів, що зумовлено не особистістю конкретної людини, а особливим характером публічної функції, яка виконується нею і вимагає особливого захисту її законних прав та інтересів;

3) для іноземців, у разі їх затримання або арешту, – у частині, що стосується повідомлення Міністерства закордонних справ України, консульської установи про застосований арешт, а також у частині прав на їх відвідування консульськими посадовими особами;

4) для осіб, які користуються дипломатичним імунітетом.

ПИТАННЯ 25. Засада поваги до людської гідності

Засада поваги до людської гідності – конституційно-правове положення, згідно з яким посадові особи державних органів, які ведуть кримінальний процес, зобов'язані ставитися з повагою до кожної людини, котру залучають до кримінального процесу, не втручатися в її особисте та сімейне життя (статті 3, 28 Конституції України).

Цей принцип впливає з положень ст. 3 Конвенції про захист прав і основних свобод людини, відповідно до якої жодна людина не може зазнавати катувань або нелюдського чи такого, що принижує її гідність, поводження чи покарання.

Зміст цієї засади становлять такі правила:

– під час кримінального провадження повинна бути забезпечена повага до людської гідності, прав і свобод кожної особи;

– забороняється під час кримінального провадження піддавати особу катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує її гідність поводженню чи покаранню, вдаватися до погроз застосування такого поводження, утримувати особу у принизливих умовах, примушувати до дій, що принижують її гідність;

– кожен має право захищати усіма засобами, що не заборонені законом, свою людську гідність, свободи та інтереси, порушені під час здійснення кримінального провадження;

– слідчий суддя, суд може прийняти рішення про здійснення кримінального провадження у закритому судовому засіданні впродовж усього судового провадження або його окремої частини, якщо необхідно

запобігти розголошенню обставин, які принижують гідність особи (п. 3 ч. 2 ст. 27 КПК України);

– під час виконання процесуальних дій не допускаються приниження честі та гідності осіб, які беруть у них участь чи дії, що є небезпечними для їх здоров'я, провадження процесуальних дій, пов'язаних з оголенням особи, може провадити тільки слідчий тієї самої статі (наприклад, ч. 5 ст. 236, ч. 4 ст. 240, частини 2, 4 ст. 241 КПК України).

Винятком з цієї засади є те, що особу може бути піддано дослідженням у межах проведення освідування, медичної або психіатричної експертизи, отримання зразків для експертизи, зокрема й примусово (ч. 3 ст. 241, ч. 3 ст. 242, ст. 245 КПК України), виключно на підставі і в порядку передбаченому законом та лише з метою отримати докази у кримінальному провадженні.

ПИТАННЯ 26. Засада забезпечення права людини на свободу та особисту недоторканність

Засада забезпечення права людини на свободу та особисту недоторканність – конституційно-правове положення, згідно з яким ніхто не може триматися під вартою, бути затриманим або обмеженим у здійсненні права на вільне пересування в інший спосіб через підозру або обвинувачення у вчиненні кримінального правопорушення інакше як на підставах та в порядку, передбачених КПК України (ст. 29 Конституції України, ст. 12 КПК України).

Зміст цієї засади становлять такі правила:

– кожен із учасників кримінального процесу має право на свободу й особисту недоторканність, ніхто із них не може бути позбавлений свободи та права на особисту недоторканність;

– кожен, кого затримано через підозру або обвинувачення у вчиненні кримінального правопорушення або інакше позбавлено свободи, повинен бути в найкоротший строк доставлений до слідчого судді для вирішення

питання про законність та обґрунтованість його затримання, іншого позбавлення свободи та подальшого тримання;

– кожний затриманий має право у будь-який час оскаржити в суді своє затримання;

– затримана особа негайно звільняється, якщо протягом 72 годин з моменту затримання їй не вручено вмотивованого судового рішення про тримання під вартою;

– про затримання особи, взяття її під варту або обмеження в праві на вільне пересування в інший спосіб, а також про її місце перебування має бути негайно повідомлено її близьких родичів, членів сім'ї чи інших осіб за вибором цієї особи в порядку, передбаченому КПК України;

– кожен, хто понад строк, передбачений КПК України, тримається під вартою або позбавлений свободи в інший спосіб, має бути негайно звільнений;

– затримання особи, взяття її під варту або обмеження в праві на вільне пересування в інший спосіб під час кримінального провадження, здійснене за відсутності підстав або з порушенням порядку, передбаченого КПК України, тягне за собою відповідальність, установлену законом. Завідомо незаконні затримання або арешт тягнуть за собою кримінальну відповідальність, передбачену ст. 371 КК України.

Винятками з цієї засади є те, що:

1) до особи (підозрюваного, обвинуваченого) може бути застосовано запобіжні заходи у виді тримання під вартою, домашнього арешту, виключно за рішенням слідчого судді (суду) та лише за наявності до того підстав і умов, визначених КПК України (статті 181, 183 КПК України);

2) особу може бути затримано, але тільки в разі нагальної необхідності запобігти кримінальному правопорушенню чи його припинити (статті 207-213 КПК України);

3) до підозрюваного, обвинуваченого та свідка може бути застосований привід (статті 140–143 КПК України);

4) право на недоторканість особи може обмежуватися при проведенні особистого обшуку (ст. 236 КПК України), під час дослідження у межах проведення освідування, медичної або психіатричної експертизи, отримання зразків для експертизи, зокрема й примусово (ч. 3 ст. 241, ч. 3 ст. 242, ст. 245 КПК України).

ПИТАННЯ 27. Засада недоторканність житла чи іншого володіння особи

Засада забезпечення недоторканності житла чи іншого володіння особи – конституційно-правове положення, згідно з яким не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим рішенням суду, крім випадків, передбачених КПК України (ст. 30 Конституції України, ст. 13 КПК України).

Зміст цієї засади становлять такі правила:

– кожному учасникові кримінального процесу гарантовано недоторканність житла й іншого його володіння;

– ніхто не має права проникнути до житла чи до іншого володіння особи з будь-якою метою, інакше як лише за *добровільною згодою особи, яка ним володіє, або на підставі ухвали слідчого судді;*

– незаконні обшук, огляд чи інші дії, що порушують недоторканність житла громадян, вчинені посадовою особою, тягнуть за собою кримінальну відповідальність, передбачену ст. 365 КК України.

Винятки із засади:

1) проникнення до житла чи іншого володіння особи допускається, але тільки для провадження в них огляду, обшуку, слідчого експерименту чи обстеження та лише за вмотивованим рішенням суду (ч. 2 ст. 30 Конституції України, ч. 1 ст. 233, ч. 2 ст. 234, ч. 2 ст. 237, ч. 5 ст. 240, ст. 267 КПК України);

2) у невідкладних випадках можливий інший, встановлений законом, порядок проникнення до житла чи до іншого володіння особи.

Зокрема, слідчий, прокурор має право до постановлення ухвали слідчого судді увійти до житла чи іншого володіння особи лише у **невідкладних випадках**, пов'язаних із *врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину*. У такому випадку прокурор, слідчий за погодженням із прокурором зобов'язаний невідкладно після здійснення таких дій звернутися з клопотанням про проведення обшуку до слідчого судді (ч. 3 ст. 233 КПК України).

Житло особи – це будь-яке приміщення, яке знаходиться у постійному чи тимчасовому володінні особи, незалежно від його призначення і правового статусу, та пристосоване для постійного або тимчасового проживання в ньому фізичних осіб, а також всі складові частини такого приміщення. Не є житлом приміщення, спеціально призначені для утримання осіб, права яких обмежені за законом.

Інше володіння – транспортний засіб, земельна ділянка, гараж, інші будівлі чи приміщення побутового, службового, господарського, виробничого та іншого призначення тощо, які знаходяться у володінні особи (ч. 2 ст. 233 КПК України).

ПИТАННЯ 28. Засада таємниці спілкування

Засада таємниці спілкування – це конституційно-правове положення, згідно з яким усім громадянам гарантується таємниця їхніх телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, інших форм спілкування (ст. 31 Конституції України; ст. 14 КПК України; ст. 6 Закону України “Про поштовий зв’язок”; ст. 9 Закону України “Про телекомунікації”).

Зміст цієї засади полягає в тому, що:

– кожному громадянину гарантовано таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, інших форм спілкування;

– ніхто, в тому числі й посадові особи оперативних підрозділів, органів досудового розслідування, прокуратури та суду, не мають права розголошувати інформацію, що стала відомою їм з кореспонденції, телефонних розмов та інших форм спілкування інших осіб;

– інформація, отримана внаслідок втручання у спілкування, не може бути використана інакше як для вирішення завдань кримінального провадження;

– порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції тягне за собою кримінальну відповідальність за ст. 364 КК України.

Виятками з цієї засади є те, що її може бути обмежено за таких умов:

1) з метою виявлення та запобігання тяжкому чи особливо тяжкому злочині, встановлення його обставин, особи, яка його вчинила, якщо в інший спосіб неможливо досягти цієї мети;

3) на підставі рішення слідчого судді про накладення арешту на кореспонденцію (ст. 261 КПК України), зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263 КПК України), зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264 КПК України).

Спілкуванням є передання інформації у будь-якій формі від однієї особи до іншої безпосередньо або за допомогою засобів зв'язку будь-якого типу. Спілкування є приватним, якщо інформація передається та зберігається за таких фізичних чи юридичних умов, при яких учасники спілкування можуть розраховувати на захист інформації від втручання інших осіб (ч. 3 ст. 258 КПК України).

Втручанням у приватне спілкування є доступ до змісту спілкування за умов, якщо учасники спілкування мають достатні підстави вважати, що спілкування є приватним.

Втручання у приватне спілкування захисника, священнослужителя з підозрюваним, обвинуваченим, засудженим, виправданим заборонене.

ПИТАННЯ 29. Засада невторчання у приватне життя

Ця засада закріплена у ст. 32 Конституції України та ст. 15 КПК України і полягає в тому, що:

– під час кримінального кожному гарантується невторчання у приватне (особисте і сімейне) життя;

– ніхто не може збирати, зберігати, використовувати та поширювати інформацію про приватне життя особи без її згоди, крім випадків, передбачених КПК України;

– інформація про приватне життя особи, отримана в порядку, передбаченому КПК України, не може бути використана інакше як для виконання завдань кримінального провадження;

– кожен, кому наданий доступ до інформації про приватне життя, зобов'язаний запобігати розголошенню такої інформації.

Відповідно до Рішення Конституційного Суду № 2-рп/2012 від 20 січня 2012 року, *інформацією про особисте та сімейне життя особи є* будь-які відомості та/або дані про відносини немайнового та майнового характеру, обставини, події, стосунки тощо, пов'язані з особою та членами її сім'ї, за винятком передбаченої законами інформації, що стосується здійснення особою, яка займає посаду, пов'язану з виконанням функцій держави або органів місцевого самоврядування, посадових або службових повноважень.

ПИТАННЯ 30. Засада недоторканості права власності

Стаття 41 Конституції України передбачає, що кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю. Ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Право приватної власності є непорушним.

Відповідно до ст. 16 КПК України позбавлення або обмеження права власності під час кримінального провадження здійснюється *лише на підставі вмотивованого судового рішення*, ухваленого в порядку, передбаченому КПК України.

Як виняток допускається тимчасове вилучення майна без судового рішення лише на підставах та в порядку передбаченому статтями 167–169 КПК України.

Тимчасовим вилученням майна є фактичне позбавлення підозрюваного можливості володіти, користуватися та розпоряджатися певним його майном до вирішення питання про арешт майна або його повернення.

Клопотання слідчого, прокурора про арешт тимчасово вилученого майна повинно бути подано не пізніше наступного робочого дня після вилучення майна, інакше майно має бути негайно повернуто особі, у якої його було вилучено (ч. 5 ст. 171 КПК України).

ПИТАННЯ 31. Засада презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини

Презумпція – це припущення, яке не потребує доведення і визнається істинним до того часу, поки воно не спростовано.

Засада презумпції невинуватості – це конституційно-правове положення, згідно з яким особа вважається невинуватою у вчиненні злочину (кримінального правопорушення) і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили (ч. 1 ст. 62 Конституції України, ч. 1 ст. 17 КПК України).

Зміст цієї засади складають такі правила:

– ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні кримінального правопорушення і має бути виправданим, якщо сторона обвинувачення не доведе винуватість особи поза розумним сумнівом;

– підозра, обвинувачення не можуть ґрунтуватися на доказах, отриманих незаконним шляхом;

– усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на користь такої особи;

– обов'язок доказування винуватості обвинуваченого покладено на слідчого, прокурора та, а в установлених КПК України випадках, – на потерпілого;

– заборонено перекладати обов'язок доказування на підозрюваного, обвинуваченого, домагатися його показань шляхом насильства, погроз та інших незаконних заходів;

– недоведеність участі підозрюваного, обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення юридично означає його невинуватість і тягне за собою закриття кримінального провадження під час досудового розслідування чи постановлення виправдувального вироку в стадії судового розгляду;

– поведження з особою, вина якої у вчиненні кримінального правопорушення не встановлена обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили, має відповідати поведженню з невинуватою особою.

ПИТАННЯ 32. Засада свободи від самовикриття та право не свідчити проти близьких родичів та членів сім'ї

Засада свободи від самовикриття та право не свідчити проти близьких родичів та членів сім'ї – це конституційно-правове положення, згідно з яким особа не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом (ч. 1 ст. 63 Конституції, ст. 18 КПК України).

Зміст цієї засади полягає у наступному:

– жодна особа не може бути примушена визнати свою винуватість у вчиненні кримінального правопорушення або примушена давати пояснення,

показання, які можуть стати підставою для підозри, обвинувачення у вчиненні нею кримінального правопорушення;

– кожна особа має право не говорити нічого з приводу підозри чи обвинувачення проти неї, у будь-який момент відмовитися відповідати на запитання, а також бути негайно повідомленою про ці права;

– жодна особа не може бути примушена давати пояснення, показання, які можуть стати підставою для підозри, обвинувачення у вчиненні її близькими родичами чи членами її сім'ї кримінального правопорушення.

Так, у ч. 8 ст. 224 КПК України зазначено, що особа під час допиту має право не відповідати на запитання з приводу тих обставин, які можуть стати підставою для підозри, обвинувачення у вчиненні нею, близькими родичами чи членами її сім'ї кримінального правопорушення.

Близькі родичі та члени сім'ї (п. 1 ч. 1 ст. 3 КПК України) – чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, рідний брат, рідна сестра, дід, баба, прадід, прабаба, внук, внучка, правнук, правнучка, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, особа, яка перебуває під опікою або піклуванням, а також особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом і мають взаємні права та обов'язки, у тому числі особи, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі.

ПИТАННЯ 33. Засада заборони двічі притягувати до кримінальної відповідальності за одне і те саме правопорушення

Засада заборони двічі притягувати до кримінальної відповідальності за одне і те саме правопорушення – це конституційно-правове положення, згідно з яким ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення (ст. 61 Конституції України, ст. 19 КПК України).

Зміст цієї засади складають такі правила:

– ніхто не може бути двічі обвинуваченим або покараним за кримінальне правопорушення, за яким він був виправданий або засуджений на підставі вироку суду, що набрав законної сили;

– кримінальне провадження підлягає негайному закриттю, якщо стане відомо, що по тому самому обвинуваченню існує вирок суду, який набрав законної сили (п. 6 ч. 1 ст. 284 КПК України);

– юридична відповідальність особи має індивідуальний характер.

Повторний розгляд питання про кримінальну відповідальність за одне й те саме кримінальне правопорушення дозволено у випадках:

– перегляду судових рішень, які вступили у законну силу, за нововиявленими обставинами;

– скасування вироку, ухваленого на підставі угоди про примирення, угоди про визнання винуватості, яка не виконується засудженим.

ПИТАННЯ 34. Засада забезпечення права на захист

Забезпечення підозрюваному, обвинуваченому, виправданому, засудженому права на захист є необхідною умовою виконання завдань кримінального провадження. Тільки завдяки дотриманню цього принципу можна запобігти грубим порушенням закону та засудженню невинуватого. Цей принцип закріплений в ст. 62 Конституції України, ст. 20 КПК України і має дві взаємопов'язані сторони:

– *по-перше*, це право підозрюваного, обвинуваченого, виправданого, засудженого на захист;

– *по-друге*, це гарантії здійснення такого права.

Види захисту:

1. Особистий захист, який полягає в тому, що підозрюваний, обвинувачений, виправданий, засуджений має право:

– надати усні або письмові пояснення з приводу підозри чи обвинувачення;

– збирати і подавати докази;

- брати особисту участь у кримінальному провадженні;
- реалізовувати інші процесуальні права, передбачені КПК України;

2. Професійний захист, який полягає в праві скористатися допомогою захисника, зокрема:

- кожен має право на правову допомогу;
- кожен є вільним у виборі захисника свої прав;
- для забезпечення права на захист від обвинувачення в Україні діє адвокатура;

– у випадках, передбачених КПК України та/або законом, що регулює надання безоплатної правової допомоги, підозрюваному, обвинуваченому правова допомога надається безоплатно за рахунок держави;

3. Державний захист – слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд зобов'язані роз'яснити підозрюваному, обвинуваченому його права та забезпечити право на кваліфіковану правову допомогу з боку обраного ним або призначеного захисника.

У випадках, передбачених КПК України та/або законом, що регулює надання безоплатної правової допомоги, підозрюваному, обвинуваченому правова допомога надається безоплатно за рахунок держави.

Участь у кримінальному провадженні захисника підозрюваного, обвинуваченого, представника потерпілого, представника третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт, не звужує процесуальних прав підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого, третьої особи, щодо майна якого вирішується питання про арешт.

ПИТАННЯ 35. Засада доступу до правосуддя та обов'язковість судових рішень

Статтею 21 КПК України закріплено засаду доступу до правосуддя, зміст якої полягає в тому, що:

– кожному гарантується право на справедливий розгляд та вирішення справи у розумні строки незалежним і неупередженим судом, створеним на підставі закону;

– вирок та ухвала суду, що набрали законної сили в порядку, визначеному КПК України, є обов'язковими і підлягають безумовному виконанню на всій території України;

– кожен має право на участь у розгляді в суді будь-якої інстанції справи, що стосується його прав та обов'язків, у порядку, передбаченому КПК України;

– якщо інше не передбачене КПК України, здійснення кримінального провадження не може бути перешкодою для доступу особи до інших засобів правового захисту у випадку, якщо під час кримінального провадження порушуються її права, гарантовані Конституцією України та міжнародними договорами України.

ПИТАННЯ 36. Засада змагальності сторін та свободи у поданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості

Змагальність передбачає таку побудову кримінального процесу, за якої якій функції обвинувачення, захисту (а також пов'язані з ними функції підтримання цивільного позову та заперечення проти нього) чітко розмежовані між собою, відокремлені від функції правосуддя і виконуються суб'єктами (сторонами), що користуються рівними правами для відстоювання своїх інтересів.

Зміст цієї засади характеризується такими положеннями (ст. 22 КПК України):

– кримінальне провадження здійснюється на основі самостійного обстоювання стороною обвинувачення і стороною захисту їхніх правових позицій, прав, свобод і законних інтересів засобами, передбаченими КПК України;

– сторони кримінального провадження мають рівні права на збирання та подання до суду речей, документів, інших доказів, клопотань, скарг, а також на реалізацію інших процесуальних прав, передбачених КПК України;

– під час кримінального провадження функції державного обвинувачення, захисту та судового розгляду не можуть покладатися на один і той самий орган чи службову особу;

– повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, звернення з обвинувальним актом та підтримання державного обвинувачення у суді здійснюється прокурором. У випадках, передбачених КПК України, повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення може здійснюватися слідчим за погодженням із прокурором, а обвинувачення може підтримуватися потерпілим, його представником;

– захист здійснюється підозрюваним або обвинуваченим, його захисником або законним представником;

– суд, зберігаючи об'єктивність та неупередженість, створює необхідні умови для реалізації сторонами їхніх процесуальних прав та виконання процесуальних обов'язків.

Засада змагальності проявляється у всіх стадіях кримінального процесу. Окремі її елементи мають місце і на стадії досудового розслідування (у випадках обрання запобіжного заходу, оскарження до суду процесуальних рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування тощо).

ПИТАННЯ 37. Засада безпосередності дослідження показань, речей і документів

Безпосередність дослідження показань, речей і документів полягає в тому, що суд при розгляді кримінального провадження повинен безпосередньо допитати обвинувачених, свідків, потерпілих, експертів, дослідити речові докази, документи, звуко- і відеозаписи (ст. 23 КПК України). При цьому суд і учасники процесу сприймають доказову

інформацію безпосередньо з першоджерел, що дозволяє уникнути викривлень і втрат.

Не можуть бути визнані доказами відомості, що містяться в показаннях, речах і документах, які не були предметом безпосереднього дослідження суду, крім визначених законом випадків. Зокрема, ч. 3 ст. 349 КПК України передбачає, що суд має право, якщо проти цього не заперечують учасники судового провадження, визнати недоцільним дослідження доказів щодо тих обставин, які ніким не оспорується.

Суд може прийняти як доказ показання осіб, які не дають їх безпосередньо в судовому засіданні, лише у визначених законом випадках. Так, ч. 1 ст. 336 КПК України передбачає можливість проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції під час судового провадження у разі:

- неможливості безпосередньої участі учасника кримінального провадження в судовому провадженні за станом здоров'я або з інших поважних причин;
- необхідності забезпечення безпеки осіб;
- проведення допиту малолітнього або неповнолітнього свідка, потерпілого;
- необхідності вжиття таких заходів для забезпечення оперативності судового провадження;
- наявності інших підстав, визначених судом достатніми.

Принцип безпосередності дослідження доказів діє і на стадії досудового розслідування, але, наприклад при передачі матеріалів від одного слідчого іншому, при здійсненні досудового розслідування кількома слідчими дія цього принципу обмежується.

Показання учасників кримінального провадження суд отримує усно. Це положення передбачає усне обговорювання всіх обставин кримінального провадження, а саме: усно даються показання обвинуваченими, потерпілими,

свідками, оголошуються документи; судові дебати сторін проводяться лише в усній формі.

ПИТАННЯ 38. Засада забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності

Засада забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності – це конституційно-правове положення, згідно з яким кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб (ч. 1 ст. 55 Конституції України, ст. 24 КПК України).

Зміст цієї засади полягає в наступному:

– кожному гарантується право на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності суду, слідчого судді, прокурора, слідчого в порядку, передбаченому КПК України (глава 26 КПК України передбачає порядок скасування рішень, дій чи бездіяльності під час досудового розслідування);

– гарантується право на перегляд вироку, ухвали суду, що стосується прав, свобод чи інтересів особи, судом вищого рівня в порядку, передбаченому КПК України, незалежно від того, чи брала така особа участь у судовому розгляді.

ПИТАННЯ 39. Засада публічності

Назва цієї засади виходить від лат. *publikus* – громадський, державний, який служить загальним інтересам.

Засада публічності закріплена в ст. 25 КПК України, відповідно до якої публічність у кримінальному процесі означає, що прокурор, слідчий зобов'язані:

1) в межах своєї компетенції розпочати досудове розслідування в кожному випадку:

– безпосереднього виявлення ознак кримінального правопорушення (за виключенням випадків, коли кримінальне провадження може бути розпочате лише на підставі заяви потерпілого);

– надходження заяви (повідомлення) про вчинення кримінального правопорушення;

2) вжити всіх передбачених законом заходів для встановлення події кримінального правопорушення та особи, яка його вчинила.

Принцип публічності діє на всіх стадіях кримінального процесу. Уповноважені органи та посадові особи здійснюють свої функції незалежно від волі та бажання установ, підприємств, громадян.

Винятком із засади публічності є кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення, яке може бути розпочате слідчим, прокурором лише на підставі заяви потерпілого щодо кримінальних правопорушень, перелік яких визначений у ст. 477 КПК України.

ПИТАННЯ 40. Засада диспозитивності

Засада диспозитивності – це конституційно-правове положення, згідно з яким суб'єктам кримінального процесу надано та забезпечено можливість вільно в межах закону обирати способи поведінки для захисту своїх кримінально-правових і процесуальних прав, а також впливати на хід та результати кримінальної процесуальної діяльності (п. 4 ч. 3 ст. 129; ч. 1 ст. 63 Конституції України, ст. 26 КПК України).

Дія цієї засади забезпечується такими положеннями:

– сторони кримінального провадження є вільними у використанні своїх прав у межах та у спосіб, передбачені КПК України. Конкретизація цього положення відбувається у статтях, в яких йдеться про реалізацію особами – учасниками процесу своїх прав (наприклад, на дачу показань тощо);

– відмова прокурора від підтримання обвинувачення тягне за собою закриття кримінального провадження за винятком випадків, передбачених КПК України;

– слідчий суддя, суд у кримінальному провадженні вирішує лише ті питання, що винесені на його розгляд сторонами та віднесені до його компетенції КПК України;

– кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення розпочинається лише на підставі заяви потерпілого. Відмова потерпілого чи його представника від обвинувачення є безумовною підставою для закриття кримінального провадження у формі приватного обвинувачення.

ПИТАННЯ 41. Засада гласності і відкритості судового провадження та його повне фіксування технічними засобами

Ця засада означає, що кожний громадянин, який досяг 16 років, має право бути присутнім у залі судового засідання і що хід судового розгляду та його результати можуть висвітлюватися в засобах масової інформації або іншим способом доводитися до населення.

Учасники кримінального провадження, а також особи, які не брали участі у кримінальному провадженні, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси чи обов'язки, не можуть бути обмежені у праві на отримання в суді як усної, так і письмової інформації щодо результатів судового розгляду. Ніхто не може бути обмежений у праві на отримання в суді інформації про дату, час і місце судового розгляду та про ухвалені в ньому судові рішення, крім випадків установлених законом.

За загальним правилом кримінальне провадження в судах усіх інстанцій здійснюється відкрито. Втім, відкритий розгляд справ має не тільки позитивні, але й негативні наслідки за певних обставин. Тому ч. 2 ст. 27 КПК України передбачає винятки з цієї засади. Так, слідчий суддя, суд може прийняти рішення про здійснення **кримінального провадження у закритому судовому засіданні** у випадках:

- якщо обвинуваченим є неповнолітній;
- при розгляді справи про злочин проти статевої свободи та статевої недоторканості особи;

- при необхідності запобігти розголошенню відомостей про особисте та сімейне життя чи обставин, які принижують гідність особи;
- якщо здійснення провадження у відкритому судовому засіданні може призвести до розголошення таємниці, що охороняється законом;
- при необхідності забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні.

Кримінальне провадження у закритому судовому засіданні суд здійснює з додержанням правил судочинства, передбачених КПК України. На судовому розгляді в закритому судовому засіданні можуть бути присутні лише сторони та інші учасники судового провадження.

Рішення, ухвалені у судовому засіданні, *в усіх випадках проголошуються прилюдно*. Якщо судовий розгляд відбувався у закритому судовому засіданні – з пропуском інформації, для дослідження якої проводилося закрите судове засідання та яка на момент проголошення судового рішення підлягає подальшому захисту від розголошення (ч. 7 ст. 27 КПК України).

Повне фіксування судового провадження технічними засобами, забезпечується реалізацією положень, закріплених у частинах 5, 6 ст. 27 КПК України, зокрема:

- під час судового розгляду забезпечується повне фіксування судового засідання за допомогою звукозаписувального технічного засобу;
- офіційним записом судового засідання є лише технічний запис, здійснений судом у порядку, передбаченому КПК України;
- кожен, хто присутній в залі судового засідання, може вести стенограму, робити нотатки, використовувати портативні аудіозаписуючі пристрої;
- проведення в залі судового засідання фотозйомки, відеозапису, транслявання судового засідання по радіо і телебаченню, а також проведення звукозапису із застосуванням стаціонарної апаратури допускаються на підставі ухвали суду, що приймається з урахуванням думки

сторін та можливості проведення таких дій без шкоди для судового розгляду.

ПИТАННЯ 42. Засада розумних строків

Засада розумних строків полягає в тому, що під час кримінального провадження кожна процесуальна дія або процесуальне рішення повинні бути виконані або прийняті у розумні строки.

Розумними вважаються строки, що є об'єктивно необхідними для виконання процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень. Розумні строки не можуть перевищувати передбачені КПК України строки виконання окремих процесуальних дій або прийняття окремих процесуальних рішень (ч. 1 ст. 28 КПК України).

Проведення досудового розслідування у розумні строки забезпечує прокурор, слідчий суддя (в частині строків розгляду питань, віднесених до його компетенції), а судового провадження – суд.

Критеріями для визначення розумності строків кримінального провадження є:

– складність кримінального провадження, яка визначається з урахуванням кількості підозрюваних, обвинувачених та кримінальних правопорушень, щодо яких здійснюється провадження, обсягу та специфіки процесуальних дій, необхідних для здійснення досудового розслідування тощо;

– поведінка учасників кримінального провадження;

– спосіб здійснення слідчим, прокурором і судом своїх повноважень.

Кримінальне провадження щодо особи, яка тримається під вартою, неповнолітньої особи має бути здійснено невідкладно і розглянуто в суді першочергово.

Кожен має право, щоб обвинувачення щодо нього в найкоротший строк або стало предметом судового розгляду, або щоб відповідне кримінальне провадження щодо нього було закрито.

Підозрюваний, обвинувачений, потерпілий мають право на звернення до прокурора, слідчого судді або суду з клопотанням, в якому викладаються обставини, що обумовлюють необхідність здійснення кримінального провадження (або окремих процесуальних дій) у більш короткі строки, ніж ті, що передбачені КПК України.

ПИТАННЯ 43. Засада мови, якою здійснюється кримінальне провадження

Державною мовою в Україні є українська (ч. 1 ст. 10 Конституції України). Державною мовою здійснюється кримінальне провадження, сторона обвинувачення, слідчий суддя та суд складають процесуальні документи державною мовою (ч. 1 ст. 29 КПК України).

Зміст засади мови кримінального провадження визначається такими положеннями:

– особа повідомляється про підозру у вчиненні кримінального правопорушення державною мовою або будь-якою іншою мовою, якою вона достатньо володіє для розуміння суті підозри у вчиненні кримінального правопорушення;

– слідчий суддя, суд, прокурор, слідчий забезпечують учасникам кримінального провадження, які не володіють чи недостатньо володіють державною мовою, право давати показання, заявляти клопотання і подавати скарги, виступати в суді рідною або іншою мовою, якою вони володіють, користуючись у разі необхідності послугами перекладача;

– судові рішення, якими суд закінчує судовий розгляд по суті, надаються сторонам кримінального провадження або особі, стосовно якої вирішено питання щодо застосування примусових заходів виховного або медичного характеру, а також представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, у перекладі на їхню рідну або іншу мову, якою вони володіють. Переклад інших процесуальних документів кримінального провадження, надання копій яких передбачено КПК України, здійснюється

лише за клопотанням зазначених осіб. Переклад судових рішень та інших процесуальних документів кримінального провадження засвідчується підписом перекладача.

Хто є особою, яка не володіє чи недостатньо володіє державною мовою закон не вказує. В усякому разі володіння мовою припускає спроможність особи добре її розуміти і вільно висловлюватися.

ПИТАННЯ 44. Поняття суб'єктів кримінального процесу та їх класифікація

Суб'єкти (учасники) кримінального процесу – це державні органи, посадові, юридичні та приватні особи, які ведуть кримінальний процес, або залучаються до нього, вступають між собою у процесуальні правовідносини, набуваючи процесуальних прав і виконуючи процесуальні обов'язки.

Ознаки суб'єктів кримінального процесу:

- їх участь у провадженні передбачено кримінальним процесуальним законом;
- вони є суб'єктами певних процесуальних прав і обов'язків;
- вони діють у кримінальному процесі відповідно до своїх прав і обов'язків;
- вступають у процесуальні правовідносини;
- несуть відповідальність за невиконання своїх обов'язків.

У п. 25 ч. 1 ст. 3 КПК України визначено *перелік учасників кримінального провадження*, а саме: сторони кримінального провадження, потерпілий, його представник та законний представник, цивільний позивач, його представник та законний представник, цивільний відповідач та його представник, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт, особа, стосовно якої розглядається питання про видачу в іноземну державу (екстрадицію), заявник, свідок та його адвокат, понятий, заставодавець,

перекладач, експерт, спеціаліст, секретар судового засідання, судовий розпорядник.

Класифікація суб'єктів (учасників) кримінального процесу:

1) державні органи і посадові особи, які ведуть кримінальний процес і залучають до його сфери всіх інших суб'єктів кримінальної процесуальної діяльності: суд, суддя, слідчий суддя, прокурор, слідчий, керівник органу досудового розслідування, оперативні підрозділи. Це – основні суб'єкти, без яких неможлива кримінальна процесуальна діяльність;

2) особи, які захищають свої права або представлені інтереси у кримінальному процесі: потерпілий, підозрюваний, обвинувачений, захисник, цивільний позивач, цивільний відповідач, представники потерпілого, цивільного позивача та відповідача;

3) особи, які відіграють допоміжну роль у кримінальному процесі: свідок, спеціаліст, експерт, перекладач, понятий, секретар судового засідання тощо. Вони не мають у справі самостійного інтересу і після виконання своїх функцій вибувають із процесу.

У гл. 3 КПК України учасники кримінального провадження представлені таким чином:

1) суд;

2) сторона обвинувачення: прокурор, органи досудового розслідування, керівник органу досудового розслідування, слідчий, оперативні підрозділи;

3) сторона захисту: підозрюваний, обвинувачений та їх законні представники, виправданий, засуджений, захисник;

4) потерпілий і його представник;

5) інші учасники кримінального провадження: заявник, цивільний позивач і відповідач та їх представники, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт, свідок, перекладач, експерт, спеціаліст, секретар судового засідання, судовий розпорядник.

ПИТАННЯ 45. Суд та його повноваження

Суд – єдиний уповноважений державою орган, на який покладена функція правосуддя (ч. 1 ст. 30 КПК України). Відповідно до ч. 1 ст. 127 Конституції України правосуддя здійснюють професійні судді і, у визначених законом випадках, народні засідателі і присяжні.

Кримінальне провадження в першій, апеляційній і касаційній інстанції, у Верховному Суді України та за нововиявленими обставинами здійснюється суддею одноособово, колегією суддів чи судом присяжних відповідно до вимог зазначених у ст. 31 КПК України. Суддя, який розглядає справу одноособово, діє як суд і постановляє рішення від імені держави.

Особи, що відповідно до закону призначені на посаду судді, при здійсненні правосуддя у кримінальних провадженнях наділяються повноваженнями, передбаченими КПК України.

Повноваження суду:

- здійснення підготовчого провадження, прийняття відповідного рішення за його результатами, а також вирішення питань, пов'язаних з підготовкою до судового розгляду;
- здійснення судового розгляду;
- ухвалення та проголошення судового рішення;
- звільнення від кримінальної відповідальності за вчинення кримінального правопорушення (ст. 286 КПК України);
- вирішення процесуальних питань, пов'язаних із виконанням судових рішень у кримінальному провадженні;
- скасування або зміна судових рішень вищестоящими судами в апеляційному, касаційному порядку, Верховним Судом України, а також за нововиявленими обставинами;
- розгляд питання про зняття судимості та ін.

ПИТАННЯ 46. Слідчий суддя та його повноваження

Слідчий суддя – суддя суду першої інстанції, який обирається зборами суддів зі складу суддів цього суду до повноважень якого належить здійснення у порядку, передбаченому КПК України судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні (п. 18 ч. 1 ст. 3 КПК України).

Повноваження слідчого судді:

– приймає рішення про застосування заходів забезпечення кримінального провадження;

– дає дозвіл на проведення окремих слідчих (розшукових) дій, а саме: проведення обшуку, огляду житла чи іншого володіння особи, слідчого експерименту в житлі чи іншому володінні особи, примусове залучення особи для проведення медичної або психіатричної експертизи тощо;

– дає дозвіл на втручання у приватне спілкування під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій: аудіо-, відеоконтроль особи, накладення арешту на кореспонденцію, огляд і виїмка кореспонденції, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, зняття інформації з електронних інформаційних систем;

– встановлює строк для ознайомлення з матеріалами у разі зволікання при ознайомленні з матеріалами, до яких надано доступ;

– розглядає скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого чи прокурора, визначені в ч. 1 ст. 303 КПК України.

У випадку розгляду клопотань щодо негласних слідчих (розшукових) дій повноваження слідчого судді здійснюється головою чи за його визначенням іншим суддею Апеляційного суду АРК, апеляційного суду області, міст Києва та Севастополя, у межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування.

ПИТАННЯ 47. Присяжний: його права та обов'язки

Присяжними є громадянин України, якого у випадках, визначених процесуальним законом, залучають до здійснення правосуддя, забезпечуючи

згідно з Конституцією України безпосередню участь народу у здійсненні правосуддя (ч. 2 ст. 58 Закону України “Про судоустрій і статус суддів”).

Розгляд кримінального провадження судом присяжних можливий за клопотанням обвинуваченого у кримінальному провадженні про злочин, за вчинення якого законом передбачено покарання у виді довічного позбавлення волі (ч. 3 ст. 31 КПК України).

Присяжний має право:

- брати участь у дослідженні всіх відомостей та доказів у судовому засіданні;
- робити нотатки під час судового засідання;
- з дозволу головуючого ставити запитання особам, які допитуються;
- просити головуючого роз’яснити норми закону, що підлягають застосуванню під час вирішення питань, юридичні терміни і поняття, зміст оголошених у судовому засіданні документів, ознаки злочину, у вчиненні якого обвинувачується особа.

Присяжний зобов’язаний:

- правдиво відповісти на запитання головуючого і учасників судового провадження щодо можливих перешкод його участі в судовому розгляді, його стосунків з особами, які беруть участь у кримінальному провадженні, що підлягає розгляду, та поінформованості про його обставини, а також на вимогу головуючого подати необхідну інформацію про себе;
- додержуватися порядку в судовому засіданні і виконувати розпорядження головуючого;
- не відлучатися із залу судового засідання під час судового розгляду;
- не спілкуватися без дозволу головуючого з особами, що не входять до складу суду, стосовно суті кримінального провадження та процесуальних дій, що здійснюються (здійснювалися) під час нього;
- не збирати відомості, що стосуються кримінального провадження, поза судовим засіданням;

– не розголошувати відомості, які безпосередньо стосуються суті кримінального провадження та процесуальних дій, що здійснюються під час нього, і стали відомі присяжному у зв'язку з виконанням його обов'язків.

ПИТАННЯ 48. Прокурор та його повноваження

Прокурор – це суб'єкт кримінального процесу, що бере участь у всіх його стадіях, здійснюючи при цьому нагляд за дотриманням законів і підтримуючи державне обвинувачення у суді. Як прокурор у кримінальному процесі може виступати особа, яка обіймає посаду, передбачену ст. 17 Закону України “Про прокуратуру”, та діє у межах своїх повноважень (п. 15 ч. 1 ст. 3 КПК України).

Прокурор, який здійснюватиме повноваження прокурора у конкретному кримінальному провадженні, визначається керівником відповідного органу прокуратури після початку досудового розслідування та здійснює ці повноваження з його початку до завершення.

Прокурор здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва (ч. 2 ст. 36 КПК України).

Прокурор уповноважений:

- починати досудове розслідування;
- мати повний доступ до матеріалів, документів та інших відомостей, що стосуються досудового розслідування;
- давати доручення щодо проведення досудового розслідування, проведення слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій;
- брати участь або особисто проводити слідчі (розшукові) та процесуальні дії;
- скасовувати незаконні та необґрунтовані постанови слідчих;
- погоджувати або відмовляти у погодженні клопотань слідчого до слідчого судді чи самостійно подавати слідчому судді такі клопотання;
- повідомляти особі про підозру;

- пред'являти цивільний позов в інтересах держави та громадян, які неспроможні самотійно захистити свої права;
- затверджувати чи відмовляти у затвердженні обвинувального акта, клопотань про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, вносити до них зміни або самотійно складати обвинувальний акт чи зазначені клопотання;
- підтримувати державне обвинувачення в суді, відмовлятися від підтримання державного обвинувачення, змінювати його або висувати додаткове обвинувачення;
- оскаржувати судові рішення;
- здійснювати інші повноваження, передбачені ст. 36 та іншими нормами КПК України.

ПИТАННЯ 49. Слідчий та його повноваження

Слідчий – службова особа органу досудового розслідування, уповноважена в межах компетенції, передбаченої КПК України, здійснювати досудове розслідування кримінальних правопорушень.

Відповідно до ч. 1 ст. 38 КПК України *органами досудового розслідування (органами, що здійснюють дізнання і досудове слідство) є:*

- 1) слідчі підрозділи:
 - а) органів Національної поліції;
 - б) органів безпеки;
 - в) органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства;
 - г) органів державного бюро розслідувань;
- 2) підрозділ детективів, підрозділ внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України.

При досудовому розслідуванні кримінальних проступків у встановлених законом випадках повноваження слідчого органу досудового розслідування можуть здійснюватися співробітниками інших підрозділів

органів Національної поліції, органів безпеки, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства.

Слідчий уповноважений:

- починати досудове розслідування;
- проводити слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії;
- доручати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам;
- звертатися за погодженням із прокурором до слідчого судді з клопотаннями про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій;
- повідомляти за погодженням із прокурором особі про підозру;
- за результатами розслідування складати обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру та подавати їх прокурору на затвердження;
- приймати процесуальні рішення, у тому числі щодо закриття кримінального провадження за наявності підстав, передбачених ст. 284 КПК України тощо.

Слідчий зобов'язаний:

- застосовувати всі передбачені законом заходи для забезпечення ефективності досудового розслідування;
- законно та своєчасно здійснювати процесуальні дії;
- виконувати доручення та вказівки прокурора, які надаються у письмовій формі.

Невиконання слідчим законних вказівок та доручень прокурора, тягне за собою відповідальність за ст. 381¹ КК України.

Слідчий – процесуально незалежний і самостійний суб'єкт кримінального процесу. При здійсненні досудового слідства він повинен керуватися тільки законом, виходити із свого внутрішнього переконання, що ґрунтується на всебічному, повному і неупередженому розгляді всіх обставин

в їх сукупності. Втручання в діяльність слідчого осіб, що не мають на те законних повноважень, забороняється.

ПИТАННЯ 50. Керівник органу досудового розслідування, його повноваження

Керівник органу досудового розслідування – це посадова особа органу досудового розслідування, на яку покладено обов’язок щодо організації та контролю за діяльністю підлеглих слідчих.

Відповідно до п. 8 ч. 1 ст. 3 КПК України керівник органу досудового розслідування – це начальник Головного слідчого управління, слідчого управління, відділу, відділення органу Національної поліції, органу безпеки, органу, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, органу державного бюро розслідувань, підрозділу детективів, підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України та його заступники, які діють у межах своїх повноважень.

Керівник органу досудового розслідування здійснює відомчий процесуальний контроль за роботою підлеглих йому слідчих.

Керівник органу досудового розслідування уповноважений:

– визначати слідчого (слідчих), який здійснюватиме досудове розслідування, а у випадках здійснення досудового розслідування слідчою групою – визначати старшого слідчої групи;

– відсторонювати слідчого від проведення досудового розслідування та призначати іншого слідчого;

– ознайомлюватися з матеріалами досудового розслідування, давати слідчому письмові вказівки, які не можуть суперечити рішенням та вказівкам прокурора;

– вживати заходів до усунення порушень вимог законодавства, у випадку їх допущення слідчим;

– погоджувати проведення слідчих (розшукових) дій та продовжувати строк їх проведення;

– здійснювати досудове розслідування, користуючись при цьому повноваженнями слідчого;

– здійснювати інші повноваження, передбачені КПК України.

Керівник органу досудового розслідування зобов'язаний виконувати доручення та вказівки прокурора, які даються у письмовій формі.

Невиконання керівником органу досудового розслідування законних вказівок та доручень прокурора, наданих у порядку, передбаченому КПК України, тягне за собою передбачену законом відповідальність.

ПИТАННЯ 51. Оперативні підрозділи, їх повноваження

Оперативні підрозділи здійснюють слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії у кримінальному провадженні за письмовим дорученням слідчого, прокурора, детектива або прокурора Спеціалізованої антикорупційної прокуратури.

Оперативними підрозділами є відповідні підрозділи:

- органів Національної поліції;
- органів безпеки;
- Національного антикорупційного бюро України;
- Державного бюро розслідувань;
- органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового і митного законодавства;
- органів Державної пенітенціарної служби України;
- органів Державної прикордонної служби України.
- Національного антикорупційного бюро України (підрозділ детективів, оперативно-технічний підрозділ та підрозділ внутрішнього контролю) (ч. 1 ст. 41 КПК України).

Під час виконання доручень слідчого, прокурора співробітник оперативного підрозділу користується повноваженнями слідчого. Співробітники оперативних підрозділів (крім підрозділу детективів, підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро

України) *не мають права* здійснювати процесуальні дії у кримінальному провадженні за власною ініціативою або звертатися з клопотаннями до слідчого судді чи прокурора.

Доручення слідчого, прокурора щодо проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій є *обов'язковими для виконання* оперативним підрозділом.

ПИТАННЯ 52. Підозрюваний, обвинувачений: їх правовий статус

Підозрюваним є:

– особа, якій у порядку, передбаченому статтями 276–279 КПК України, повідомлено про підозру;

– особа, яка затримана за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення;

– особа, щодо якої складено повідомлення про підозру, однак його не вручено їй внаслідок невстановлення місцезнаходження особи, проте вжито заходів для вручення у спосіб, передбачений КПК України для вручення повідомлень (ч. 1 ст. 42 КПК України).

Обвинуваченим (підсудним) є особа, обвинувальний акт щодо якої переданий до суду (ч. 2 ст. 42 КПК України). *Виправданим* у кримінальному провадженні є обвинувачений, виправдувальний вирок суду щодо якого набрав законної сили (ч. 1 ст. 43 КПК України). *Засудженим* є обвинувачений, щодо якого набрав законної сили обвинувальний вирок суду (ч. 2 ст. 43 КПК України).

Підозрюваний, обвинувачений має право:

– знати, у вчиненні якого кримінального правопорушення його підозрюють, обвинувачують;

– бути чітко і своєчасно повідомленим про свої права, а також отримати їх роз'яснення;

– на першу вимогу мати захисника і побачення з ним до першого допиту, а також після першого допиту – мати такі побачення без обмеження їх кількості й тривалості;

– не говорити нічого з приводу підозри проти нього, обвинувачення або у будь-який момент відмовитися відповідати на запитання;

– вимагати перевірки обґрунтованості затримання;

– збирати і подавати слідчому, прокурору, слідчому судді докази;

– брати участь у проведенні процесуальних дій;

– заявляти клопотання про проведення процесуальних дій, про забезпечення безпеки щодо себе, членів своєї сім'ї, близьких родичів, майна, житла тощо;

– заявляти відводи;

– ознайомлюватися з матеріалами досудового розслідування;

– одержувати копії процесуальних документів та письмові повідомлення;

– оскаржувати рішення, дії та бездіяльність слідчого, прокурора, слідчого судді;

– користуватися рідною мовою, отримувати копії процесуальних документів рідною або іншою мовою, якою він володіє, та в разі необхідності користуватися послугами перекладача за рахунок держави та ін.

Обвинувачений також має право:

– брати участь під час судового розгляду у допиті свідків обвинувачення або вимагати їхнього допиту, а також вимагати виклику і допиту свідків захисту на тих самих умовах, що й свідків обвинувачення;

– збирати і подавати суду докази;

– висловлювати в судовому засіданні свою думку щодо клопотань інших учасників судового провадження;

– виступати в судових дебатах тощо.

Підозрюваний, обвинувачений зобов'язаний:

– прибути за викликом до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду, а в разі неможливості прибути за викликом у призначений строк – заздалегідь повідомити про це;

– виконувати обов'язки, покладені на нього рішенням про застосування заходів забезпечення кримінального провадження;

– підкорятися законним вимогам та розпорядженням слідчого, прокурора, слідчого судді, суду.

У випадку неявки без поважних причин підозрюваний, обвинувачений може бути підданий приводу (ст. 140 КПК України). При невиконанні обраного запобіжного заходу, до підозрюваного може бути обраний більш суворий запобіжний захід.

ПИТАННЯ 53. Захисник: його процесуальний статус

Захисник – це адвокат, який уповноважений у передбаченому законом порядку здійснювати захист прав і законних інтересів підозрюваних, обвинувачених, засуджених і виправданих, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, а також особи, стосовно якої передбачається розгляд питання про видачу іноземній державі та надавати їм необхідну юридичну допомогу (ч .1 ст. 45 КПК України).

Одночасно брати участь у судовому розгляді можуть не більше п'яти захисників одного обвинуваченого (ч. 3 ст. 46 КПК України).

Захисником не може бути адвокат, відомості про якого не внесено до Єдиного реєстру адвокатів України або стосовно якого у Єдиному реєстрі адвокатів України містяться відомості про зупинення або припинення права на зайняття адвокатською діяльністю (ч. 2 ст. 45 КПК України).

Окрім того, захисник не має права взяти на себе захист іншої особи або надавати їй правову допомогу, якщо це суперечить інтересам особи, якій він надає або раніше надавав правову допомогу.

Повноваження захисника на участь у кримінальному провадженні підтверджуються:

- свідоцтвом про право на зайняття адвокатською діяльністю;
- ордером, договором із захисником або дорученням органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правової допомоги.

Захисник має право:

– користуватися процесуальними правами підозрюваного, обвинуваченого, захист якого він здійснює, крім процесуальних прав, реалізація яких здійснюється безпосередньо підозрюваним, обвинуваченим і не може бути доручена захиснику (ч. 4 ст. 46 КПК України);

– брати участь у проведенні допиту та інших процесуальних діях, що проводяться за участю підозрюваного, обвинуваченого;

– до першого допиту підозрюваного мати з ним конфіденційне побачення без дозволу слідчого, прокурора, суду, а після першого допиту – такі ж побачення без обмеження кількості та тривалості;

– вимагати виконувати законні вимоги захисника від органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх службових осіб.

Документи, пов'язані з виконанням захисником його обов'язків, без його згоди не підлягають огляду, вилученню чи розголошенню слідчим, прокурором, слідчим суддею, судом.

Захисник зобов'язаний:

– використовувати засоби захисту, передбачені КПК України та іншими законами України, з метою забезпечення дотримання прав, свобод і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого та з'ясування обставин, які спростовують підозру чи обвинувачення, пом'якшують чи виключають кримінальну відповідальність підозрюваного, обвинуваченого;

– прибувати для участі у виконанні процесуальних дій за участю підозрюваного, обвинуваченого. У разі неможливості прибути в призначений строк – завчасно повідомити про таку неможливість та її причини;

– не розголошувати без згоди підозрюваного, обвинуваченого відомості, які стали йому відомі у зв'язку з участю в кримінальному провадженні і становлять адвокатську або іншу охоронювану законом таємницю;

– не відмовлятися від виконання своїх обов'язків після залучення до провадження за винятком випадків, передбачених ч. 4 ст. 47 КПК України.

ПИТАННЯ 54. Обов'язкова участь захисника

Обов'язкова участь захисника забезпечується у кримінальному провадженні:

– щодо особливо тяжких злочинів – з моменту набуття особою статусу підозрюваного;

– щодо осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні кримінального правопорушення у віці до 18 років, – з моменту встановлення факту неповноліття або виникнення будь-яких сумнівів у тому, що особа є повнолітньою;

– щодо осіб, стосовно яких передбачається застосування примусових заходів виховного характеру, – з моменту встановлення факту неповноліття або виникнення будь-яких сумнівів у тому, що особа є повнолітньою;

– щодо осіб, які внаслідок психічних чи фізичних вад (німі, глухі, сліпі тощо) не здатні повною мірою реалізувати свої права, – з моменту встановлення цих вад;

– щодо осіб, які не володіють мовою, якою ведеться кримінальне провадження, – з моменту встановлення цього факту;

– щодо осіб, стосовно яких передбачається застосування примусових заходів медичного характеру або вирішується питання про їх застосування, – з моменту встановлення факту наявності в особи психічного захворювання або інших відомостей, які викликають сумнів щодо її осудності;

– щодо реабілітації померлої особи – з моменту виникнення права на реабілітацію померлої особи;

– щодо осіб, стосовно яких здійснюється спеціальне досудове розслідування або спеціальне судове провадження, – з моменту прийняття відповідного процесуального рішення;

– у разі укладення угоди між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості – з моменту ініціювання укладення такої угоди (ст. 52 КПК України).

ПИТАННЯ 55. Потерпілий: його права та обов'язки

Потерпілим у кримінальному провадженні може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди (ч. 1 ст. 55 КПК України).

Якщо внаслідок кримінального правопорушення настала смерть особи або особа перебуває у стані, який унеможливує подання нею відповідної заяви, потерпілим визнається одна особа з числа близьких родичів чи членів сім'ї, яка подала заяву про залучення її до провадження як потерпілого, а за відповідним клопотанням – потерпілими може бути визнано кілька осіб.

Права і обов'язки потерпілого виникають в особи з моменту подання заяви про вчинення щодо неї кримінального правопорушення або заяви про залучення її до провадження як потерпілого. Якщо особа не подала такої заяви, то слідчий, прокурор, суд має право визнати особу потерпілою лише за її письмовою згодою.

Потерпілий має право:

– бути повідомленим про свої права та обов'язки;

– знати сутність підозри та обвинувачення, бути повідомленим про обрання, зміну чи скасування щодо підозрюваного, обвинуваченого заходів забезпечення кримінального провадження та закінчення досудового розслідування;

– подавати докази слідчому, прокурору, слідчому судді, суду;

– заявляти відводи та клопотання;

- за наявності відповідних підстав – на забезпечення безпеки щодо себе, близьких родичів чи членів своєї сім'ї, майна та житла;
- давати пояснення, показання або відмовитися їх давати;
- оскаржувати рішення, дії чи бездіяльність слідчого, прокурора, слідчого судді, суду;
- мати представника та в будь-який момент кримінального провадження відмовитися від його послуг;
- давати пояснення, показання рідною або іншою мовою, якою він вільно володіє, безоплатно за рахунок держави користуватися послугами перекладача в разі, якщо він не володіє державною мовою чи мовою, якою ведеться кримінальне провадження;
- на відшкодування завданої кримінальним правопорушенням шкоди в порядку, передбаченому законом;
- знайомитися з матеріалами, які безпосередньо стосуються вчиненого щодо нього кримінального правопорушення;
- застосовувати технічні засоби при проведенні процесуальних дій, в яких він бере участь;
- одержувати копії процесуальних документів та письмові повідомлення;
- користуватися іншими правами, передбаченими ст. 56 та іншими нормами КПК України.

Потерпілий зобов'язаний:

- прибути за викликом до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду, а в разі неможливості своєчасного прибуття – завчасно повідомити про це, а також про причини неможливості прибуття;
- не перешкоджати встановленню обставин вчинення кримінального правопорушення;
- не розголошувати без дозволу слідчого, прокурора, суду відомості, які стали йому відомі у зв'язку з участю у кримінальному провадженні і які становлять охоронювану законом таємницю.

За невиконання покладених на нього обов'язків потерпілий несе передбачену законом *відповідальність*:

– за злісне ухилення від явки до суду чи органів досудового розслідування, прокурора (ч. 1 ст. 185³, ст. 185⁴ КУпАП);

– за дачу завідомо неправдивих показань (ст. 384 КК України)

– за розголошення даних досудового розслідування (ст. 387 КК України).

ПИТАННЯ 56. Заявник: його правовий статус

Заявник – це фізична або юридична особа, яка звернулася із заявою або повідомленням про кримінальне правопорушення до органу державної влади, уповноваженого розпочати досудове розслідування, і не є потерпілим (ч. 1 ст. 60 КПК України).

Заявник має право:

1) отримати від органу, до якого він подав заяву, документ, що підтверджує її прийняття і реєстрацію;

2) подавати на підтвердження своєї заяви речі і документи;

3) отримати інформацію про закінчення досудового розслідування.

Заявник несе кримінальну *відповідальність* згідно зі ст. 383 КК України за завідомо неправдиве повідомлення про вчинення злочину.

ПИТАННЯ 57. Цивільний позивач: його права та обов'язки

Цивільним позивачем у кримінальному провадженні є фізична особа, якій кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням завдано майнової та/або моральної шкоди, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням завдано майнової шкоди, та яка в порядку, встановленому КПК України, пред'явила цивільний позов (ч. 1 ст. 61 КПК України). Права та обов'язки цивільного позивача виникають з моменту подання позовної заяви органу досудового розслідування або суду.

Цивільний позивач має право:

- підтримувати цивільний позов або відмовитися від нього до видалення суду в нарадчу кімнату для ухвалення судового рішення;
- знати про прийнятті процесуальні рішення, що стосуються цивільного позову, та отримувати їх копії у випадках та в порядку, встановлених КПК України для інформування та надіслання копій процесуальних рішень потерпілому;
- звертатися з клопотанням про арешт майна до слідчого судді, суду;
- інші права, передбачені КПК України для потерпілого, в частині, що стосуються цивільного позову.

Цивільний позивач зобов'язаний:

- прибути за викликом до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду, а в разі неможливості своєчасного прибуття – завчасно повідомити про це, а також про причини неможливості прибуття;
- не розголошувати без дозволу слідчого, прокурора відомості досудового розслідування, які стали йому відомі у зв'язку з участю у кримінальному провадженні.
- додержуватися порядку в судовому засіданні та беззаперечно підкорятися відповідним розпорядженням головуєчого.

ПИТАННЯ 58. Цивільний відповідач: його правовий статус

Цивільним відповідачем у кримінальному провадженні може бути фізична або юридична особа, яка в силу закону несе цивільну відповідальність за шкоду, завдану злочинними діями (бездіяльністю) підозрюваного, обвинуваченого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, та до якої пред'явлено цивільний позов у порядку, встановленому КПК України (ч. 1 ст. 62 КПК України). Права та обов'язки цивільного відповідача виникають з моменту подання позовної заяви органу досудового розслідування або суду.

Цивільний відповідач має право:

- визнавати позов повністю чи частково або заперечувати проти нього;
- знати про прийняті процесуальні рішення, що стосуються цивільного позову, та отримувати їх копії у випадках та в порядку, встановлених КПК України для інформування та надіслання копій процесуальних рішень підозрюваному, обвинуваченому;
- інші права, передбачені КПК України для підозрюваного, обвинуваченого, в частині, що стосуються цивільного позову.

Цивільний відповідач зобов'язаний:

- не розголошувати без дозволу слідчого, прокурора відомості досудового розслідування, які стали йому відомі у зв'язку з участю у кримінальному провадженні;
- додержуватися порядку в судовому засіданні та беззаперечно підкорятися відповідним розпорядженням головуючого;
- виконувати інші обов'язки, передбачені КПК України для підозрюваного, обвинуваченого, в частині, що стосуються цивільного позову.

ПИТАННЯ 59. Представники потерпілого, цивільного позивача та цивільного відповідача

Представник потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача – це особа, через яку потерпілий, цивільний позивач, цивільний відповідач можуть реалізувати свої процесуальні права.

Представництво – це юридичні відносини, на підставі яких одна особа (представник) виконує згідно з законом або договором процесуальні дії в інтересах іншої особи.

Представниками потерпілого, цивільного позивача та цивільного відповідача у кримінальному провадженні можуть бути:

- особа, яка у кримінальному провадженні має право бути захисником;
- для юридичних осіб – керівник, інша особа, уповноважена законом або установчими документами, працівник юридичної особи.

Підставою для допуску особи як представника є (ч. 3 ст. 58, ч. 2 ст. 63 КПК України):

– для адвоката – свідоцтво про право на зайняття адвокатською діяльністю; ордер, договір із захисником або доручення органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правової допомоги;

– для керівника юридичної особи чи іншої уповноваженої законом або установчими документами особи – копія установчих документів юридичної особи;

– для працівника юридичної особи, яка є потерпілою, цивільним позивачем чи цивільним відповідачем – довіреність.

Представники користуються *процесуальними правами осіб*, інтереси яких вони представляють, крім процесуальних прав, реалізація яких здійснюється безпосередньо потерпілим і не може бути доручена представнику.

Представник не вправі використовувати свої повноваження на шкоду інтересам особи, яку він представляє.

ПИТАННЯ 60. Законний представник у кримінальному провадженні

Законний представник – це особа, яка залучається до участі у кримінальному провадженні постановою слідчого, прокурора, або ухвалою слідчого судді, суду для представництва прав і законних інтересів неповнолітнього або особи, яка визнана у встановленому законом порядку недієздатною чи обмежено дієздатною.

Законні представники можуть представляти інтереси:

– підозрюваного, обвинуваченого (ст. 44 КПК України);

– потерпілого (ст. 59 КПК України);

– цивільного позивача (ст. 64 КПК України).

Законними представниками можуть бути (ч. 2 ст. 44 КПК України):

– батьки (усиновлювачі), а в разі їх відсутності – опікуни чи піклувальники особи;

– інші повнолітні близькі родичі чи члени сім'ї;

– представники органів опіки і піклування;

– представники установ і організацій, під опікою чи піклуванням яких перебуває неповнолітній, недієздатний чи обмежено дієздатний.

Підставою для допуску особи як законного представника є документ, що підтверджує його відносини з особою, яку він представляє.

Законний представник користується процесуальними правами особи, інтереси якої він представляє, крім процесуальних прав, реалізація яких здійснюється безпосередньо підозрюваним, обвинуваченим, потерпілим, цивільним позивачем і не може бути доручена представнику.

У разі якщо дії чи інтереси законного представника суперечать інтересам особи, яку він представляє, за рішенням слідчого, прокурора, слідчого судді, суду такий законний представник замінюється іншим.

ПИТАННЯ 61. Представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження

Представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, може бути:

– особа, яка у кримінальному провадженні має право бути захисником;

– керівник чи інша особа, уповноважена законом або установчими документами;

– працівник юридичної особи.

Протягом кримінального провадження представник юридичної особи має право:

– знати, у зв'язку із вчиненням якого кримінального правопорушення здійснюється провадження щодо юридичної особи, та давати пояснення з цього приводу;

– користуватися правовою допомогою;

- збирати і подавати слідчому, прокурору, слідчому судді, суду докази;
- брати участь у проведенні процесуальних дій;
- під час проведення процесуальних дій ставити запитання, подавати свої зауваження та заперечення щодо порядку проведення дій, що заносяться до протоколу, а також знайомитися з протоколами слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, виконаних за його участі;
- застосовувати з додержанням вимог КПК України технічні засоби під час проведення процесуальних дій, в яких він бере участь;
- заявляти клопотання про проведення процесуальних дій, про забезпечення безпеки щодо себе, членів своєї сім'ї, близьких родичів, майна, житла тощо;
- заявляти відводи;
- одержувати копії процесуальних документів та письмові повідомлення;
- оскаржувати рішення, дії та бездіяльність слідчого, прокурора, слідчого судді в порядку, передбаченому КПК України;
- користуватися рідною мовою, отримувати копії процесуальних документів рідною або іншою мовою, якою він володіє, та в разі необхідності користуватися послугами перекладача.

Представник юридичної особи зобов'язаний:

- прибути за викликом до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду, а в разі неможливості своєчасного прибуття – завчасно повідомити про це, а також про причини неможливості прибуття;
- не перешкоджати встановленню обставин вчинення кримінального правопорушення;
- не розголошувати без дозволу слідчого, прокурора, суду відомості, які стали йому відомі у зв'язку з участю у кримінальному провадженні і які становлять охоронювану законом таємницю (ст. 64¹ КПК України).

ПИТАННЯ 62. Третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт, як учасник кримінального провадження

Третьою особою, щодо майна якої вирішується питання про арешт, може бути будь-яка фізична або юридична особи (ч.1 ст. 64² КПК України).

Третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт, має **права та обов'язки**, передбачені КПК України для підозрюваного, обвинуваченого, в частині, що стосуються арешту майна.

Ці права та обов'язки виникають з *моменту звернення прокурора до суду із клопотанням про арешт майна.*

Третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт, **зобов'язана:**

– прибувати за викликом до прокурора, суду, а в разі неможливості своєчасного прибуття – завчасно повідомити про це, а також про причини неможливості прибуття;

– не перешкоджати встановленню обставин вчинення кримінального правопорушення;

– не розголошувати без дозволу прокурора, суду відомості, які стали їм відомі у зв'язку з участю у кримінальному провадженні і які становлять охоронювану законом таємницю

Представником третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт, може бути:

– особа, яка у кримінальному провадженні має право бути захисником;
– керівник чи інша особа, уповноважена законом або установчими документами, працівник юридичної особи за довіреністю – у випадку, якщо власником майна, щодо якого здійснюється арешт, є юридична особа.

ПИТАННЯ 63. Особи, які відіграють допоміжну роль у кримінальному процесі

Особи, які відіграють допоміжну роль у кримінальному процесі: свідок, спеціаліст, експерт, перекладач, понятий, секретар судового засідання тощо.

Вони не мають у справі самостійного інтересу і після виконання своїх функцій вибувають із процесу.

Свідок – це фізична особа, якій відомі або можуть бути відомі обставини, що підлягають доказуванню під час кримінального провадження, і яка викликана для давання показань (ч. 1 ст. 65 КПК України).

Перекладач – це особа, яка володіє мовою, якою здійснюється кримінальне провадження, і мовою особи, яка не володіє мовою якою здійснюється кримінальне провадження, яка залучається сторонами кримінального провадження або слідчим суддею чи судом до участі в провадженні у разі необхідності перекладу пояснень, показань або документів (ст. 68 КПК України).

Експерт – це особа, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, має право відповідно до Закону України “Про судову експертизу” на проведення експертизи і якій доручено провести дослідження об’єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, та дати висновок з питань, які виникають під час кримінального провадження і стосуються сфери її знань (ст. 69 КПК України).

Спеціаліст – це особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками застосування технічних або інших засобів і може надавати консультації під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок (ст. 71 КПК України).

Понятий – це незаінтересована особа, яка на запрошення слідчого, прокурора присутня при провадженні слідчих (розшукових) дій і своїм підписом засвідчує відповідність записів у протоколі виконаним діям (ч. 7 ст. 223 КПК України).

ПИТАННЯ 64. Свідок: його правовий статус

Свідок – це фізична особа, якій відомі або можуть бути відомі обставини, що підлягають доказуванню під час кримінального провадження, і яка викликана для давання показань (ч. 1 ст. 65 КПК України).

Будь-який громадянин України, якщо він став свідком події, що розслідується, незалежно від його положення може бути допитаний як свідок, крім випадків встановлених законом. Вік свідка кримінальним процесуальним законодавством не обмежений. Але ним встановлені особливості допиту малолітнього чи неповнолітнього свідка (ст. 226 КПК України).

Свідок має право:

– знати, у зв'язку з чим і в якому кримінальному провадженні він допитується;

– користуватися під час давання показань та участі у проведенні інших процесуальних дій правовою допомогою адвоката;

– відмовитися давати показання щодо себе, близьких родичів та членів своєї сім'ї, що можуть стати підставою для підозри, обвинувачення у вчиненні ним, близькими родичами чи членами його сім'ї кримінального правопорушення, а також показання щодо відомостей, які згідно з положеннями ст. 65 КПК України не підлягають розголошенню;

– давати показання рідною або іншою мовою, якою він вільно володіє, і користуватися допомогою перекладача;

– користуватися нотатками і документами при даванні показань у тих випадках, коли показання стосуються будь-яких розрахунків та інших відомостей, які йому важко тримати в пам'яті;

– на відшкодування витрат, пов'язаних з викликом для давання показань;

– ознайомлюватися з протоколом допиту та заявляти клопотання про внесення до нього змін, доповнень і зауважень, а також власноручно робити такі доповнення і зауваження;

– заявляти клопотання про забезпечення безпеки у випадках, передбачених законом;

– заявляти відвід перекладачу.

Свідок зобов’язаний:

– прибути за викликом до слідчого, прокурора, слідчого судді чи суду;

– давати правдиві показання під час досудового розслідування та судового розгляду;

– не розголошувати без дозволу слідчого, прокурора, суду відомості, які безпосередньо стосуються суті кримінального провадження та процесуальних дій, що здійснюються (здійснювалися) під час нього, і які стали відомі свідку у зв’язку з виконанням його обов’язків.

Відповідальність свідка:

– кримінальна процесуальна: за неприбуття на виклик без поважних причин – привід (ст. 140 КПК України) або грошове стягнення (ч. 1 ст. 139 КПК України);

– адміністративна: за злісне ухилення від явки до слідчого, прокурора, слідчого судді чи суду (ч. 1 ст. 185³ КУпАП, ст. 185⁴ КУпАП);

– кримінальна: за розголошення даних досудового слідства без дозволу слідчого або прокурора (ст. 387 КК України); за дачу завідомо неправдивих показань (ст. 384 КК України); за відмову від дачі показань (ст. 385 КК України).

ПИТАННЯ 65. Особи, які не підлягають допиту як свідки

Особами, які не підлягають допиту як свідки є:

– захисник, представник потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача, юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, законний представник потерпілого, цивільного позивача у кримінальному провадженні – про обставини, які стали їм відомі у зв’язку з виконанням функцій представника чи захисника;

– адвокати – про відомості, які становлять адвокатську таємницю;

- нотаріуси – про відомості, які становлять нотаріальну таємницю;
- медичні працівники та інші особи, яким у зв'язку з виконанням професійних або службових обов'язків стало відомо про хворобу, медичне обстеження, огляд та їх результати, інтимну і сімейну сторони життя особи – про відомості, які становлять лікарську таємницю;
- священнослужителі – про відомості, одержані ними на сповіді віруючих;
- журналісти – про відомості, які містять конфіденційну інформацію професійного характеру, надану за умови нерозголошення авторства або джерела інформації;
- професійні судді, народні засідателі та присяжні – про обставини обговорення в нарадчій кімнаті питань, що виникли під час ухвалення судового рішення, за винятком випадків кримінального провадження щодо прийняття суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, ухвали;
- особи, які брали участь в укладенні та виконанні угоди про примирення в кримінальному провадженні, – про обставини, які стали їм відомі у зв'язку з участю в укладенні та виконанні угоди про примирення;
- особи, до яких застосовані заходи безпеки, – щодо дійсних даних про їх особи;
- особи, які мають відомості про дійсні дані про осіб, до яких застосовані заходи безпеки, – щодо цих даних (ч. 2 ст. 65 КПК України).

Захисник, представник потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача, законний представник потерпілого, цивільного позивача, адвокати, нотаріуси, медичні працівники, священнослужителі можуть бути звільнені від обов'язку зберігати професійну таємницю особою, що довірила їм ці відомості, у визначеному нею обсязі. Таке звільнення здійснюється у письмовій формі за підписом особи, що довірила зазначені відомості.

Відмовитися давати показання як свідки мають право:

- члени сім'ї, близькі родичі підозрюваного, обвинуваченого;

– особа, яка своїми показаннями викривала б себе, членів сім'ї та близьких родичів, у вчиненні кримінального правопорушення (п. 3 ч. 1 ст. 66 КПК України).

Не можуть без їх згоди бути допитані як свідки особи, які мають право дипломатичної недоторканності, а також працівники дипломатичних представництв – без згоди представника дипломатичної установи.

ПИТАННЯ 66. Перекладач: його правовий статус

Перекладач (сурдоперекладач) – це особа, яка володіє мовою, якою здійснюється кримінальне провадження, і мовою особи, яка не володіє мовою якою здійснюється кримінальне провадження, яка залучається сторонами кримінального провадження або слідчим суддею чи судом до участі в провадженні у разі необхідності перекладу пояснень, показань або документів (ч. 1 ст. 68 КПК України).

Перекладач має право:

- ставити запитання з метою уточнень для правильного перекладу;
- знайомитися з протоколами процесуальних дій, в яких він брав участь, і подавати до них зауваження;
- одержати винагороду за виконаний переклад та відшкодування витрат, пов'язаних із його залученням до кримінального провадження;
- заявляти клопотання про забезпечення безпеки у випадках, передбачених законом.

Перекладач зобов'язаний:

- прибути за викликом до слідчого, прокурора, слідчого судді чи суду;
- заявити самовідвід;
- здійснювати повний і правильний переклад, посвідчувати правильність перекладу своїм підписом;
- не розголошувати без дозволу слідчого, прокурора, суду відомості, які безпосередньо стосуються суті кримінального провадження та

процесуальних дій, що здійснюються (здійснювалися) під час нього, і які стали відомі перекладачу у зв'язку з виконанням його обов'язків.

Відповідальність перекладача:

– адміністративна: за злісне ухилення від явки до органів досудового розслідування чи прокурора (ст. 185⁴ КУпАП);

– кримінальна: за завідомо неправильний переклад (ст. 384 КК України) та за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків (ст. 385 КК України).

ПИТАННЯ 67. Експерт: його права та обов'язки

Експертом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, має право відповідно до Закону України “Про судову експертизу” на проведення експертизи і якій доручено провести дослідження об'єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, та дати висновок з питань, які виникають під час кримінального провадження і стосуються сфери її знань (ч. 1 ст. 69 КПК України).

Як експерт може бути залучена будь-яка особа, що має необхідні спеціальні знання для надання висновків по питанням, які досліджуються, незалежно від того, працює вона в державному експертному закладі чи є професійним експертом, займається судово-експертною діяльністю на підприємницькому рівні на підставі ліцензії, чи запрошується до проведення експертизи за одноразовою угодою.

Не можуть бути експертами особи, які перебувають у службовій або іншій залежності від сторін кримінального провадження або потерпілого.

Експерт має право:

– знайомитися з матеріалами кримінального провадження, що стосуються предмета дослідження;

- заявляти клопотання про надання додаткових матеріалів і зразків та вчинення інших дій, пов'язаних із проведенням експертизи;
- бути присутнім під час вчинення процесуальних дій, що стосуються предметів та об'єктів дослідження;
- викладати у висновку експертизи виявлені в ході її проведення відомості, які мають значення для кримінального провадження і з приводу яких йому не були поставлені запитання;
- ставити запитання, що стосуються предмета та об'єктів дослідження, особам, які беруть участь у кримінальному провадженні;
- одержати винагороду за виконану роботу та відшкодування витрат, пов'язаних із проведенням експертизи і викликом для надання пояснень чи показань, у разі, якщо проведення експертизи не є службовим обов'язком особи, яка залучена як експерт;
- заявляти клопотання про забезпечення безпеки у випадках, передбачених законом;
- користуватися іншими правами, передбаченими Законом України “Про судову експертизу”.

Експерт не має права за власною ініціативою збирати матеріали для проведення експертизи. Експерт може відмовитися від давання висновку, якщо поданих йому матеріалів недостатньо для виконання покладених на нього обов'язків. Заява про відмову має бути вмотивованою.

Експерт зобов'язаний:

- особисто провести повне дослідження і дати обґрунтований та об'єктивний письмовий висновок на поставлені йому запитання, а в разі необхідності – роз'яснити його;
- прибути до слідчого, прокурора, суду і дати відповіді на запитання під час допиту;
- забезпечити збереження об'єкта експертизи. Якщо дослідження пов'язане з повним або частковим знищенням об'єкта експертизи або зміною

його властивостей, експерт повинен одержати на це дозвіл від особи, яка залучила експерта;

– не розголошувати без дозволу сторони кримінального провадження, яка його залучила, чи суду відомості, що стали йому відомі у зв'язку з виконанням обов'язків, або не повідомляти будь-кому, крім особи, яка його залучила, чи суду про хід проведення експертизи та її результати;

– заявити самовідвід за наявності визначених законом обставин.

Відповідальність експерта:

– кримінальна: за завідомо неправдивий висновок (ст. 384 КК України), за відмову без поважних причин від виконання покладених обов'язків у суді (ст. 385 КК України);

– адміністративна: за неповагу до суду (ч. 1 ст. 185³ КУпАП) чи злісне ухилення від явки до від явки до органів досудового розслідування чи прокурора (ст. 185⁴ КУпАП).

ПИТАННЯ 68. Спеціаліст: його права та обов'язки

Спеціаліст – це особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками застосування технічних або інших засобів і може надавати консультації під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок (ч. 1 ст. 71 КПК України).

Для залучення спеціаліста до участі у провадженні процесуальних дій закон не вимагає винесення постанови. Підставою участі спеціаліста у справі є виклик викликом до слідчого, прокурора, суду. Про його участь обов'язково вказується у протоколі процесуальної дії.

Спеціаліст може бути залучений для надання безпосередньої технічної допомоги (фотографування, складення схем, планів, креслень, відбір зразків для проведення експертизи тощо) сторонами кримінального провадження під час досудового розслідування і судом під час судового розгляду.

Спеціаліст має право:

- ставити запитання учасникам процесуальної дії з дозволу сторони кримінального провадження, яка його залучила, чи суду;
- користуватися технічними засобами, приладами та спеціальним обладнанням;
- звертати увагу сторони кримінального провадження, яка його залучила, або суду на характерні обставини чи особливості речей і документів;
- знайомитися з протоколами процесуальних дій, в яких він брав участь, і подавати до них зауваження;
- одержувати винагороду за виконану роботу та відшкодування витрат, пов'язаних із його залученням до кримінального провадження;
- заявляти клопотання про забезпечення безпеки у випадках, передбачених законом.

Спеціаліст зобов'язаний:

- прибути за викликом до слідчого, прокурора, суду і мати при собі необхідні технічне обладнання, пристрої та прилади;
- виконувати вказівки сторони кримінального провадження, яка його залучила, чи суду та давати пояснення з поставлених запитань;
- не розголошувати відомості, які безпосередньо стосуються суті кримінального провадження та процесуальних дій, що здійснюються (здійснювалися) під час нього, і які стали відомі спеціалісту у зв'язку з виконанням його обов'язків;
- заявити самовідвід за наявності визначених законом обставин.

Відповідальність спеціаліста:

- у разі неприбуття до суду без поважних причин або неповідомлення про причини неприбуття на спеціаліста судом покладаються всі витрати, пов'язані з оголошенням перерви в судовому засіданні;
- кримінальна відповідальність настає за розголошення даних досудового розслідування (ст. 387 КК України).

ПИТАННЯ 69. Понятій: його права та обов'язки

Понятій – це незаінтересована особа, яка на запрошення слідчого, прокурора присутня при провадженні слідчих (розшукових) дій і своїм підписом засвідчує відповідність записів у протоколі виконаним діям.

Слідчий, прокурор зобов'язаний запросити не менше двох понятих для (ч. 7 ст. 223 КПК України):

- пред'явлення особи, трупа чи речі для впізнання;
- огляду трупа, в тому числі пов'язаного з ексгумацією;
- слідчого експерименту;
- освідування особи.

Винятками є випадки застосування безперервного відеозапису ходу проведення відповідної слідчої (розшукової) дії.

Поняті можуть бути запрошені для участі в інших процесуальних діях, якщо слідчий, прокурор вважатиме це за доцільне.

Участь понятих є обов'язковою при проведенні обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи, незалежно від застосування технічних засобів фіксування.

Понятими не можуть бути потерпілий, родичі підозрюваного, обвинуваченого і потерпілого, працівники правоохоронних органів, а також особи, заінтересовані в результатах кримінального провадження.

Поняті мають право :

- робити зауваження з приводу проведення слідчих дій, які мають бути занесені в протокол;
- на відшкодування витрат у зв'язку з викликом для участі в слідчих діях;
- за наявності відповідних підстав – на забезпечення безпеки.

Поняті зобов'язані :

- бути присутніми під час провадження слідчих (розшукових) дій;
- по закінченню слідчих (розшукових) дій завірити своїм підписом в протоколі факт, зміст і результати цієї дії;

– на вимогу слідчого, прокурора не розголошувати відомості щодо проведеної процесуальної дії (ч. 3 ст. 66 КПК України).

У протоколі слідчої дії має бути вказана точна адреса понятих. При необхідності вони можуть бути допитані під час судового розгляду як свідки проведення відповідної слідчої (розшукової) дії.

ПИТАННЯ 70. Відводи у кримінальному провадженні

Відвід – це процесуальний інститут, що містить умови, за яких особа не може брати участь у конкретному кримінальному провадженні, а також здійснення відповідної заяви з вимогою про усунення особи від участі у провадженні.

Метою застосування інституту відводів є:

- 1) належне виконання завдань кримінального провадження;
- 2) забезпечення всебічного, повного та неупередженого дослідження обставин кримінального провадження;
- 3) винесення законного, обґрунтованого і справедливого рішення у кримінальному провадженні.

Обставини, що виключають можливість участі у кримінальному провадженні – це передбачені законом обставини, що викликають сумнів в безсторонності, неупередженості певних осіб і тягнуть за собою неможливість їх участі в кримінальному судочинстві. Ці обставини можуть бути як суб'єктивного характеру та стосуватися особистих зв'язків, так і об'єктивного характеру – стосуватися процесуального статусу цих осіб.

Підстави, процесуальний порядок та наслідки відводу визначені в § 6 гл. 3 КПК України (статті 75–79 КПК України).

Слідчий суддя, суддя, присяжний не може брати участь у кримінальному провадженні, якщо:

– він є заявником, потерпілим, цивільним позивачем, цивільним відповідачем, близьким родичем чи членом сім'ї слідчого, прокурора,

підозрюваного, обвинуваченого, заявника, потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача;

– він брав участь у цьому провадженні як свідок, експерт, спеціаліст, перекладач, слідчий, прокурор, захисник або представник;

– він особисто, його близькі родичі чи члени його сім'ї заінтересовані в результатах провадження;

– за наявності інших обставин, які викликають сумнів у його неупередженості;

– у випадку порушення встановленого ч. 3 ст. 35 КПК України порядку визначення слідчого судді, судді для розгляду справи.

Окрім цього, в ст. 76 КПК України визначені обставини, за яких не допускається повторна участь судді у кримінальному провадженні.

Прокурор, слідчий не має права брати участь у кримінальному провадженні, якщо:

– він є заявником, потерпілим, цивільним позивачем, цивільним відповідачем, членом сім'ї або близьким родичем сторони, заявника, потерпілого, цивільного позивача або цивільного відповідача;

– він брав участь у цьому ж провадженні як слідчий суддя, суддя, захисник або представник, свідок, експерт, спеціаліст, перекладач;

– він особисто, його близькі родичі чи члени його сім'ї заінтересовані в результатах кримінального провадження або існують інші обставини, які викликають обґрунтовані сумніви в його неупередженості.

Попередня участь прокурора у цьому ж кримінальному провадженні в суді першої, апеляційної і касаційної інстанцій, у провадженні при перегляді судових рішень Верховним Судом України як прокурора не є підставою для його відводу.

Особа не має права брати участь у кримінальному провадженні як захисник або представник у випадках, якщо:

– вона брала участь у цьому ж кримінальному провадженні як слідчий суддя, суддя, присяжний, прокурор, слідчий, потерпілий, цивільний позивач, цивільний відповідач, експерт, спеціаліст, перекладач;

– вона у цьому провадженні надає або раніше надавала правову допомогу особі, інтереси якої суперечать інтересам особи, яка звернулася з проханням про надання правової допомоги;

– зупинено або припинено право на зайняття адвокатською діяльністю (зупинення дії свідоцтва про право на зайняття адвокатською діяльністю або його анулювання) в порядку, передбаченому законом;

– вона є близьким родичем або членом сім'ї слідчого, прокурора, потерпілого або будь-кого із складу суду.

Особа не має права брати участь у кримінальному провадженні як спеціаліст, перекладач, експерт, секретар судового засідання у таких випадках:

– при наявності підстав, передбачених ч. 1 ст. 77 КПК (підстави для відводу прокурора, слідчого), з тим обмеженням, що їх попередня участь у цьому кримінальному провадженні як спеціаліста, перекладача, експерта і секретаря судового засідання не може бути підставою для відводу;

– спеціаліст, експерт не має права брати участі в кримінальному провадженні, якщо він проводив ревізію, перевірку тощо, матеріали яких використовуються у цьому провадженні.

ПИТАННЯ 71. Забезпечення безпеки суб'єктів кримінального провадження

Забезпечення безпеки суб'єктів кримінального провадження – це діяльність відповідних державних органів щодо досягнення стану безпеки суб'єктів провадження, яким загрожує небезпека.

Право на забезпечення безпеки за наявності відповідних підстав мають:

- особа, яка заявила до правоохоронного органу про кримінальне правопорушення або в іншій формі брала участь чи сприяла виявленню, попередженню, припиненню або розкриттю кримінальних правопорушень;
- потерпілий та його представник у кримінальному провадженні;
- підозрюваний, обвинувачений, захисники і законні представники;
- цивільний позивач, цивільний відповідач та їх представники у справі про відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням;
- представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження;
- свідок;
- експерт, спеціаліст, перекладач і понятий;
- члени сімей та близькі родичі осіб, перелічених вище осіб, якщо шляхом погроз або інших протиправних дій щодо них робляться спроби вплинути на учасників кримінального судочинства.

Основні заходи забезпечення безпеки (відповідно до Закону України “Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві”):

- особиста охорона, охорона житла й майна;
- видання спеціальних засобів індивідуального захисту та сповіщення про небезпеку;
- використання технічних засобів контролю і прослуховування телефонних та інших переговорів, візуальне спостереження;
- заміна документів і зміна зовнішності;
- зміна місця роботи чи навчання;
- переселення в інше місце проживання;
- поміщення до дошкільної виховної установи чи установи органів соціального захисту населення;
- забезпечення конфіденційності відомостей про особу;
- закритий судовий розгляд;
- інші заходи безпеки.

ПИТАННЯ 72. Кримінальне процесуальне доказування: поняття та значення

Кримінальне процесуальне доказування – це діяльність слідчого, прокурора, слідчого судді і суду, а також інших учасників кримінального провадження, яка здійснюється у встановленій законом процесуальній формі і спрямована на збирання, перевірку та оцінку доказів з метою встановлення обставин, що підлягають доказуванню.

В ч. 2 ст. 91 КПК України на законодавчому рівні визначено, що доказування полягає у збиранні, перевірці та оцінці доказів з метою встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження.

Найпоширенішою є позиція вчених, згідно з якою **процес доказування складається з таких 3-х елементів:**

- збирання;
- перевірка;
- оцінка доказів і їх джерел.

Доказування є не лише практичною, але й мисленнєво-логічною діяльністю суб'єктів доказування. Виділяють два види доказування:

- як дослідження фактичних обставин кримінального провадження;
- як логічне і процесуальне доведення визначеної тези, ствердження висновків у кримінальному провадженні.

Метою доказування у кримінальному провадженні є отримання достовірних знань щодо події кримінального правопорушення та винуватості підозрюваного, обвинуваченого.

Доказування є “серцевиною” кримінальної процесуальної діяльності, займає в ній основне місце. Воно відбувається у всіх стадіях кримінального провадження.

Доказування має кримінально-правове та кримінальне процесуальне значення.

Кримінально-правове значення доказування полягає в тому, що:

– завдяки доказуванню встановлюється, чи мало місце кримінальне правопорушення та якою є його кваліфікація;

– доказування гарантує реалізацію кримінальної відповідальності.

Кримінальне процесуальне значення доказування проявляється в тому, що:

– правильне його здійснення дає змогу забезпечити реалізацію прав і законних інтересів усіх учасників кримінального процесу;

– усі питання, що виникають під час кримінального провадження, можна вирішити лише на підставі достовірно встановлених під час доказування обставин;

– участь заінтересованих суб'єктів у доказуванні є гарантією реалізації засад кримінального процесу;

– докази є підставою для прийняття всіх процесуальних рішень у кримінальному провадженні.

ПИТАННЯ 73. Збирання доказів у кримінальному провадженні

Збирання доказів – це врегульована КПК України діяльність сторін кримінального провадження, потерпілих, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, яка полягає в пошуку, виявленні джерел фактичних даних, вилученні й отриманні необхідної інформації та її фіксації.

В ст. 93 КПК України диференційовані способи збирання доказів для сторона обвинувачення (ч.2 ст. 93 КПК України) та для сторона захисту, потерпілого, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження (ч.3 ст. 93 КПК України).

Сторона обвинувачення здійснює збирання доказів шляхом:

– проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій (мають найбільшу питому вагу);

– витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових

та фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок;

– здійснення міжнародного співробітництва під час кримінального провадження;

– проведення інших процесуальних дій, передбачених КПК України.

Сторона захисту, потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, здійснює збирання доказів шляхом:

– ініціювання проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій. Здійснюється шляхом подання слідчому, прокурору відповідних клопотань, які розглядаються в порядку, передбаченому ст. 220 КПК України,

– витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових та фізичних осіб речей, копій документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій, актів перевірок;

– здійснення інших дій, які здатні забезпечити подання суду належних і допустимих доказів.

Фіксація доказів є обов'язковим елементом процесу збирання доказів і складається із системи дій з процесуального закріплення фактичних даних, що мають значення для правильного вирішення кримінального провадження.

Способами фіксації доказів є:

– складання протоколів слідчих (розшукових) дій;

– застосування технічних засобів фіксування кримінального провадження (фотографування, звукозапис, аудіо - чи відеозапис);

– виготовлення фототаблиць, схем, зліпків, відбитків та ін.

ПИТАННЯ 74. Перевірка доказів. Способи перевірки доказів та їх процесуальних джерел

Перевірка доказів – це діяльність слідчого, прокурора, слідчого судді, суду з ретельного, всебічного й об'єктивного визначення достовірності

фактичних даних і доброякісності джерел їх отримання для правильного встановлення обставин кримінального провадження.

Усі зібрані в кримінальному провадженні докази підлягають всебічній і об'єктивній перевірці слідчим, прокурором, слідчим суддею, судом. Перевірка доказів здійснюється як тими суб'єктами, що їх зібрали, так і іншими учасниками кримінального провадження.

Перевірка проводиться з метою з'ясування питання про належність доказів, допустимість, достовірність, а їх сукупність – з точки зору достатності.

Перевірка доказів здійснюється за допомогою логічно-розумової діяльності чи шляхом проведення практичних дій.

1) логічно-розумовий спосіб перевірки доказів полягає у:

– аналізі і дослідженні змісту кожного доказу окремо з позицій його повноти, несуперечності, логічної послідовності;

– зіставленні з іншими доказами;

2) шляхом проведення практичних дій докази перевіряються під час проведення

– повторних слідчих (розшукових) дій;

– нових слідчих (розшукових) дій.

Новими слідчими (розшуковими) діями, які дозволяють перевірити докази є:

– одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб для з'ясування причин розбіжностей у їхніх показаннях (ч. 9 ст. 224 КПК України);

– слідчий експеримент (ст. 240 КПК України);

– пред'явлення особи для впізнання (ст. 228 КПК України);

– проведення експертизи (ст. 242 КПК України).

ПИТАННЯ 75. Оцінка доказів. Внутрішнє переконання в механізмі оцінки доказів

Оцінити доказ означає з'ясувати їх переконливість, силу та придатність бути підставою для того, щоб зробити висновок чи ухвалити рішення.

Оцінка доказів – це розумова (логічна) діяльність слідчого, прокурора, слідчого судді, суду, яка полягає в тому, що вони за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, оцінюють кожний доказ з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів – з точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення (ч. 1 ст. 94 КПК України).

На відміну від перевірки, оцінка доказів завжди відбувається у формі розумової діяльності.

Оцінка доказів спрямована на з'ясування таких обставин:

- чи стосуються зібрані фактичні дані предмету доказування;
- чи достатньо зібраних доказів для достовірного висновку про обставини, які становлять предмет доказування;
- чи зібрані докази становлять собою достовірну і повну інформацію про вчинене кримінальне правопорушення.

Оцінку доказів закон пов'язує з діяльністю слідчого, прокурора, слідчого судді та суду (ч. 1 ст. 94 КПК України). Проте, оцінка доказів здійснюється також і іншими учасниками кримінального провадження – підозрюваним, обвинуваченим, їх захисником, потерпілим. Однак, така оцінка для слідчого, прокурора, слідчого судді, суду носить рекомендаційний характер.

Закон наперед не визначає сили і значення доказів, встановлюючи, що жоден доказ не має наперед встановленої сили (ч.2 ст.94 КПК України). Це правило є основним для системи *вільної оцінки доказів*.

Внутрішнє переконання – це тверда впевненість, що склалася у судді, слідчого судді, прокурора, слідчого в тому, що ними дано правильну оцінку всім наявним у кримінальному провадженні засобам доказування і всім

встановленим фактам, і те, що отриманий таким шляхом висновок з усіх питань, які виникли в кримінальному провадженні, є єдино правильним.

Внутрішнє переконання формується в процесі дослідження доказів, і тому має бути обґрунтованим. Воно є наслідком ретельного, критичного розгляду наявних джерел доказів і тих фактичних даних, які в них містяться.

Внутрішнє переконання повинно ґрунтуватися на *всебічному, повному та неупередженому* дослідженні всіх обставин кримінального провадження.

Внутрішнє переконання як результат оцінки доказів означає переконання слідчого, прокурора, слідчого судді та суду в достовірності доказів і правильності висновків, до яких вони прийшли в ході кримінального процесуального доказування.

ПИТАННЯ 76. Критерії оцінки доказів та їх процесуальних джерел

Відповідно до ч. 1 ст. 94 КПК України кожен доказ оцінюється з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів – з точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення.

Процес оцінки доказів включає визначення їх:

- 1) належності;
- 2) допустимості;
- 3) достовірності;
- 4) достатності.

Належними є докази, які прямо чи непрямо підтверджують існування чи відсутність обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, та інших обставин, які мають значення для кримінального провадження, а також достовірність чи недостовірність, можливість чи неможливість використання інших доказів (ст. 85 КПК України).

Під належністю доказів слід розуміти можливість використання їх для встановлення у кримінальному провадженні фактичних даних, а також

обставин, що підлягають доказуванню в силу існуючого між ними кримінального процесуального взаємозв'язку.

Вимога належності доказів складається з двох критеріїв:

1) значення для провадження обставин, встановлюваних конкретними доказами;

2) значення цих доказів для встановлення саме таких обставин.

Допустимість доказів визначається законністю джерела, умов і способів їх одержання. Доказ визнається допустимим, якщо він отриманий у порядку, встановленому КПК України (ч. 1 ст. 86 КПК України).

Критерії допустимості доказів:

– належний суб'єкт, який має право проводити процесуальні дії, спрямовані на одержання доказів;

– належне джерело фактичних даних (відомостей, інформації), що складають зміст доказу;

– належна процесуальна дія, застосована для одержання доказів;

– належний порядок проведення процесуальної дії, яка використовується як засіб одержання доказів.

Достовірність доказів означає, що вони правильно, адекватно відображають матеріальні і нематеріальні сліди події, що досліджується.

Оцінка достовірності доказів виявляється в тому, що вивчається особа, яка є носієм відомостей про фактичні дані; аналізуються умови знаходження матеріального носія інформації; досліджується зміст відомостей (послідовність та повнота викладення, наявність протиріч, неточностей та ін).

Достатніми є докази тоді, коли в своїй сукупності вони дають можливість слідчому, прокурору, слідчому судді, суду встановити усі передбачені законом обставини кримінального провадження на тому рівні знання про них, який потрібен для прийняття законного та обґрунтованого процесуального рішення.

ПИТАННЯ 77. Підстави та процесуальний порядок визнання доказів недопустимими

Недопустимий доказ не може бути використаний при прийнятті процесуальних рішень, на нього не може посилається суд при ухваленні судового рішення (ч. 2 ст. 86 КПК України).

Законодавець питання недопустимості доказів визначає у статтях 87 та 88 КПК України, де вказує, що недопустимими є докази:

- отримані внаслідок істотного порушення прав і свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України;
- які стосуються особи підозрюваного, обвинуваченого.

Істотними порушеннями прав людини і основоположних свобод є:

- здійснення процесуальних дій, які потребують попереднього дозволу суду, без такого дозволу або з порушенням його суттєвих умов;

- отримання доказів внаслідок катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність особи, поводження або погрози застосування такого поводження;

- порушення права особи на захист;

- отримання показань чи пояснень від особи, яка не була повідомлена про своє право відмовитися від давання показань та не відповідати на запитання, або їх отримання з порушенням цього права;

- порушення права на перехресний допит (ч. 2 ст. 87 КПК України);

- отримання доказів з показань свідка, який надалі був визнаний підозрюваним чи обвинуваченим у цьому кримінальному провадженні;

- отримання доказів після початку кримінального провадження шляхом реалізації органами досудового розслідування чи прокуратури своїх повноважень, не передбачених КПК України, для забезпечення досудового розслідування кримінальних правопорушень (ч. 3 ст. 87 КПК України).

До доказів та відомостей, які стосуються особи підозрюваного, обвинуваченого та є недопустимими, відносяться:

– докази, які стосуються судимостей підозрюваного, обвинуваченого або вчинення ним інших правопорушень, що не є предметом цього кримінального провадження;

– відомості щодо характеру або окремих рис характеру підозрюваного, обвинуваченого – на підтвердження винуватості підозрюваного, обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення.

Питання допустимості доказів вирішує суд:

– під час їх оцінки в нарадчій кімнаті при ухваленні судового рішення;
– під час судового розгляду – у разі встановлення очевидної недопустимості доказу. Це тягне за собою неможливість дослідження такого доказу або припинення його дослідження в судовому засіданні.

Під час судового розгляду подавати клопотання про визнання доказів недопустимими, а також наводити заперечення проти визнання доказів недопустимими, можуть сторони кримінального провадження, потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження (ст. 89 КПК України).

ПИТАННЯ 78. Предмет доказування у кримінальному провадженні

Предмет доказування – це сукупність передбачених кримінальним процесуальним законом обставин, які необхідно встановити у кожному кримінальному провадженні і які мають правове значення для правильного його вирішення по суті.

Частина 1 ст. 91 КПК України встановлює, що у **кримінальному провадженні підлягають доказуванню:**

1) подія кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення);

2) винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення;

3) вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір процесуальних витрат;

4) обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження;

5) обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання;

6) обставини, які підтверджують, що гроші, цінності та інше майно, які підлягають спеціальній конфіскації, одержані внаслідок вчинення кримінального правопорушення та/або є доходами від такого майна, або призначалися (використовувалися) для схилення особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення кримінального правопорушення чи винагороди за його вчинення, або є предметом кримінального правопорушення, у тому числі пов'язаного з їх незаконним обігом, або підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення;

7) обставини, що є підставою для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру.

Зазначені обставини підлягають доказуванню в кожному кримінальному провадженні.

Деякі особливості має предмет доказування у кримінальному провадженні щодо:

– неповнолітніх (ст. 485 КПК України);

– застосування примусових заходів медичного характеру (ст. 505 КПК України);

– застосування примусових заходів виховного характеру (ст. 501 КПК України).

ПИТАННЯ 79. Межі та суб'єкти доказування

Під **межами доказування** у кримінальному процесі розуміють такий обсяг доказового матеріалу, який забезпечує надійне і достовірне встановлення всіх обставин, які входять до предмета доказування.

Правильно встановити межі доказування означає:

– забезпечити з необхідною повнотою з'ясування обставин, що входять до предмета доказування;

– використовувати для цієї мети тільки допустимі докази і тільки в обсязі, необхідному для достовірних висновків у кримінальному провадженні.

Межі доказування обумовлені:

– особливостями вчинення і приховування кримінальних правопорушень;

– особливостями процесу доказування у конкретному кримінальному провадженні;

– іншими обставинами об'єктивного та суб'єктивного характеру.

Суб'єктами доказування є усі державні органи, посадові, службові особи та інші учасники кримінального провадження, які приймають участь у збиранні, перевірці та оцінці доказів.

Суб'єкти доказування поділяються:

1. За відмінністю у повноваженнях щодо доказування:

– суб'єкти кримінального провадження, на яких покладається обов'язок доказування відповідно до ст. 92 КПК України (слідчий, прокурор, а у визначених КПК випадках – потерпілий);

– суб'єкти кримінального провадження, які мають право брати участь у доказуванні: підозрюваний, обвинувачений, захисник, законний представник, потерпілий тощо;

2. За характеристикою учасників доказування:

– державні органи та посадові особи, які ведуть кримінальний процес (слідчий, керівник органу досудового розслідування, прокурор, слідчий суддя, суд);

—особи, які мають інтерес у доказуванні (підозрюваний, обвинувачений, захисник, потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, цивільний позивач, цивільний відповідач та їх представники, законні представники);

– особи, які виконують допоміжну роль у доказуванні (свідок, експерт, спеціаліст, перекладач, понятій).

ПИТАННЯ 80. Поняття і значення доказів та їх процесуальних джерел у кримінальному процесі

Відповідно до ч. 1 ст. 84 КПК України **доказами в кримінальному провадженні** є фактичні дані, отримані у передбаченому КПК України порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню.

Поняття доказів має два значення:

по-перше, докази – це ті факти, на підставі яких встановлюється кримінальне правопорушення чи його відсутність, винуватість чи невинуватість особи у його вчиненні, а також інші обставини кримінального провадження, від яких залежить ступінь відповідальності цієї особи;

по-друге, доказами є передбачені законом джерела, з яких органи досудового розслідування, прокурор, слідчий суддя і суд отримують відомості про факти, що мають значення для кримінального провадження.

Поняття “джерело доказів” може розглядатися у двох значеннях: як форма доказу, спосіб його існування та вираження, як носій (джерело) інформації, який має певний процесуальний статус.

Відповідно до ч. 2 ст. 84 КПК України **процесуальними джерелами доказів є:**

- показання;
- речові докази;
- документи;
- висновки експертів.

Вказаний перелік процесуальних джерел доказів є вичерпним і поширювальному тлумаченню не підлягає.

При характеристиці доказів у кримінальному провадженні слід виходити з єдності фактичних даних та їх процесуальних джерел. А тому, **докази у кримінальному провадженні** – це фактичні дані, отримані з процесуальних джерел (показань, речових доказів, документів чи висновків експертів), у передбаченому КПК порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність або відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню.

ПИТАННЯ 81. Класифікація доказів у кримінальному процесі

Докази неоднорідні за своєю природою. Їх можна поділяти на різні групи за окремими критеріями.

1. Відносно обставин, які підлягають доказуванню:

– *прямі* – ті, які безпосередньо вказують на обставини, які підлягають доказуванню, або на їх відсутність – безпосередньо встановлюють або спростовують наявність події кримінального правопорушення, винність підозрюваного у його вчиненні тощо. Докази, на підставі яких можна зробити однозначний висновок (наприклад, показання свідка-очевидця);

– *непрямі (побічні)* – ті, які дозволяють встановити ті чи інші проміжні факти, на підставі яких встановлюються різні елементи головного факту (наприклад, показання свідка, який бачив у підозрюваного речі, викрадені у потерпілого).

2. Відносно обвинувачення, що становить предмет конкретного кримінального провадження:

– *обвинувальні* – такі, які обґрунтовують, підтверджують підозру чи обвинувачення, встановлюють наявність кримінального правопорушення і вчинення його підозрюваним, обвинуваченим, а також обставини, які обтяжують покарання;

– *виправдувальні* – такі, які спростовують або пом'якшують відповідальність і покарання підозрюваного, обвинуваченого.

3. Залежно від наявності проміжних носіїв доказової інформації:

– *первинні* – докази, отримані з першоджерел, докази, що сформувались безпосередньо внаслідок події, що досліджується (наприклад, показання свідка-очевидця);

– *похідні* – ті, які мають опосередкований характер зв'язку з подією, що досліджується, отримані, так би мовити “з других рук” (наприклад, відбитки слідів пальців рук з місця події).

4. За способом формування:

– *особисті* – такі, які походять від людей (наприклад, показання свідка, потерпілого тощо);

– *речові* – об'єкти матеріального світу, що є об'єктами злочинних дій; знаряддя злочину; предмети, які зберегли на собі сліди злочину тощо.

5. За видами джерел доказів: *показання, речові докази, документи, висновки експертів.*

ПИТАННЯ 82. Показання як процесуальні джерела доказів

Показання – це відомості, які надаються в усній або письмовій формі під час допиту підозрюваним, обвинуваченим, свідком, потерпілим, експертом щодо відомих їм обставин у кримінальному провадженні, що мають значення для кримінального провадження (ч. 1 ст. 95 КПК України).

Давати показання під час досудового розслідування та судового розгляду слідчому, прокурору, слідчому судді та суду:

– для підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого – право;

– для свідка, експерта – обов'язок.

Суд може обґрунтовувати свої висновки лише на показаннях, які він безпосередньо сприймав під час судового засідання або отриманих у порядку, передбаченому ст. 225 КПК України. Суд не вправі обґрунтовувати судові рішення показаннями, наданими слідчому, прокурору, або посилатися на них.

Особа дає показання лише щодо фактів, які вона сприймала особисто, за винятком випадків, передбачених КПК України. Так, відповідно до ст. 97 КПК України суд має право визнати допустимим доказом показання з чужих слів (висловлювання щодо певного факту, яке ґрунтується на поясненні іншої особи) незалежно від можливості допитати особу, яка надала первинні пояснення, у виняткових випадках, якщо такі показання є допустимим доказом згідно з іншими правилами допустимості доказів.

При прийнятті цього рішення суд зобов'язаний враховувати (ч. 2 ст. 97 КПК України):

- значення пояснень і показань, у випадку їх правдивості, для з'ясування певної обставини і їх важливість для розуміння інших відомостей;
- інші докази щодо питань, передбачених попереднім пунктом, які подавалися або можуть бути подані;
- обставини надання первинних пояснень, які викликають довіру щодо їх достовірності;
- переконливість відомостей щодо факту надання первинних пояснень;
- складність спростування пояснень, показань з чужих слів для сторони, проти якої вони спрямовані;
- співвідношення показань з чужих слів з інтересами особи, яка надала ці показання;
- можливість допиту особи, яка надала первинні пояснення, або причини неможливості такого допиту.

Сторони кримінального провадження, потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, мають право

отримувати від учасників кримінального провадження та інших осіб за їх згодою *пояснення, які не є джерелом доказів* (ч. 8 ст. 95 КПК України).

ПИТАННЯ 83. Оцінка та перевірка показань свідка

Як свідок може бути викликана кожна особа, про яку є дані, що їй відомі обставини, що підлягають доказуванню під час кримінального провадження (ч. 1 ст. 65 КПК України).

Свідок, як правило, це особа, яка не зацікавлена в результатах кримінального провадження, але під час перевірки та оцінки його показань слід враховувати обставини, які можуть вплинути на їх достовірність:

- умови формування показань;
- особливості особистості свідка;
- його відносини з іншими учасниками процесу.

Стаття 96 КПК України передбачає такі **способи з'ясування достовірності показань свідка:**

– з'ясування у свідка можливості сприймати факти, про які він дає показання, а також щодо інших обставин, які можуть мати значення для оцінки достовірності показань свідка;

– надання показань, документів, які підтверджують його репутацію, зокрема, щодо його засудження за завідомо неправдиві показання, обман, шахрайство або інші діяння, що підтверджують нечесність свідка;

– формулювання запитань, що спрямовані на з'ясування достовірності його показань;

– допит щодо попередніх показань, які не узгоджуються із його показаннями.

ПИТАННЯ 84. Види показань підозрюваного, обвинуваченого

Показання підозрюваного, як і показання обвинуваченого:

- це особисті докази;
- усні повідомлення;

- вони мають однакові процесуальні гарантії достовірності;
- вони є не тільки джерелом доказів, але й засобом захисту їх законних інтересів.

Разом з тим, показання підозрюваного відрізняються від показань обвинуваченого за суб'єктом та значенням. Суд може обґрунтовувати свої висновки лише на показаннях, які він безпосередньо сприймав під час судового засідання.

Різновидами показань підозрюваного, обвинуваченого є:

- *обмова* – це такі показання підозрюваного, обвинуваченого, в яких він викриває (правдиво чи неправдиво) інших осіб у вчиненні інкримінованого йому або іншого кримінального правопорушення;

- *самообмова* – це такі показання підозрюваного, обвинуваченого, в яких він зізнається у вчиненні кримінального правопорушення, якого насправді не вчиняв, у більш тяжкому кримінальному правопорушенні, ніж вчинив у дійсності, або ж бере лише на себе всю вину за вчинене кримінальне правопорушення, хоча у дійсності воно вчинене групою осіб;

- *алібі* – це твердження підозрюваного, обвинуваченого про те, що він не міг бути виконавцем інкримінованого кримінального правопорушення, оскільки в момент його вчинення перебував в іншому місці.

Особливість показань підозрюваного, обвинуваченого як засобу доказування полягає в тому, що вони походять від особи, безпосередньо заінтересованої в результатах кримінального провадження.

ПИТАННЯ 85. Речові докази: поняття та види

Речовими доказами є матеріальні об'єкти, які:

- були знаряддям вчинення кримінального правопорушення;
- зберегли на собі його сліди або містять інші відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження;

– в тому числі предмети, що були об'єктом кримінально протиправних дій;

– гроші, цінності та інші речі, набуті кримінально протиправним шляхом або отримані юридичною особою внаслідок вчинення кримінального правопорушення (ч. 1 ст. 98 КПК України).

Знаряддя вчинення кримінального правопорушення – це різноманітні предмети, що мають певне призначення у сфері побутової, господарської, медичної, військової чи іншої діяльності, спеціально виготовлені чи пристосовані для вчинення конкретного кримінального правопорушення.

Предмети, що зберегли на собі сліди кримінального правопорушення або містять інші відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження – це предмети, які набули певних ознак (властивостей) унаслідок події кримінального правопорушення. Це предмети, що зберегли на собі сліди рук, ніг, зубів, взуття, крові, фарби, мікрочастки та ін.

Предмети, що були об'єктом кримінально протиправних дій – це предмети, на які було безпосередньо спрямоване кримінально протиправне посягання (майно, гроші, автомобіль тощо).

Гроші, цінності та інші речі, набуті кримінально протиправним шляхом або отримані юридичною особою внаслідок вчинення кримінального правопорушення – це все те, що було набуто на гроші, отримані внаслідок суспільно небезпечних дій, а також власне гроші, отримані, зокрема, від реалізації викраденого майна.

Дати вичерпний перелік речових доказів неможливо, і тому закон, перелічуючи основні їх види, додатково вказує, що речовими доказами є й інші речі, набуті кримінально протиправним шляхом.

Не є речовими доказами зразки для порівняльного експертного дослідження, бо вони пов'язані не з розслідуваною подією, а з фактом розслідування, відіграють допоміжну роль при експертному дослідженні і не є незамінними на відміну від речових доказів.

Предмети, які можуть бути речовими доказами, виявляються при огляді місця події, обшуку, провадженні деяких інших слідчих (розшукових) дій. Їх можуть також надати слідчому, прокурору, слідчому судді чи суду підозрюваний, обвинувачений, потерпілий та інші учасники процесу, будь-які громадяни.

ПИТАННЯ 86. Документи як джерела доказів

Документом є спеціально створений з метою збереження інформації матеріальний об'єкт, який містить зафіксовані за допомогою письмових знаків, звуку, зображення тощо відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження (ч. 1 ст. 99 КПК України).

До документів, за умови наявності в них відомостей, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження, можуть належати:

- матеріали фотозйомки, звукозапису, відеозапису та інші носії інформації (у тому числі електронні);
- матеріали, отримані внаслідок здійснення під час кримінального провадження заходів, передбачених чинними міжнародними договорами, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України;
- складені в порядку, передбаченому КПК України, протоколи процесуальних дій та додатки до них, а також носії інформації, на яких за допомогою технічних засобів зафіксовано процесуальні дії;
- висновки ревізій та акти перевірок;
- матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп осіб, зібрані оперативними підрозділами з дотриманням вимог Закону України “Про оперативно-розшукову діяльність” – за умови відповідності вимогам ст. 99 КПК України.

Сторона кримінального провадження, потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, зобов'язані надати суду оригінал документа.

Оригіналом документа є сам документ, а оригіналом електронного документа – його відображення, якому надається таке ж значення, як документу.

Дублікат документа (документ, виготовлений таким же способом, як і його оригінал) може бути визнаний судом як оригінал документа.

Сторона кримінального провадження, потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, мають право надати витяги, копії, узагальнення документів, які незручно повністю досліджувати в суді, а на вимогу суду – зобов'язані надати документи у повному обсязі. Сторона зобов'язана надати іншій стороні можливість оглянути або скопіювати оригінали документів.

У тих випадках, коли документи містять ознаки речових доказів, зазначені в ч. 1 ст. 98 КПК України, вони є речовими доказами.

Документ повинен зберігатися протягом усього часу кримінального провадження. За клопотанням володільця документа слідчий, прокурор, суд можуть видати копії цього документа, за необхідності – його оригінал, долучивши замість них до кримінального провадження завірени копії (ч. 3 ст. 100 КПК України)

Документи як джерело доказів можуть бути:

- *офіційними* (довідки, характеристики, акти ревізії тощо), які повинні мати всі необхідні атрибути (дату, підписи, печатку);
- *неофіційними*, особистими (листи, телеграми, записки тощо).

ПИТАННЯ 87. Процесуальний порядок зберігання речових доказів і документів

Процесуальний порядок поводження з речовими доказами та документами регламентується ст. 100 КПК України та підзаконними

нормативно-правовими актами, а саме: “Порядок зберігання речових доказів стороною обвинувачення, їх реалізації, технологічної переробки, знищення, здійснення витрат, пов’язаних з їх зберіганням і пересиланням, схоронності тимчасово вилученого майна під час кримінального провадження”, затверджений Постановою Кабінету міністрів України від 19 листопада 2012 року № 1104, “Порядок обліку, зберігання, оцінки конфіскованого та іншого майна, що переходить у власність держави, і розпорядження ним”, затверджений Постановою Кабінету міністрів України від 25 серпня 1998 року № 1340.

Відповідно до положень ст.100 КПК України речовий доказ, який був наданий стороні кримінального провадження або нею вилучений, повинен бути якнайшвидше повернутий володільцю, крім випадків, передбачених статтями 160–166, 170–174 КПК України

Речовий доказ або документ, наданий добровільно або на підставі судового рішення, зберігається у сторони кримінального провадження, якій він наданий.

Сторона кримінального провадження, якій наданий речовий доказ або документ, зобов’язана зберігати їх у стані, придатному для використання у кримінальному провадженні.

Речові докази, які отримані або вилучені слідчим, прокурором, оглядаються, фотографуються та докладно описуються в протоколі огляду. Зберігання речових доказів стороною обвинувачення здійснюється в порядку, визначеному Постановою Кабінету міністрів України від 19 листопада 2012 року № 1104.

У разі втрати чи знищення стороною кримінального провадження наданого їй речового доказу вона зобов’язана повернути володільцю таку саму річ або відшкодувати її вартість. У разі втрати чи знищення стороною кримінального провадження наданого їй документа вона зобов’язана відшкодувати володільцю витрати, пов’язані з втратою чи знищенням документа та виготовленням його дубліката.

Речові докази, що не містять слідів кримінального правопорушення, у вигляді предметів, великих партій товарів, зберігання яких через громіздкість або з інших причин неможливо без зайвих труднощів або витрати по забезпеченню спеціальних умов зберігання яких співмірні з їх вартістю, а також речові докази у вигляді товарів або продукції, що піддаються швидкому псуванню:

1) повертаються власнику (законному володільцю) або передаються йому на відповідальне зберігання, якщо це можливо без шкоди для кримінального провадження;

2) передаються за письмовою згодою власника, а в разі її відсутності – за рішенням слідчого судді, суду для реалізації, якщо це можливо без шкоди для кримінального провадження;

3) знищуються за письмовою згодою власника, а в разі її відсутності – за рішенням слідчого судді, суду, якщо такі товари або продукція, що піддаються швидкому псуванню, мають непридатний стан;

4) передаються для їх технологічної переробки або знищуються за рішенням слідчого судді, суду, якщо вони відносяться до вилучених з обігу предметів чи товарів, а також якщо їх тривале зберігання небезпечне для життя чи здоров'я людей або довкілля.

У цих випадках речові докази фіксуються за допомогою фотографування або відеозапису та докладно описуються. У разі необхідності може бути збережений зразок речового доказу, достатній для його експертного дослідження або інших цілей кримінального провадження.

ПИТАННЯ 88. Протоколи процесуальних дій

Протоколи процесуальних дій та додатки до них, а також носії інформації, на яких за допомогою технічних засобів зафіксовано процесуальні дії, відповідно до п. 3 ч. 2 ст. 99 КПК України, відносяться до документів як процесуальних джерел доказів, за умови наявності в них

відомостей, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження.

Протокол – це документ, в якому у випадках, передбачених КПК України, зафіксована інформація про хід і результати проведення процесуальної дії (ч. 1 ст. 104 КПК України).

Це джерело доказів містить відомості про факти, які безпосередньо виявлені та спостерігалися суб'єктом доказування під час проведення процесуальних дій, наприклад, під час огляду, освідування, обшуку тощо.

Джерелом доказів є всі протоколи слідчих (розшукових) дій, крім протоколів допиту свідків, потерпілих, підозрюваних і обвинувачених, оскільки протоколи допитів є лише засобом фіксації показань цих осіб. Саме показання є джерелом доказів.

Додатками до протоколу можуть бути:

- спеціально виготовлені копії, зразки об'єктів, речей і документів;
- письмові пояснення спеціалістів, які брали участь у проведенні відповідної процесуальної дії;
- стенограма, аудіо-, відеозапис процесуальної дії;
- фототаблиці, схеми, зліпки, носії комп'ютерної інформації та інші матеріали, які пояснюють зміст протоколу.

Додатки до протоколів повинні бути належним чином виготовлені, упаковані з метою надійного збереження, а також засвідчені підписами слідчого, прокурора, спеціаліста, інших осіб, які брали участь у виготовленні та/або вилученні таких додатків (ст. 105 КПК України).

Структура та зміст протоколу визначені законом (ст. 104 КПК України).

ПИТАННЯ 89. Висновок експерта

Висновок експерта – це докладний опис проведених експертом досліджень та зроблені за їх результатами висновки, обґрунтовані відповіді

на запитання, поставлені особою, яка залучила експерта, або слідчим суддею чи судом, що доручив проведення експертизи (ч. 1 ст. 101 КПК України).

Експертом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, має право на проведення експертизи і якій доручено провести дослідження та дати висновок з питань, які виникають під час кримінального провадження (ч. 1 ст. 69 КПК України).

Кожна сторона кримінального провадження має право надати суду висновок експерта, який ґрунтується на його наукових, технічних або інших спеціальних знаннях.

Висновок повинен ґрунтуватися на відомостях, які експерт сприймав безпосередньо або вони стали йому відомі під час дослідження матеріалів, що були надані для проведення дослідження. Експерт дає висновок від свого імені і несе за нього особисту відповідальність.

Запитання, які ставляться експертові, та його висновок щодо них не можуть виходити за межі спеціальних знань експерта.

Висновок експерта надається в письмовій формі, але кожна сторона має право звернутися до суду з клопотанням про виклик експерта для допиту під час судового розгляду для роз'яснення чи доповнення його висновку

Висновок експерта не є обов'язковим для особи або органу, яка здійснює провадження, але незгода з висновком експерта повинна бути вмотивована у відповідних постанові, ухвалі, вирoku (ч. 10 ст. 101 КПК України).

Випадки обов'язкового проведення експертизи (ч. 2 ст. 242 КПК України):

- для встановлення причин смерті;
- для встановлення тяжкості та характеру тілесних ушкоджень;
- визначення психічного стану підозрюваного за наявності відомостей, які викликають сумнів щодо його осудності, обмеженої осудності;

– для встановлення віку особи, якщо це необхідно для вирішення питання про можливість притягнення її до кримінальної відповідальності, а іншим способом неможливо отримати ці відомості;

– для встановлення статевої зрілості потерпілої особи в кримінальних провадженнях щодо злочинів, передбачених ст. 155 КК України;

– визначення розміру матеріальних збитків, шкоди немайнового характеру, шкоди довкіллю, заподіяної кримінальним правопорушенням.

Експертизи за процесуальними ознаками можна поділяти:

– за послідовністю проведення дослідження – первинні і повторні;

– за обсягом дослідження – основні і додаткові;

– за складом виконуваних завдань – однорідні і комплексні;

– за кількістю осіб, що беруть участь у провадженні досліджень – одноособові і комісійні.

ПИТАННЯ 90. Поняття та види шкоди, яка підлягає відшкодуванню (компенсації) у кримінальному провадженні

Шкода – це будь-яке знецінення блага, що охороняється правом, збитки, втрати, що є наслідком вчинення неправомірних дій, що спричинені кримінальним правопорушенням. Шкода є умовою виникнення обов'язку щодо її відшкодування.

Кримінальним правопорушенням може бути завдана *моральна, майнова чи фізична* шкода.

Моральна шкода – втрати немайнового характеру внаслідок моральних чи фізичних страждань, або інших негативних явищ, заподіяних фізичній особі незаконними діями або бездіяльністю інших осіб.

Фізична шкода – сукупність змін, які об'єктивно відбулися в стані людини, внаслідок вчинення кримінального правопорушення (тілесні ушкодження, розлад здоров'я, фізичні страждання, біль).

Майнова шкода – майнові та/чи грошові збитки, спричинені юридичній або фізичній особі.

Види майнової шкоди:

– безпосередня шкода, заподіяна потерпілому, у її майновому чи грошовому вигляді;

– витрати, оцінені в грошовому виразі, пов'язані з лікуванням, відновленням здоров'я потерпілого, а у випадку його смерті – на поховання та утримання його непрацездатних членів сім'ї та неповнолітніх дітей;

– витрати у грошовому еквіваленті, які закладом охорони здоров'я були витрачені на стаціонарне лікування потерпілого.

У кримінальному провадженні передбачена можливість відшкодування потерпілому:

– майнової шкоди – фізичній чи юридичній особі;

– моральної шкоди – фізичній особі.

ПИТАННЯ 91. Способи (форми) відшкодування (компенсації) шкоди у кримінальному провадженні

Кримінальним процесуальним законодавством передбачені такі **форми відшкодування (компенсації) шкоди** у кримінальному провадженні:

1. Добровільне відшкодування шкоди підозрюваним, обвинуваченим, а також за його згодою будь-якою іншою фізичною чи юридичною особою на будь-якій стадії кримінального провадження (ч. 1 ст. 127 КПК України). Право на добровільне відшкодування шкоди має бути роз'яснено підозрюваному, обвинуваченому разом з роз'ясненням інших процесуальних прав, визначених ст. 42 КПК України.

2. Примусове відшкодування (компенсація) шкоди, а саме:

– стягнення відшкодування на підставі судового рішення за результатами розгляду цивільного позову у кримінальному провадженні (ч. 2 ст. 127, статті 128, 129 КПК України);

– компенсація шкоди потерпілому від кримінального правопорушення за рахунок Державного бюджету України, якщо не встановлено особу, яка

вчинила кримінальне правопорушення, або якщо вона є неплатоспроможною (ч. 3 ст.127 КПК України, статті 1177, 1207 ЦК України);

– кримінально-правова реституція – повернення об’єктів протиправного посягання (п. 5 ч. 9, ч. 10 ст. 100 КПК України);

– відшкодування (компенсація) шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду у випадках та в порядку, передбачених законом (ст. 130 КПК України).

ПИТАННЯ 92. Поняття цивільного позову у кримінальному провадженні

Цивільний позов у кримінальному провадженні – це вимога особи, якій кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням завдано майнової та/або моральної шкоди, її повноважного представника або в її інтересах прокурора до підозрюваного, обвинуваченого або до фізичної чи юридичної особи, яка за законом несе цивільну відповідальність за шкоду, завдану діяннями підозрюваного, обвинуваченого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, про відшкодування цієї шкоди, яка заявлена під час кримінального провадження до початку судового розгляду.

Встановлена законом можливість спільного розгляду цивільного позову разом з кримінальним провадженням обумовлена наявністю юридичного факту, який лежить в основі притягнення особи як до кримінальної, так і до цивільно-правової відповідальності в тих випадках, коли кримінальним правопорушенням заподіяна майнова та/або моральна шкода.

Спільний розгляд судом кримінального провадження та цивільного позову про відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, надає ряд переваг, а саме:

- сприяє повноті, всебічності та об'єктивності дослідження обставин кримінального провадження;
- прискорює процес відновлення порушених кримінальним правопорушенням майнових прав;
- сприяє більш повному та швидкому доказуванню предмета та розміру позову та встановленню осіб, які зобов'язані нести цивільно-правову відповідальність за заподіяння шкоди;
- створює оптимальний процесуальний режим для суду та сторін;
- звільняє цивільного позивача та цивільного відповідача від сплати державного мита.

ПИТАННЯ 93. Підстави, предмет і особливості доказування цивільного позову у кримінальному провадженні

Предмет цивільного позову у кримінальному провадженні – це матеріально-правова вимога з відшкодування майнової та/або моральної шкоди, завданої кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням.

Вимога про відшкодування шкоди може бути пред'явлена під час кримінального провадження до початку судового розгляду до:

- підозрюваного, обвинуваченого;
- або до фізичної чи юридичної особи, яка за законом несе цивільну відповідальність за шкоду, завдану діяннями підозрюваного, обвинуваченого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння.

Таку вимогу має право пред'явити:

- особа, якій кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням завдано майнової та/або моральної шкоди, її представник;
- законні представники неповнолітніх осіб та осіб, визнаних у встановленому законом порядку недієздатними чи обмежено дієздатними;

– прокурор – в інтересах держави та в інтересах громадян, які через фізичний чи матеріальний стан, неповноліття, похилий вік, недієздатність або обмежену дієздатність неспроможні самотійно захистити свої права (частини 1–3 ст. 128 КПК України).

Відмова у позові в порядку цивільного, господарського або адміністративного судочинства позбавляє цивільного позивача права пред'являти той же позов у кримінальному провадженні (ч. 6 ст. 128 КПК України).

Особа, яка не пред'явила цивільного позову в кримінальному провадженні, а також особа, цивільний позов якої залишено без розгляду, має право пред'явити його в порядку цивільного судочинства (ч. 7 ст. 128 КПК України).

Підстава цивільного позову – це юридичні факти, з огляду на які позивач формулює свої вимоги і з наявністю яких закон пов'язує виникнення правовідносин між позивачем і підозрюваним, обвинуваченим (відповідачем).

Такими юридичними фактами є:

- вчинення кримінального правопорушення (або іншого суспільно небезпечного діяння);
- наявність майнової та/або моральної шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням (або іншим суспільно небезпечним діянням);
- наявність причинного зв'язку між кримінальним правопорушенням і завданою шкодою.

Основними умовами пред'явлення цивільного позову в кримінальному провадженні є:

- процесуальна праводієздатність позивача;
- підвідомчість позову суду;
- відсутність винесеного судом рішення за тією ж підставою та предметом позову;
- подання позовної заяви.

Форма та зміст позовної заяви повинні відповідати вимогам, встановленим до позовів, які пред'являються у порядку цивільного судочинства (ч. 4 ст. 128 КПК України).

ПИТАННЯ 94. Суб'єкти цивільного позову

Основними суб'єктами цивільного позову у кримінальному провадженні є цивільний позивач і цивільний відповідач.

Цивільний позивач у кримінальному провадженні – це фізична особа, якій кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням завдано майнової та/або моральної шкоди, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням завдано майнової шкоди, та яка в порядку, встановленому КПК України, пред'явила цивільний позов (ч. 1 ст. 61 КПК України). Права та обов'язки цивільного позивача виникають з моменту подання позовної заяви органу досудового розслідування або суду.

Цивільний відповідач у кримінальному провадженні – це фізична або юридична особа, яка в силу закону несе цивільну відповідальність за шкоду, завдану злочинними діями (бездіяльністю) підозрюваного, обвинуваченого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, та до якої пред'явлено цивільний позов у порядку, встановленому КПК України (ч. 1 ст. 62 КПК України). Права та обов'язки цивільного відповідача виникають з моменту подання позовної заяви органу досудового розслідування або суду.

ПИТАННЯ 95. Кримінальні процесуальні заходи забезпечення цивільного позову

До заходів забезпечення цивільного позову належать:

1) *пошук майна* та місця його знаходження шляхом провадження слідчих дій та оперативно-розшукових заходів;

2) *тимчасове вилучення майна*, набутого в результаті вчинення кримінального правопорушення, доходів від нього;

3) *арешт майна*, який здійснюється за ухвалою слідчого судді або суду, винесеної на підставі клопотання прокурора, слідчого за погодженням з прокурором чи цивільного позивача. Процесуальний порядок арешту майна врегульований статтями 170–175 КПК України;

4) *передання майна, на яке накладено арешт, на зберігання*. Особи, яким передано на зберігання майно, на яке накладено арешт (керівник банку, власник цього майна, його родич тощо) попереджаються про кримінальну відповідальність за ст. 388 КК України за розтрату, відчуження, приховування, підміну, пошкодження, знищення майна або інші незаконні дії з майном, здійснення представником банку або іншої фінансової установи банківських операцій з коштами, на які накладено арешт.

ПИТАННЯ 96. Вирішення цивільного позову в кримінальному провадженні

Рішення щодо цивільного позову приймається судом. Зокрема:

– ухвалюючи обвинувальний вирок, постановляючи ухвалу про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, суд залежно від доведеності підстав і розміру позову задовольняє цивільний позов повністю або частково чи відмовляє в ньому;

– у разі встановлення відсутності події кримінального правопорушення суд відмовляє в позові;

– у разі виправдання обвинуваченого за відсутності в його діях складу кримінального правопорушення або його непричетності до вчинення кримінального правопорушення, а також у випадках неприбуття цивільного позивача, його представника чи законного представника (відповідно до вимог ч. 1 ст. 326 КПК України), суд залишає позов без розгляду. Особа, цивільний позов якої залишено без розгляду, має право пред'явити його в порядку цивільного судочинства (ст. 129 КПК України).

ПИТАННЯ 97. Відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю

Шкода, завдана незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду, відшкодовується державою за рахунок Державного бюджету України у випадках та в порядку, передбачених законом (ст. 130 КПК України).

Відповідно до ст. 1176 ЦК України та п. 1 ч. 1 ст. 1 Закону України “Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування прокуратури і суду” від 1 грудня 1994 року **відшкодуванню підлягає шкода, завдана фізичній особі внаслідок:**

- незаконного засудження;
- незаконного повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення;
- незаконного взяття і тримання під вартою;
- незаконного проведення в ході кримінального провадження обшуку, виїмки;
- незаконного накладення арешту на майно;
- незаконного відсторонення від роботи (посади);
- та інших процесуальних дій, що обмежують права громадян.

Шкода, завдана незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду, відшкодовується державою у повному обсязі незалежно від вини цих посадових і службових осіб.

Особі відшкодовуються (повертаються):

- заробіток та інші грошові доходи, які він втратив внаслідок незаконних дій;

– майно (в тому числі гроші, грошові вклади і відсотки по них, цінні папери та відсотки по них, тощо), майно конфісковане або звернене в доход держави судом, вилучене органами досудового розслідування, органами, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, а також майно, на яке накладено арешт;

– штрафи, стягнуті на виконання вироку суду, судові витрати та інші витрати, сплачені громадянином;

– суми, сплачені громадянином у зв'язку з наданням йому юридичної допомоги;

– моральна шкода.

ПИТАННЯ 98. Поняття процесуальних строків та їх види

Процесуальні строки – це встановлені законом або відповідно до нього прокурором, слідчим суддею або судом проміжки часу, у межах яких учасники кримінального провадження зобов'язані (мають право) приймати процесуальні рішення чи вчиняти процесуальні дії (ч. 1 ст. 113 КПК України).

У широкому значенні під процесуальним строком розуміють встановлений законом, підзаконним нормативним актом або рішенням уповноваженої на те посадової особи час для виконання суб'єктами кримінальних процесуальних відносин певних процесуальних дій (іноді утримання від них) або прийняття процесуальних рішень.

Значення процесуальних строків полягає в тому, що вони є гарантією кримінального процесу, необхідним організаційним заходом, що забезпечує оперативність та ефективність розслідування.

Класифікація строків у кримінальному провадженні:

1) за функціональним призначенням:

– строки, що забезпечують максимальне скорочення часу між фактом вчинення кримінального правопорушення та вжиттям до винуватої особи заходів кримінального покарання чи іншого впливу;

– строки, що гарантують забезпечення прав і законних інтересів учасників процесу;

2) *за юридичною природою правовідносин:*

– строк виконання обов'язку;

– строк здійснення права;

3) *залежно від часового прояву:*

– строки-моменти;

– строки-періоди, які залежно від способу визначення їх тривалості в свою чергу поділяються на: *невизначені* (визначаються вказівкою на подію) та *визначені*, які можуть бути *абсолютно визначені* (мінімальна або максимальна межа ні за яких умов не може бути продовжена) чи *відносно визначені* (продовжуються у разі потреби відповідно до закону);

4) *залежно від того, ким/чим встановлюються:*

– встановлені законом;

– визначені прокурором, слідчим суддею або судом. Так, відповідно до ч. 1 ст. 114 КПК України, для забезпечення виконання сторонами кримінального провадження вимог розумного строку слідчий суддя, суд має право встановлювати процесуальні строки у межах граничного строку, передбаченого КПК України, з урахуванням обставин, встановлених під час відповідного кримінального провадження.

ПИТАННЯ 99. Правила обчислення процесуальних строків

Строки, встановлені КПК України, обчислюються **годинами, днями і місяцями**. Строки можуть визначатися вказівкою на подію.

При обчисленні строку *годинами* строк закінчується в останню хвилину останньої години.

При обчисленні строку *днями* строк закінчується о 24 годині останнього дня строку.

При обчисленні строків *місяцями* строк закінчується у відповідне число останнього місяця.

Якщо закінчення строку, який обчислюється місяцями, припадає на той місяць, який не має відповідного числа, то строк закінчується в останній день цього місяця.

При обчисленні строків *днями та місяцями* не береться до уваги той день, від якого починається строк, за винятком строків тримання під вартою, проведення стаціонарної психіатричної експертизи, до яких зараховується неробочий час та які обчислюються з моменту фактичного затримання, взяття під варту чи поміщення до відповідного медичного закладу.

Якщо відповідну дію належить вчинити в суді або в органах досудового розслідування, то строк закінчується у встановлений час закінчення робочого дня в цих установах.

При обчисленні процесуального строку в нього включаються вихідні і святкові дні, а при обчисленні строку годинами – і неробочий час.

Якщо закінчення строку, який обчислюється днями або місяцями, припадає на неробочий день, останнім днем цього строку вважається наступний за ним робочий день, за винятком обчислення строків тримання під вартою та перебування в медичному закладі під час проведення стаціонарної психіатричної експертизи (ст. 115 КПК України).

Строк не вважається пропущеним, якщо скаргу або інший документ здано до закінчення строку на пошту або передано особі, уповноваженій їх прийняти, а для осіб, які тримаються під вартою або перебувають у медичному чи психіатричному стаціонарі, спеціальній навчально-виховній установі, – якщо скаргу або інший документ подано службовій особі відповідної установи до закінчення строку (ст. 116 КПК України).

Пропущений із поважних причин строк повинен бути поновлений за клопотанням заінтересованої особи ухвалою слідчого судді, суду. Подання клопотання про поновлення пропущеного строку не припиняє виконання рішення, оскарженого з пропущенням строку (ст. 117 КПК України).

ПИТАННЯ 100. Поняття і види процесуальних витрат

Процесуальні витрати – це передбачені законом або іншим нормативним актом витрати, пов'язані із здійсненням кримінального провадження.

Відповідно до ст. 118 КПК України процесуальні витрати складаються із:

- 1) витрат на правову допомогу;
- 2) витрат, пов'язаних із прибуттям до місця досудового розслідування або судового провадження;
- 3) витрат, пов'язаних із залученням потерпілих, свідків, спеціалістів, перекладачів та експертів;
- 4) витрат, пов'язаних із зберіганням і пересиланням речей і документів.

Витрати на правову допомогу – це витрати, пов'язані з оплатою допомоги захисника, представника потерпілого, цивільного позивача та цивільного відповідача, які надають правову допомогу за договором. Допомога захисника, залученого для здійснення захисту за призначенням у випадках, передбачених КПК України та законом, що регулює надання безоплатної правової допомоги, надається за рахунок коштів Державного бюджету України і є безоплатною для підозрюваного, обвинуваченого.

Витрати, пов'язані із прибуттям до місця досудового розслідування або судового провадження – це витрати обвинуваченого, підозрюваного, до якого не застосовано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, його захисника, представника потерпілого, пов'язані з переїздом до іншого населеного пункту, найманням житла, виплатою добових (у разі переїзду до іншого населеного пункту), а також втрачений заробіток чи витрати у зв'язку із відривом від звичайних занять (ч. 1 ст. 121 КПК України).

Суд вирішує питання щодо процесуальних витрат у вирокі суду або ухвалою.

У разі ухвалення обвинувального вироку суд стягує з обвинуваченого на користь потерпілого всі здійснені ним документально підтверджені процесуальні витрати. За відсутності в обвинуваченого коштів, достатніх для

відшкодування зазначених витрат, вони компенсуються потерпілому за рахунок Державного бюджету України у випадках та в порядку, передбачених законом для компенсації шкоди, завданої кримінальним правопорушенням.

У разі ухвалення обвинувального вироку суд стягує з обвинуваченого на користь держави документально підтверджені витрати на залучення експерта (частини 1, 2 ст.124 КПК України).

ПИТАННЯ 101. Поняття заходів забезпечення кримінального провадження

Заходи забезпечення кримінального провадження – це передбачені кримінальним процесуальним законом заходи примусового характеру, що застосовуються за наявності підстав та в порядку, встановлених законом, з метою подолання негативних обставин, що перешкоджають або можуть перешкодити вирішенню завдань кримінального провадження, забезпечення його дієвості.

Ознаки заходів забезпечення кримінального провадження:

- мають процесуальний характер і регулюються кримінальним процесуальним законом;
- підстави, межі та порядок застосування детально регламентовані законом;
- застосовуються з метою забезпечення досягнення дієвості кримінального провадження та вирішення його завдань;
- мають примусовий характер, який полягає у фізичному, матеріальному чи психологічному впливі на учасника кримінального провадження;
- мають виключний характер;
- суб'єктом застосування, як правило, є компетентні державні органи та посадові особи, які здійснюють кримінальне провадження.

ПИТАННЯ 102. Види заходів забезпечення кримінального провадження

Види заходів забезпечення кримінального провадження перераховані в ст. 131 КПК України. Ними є:

- виклик слідчим, прокурором, судовий виклик (статті 133–139 КПК України);
- привід (статті 140–143 КПК України);
- накладення грошового стягнення (статті 144–147 КПК України);
- тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом (статті 148–153 КПК України);
- відсторонення від посади (статті 154–158 КПК України);
- тимчасовий доступ до речей і документів (статті 159–166 КПК України);
- тимчасове вилучення майна (статті 167–169 КПК України);
- арешт майна (статті 170–175 КПК України);
- затримання особи (статті 187–191, 207–213 України);
- запобіжні заходи (глава 17 статі 176–213 КПК України).

Під час кримінального провадження застосовуються й інші заходи забезпечення кримінального провадження, а саме:

- видалення обвинуваченого з зали судового засідання (ст. 330 КПК України);
- поміщення у приймальник-розподільник для дітей осіб, які вчинили суспільно небезпечне діяння у віці від 11 років і до досягнення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність (ст. 499 КПК України).

ПИТАННЯ 103. Класифікація заходів забезпечення кримінального провадження

Заходи забезпечення кримінального провадження поділяються:

1. За цілями застосування:

– заходи, що забезпечують участь підозрюваного, обвинуваченого у кримінальному провадженні та виконання ними процесуальних обов'язків (запобіжні заходи);

– заходи, що забезпечують отримання засобів доказування (виклик слідчим, прокурором, судовий виклик, тимчасовий доступ до речей і документів);

– заходи, що спрямовані на забезпечення належної поведінки учасників кримінального провадження (привід, накладення грошового стягнення, відсторонення від посади);

– заходи по забезпеченню цивільного позову та можливої конфіскації майна (тимчасове вилучення майна, арешт майна);

2. За часом дії:

– заходи, що тривають протягом певного часу (запобіжні заходи, відсторонення від посади, арешт майна);

– заходи, які є короткочасними (привід, накладення грошового стягнення);

3. За підставами застосування:

– заходи, що застосовуються у зв'язку з невиконанням процесуальних обов'язків (привід, запобіжні заходи);

– заходи, що застосовуються незалежно від процесуального правопорушення (тимчасовий доступ до речей і документів, тимчасове вилучення майна);

4. За режимом обмеження прав і свобод людини:

– заходи, що пов'язані з ізоляцією особи (тримання під вартою, затримання особи);

– заходи, які не пов'язані з ізоляцією особи (накладення грошового стягнення, тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом, особиста порука, застава, тощо).

ПИТАННЯ 104. Загальні правила застосування заходів забезпечення кримінального провадження

Заходи забезпечення кримінального провадження застосовуються на підставі ухвали слідчого судді або суду, за винятком випадків, передбачених КПК України (ч. 1 ст. 132 КПК України).

Клопотання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження подається слідчим за погодженням з прокурором, чи прокурором до місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування. В окремих випадках таким правом наділені сторони кримінального провадження (наприклад, ч. 1 ст. 160 КПК України передбачає, що з клопотанням про тимчасовий доступ до речей і документів звертаються сторони кримінального провадження).

До клопотання слідчого, прокурора про застосування, зміну або скасування заходу забезпечення кримінального провадження додається витяг з ЄРДР щодо кримінального провадження, в рамках якого подається клопотання (ч. 6 ст. 132 КПК України).

Під час розгляду питання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження сторони кримінального провадження повинні надати слідчому судді або суду докази обставин, на які вони посилаються.

Застосування заходів забезпечення кримінального провадження не допускається, якщо слідчий, прокурор не доведе, що:

– існує обґрунтована підозра щодо вчинення кримінального правопорушення такого ступеня тяжкості, що може бути підставою для застосування заходів забезпечення кримінального провадження;

– потреби досудового розслідування виправдовують такий ступінь втручання у права і свободи особи, про який йдеться в клопотанні слідчого, прокурора;

– може бути виконане завдання, для виконання якого слідчий, прокурор звертається із клопотанням (ч. 3 ст. 132 КПК України).

ПИТАННЯ 105. Виклик слідчим, прокурором, судовий виклик

Виклик слідчим, прокурором, судовий виклик (статті 133–134 КПК України) полягає у виклику підозрюваного, свідка, потерпілого або іншого учасника кримінального провадження для участі у процесуальній дії, що здійснюється у встановленому законом порядку слідчим, прокурором, слідчим суддею чи судом у випадках, коли за законом його участь при проведенні певної процесуальної дії є обов'язковою чи її визнали такою слідчий, прокурор, слідчий суддя або суд.

Особа викликається до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду шляхом:

- вручення повістки про виклик;
- надіслання повістки поштою, електронною поштою чи факсимільним зв'язком;
- здійснення виклику по телефону або телеграмою.

У разі тимчасової відсутності особи за місцем проживання, повістка для передачі їй вручається під розписку дорослому члену сім'ї особи чи іншій особі, яка з нею проживає, житлово-експлуатаційній організації за місцем проживання особи або адміністрації за місцем її роботи.

Строки отримання повістки про виклик чи повідомлення іншим шляхом (ч. 8 ст. 135 КПК України):

- не пізніше ніж за **3 дні** до дня, коли особа зобов'язана прибути за викликом;
- якщо здійснення процесуальних дій не дозволяють здійснити виклик в 3-денний строк, особа має бути повідомлена про виклик **якнайшвидше**, але в будь-якому разі з наданням їй необхідного часу для підготовки та прибуття за викликом.

Належним підтвердженням отримання особою повістки про виклик або ознайомлення з її змістом іншим шляхом є (ст. 136 КПК України):

- розпис особи про отримання повістки, в тому числі на поштовому повідомленні;

- відеозапис вручення особі повістки;
- отримання листа-підтвердження про отримання електронного листа;
- будь-які інші дані, які підтверджують факт вручення особі повістки про виклик або ознайомлення з її змістом.

Якщо особа не може з'явитися на виклик, вона має повідомити про поважні причини, що перешкоджають її своєчасному прибуттю.

Поважні причини неприбуття особи на виклик (ст. 138 КПК України):

- 1) затримання, тримання під вартою або відбування покарання;
- 2) обмеження свободи пересування внаслідок дії закону або судового рішення;
- 3) обставини непереборної сили (епідемії, військові події, стихійні лиха або інші подібні обставини);
- 4) відсутність особи у місці проживання протягом тривалого часу внаслідок відрядження, подорожі тощо;
- 5) тяжка хвороба або перебування в закладі охорони здоров'я у зв'язку з лікуванням або вагітністю за умови неможливості тимчасово залишити цей заклад;
- 6) смерть близьких родичів, членів сім'ї чи інших близьких осіб або серйозна загроза їхньому життю;
- 7) несвоєчасне одержання повістки про виклик;
- 8) інші обставини, які об'єктивно унеможливають з'явлення особи на виклик.

Наслідки неприбуття на виклик. Якщо підозрюваний, обвинувачений, свідок, потерпілий, цивільний відповідач, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, який був у встановленому КПК України порядку викликаний та не з'явився без поважних причин або не повідомив про причини свого неприбуття, до нього застосовуються такі заходи юридичної відповідальності:

- 1) накладення грошового стягнення у розмірі:

– від 0,25 до 0,5 РМЗП – у випадку неприбуття на виклик слідчого, прокурора;

– від 0,5 до 2 РМЗП – у разі неприбуття на виклик слідчого судді, суду;

2) привід (статті 140–143 КПК України);

3) адміністративна відповідальність – за злісне ухилення свідка, потерпілого, експерта, перекладача від явки до органів досудового розслідування чи прокурора під час досудового розслідування (ст. 185⁴ КУпАП);

4) вирішення питання про здійснення спеціального досудового розслідування чи спеціального судового провадження (в разі неприбуття підозрюваного, обвинуваченого на виклик без поважної причини більш як два рази та оголошення його у міждержавний та/або міжнародний розшук).

ПИТАННЯ 106. Привід: підстави та порядок застосування

Привід (статті 140–143 КПК України) полягає у примусовому супроводженні підозрюваного, обвинуваченого, свідка особою, яка виконує ухвалу про привід, до місця їх виклику у зазначений в ухвалі час.

Привід може застосовуватися лише до *підозрюваного, обвинуваченого, свідка*.

Привід свідка не може бути застосований до:

– неповнолітніх;

– вагітних жінок;

– інвалідів першої і другої груп;

– осіб, які одноосібно виховують дітей віком до шести років або дітей-інвалідів;

– осіб, які згідно із КПК України не можуть бути допитані як свідки.

Фактичною підставою для застосування приводу є сукупність даних про те, що:

– особа була викликана у порядку, встановленому КПК України;

– наявне підтвердження отримання повістки про виклик або ознайомлення з її змістом іншим шляхом;

– особа не з'явилася без поважних причин або не повідомила про причини свого неприбуття.

Юридичною підставою здійснення приводу є ухвала слідчого судді, суду, яка виноситься за клопотанням слідчого, прокурора або з власної ініціативи, а під час судового провадження – також за клопотанням сторони кримінального провадження, потерпілого, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження.

Виконання ухвали про здійснення приводу може бути доручене відповідним підрозділам органів Національної поліції, органів безпеки, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, Національного антикорупційного бюро України або Державного бюро розслідувань.

Підозрюваний, обвинувачений чи свідок, щодо яких прийняте рішення про здійснення приводу, зобов'язані прибути до місця виклику в зазначений час у супроводі особи, яка виконує ухвалу. У випадку невиконання особою, що підлягає приводу, законних вимог щодо виконання ухвали про здійснення приводу, до неї можуть бути застосовані заходи фізичного впливу, які дозволяють здійснити її супроводження до місця виклику з дотриманням вимог, передбачених ч. 3 ст. 143 КПК України.

У разі неможливості здійснення приводу особа, яка виконує ухвалу про здійснення приводу, повертає її до суду з письмовим поясненням причин невиконання.

ПИТАННЯ 107. Накладення грошового стягнення як захід забезпечення кримінального провадження

Накладення грошового стягнення (статті 144–147 КПК України) полягає у покладенні на учасника кримінального провадження обов'язку сплатити у встановленому законом розмірі грошову суму за невиконання ним

у визначених законом випадках процесуальних обов'язків. Наприклад, ч. 5 ст. 180 КПК України визначає, що у разі невиконання поручителем взятих на себе зобов'язань на нього накладається грошове стягнення.

Юридичною підставою накладення грошового стягнення є:

– під час досудового розслідування – ухвала слідчого судді, винесена за результатами розгляду клопотання слідчого, прокурора чи за власною ініціативою;

– під час судового провадження – ухвала суду, винесена за результатами розгляду клопотання прокурора чи за власною ініціативою.

Клопотання слідчого, прокурора про накладення грошового стягнення розглядається слідчим суддею *не пізніше 3 днів* із дня його надходження до суду.

Про час та місце розгляду клопотання повідомляється службова особа, яка його внесла, та особа, на яку може бути накладено грошове стягнення, проте їх неприбуття не перешкоджає розгляду питання.

Слідчий суддя, суд накладає на особу грошове стягнення, якщо встановить, що:

- особа не виконала покладений на неї процесуальний обов'язок;
- відсутні поважні причини невиконання процесуального обов'язку.

ПИТАННЯ 108. Тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом

Тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом (статті 148–153 КПК України) полягає у тимчасовому обмеженні підозрюваного у користуванні спеціальним правом, що застосовується за рішенням слідчого судді на певний строк для припинення кримінального правопорушення чи запобігання вчиненню іншого, припинення або запобігання протиправній поведінці підозрюваного щодо перешкоджання кримінальному провадженню, забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням.

Тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом здійснюється шляхом:

– тимчасового вилучення документів, які посвідчують користування спеціальним правом, що здійснюється під час затримання в порядку, передбаченому ст. 208 КПК України (ця дія є факультативною);

– тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом.

Мета тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом:

- припинення кримінального правопорушення;
- запобігання вчиненню іншого правопорушення;
- припинення або запобігання протиправній поведінці підозрюваного щодо перешкоджання кримінальному провадженню;
- забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням.

Тимчасово вилученими можуть бути документи, які посвідчують:

- право керування транспортним засобом або судном;
- право полювання;
- право на здійснення підприємницької діяльності.

У випадку тимчасового вилучення документів, які посвідчують користування спеціальним правом, прокурор, слідчий за погодженням з прокурором зобов'язаний звернутися до слідчого судді із відповідним клопотанням *не пізніше 2 днів* з моменту тимчасового вилучення. Пропуск вказаного строку тягне за собою необхідність повернення тимчасово вилучених документів.

Строк тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом під час досудового розслідування – не більше 2 місяців. Цей строк може бути продовжений за рішенням слідчого судді, суду, прийнятого на підставі клопотання прокурора.

ПИТАННЯ 109. Відсторонення від посади

Відсторонення від посади (статті 154–158 КПК України) полягає у тимчасовому недопущенні підозрюваного (обвинуваченого) до виконання ним своїх трудових (службових) обов’язків протягом певного строку з метою припинення кримінального правопорушення чи протиправної поведінки підозрюваного (обвинуваченого), запобігання протиправній поведінці підозрюваного (обвинуваченого), який перебуваючи на посаді, може перешкоджати кримінальному провадженню.

Відсторонення від посади може бути здійснено щодо:

- особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину середньої тяжкості, тяжкого чи особливо тяжкого злочину;
- службової особи правоохоронного органу – незалежно від тяжкості злочину.

Відсторонення від посади здійснюється на підставі рішення слідчого судді під час досудового розслідування чи суду під час судового провадження.

Особливості відсторонення від посади окремої категорії осіб:

- особи, які призначаються Президентом України, відсторонюються Президентом України на підставі клопотання прокурора;
- судді відсторонюються Вищою кваліфікаційною комісією суддів України на підставі клопотання Генерального прокурора України;
- Директор Національного антикорупційного бюро України відсторонюється слідчим суддею на підставі клопотання Генерального прокурора України.

Клопотання прокурора, слідчого за погодженням з прокурором про відсторонення особи від посади розглядається слідчим суддею, судом не пізніше 3 днів з дня його надходження до суду за участю слідчого та/або прокурора та підозрюваного чи обвинуваченого, його захисника.

Строк відсторонення від посади – не більше 2 місяців. Продовження строку здійснюється за клопотанням прокурора відповідно до вимог ст. 158 КПК України.

Відсторонення від посади може бути скасовано за клопотанням прокурора або підозрюваного чи обвинуваченого, якого було відсторонено від посади, якщо в подальшому застосуванні цього заходу відпала потреба.

ПИТАННЯ 110. Тимчасовий доступ до речей і документів

Тимчасовий доступ до речей і документів (статті 159–166 КПК України) полягає у наданні стороні кримінального провадження особою, у володінні якої знаходяться такі речі і документи, можливості ознайомитися з ними, зробити їх копії та, у разі прийняття відповідного рішення слідчим суддею, судом, вилучити їх (здійснити їх виїмку).

Тимчасовий доступ до електронних інформаційних систем або їх частин, мобільних терміналів систем зв'язку *здійснюється шляхом зняття копії інформації*, що міститься в таких електронних інформаційних системах або їх частинах, мобільних терміналах систем зв'язку, без їх вилучення.

Рішення **про надання можливості вилучення** речей і документів ухвалюється слідчим суддею, судом, якщо сторона кримінального провадження доведе наявність достатніх підстав вважати, що без такого вилучення існує реальна загроза зміни або знищення речей чи документів, або таке вилучення необхідне для досягнення мети отримання доступу до речей і документів.

З клопотанням про тимчасовий доступ до речей і документів до слідчого судді, суду мають право звернутися сторони кримінального провадження.

Речами і документами, до яких заборонено доступ, є:

- листування або інші форми обміну інформацією між захисником та його клієнтом або будь-якою особою, яка представляє його клієнта, у зв'язку з наданням правової допомоги;
- об'єкти, які додані до такого листування або інших форм обміну інформацією.

Доступ особи до речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю, здійснюється лише, якщо сторона кримінального провадження доведе можливість використання як доказів відомостей, що містяться в цих речах і документах, та неможливість іншими способами довести обставини, які передбачається довести за допомогою цих речей і документів.

До охоронюваної законом таємниці, яка міститься в речах і документах, належать (ст. 162 КПК України):

- інформація, що знаходиться у володінні засобу масової інформації або журналіста і надана за умови нерозголошення авторства або джерела інформації;

- відомості, які можуть становити лікарську таємницю;

- відомості, які можуть становити таємницю вчинення нотаріальних дій;

- конфіденційна інформація, в тому числі така, що містить комерційну таємницю;

- відомості, які можуть становити банківську таємницю;

- особисте листування особи та інші записи особистого характеру;

- інформація, яка знаходиться в операторів та провайдерів телекомунікацій, про зв'язок, абонента, надання телекомунікаційних послуг, у тому числі отримання послуг, їх тривалості, змісту, маршрутів передавання тощо;

- персональні дані особи, що знаходяться у її особистому володінні або в базі персональних даних, яка знаходиться у володільця персональних даних;

- державна таємниця.

Доступ до речей і документів, що містять відомості, які становлять державну таємницю, не може надаватися особі, що не має до неї допуску відповідно до вимог закону (ч. 6 ст. 163 КПК України).

Порядок виконання ухвали про тимчасовий доступ до речей і документів:

– зазначена в ухвалі слідчого судді, суду особа зобов'язана пред'явити володільцю речей і документів оригінал ухвали про тимчасовий доступ до речей і документів та вручити її копію;

– володільць речей або документів, зобов'язаний надати тимчасовий доступ до зазначених в ухвалі речей і документів особі, зазначеній у відповідній ухвалі слідчого судді, суду;

– особа, яка пред'являє ухвалу про тимчасовий доступ до речей і документів, зобов'язана залишити володільцю речей і документів опис речей і документів, які були вилучені на виконання ухвали;

– на вимогу володільця має бути залишено копії вилучених документів (ст. 165 КПК України).

У разі невиконання ухвали про тимчасовий доступ до речей і документів слідчий суддя, суд має право постановити ухвалу про дозвіл на проведення обшуку з метою відшукування та вилучення зазначених речей і документів (ст. 166 КПК України).

ПИТАННЯ 111. Тимчасове вилучення майна: підстави та порядок застосування

Тимчасове вилучення майна (статті 167–169 КПК України) – фактичне позбавлення підозрюваного або осіб, у володінні яких перебуває, зазначене у ч. 2 ст. 167 КПК України майно, можливості володіти, користуватися чи розпоряджатися певним майном до вирішення питання про його арешт або повернення.

Тимчасово вилученим може бути майно у вигляді речей, документів, грошей тощо, щодо яких є достатні підстави вважати, що вони:

– підшукані, виготовлені, пристосовані чи використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення та (або) зберегли на собі його сліди;

– призначалися (використовувалися) для схилення особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального

забезпечення кримінального правопорушення або винагороди за його вчинення;

- є предметом кримінального правопорушення, у тому числі пов'язаного з їх незаконним обігом;

- одержані внаслідок вчинення кримінального правопорушення та/або є доходами від них, а також майно, в яке їх було повністю або частково перетворено.

Тимчасове вилучення майна здійснюється:

- при затриманні особи у порядку, передбаченому статтями 207, 208 КПК України;

- під час обшуку, огляду.

Слідчий, прокурор, інша уповноважена службова особа під час затримання або обшуку і тимчасового вилучення майна або негайно після їх здійснення зобов'язана скласти відповідний протокол.

Тимчасово вилучене майно повертається особі, у якій воно було вилучено:

- за постановою прокурора, якщо він визнає таке вилучення майна безпідставним;

- за ухвалою слідчого судді чи суду, у разі відмови у задоволенні клопотання прокурора про арешт цього майна;

- у разі пропуску визначених КПК України строків щодо подачі клопотання чи прийняття ухвали про арешт тимчасово вилученого майна.

- у разі скасування арешту.

ПИТАННЯ 112. Арешт майна у кримінальному провадженні

Арешт майна (статті 170–175 КПК України) – тимчасове позбавлення за ухвалою слідчого судді або суду права на відчуження, розпорядження та/або користування майном, щодо якого існує сукупність підстав чи розумних підозр вважати, що воно є доказом злочину, підлягає спеціальній конфіскації у підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, третіх осіб,

конфіскації у юридичної особи, для забезпечення цивільного позову, стягнення з юридичної особи отриманої неправомірної вигоди, можливої конфіскації майна.

Завданням арешту майна є запобігання можливості його приховування, пошкодження, псування, зникнення, втрати, знищення, використання, перетворення, пересування, передачі, відчуження.

Арешт майна застосовується з метою забезпечення:

- збереження речових доказів;
- спеціальної конфіскації;
- конфіскації майна як виду покарання або заходу кримінально-правового характеру щодо юридичної особи;
- відшкодування шкоди, завданої внаслідок кримінального правопорушення (цивільний позов), чи стягнення з юридичної особи отриманої неправомірної вигоди.

Предмет арешту майна (ч. 10 ст. 170 КПК):

- рухоме чи нерухоме майно;
- гроші у будь-якій валюті готівкою або у безготівковій формі, в тому числі кошти та цінності, що знаходяться на банківських рахунках чи на зберіганні у банках або інших фінансових установах;
- видаткові операції;
- цінні папери;
- майнові, корпоративні права

Вартість майна, яке належить арештувати з метою забезпечення цивільного позову або стягнення отриманої неправомірної вигоди, повинна бути співмірною розміру шкоди, завданої кримінальним правопорушенням або зазначеної у цивільному позові, розміру неправомірної вигоди, яка отримана юридичною особою.

Арешт може бути накладений на майно, на яке раніше накладено арешт відповідно до інших актів законодавства. У такому разі виконанню підлягає

ухвала слідчого судді, суду про накладення арешту на майно відповідно до правил КПК України.

Арешт може бути накладено на майно:

– *будь-якої фізичної або юридичної особи* – за наявності достатніх підстав вважати, що воно відповідає критеріям, зазначеним у ст. 98 КПК України (з метою забезпечення збереження речових доказів);

– *підозрюваного, обвинуваченого, засудженого або третьої особи* – за наявності достатніх підстав вважати, що майно підлягатиме спеціальній конфіскації;

– *підозрюваного, обвинуваченого, засудженого або юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження*, – за наявності достатніх підстав вважати, що суд може призначити покарання у виді конфіскації майна або застосувати до юридичної особи захід кримінально-правового характеру у виді конфіскації майна;

– *підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, фізичної чи юридичної особи, яка в силу закону несе цивільну відповідальність за шкоду, завдану діями (бездіяльністю) підозрюваного, обвинуваченого, засудженого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, а також юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження*, – за наявності обґрунтованого розміру цивільного позову у кримінальному провадженні, а так само обґрунтованого розміру неправомірної вигоди, яка отримана юридичною особою, щодо якої здійснюється провадження;

– *третьої особи* – якщо вона набула його безоплатно або за вищу чи нижчу ринкової вартості і знала (повинна була знати), що таке майно відповідає будь-якій із ознак, зазначених у пунктах 1–4 ч. 1 ст. 96² КК України.

Не може бути арештовано майно, якщо воно перебуває у власності добросовісного набувача, крім арешту майна з метою забезпечення збереження речових доказів.

Арешт майна полягає у забороні відчужувати, розпоряджатися чи користуватися майном.

Разом з цим, заборона або обмеження користування, розпорядження майном можуть бути застосовані лише у разі, коли існують обставини, які підтверджують, що їх незастосування призведе до приховування, пошкодження, псування, зникнення, втрати, знищення, використання, перетворення, пересування, передачі майна. Заборона використання житлового приміщення особам, які на законних підставах проживають у такому житловому приміщенні, не допускається.

З клопотанням про арешт майна має право звернутися прокурор, слідчий за погодженням з прокурором, а з метою забезпечення цивільного позову – також цивільний позивач.

Клопотання слідчого, прокурора про арешт тимчасово вилученого майна *повинно бути подано* (ч.5 ст. 171 КПК України):

- *не пізніше наступного робочого дня* після вилучення майна;
- *протягом 48 годин* після вилучення майна – у разі тимчасового вилучення майна під час обшуку, огляду, здійснюваних на підставі ухвали слідчого судді.

Недотримання вказаних строків зумовлює *негайне повернення* тимчасово вилученого майна особі, в якій його було вилучено.

Слідчий суддя, суд застосовує найменш обтяжливий спосіб арешту майна.

ПИТАННЯ 113. Поняття та види запобіжних заходів

Запобіжні заходи – це сукупність превентивних заходів забезпечення кримінального провадження, які спрямовані на забезпечення належної поведінки підозрюваного, обвинуваченого через певне обмеження їхніх особистих прав.

Ознаки запобіжних заходів:

– мають більший, порівняно з іншими заходами забезпечення кримінального провадження, ступінь примусу (пов'язані з обмеженням конституційних прав особи);

– застосовуються лише до підозрюваного, обвинуваченого;

– мають особистий (персональний) характер – обмежують особисті права підозрюваного, обвинуваченого;

– характеризуються специфічними підставами та метою застосування, визначеними в ст. 177 КПК України;

– їх перелік, встановлений законом, є вичерпним.

Система запобіжних заходів (ч. 1 ст. 176 КПК України):

1) особисте зобов'язання (ст. 179 КПК України);

2) особиста порука (ст. 180 КПК України);

3) застава (ст. 182 КПК України);

4) домашній арешт (ст. 181 КПК України);

5) тримання під вартою (ст. 183 КПК України).

6) затримання – тимчасовий запобіжний захід (статті 188, 207, 208 КПК України).

Найбільш м'яким запобіжним заходом є особисте зобов'язання, а найбільш суворим – тримання під вартою (ч. 3 ст. 176 КПК України).

Під час кримінального провадження застосовуються й інші запобіжні заходи:

– передання неповнолітніх під нагляд батьків, опікунів чи піклувальників, а до неповнолітніх, які виховуються в дитячій установі, – передання їх під нагляд адміністрації цієї установи (ст. 493 КПК України);

– передання на піклування опікунам, близьким родичам чи членам сім'ї з обов'язковим лікарським наглядом чи поміщення до психіатричного закладу в умовах, що виключають небезпечну поведінку – до особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного характеру (ст. 508 КПК України);

– тимчасовий чи екстрадиційний арешт (статті 583, 584 КПК України).

Класифікація запобіжних заходів:

1. *За режимом обмеження прав і свобод людини* – пов'язані з ізоляцією особи (фізично-примусові) та не пов'язані з ізоляцією особи (психолого-примусові);

2. *За характером правового статусу підозрюваного, обвинуваченого* – загальні (ст. 176 КПК України) та спеціальні (щодо певної категорії осіб);

3. *За строком, на який можуть бути застосовані,* – з обмеженим строком дії (затримання, тримання під вартою) та без обмеженого строку дії (особисте зобов'язання, застава). Така класифікація є умовною, адже всі запобіжні заходи застосовуються у межах строку досудового розслідування та судового провадження;

4. *Залежно від форми досудового розслідування* – застосовуються під час розслідування злочинів чи під час розслідування кримінальних проступків.

ПИТАННЯ 114. Мета та підстави застосування запобіжних заходів

Метою застосування запобіжних заходів є (ч. 1 ст. 177 КПК України):

1) забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього процесуальних обов'язків;

2) *запобігання* (звідси назва – запобіжні заходи) спробам:

– переховуватися від органів досудового розслідування та (або) суду;

– знищити, сховати або спотворити будь-яку із речей чи документів, які мають істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення;

– незаконно впливати на потерпілого, свідка, іншого підозрюваного, обвинуваченого, експерта, спеціаліста у цьому ж кримінальному провадженні;

– перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином;

– вчинити інше кримінальне правопорушення чи продовжити кримінальне правопорушення, у якому підозрюється, обвинувачується.

Підставою застосування запобіжного заходу є (ч. 2 ст. 177 КПК України):

1) наявність обґрунтованої підозри у вчиненні особою кримінального правопорушення (обґрунтованість підозри має підтверджуватися зібраними доказами, що вказують на наявність ознак кримінального правопорушення);

2) наявність ризиків, які дають достатні підстави слідчому судді, суду вважати, що підозрюваний, обвинувачений може здійснити дії, передбачені ч. 1 ст. 177 КПК України.

Слідчий, прокурор не мають права ініціювати застосування запобіжного заходу без наявності для цього підстав.

Запобіжні заходи у вигляді особистого зобов'язання, особистої поруки, домашнього арешту, застави *не можуть бути застосовані до осіб*, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні злочинів, передбачених статтями 109–114¹, 258–258⁵, 260, 261 КК України.

ПИТАННЯ 115. Загальний порядок застосування, зміни та скасування запобіжних заходів

Запобіжні заходи застосовуються слідчим суддею за клопотанням слідчого погодженого з прокурором або за клопотанням прокурора.

Разом з клопотанням слідчому судді також мають бути подані:

– витяг з ЄРДР щодо кримінального провадження, в рамках якого подається клопотання;

– копії матеріалів, якими слідчий, прокурор обґрунтовує доводи клопотання;

– перелік свідків, яких слідчий, прокурор вважає за необхідне допитати під час судового розгляду щодо запобіжного заходу;

– підтвердження того, що підозрюваному, обвинуваченому надані копії клопотання та матеріалів, якими обґрунтовується необхідність застосування запобіжного заходу.

Копія клопотання та матеріалів, якими обґрунтовується необхідність застосування запобіжного заходу, має надаватися підозрюваному, обвинуваченому не пізніше ніж *за 3 години до початку розгляду клопотання*.

Клопотання про застосування запобіжного заходу розглядається слідчим суддею, судом за участю прокурора, підозрюваного, обвинуваченого, його захисника невідкладно, але *не пізніше 72 годин* з моменту фактичного затримання підозрюваного, обвинуваченого чи надходження до суду клопотання, якщо підозрюваний, обвинувачений перебуває на свободі.

Під час розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу слідчий суддя, суд зобов'язаний встановити, чи доводять надані сторонами кримінального провадження докази *обставини, які свідчать про:*

- наявність обґрунтованої підозри у вчиненні підозрюваним, обвинуваченим кримінального правопорушення;

- наявність достатніх підстав вважати, що існує хоча б один із ризиків, передбачених у ст. 177 КПК України, і на які вказує слідчий, прокурор;

- недостатність застосування більш м'яких запобіжних заходів для запобігання ризику або ризикам, зазначеним у клопотанні (ч. 1 ст. 194 КПК України).

За результатами розгляду клопотання слідчий суддя, суд може прийняти рішення про:

- *відмову* в застосуванні запобіжного заходу;

- *зобов'язання* підозрюваного, обвинуваченого прибувати за кожною вимогою до суду або до іншого органу державної влади, визначеного слідчим суддею, судом;

- *застосування більш м'якого запобіжного заходу* ніж той, який зазначений у клопотанні;

- *застосовування* запобіжного заходу *відповідно до поданого клопотання*.

Ухвала слідчого судді, суду щодо застосування запобіжного заходу підлягає негайному виконанню після її оголошення та вручення підозрюваному, обвинуваченому її копії.

Ухвала про застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту, тримання під вартою або відмову в їх застосуванні може бути оскаржена в апеляційному порядку (ч. 1 ст. 309 КПК України).

Запобіжний захід може бути змінено з врахуванням обставин, які:

– виникли після прийняття попереднього рішення про застосування запобіжного заходу;

– існували під час прийняття попереднього рішення про застосування запобіжного заходу, але про які слідчий, прокурор на той час не знав і не міг знати.

Зміна запобіжного заходу здійснюється за результатами розгляду клопотання, з яким до слідчого судді, суду можуть звернутися:

– прокурор, слідчий за погодженням з прокурором (ст. 200 КПК України);

– підозрюваний, обвинувачений, до якого застосовано запобіжний захід, його захисник (ст. 201 КПК України).

Запобіжний захід негайно припиняє свою дію (вважається скасованим) після:

– закінчення строку дії ухвали про обрання запобіжного заходу;

– ухвалення виправдувального вироку;

– закриття кримінального провадження (ст. 203 КПК України).

ПИТАННЯ 116. Особисте зобов'язання: порядок застосування, наслідки порушення

Особисте зобов'язання (ст. 179 КПК України) – це запобіжний захід, суть якого полягає в обмеженні права підозрюваного, обвинуваченого на свободу пересування, вільний вибір місця проживання чи перебування шляхом покладення на нього зобов'язання виконувати визначені слідчим

суддею, судом обов'язки з числа тих, що передбачені в ч. 5 ст. 194 КПК України.

Обов'язки, які покладаються (один або кілька) на підозрюваного, обвинуваченого під час обрання неізоляційного запобіжного заходу:

– прибувати до визначеної службової особи із встановленою періодичністю;

– не відлучатися із населеного пункту, в якому він зареєстрований, проживає чи перебуває, без дозволу слідчого, прокурора або суду;

– повідомляти слідчого, прокурора чи суд про зміну свого місця проживання та/або місця роботи;

– утримуватися від спілкування із будь-якою особою, визначеною слідчим суддею, судом або спілкуватися з нею з дотриманням умов, визначених слідчим суддею, судом;

– не відвідувати місця, визначені слідчим суддею, судом;

– пройти курс лікування від наркотичної або алкогольної залежності;

– докласти зусиль до пошуку роботи або для навчання;

– здати на зберігання до відповідних органів державної влади свій паспорт (паспорти) для виїзду за кордон, інші документи, що дають право на виїзд з України і в'їзд в Україну;

– носити електронний засіб контролю (ч. 5 ст. 194 КПК України).

Підозрюваному, обвинуваченому письмово під розпис повідомляються покладені на нього обов'язки та роз'яснюється, що в разі їх невиконання до нього може бути застосований більш суворий запобіжний захід і на нього може бути накладено грошове стягнення в розмірі від 0,25 РМЗП до 2 РМЗП.

Відповідно до ч. 6 ст. 194 КПК України строк дії покладених на підозрюваного, обвинуваченого обов'язків – *не більше 2 місяців*. У разі необхідності цей строк може бути продовжений за клопотанням прокурора.

ПИТАННЯ 117. Особиста порука: порядок і умови застосування

Особиста порука (ст. 180 КПК України) – це запобіжний захід, суть якого полягає у наданні особами, яких слідчий суддя, суд вважає такими, що заслуговують на довіру, письмового зобов'язання про те, що вони поручаються за виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього обов'язків і зобов'язуються за необхідності доставити його до органу досудового розслідування чи в суд на першу про те вимогу.

Особиста порука ґрунтується на тому, що за поведінку підозрюваного, (обвинуваченого) відповідають інші особи. Поручителі, як правило, мають особисті чи службові зв'язки з особою, за яку вони поручились, і морально можуть впливати на неї.

Умови застосування особистої поруки:

- поручителями можуть бути особи, що заслуговують на довіру;
- кількість поручителів визначає слідчий суддя, суд, який обирає запобіжний захід. Максимальна кількість поручителів законом не обмежена. Дозволяється залучення і одного, якщо він заслуговує на особливу довіру (ч. 2 ст. 180 КПК України);
- слідчий суддя має впевнитися, що поручителі дійсно можуть позитивно впливати на поведінку підозрюваного, обвинуваченого та забезпечити його доставлення;
- застосовується тільки за клопотанням або за згодою поручителів.

Поручителю роз'яснюється у вчиненні якого кримінального правопорушення підозрюється або обвинувачується особа, передбачене законом покарання за його вчинення, обов'язки поручителя та наслідки їх невиконання, право на відмову від прийнятих на себе зобов'язань та порядок реалізації такого права.

Поручитель може відмовитись від взятих на себе зобов'язань до виникнення підстав, які тягнуть за собою його відповідальність. У такому разі він забезпечує явку підозрюваного, обвинуваченого до органу досудового розслідування чи суду для вирішення питання про заміну йому

запобіжного заходу на інший. У разі невиконання поручителем взятих на себе зобов'язань на нього накладається грошове стягнення.

ПИТАННЯ 118. Застава: порядок застосування. Визначення розміру застави

Застава (ст. 182 КПК України) – це запобіжний захід, суть якого полягає у внесенні коштів у грошовій одиниці України на спеціальний рахунок суду, який обрав такий запобіжний захід, з метою забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього обов'язків, під умовою звернення внесених коштів у доход держави в разі невиконання цих обов'язків.

Заставаодавцем можуть бути:

- підозрюваний, обвинувачений;
- фізична особа;
- юридична особа (окрім юридичної особи державної або комунальної власності або такої, що фінансується з місцевого, державного бюджету, бюджету АРК, або у статутному капіталі якої є частка державної, комунальної власності, або яка належить державному, комунальному суб'єкту господарювання).

Розмір застави визначається розміром мінімальної заробітної плати (РМЗП) у таких межах (ч. 5 ст. 182 КПК України):

- щодо особи, підозрюваної чи обвинуваченої у вчиненні злочину невеликої або середньої тяжкості, – від 1 до 20 РМЗП;
- щодо особи, підозрюваної чи обвинуваченої у вчиненні тяжкого злочину, – від 20 до 80 РМЗП;
- щодо особи, підозрюваної чи обвинуваченої у вчиненні особливо тяжкого злочину, – від 80 до 300 РМЗП.

У виключних випадках застава може бути призначена у розмірі, який перевищує 80 чи 300 РМЗП відповідно. Розмір застави повинен в достатній мірі гарантувати виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на

нього обов'язків та не може бути завідомо непомірним для нього. Розмір застави не може бути меншим від розміру майнової шкоди, завданої злочинцем.

Заставадaвeць вносить кошти на відповідний рахунок та надає документ, що це підтверджує:

– *не пізніше 5 днів із дня обрання застави, якщо підозрюваний, обвинувачений, не тримається під вартою;*

– *у будь-який момент, якщо рішення про застосування застави прийнято при постановленні ухвали про обрання запобіжного заходу тримання під вартою.*

Застава звертається в дохід держави у таких випадках (ч. 8 ст. 182 КПК України):

– у разі невиконання обов'язків заставадaвцем;

– якщо підозрюваний, обвинувачений, будучи належним чином повідомлений, не з'явився за викликом без поважних причин чи не повідомив про причини своєї неявки;

– якщо підозрюваний, обвинувачений порушив інші, покладені на нього при застосуванні запобіжного заходу, обов'язки.

У випадку звернення застави в дохід держави слідчий суддя, суд вирішує питання про застосування стосовно підозрюваного, обвинуваченого запобіжного заходу у вигляді застави у більшому розмірі або іншого запобіжного заходу.

Застава, що не була звернена в дохід держави, повертається підозрюваному, обвинуваченому, заставадaвцю після припинення дії цього запобіжного заходу. Застава, внесена підозрюваним, обвинуваченим, може бути повністю або частково звернена судом на виконання вироку в частині майнових стягнень. Застава, внесена заставадaвцем, може бути звернена судом на виконання вироку в частині майнових стягнень тільки за його згодою.

ПИТАННЯ 119. Домашній арешт: порядок і умови застосування

Домашній арешт (ст. 181 КПК України) – це запобіжний захід, суть якого полягає в обмеженні свободи пересування підозрюваного, обвинуваченого шляхом заборони йому залишати житло цілодобово або у певний період доби.

Домашній арешт застосовується за умови, що особа підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за вчинення якого законом передбачено покарання у виді позбавлення волі. Під час досудового розслідування кримінальних проступків запобіжний захід у вигляді домашнього арешту не застосовується.

Ухвала про обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту передається для виконання органу Національної поліції за місцем проживання підозрюваного, обвинуваченого.

Орган Національної поліції повинен негайно поставити на облік особу, щодо якої застосовано домашній арешт, і повідомити про це слідчому або суду, якщо запобіжний захід застосовано під час судового провадження.

Працівники органу Національної поліції з метою контролю за поведінкою підозрюваного, обвинуваченого, який перебуває під домашнім арештом, мають право:

- з'являтися в житло цієї особи;
- вимагати надати усні чи письмові пояснення з питань, пов'язаних із виконанням покладених на особу зобов'язань;
- використовувати електронні засоби контролю (ч. 5 ст. 181 КПК України).

Застосування електронного засобу контролю полягає у закріпленні на тілі підозрюваного, обвинуваченого пристрою, який дає змогу відслідковувати та фіксувати його місцезнаходження. Такий пристрій має бути захищений від самостійного знімання, пошкодження або іншого втручання в його роботу з метою ухилення від контролю та сигналізувати про спроби особи здійснити такі дії (ч. 1 ст. 195 КПК України).

Строк тримання особи під домашнім арештом:

- не може перевищувати 2 місяців;
- може бути продовжений до 6 місяців (сукупний строк) в межах строку досудового розслідування.

По закінченню цього строку ухвала про застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту припиняє свою дію і запобіжний захід скасовується.

ПИТАННЯ 120. Тримання під вартою: порядок і умови застосування

Тримання під вартою (ст. 183 КПК України) – це винятковий запобіжний захід який полягає в позбавленні волі на певний строк підозрюваного, обвинуваченого і утримання їх у місцях попереднього ув'язнення.

Тримання під вартою застосовується виключно у разі, якщо прокурор доведе, що жоден із більш м'яких запобіжних заходів не зможе запобігти ризикам, передбаченим в ст. 177 КПК України. Винятком є випадки, передбачені ч. 5 ст. 176 КПК України, – якщо особа підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочинів, передбачених статтями 109-114¹, 258-258⁵, 260, 261 КК України.

Умови застосування тримання під вартою.

1. За загальним правилом тримання під вартою може бути застосовано:
 - до раніше не судимої особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк **понад 5 років**;
 - до раніше судимої особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк **понад 3 роки**;

2. Якщо прокурором, крім наявності підстав, передбачених ст. 177 КПК України, буде доведено, що підозрюваний, обвинувачений, перебуваючи на

волі, не виконав покладених на нього обов'язків при застосуванні іншого запобіжного заходу, переховувався від органу досудового розслідування чи суду, перешкоджав кримінальному провадженню або йому повідомлено про підозру у вчиненні іншого злочину, тримання під вартою застосовується:

– до раніше судимої особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк **до 3 років**;

– до раніше не судимої особи, яка підозрюється чи обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк **до 5 років**;

3. Якщо прокурором, крім наявності підстав, передбачених ст. 177 КПК України, буде доведено, що підозрюваний, обвинувачений не виконав обов'язки, покладені на нього при застосуванні іншого, раніше обраного запобіжного заходу, або не виконав у встановленому порядку вимог щодо внесення коштів як застави та надання документа, що це підтверджує, тримання під вартою застосовується:

– до особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено основне покарання у виді штрафу в розмірі **понад 3000 НМДГ**;

4. Якщо особу *розшукують компетентні органи іноземної держави* за кримінальне правопорушення, у зв'язку з яким може бути вирішено питання про видачу особи (екстрадицію) такій державі для притягнення до кримінальної відповідальності або виконання вироку. При цьому питання про тримання під вартою вирішується під час кримінального провадження у формі міжнародної допомоги (в порядку і на підставах, передбачених розділом IX КПК України).

Особливості застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою:

а) прокурор, слідчий за погодженням з прокурором має право звернутися із клопотанням про дозвіл на затримання підозрюваного,

обвинуваченого з метою його приводу для участі в розгляді клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою (ст. 188 КПК України);

б) присутність підозрюваного, обвинуваченого є обов'язковою, за винятком випадків, коли прокурором буде доведено, що ця особа оголошена у міжнародний розшук (ч. 6 ст. 193 КПК України);

в) в ухвалі про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою слідчий суддя, суд зобов'язаний визначити дату закінчення її дії;

г) слідчий суддя, суд при постановленні ухвали про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою *зобов'язаний визначити розмір застави.*

Розмір застави *може не визначатися* лише в таких випадках:

– щодо злочину, вчиненого із застосуванням насильства або погрозою його застосування;

– щодо злочину, який спричинив загибель людини;

– щодо особи, стосовно якої у цьому провадженні вже обирався запобіжний захід у вигляді застави, проте був порушений нею.

Підозрюваний, обвинувачений звільняється з-під варті відповідно до вимог ст. 202 КПК України у таких випадках:

а) після внесення застави, визначеної слідчим суддею, судом в ухвалі про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою;

б) при постановленні слідчим суддею, судом ухвали про:

– відмову у продовженні строку тримання під вартою;

– скасування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою;

– зміну тримання під вартою на інший запобіжний захід;

в) по закінченні строку дії ухвали слідчого судді, суду про тримання під вартою.

Підозрюваний, обвинувачений повинен бути негайно звільнений, якщо в уповноваженої службової особи місця ув'язнення, під вартою в якому він знаходиться, відсутнє інше судове рішення, що набрало законної сили і

прямо передбачає тримання цього підозрюваного, обвинуваченого під вартою.

ПИТАННЯ 121. Строки тримання під вартою та порядок їх продовження

Відповідно до ч.1 ст. 197 КПК України строк дії ухвали слідчого судді, суду про тримання під вартою або продовження строку тримання під вартою не може перевищувати **60 днів**.

Строк тримання під вартою може бути продовжений слідчим суддею в межах строку досудового розслідування.

Сукупний строк тримання під вартою підозрюваного, обвинуваченого під час досудового розслідування не повинен перевищувати:

– **6 місяців** – у кримінальному провадженні щодо злочинів невеликої або середньої тяжкості;

– **12 місяців** – у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів.

Строк тримання під вартою *обчислюється:*

– з моменту взяття під варту;

– з моменту затримання – якщо взяттю під варту передувало затримання підозрюваного, обвинуваченого.

У строк тримання під вартою включається час перебування особи в медичному закладі під час проведення стаціонарної психіатричної експертизи.

У разі повторного взяття під варту особи в тому ж самому кримінальному провадженні строк тримання під вартою обчислюється з урахуванням часу тримання під вартою раніше.

Строк тримання під вартою продовжується за клопотанням прокурора, слідчого за погодженням з прокурором не пізніше ніж за 5 днів до закінчення дії попередньої ухвали про тримання під вартою. Це клопотання має бути розглянуте до закінчення строку дії попередньої ухвали.

Слідчий суддя зобов'язаний відмовити у продовженні строку тримання під вартою, якщо прокурор, слідчий не доведе, що:

– ризик не зменшився або з'явилися нові ризики, які виправдовують тримання особи під вартою;

– існують обставини, які перешкоджають завершенню досудового розслідування до закінчення дії попередньої ухвали про тримання під вартою (ч. 5 ст. 199 КПК України).

ПИТАННЯ 122. Поняття та види затримання у кримінальному процесі

Затримання особи – це тимчасовий запобіжний захід, який застосовується з підстав та в порядку, визначеному КПК України, суть якого полягає у тимчасовій ізоляції особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення, шляхом поміщення її до спеціальної установи.

Види затримання:

1) затримання на підставі ухвали слідчого судді, суду про дозвіл на затримання з метою приводу (статті 187–191 КПК України);

2) затримання без ухвали слідчого судді, суду:

– законне затримання (ст. 207 КПК України);

– затримання уповноваженою службовою особою (ст. 208 КПК України);

3) затримання з метою екстрадиції (ст. 582 КПК України).

Ці види затримання відрізняються цільовим призначенням, підставами та порядком застосування, а також суб'єктами, які уповноважені приймати рішення про затримання.

ПИТАННЯ 123. Затримання на підставі ухвали слідчого судді, суду про дозвіл на затримання з метою приводу

Затримання на підставі ухвали слідчого судді, суду про дозвіл на затримання з метою приводу здійснюється для забезпечення прибуття особи для розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, застави чи домашнього арешту.

Слідчий суддя, суд має право постановити ухвалу про дозвіл на затримання з метою приводу виключно, у разі якщо:

– ухвала про привід підозрюваного, обвинуваченого для розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді застави, домашнього арешту чи тримання під вартою не була виконана (ч. 3 ст. 187 КПК України);

– прокурор, слідчий за погодженням із прокурором звернувся з клопотанням про дозвіл на затримання з метою приводу для участі в розгляді клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою (ст. 188 КПК України).

Клопотання про дозвіл на затримання підозрюваного, обвинуваченого з метою приводу *може бути подане:*

– одночасно з поданням клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою або зміни іншого запобіжного заходу на тримання під варту;

– після подання клопотання про застосування запобіжного заходу і до прибуття підозрюваного, обвинуваченого до суду на підставі судового виклику;

– після неприбуття підозрюваного, обвинуваченого за судовим викликом для участі в розгляді клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою і відсутності у слідчого судді, суду на початок судового засідання відомостей про поважні причини, що перешкоджають його своєчасному прибуттю (ч. 2 ст. 188 КПК України).

Особливістю судового розгляду клопотання про дозвіл на затримання з метою приводу є те, що:

– клопотання розглядається слідчим суддею, судом *негайно* після його одержання;

– розгляд клопотання здійснюється *в закритому судовому засіданні* за участю прокурора (частини 2, 3 ст. 189 КПК України).

Ухвала про дозвіл на затримання з метою приводу *втрачає законну силу з моменту*:

- 1) приводу підозрюваного, обвинуваченого до суду;
- 2) закінчення строку дії ухвали, зазначеного в ній, або закінчення шести місяців із дати постановлення ухвали, у якій не зазначено строку її дії;
- 3) відкликання ухвали прокурором (ч. 3 ст. 190 КПК України).

Службова особа, яка затримала особу, зобов'язана негайно вручити їй копію ухвали слідчого судді, суду про дозвіл на затримання. Про затримання негайно повідомляється слідчий, прокурор, зазначені в ухвалі.

Строк затримання на підставі ухвали слідчого судді, суду про дозвіл на затримання з метою приводу – **до 36 годин** з моменту затримання. По закінченню цього строку особа повинна бути:

- звільнена;
- або доставлена до слідчого судді, суду, який постановив ухвалу (ч. 1 ст. 191 КПК України).

ПИТАННЯ 124. Затримання особи без ухвали слідчого судді, суду

Затримання без ухвали слідчого судді, суду здійснюється у таких випадках:

- 1) законне затримання (ст. 207 КПК України);
- 2) затримання уповноваженою службовою особою (ст. 208 КПК України).

Відповідно до ч. 2 ст. 207 КПК України **кожен має право затримати будь-яку особу**, крім осіб, зазначених у ст. 482 КПК України (судді, народного депутата України), за наявності таких підстав:

1) при вчиненні або замаху на вчинення кримінального правопорушення;

2) безпосередньо після вчинення кримінального правопорушення чи під час безперервного переслідування особи, яка підозрюється у його вчиненні.

При цьому, кожен, хто не є уповноваженою службовою особою і затримав відповідну особу, зобов'язаний:

- негайно доставити її до уповноваженої службової особи;
- або негайно повідомити уповноважену службову особу про затримання та місцезнаходження особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення.

Підстави затримання уповноваженою службовою особою без ухвали слідчого судді, суду (ч. 1 ст. 208 КПК України):

1) якщо особу застали під час вчинення злочину або замаху на його вчинення;

2) якщо безпосередньо після вчинення злочину очевидець, в тому числі потерпілий, або сукупність очевидних ознак на тілі, одязі чи місці події вказують на те, що саме ця особа щойно вчинила злочин;

3) якщо є обґрунтовані підстави вважати, що можлива втеча з метою ухилення від кримінальної відповідальності особи, підозрюваної у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого корупційного злочину, віднесеного законом до підслідності Національного антикорупційного бюро України.

Умови затримання уповноваженою службовою особою без ухвали слідчого судді, суду:

– якщо затримана особа, підозрюється у вчиненні злочину, за який передбачене покарання у виді позбавлення волі;

– якщо особа, підозрюється у вчиненні злочину, за який передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі понад 3000 НМДГ, лише за умови, що підозрюваний не виконав обов'язки, покладені на нього при

обранні запобіжного заходу, або не виконав у встановленому порядку вимог щодо внесення коштів як застави та надання документа, що це підтверджує.

При затриманні уповноважена службова особа, слідчий, прокурор може здійснити обшук затриманої особи з дотриманням правил, передбачених ч. 7 ст. 223 і ст. 236 КПК України.

Затриманому негайно повідомляють зрозумілою для нього мовою підстави затримання та у вчиненні якого злочину він підозрюється, роз'яснюється право мати захисника, отримувати медичну допомогу, давати пояснення, показання або не говорити нічого з приводу підозри проти нього, негайно повідомити інших осіб про його затримання і місце перебування відповідно до положень ст. 213 КПК України, вимагати перевірку обґрунтованості затримання та інші процесуальні права, передбачені КПК України.

Про затримання складається протокол, копія якого негайно під розпис вручається затриманому та надсилається прокурору.

Уповноважена службова особа зобов'язана доставити затриману особу до найближчого підрозділу органу досудового розслідування, в якому негайно реєструються дата, точний час (година і хвилини) доставлення затриманого та інші відомості.

Про кожне затримання уповноважена службова особа одразу повідомляє відповідальних осіб в підрозділі органу досудового розслідування.

Строк затримання особи без ухвали слідчого судді, суду не може перевищувати **72 годин** з моменту затримання.

Особа вважається затриманою з моменту, коли вона силою або через підкорення наказу змушена залишатися поряд із уповноваженою службовою особою чи в приміщенні, визначеному уповноваженою службовою особою (ст. 209 КПК України).

Не пізніше **60 годин** затримана без ухвали слідчого судді, суду особа повинна:

- бути звільнена;
- або доставлена до суду для розгляду клопотання про обрання стосовно неї запобіжного заходу (ст. 211 КПК України).

У підрозділі органу досудового розслідування мають бути призначені одна або декілька службових осіб, відповідальних за перебування затриманих. При цьому, відповідальними за перебування затриманих не можуть бути слідчі (частини 1, 2 ст. 212 КПК України).

Уповноважена службова особа, що здійснила затримання, зобов'язана **вжити заходів щодо повідомлення інших осіб про затримання, а саме:**

- надати затриманій особі можливість негайно повідомити про своє затримання та місце перебування *близьких родичів, членів сім'ї чи інших осіб за вибором цієї особи*. Якщо уповноважена службова особа, що здійснила затримання, має підстави для обґрунтованої підозри, що при повідомленні про затримання ця особа може зашкодити досудовому розслідуванню, вона може здійснити таке повідомлення самостійно, проте без порушення вимоги щодо його негайності;

- у разі затримання неповнолітньої особи – негайно повідомити про це його *батьків або усиновителів, опікунів, піклувальників, орган опіки та піклування*;

- у разі затримання співробітника кадрового складу розвідувального органу України при виконанні ним службових обов'язків – негайно повідомити про це *відповідний розвідувальний орган*;

- негайно повідомити про затримання *орган (установу), уповноважений законом на надання безоплатної правової допомоги*.

ОСОБЛИВА ЧАСТИНА

ПИТАННЯ 1. Поняття стадії досудового розслідування та її завдання. Форми досудового розслідування

Досудове розслідування – стадія кримінального провадження, яка починається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР) і закінчується закриттям кримінального провадження або направленням до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності (п. 5 ч. 1 ст. 3 КПК України).

Особливості стадії досудового розслідування:

1) має свої самостійні завдання, які впливають із загальних завдань кримінального провадження (ст. 2 КПК України);

2) чітко окреслені межі в системі кримінального процесу – з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР до прийняття рішення, яким завершується досудове розслідування;

3) має свій зміст та свою процесуальну форму;

4) характеризується колом суб'єктів, які беруть в ній участь;

5) коло специфічних рішень, що можуть бути прийняті після закінчення досудового розслідування: постанова про закриття кримінального провадження, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності, обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів виховного чи медичного характеру.

Завдання цієї стадії полягають:

1) у швидкому, повному та неупередженому розслідуванні кримінальних правопорушень з тим, щоб:

– кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини;

– жоден невинуватий не був обвинувачений;

– жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу;

– до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура (ст. 2 КПК України);

2) у вжитті заходів щодо відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням (ст. 127 КПК України).

Форми досудового розслідування:

– дізнання – форма досудового розслідування, в якій здійснюється розслідування кримінальних проступків;

– досудове слідство – форма досудового розслідування, в якій здійснюється розслідування злочинів.

ПИТАННЯ 2 Дізнання: поняття та особливості провадження

Дізнання – форма досудового розслідування, в якій здійснюється розслідування кримінальних проступків (п. 4 ч. 1 ст. 3 КПК України).

При досудовому розслідуванні кримінальних проступків у встановлених законом випадках повноваження слідчого органу досудового розслідування можуть здійснюватися співробітниками інших підрозділів:

– органів Національної поліції;

– органів безпеки;

– органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства.

Особливості досудового розслідування кримінальних проступків (дізнання):

– не допускається застосування запобіжних заходів у вигляді домашнього арешту, застави або тримання під вартою (ст. 299 КПК України);

– не проводяться негласні слідчі (розшукові) дії (ст. 300 КПК України);

– строки дізнання – до 1 місяця, а в разі складності провадження може бути продовжений районним (міським) або іншим прирівняним до нього прокурором до 2 місяців (п. 1 ч. 1 ст. 19, ч. 1 ст. 294 КПК України);

– досудове розслідування кримінальних проступків (дізнання) здійснюється згідно із загальними правилами досудового розслідування, передбаченими гл. 19 КПК України, з урахуванням положень гл. 25 КПК України;

– слідчий зобов'язаний у найкоротший строк, але *не пізніше 25 днів* після повідомлення особі про підозру, подати на затвердження прокурору один із зазначених процесуальних документів:

- 1) проект рішення про закриття кримінального провадження;
- 2) проект клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності;
- 3) обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру;
- 4) клопотання про продовження строку досудового розслідування з підстав, передбачених КПК України (ст. 301 КПК України).

– прокурор зобов'язаний *до спливу 30 днів* після повідомлення особі про підозру здійснити одну із зазначених дій:

- 1) прийняти рішення про закриття кримінального провадження;
- 2) звернутися до суду з клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності;
- 3) звернутися до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру;
- 4) подати клопотання про продовження строку досудового розслідування з підстав, передбачених КПК України;

– відкриття матеріалів досудового розслідування іншій стороні здійснюється слідчим у порядку, передбаченому КПК України;

– встановивши під час досудового розслідування, що підозрюваний беззаперечно визнав свою винуватість, не оспорує встановлені досудовим розслідуванням обставини і згоден з розглядом обвинувального акта за його відсутності, а потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, не заперечують проти такого розгляду, прокурор

має право надіслати до суду обвинувальний акт, в якому зазначає клопотання про його розгляд у спрощеному порядку без проведення судового розгляду в судовому засіданні. Слідчий, прокурор зобов'язаний роз'яснити підозрюваному, потерпілому, представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, зміст встановлених досудовим розслідуванням обставин, а також те, що у разі надання згоди на розгляд обвинувального акта у спрощеному порядку вони будуть позбавлені права оскаржувати вирок в апеляційному порядку з підстав розгляду провадження за відсутності учасників судового провадження, недослідження доказів у судовому засіданні або з метою оспорити встановлені досудовим розслідуванням обставини. Крім того, слідчий, прокурор зобов'язаний впевнитися у добровільності згоди підозрюваного, потерпілого та представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, на розгляд обвинувального акта у спрощеному провадженні.

ПИТАННЯ 3. Загальні положення досудового розслідування

Загальні положення досудового розслідування – це визначені законом на основі засад кримінального провадження положення, правила, які відображають характерні риси та особливості досудового розслідування як стадії, своїми вимогами спонукають органи досудового розслідування до швидкого, раціонального, всебічного, повного й об'єктивного дослідження всіх обставин кримінального провадження, виконання завдань цієї стадії та охорони в ній прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб.

До загальних положень досудового розслідування належать норми КПК України, які регулюють:

- початок досудового розслідування;
- підслідність;
- об'єднання і виділення матеріалів досудового розслідування;
- місце проведення досудового розслідування;
- строки досудового розслідування;

- розгляд клопотань під час досудового розслідування;
- ознайомлення з матеріалами досудового розслідування до його завершення;
- недопустимість розголошення відомостей досудового розслідування тощо.

ПИТАННЯ 4. Початок досудового розслідування

Відповідно до вимог ст. 214 КПК України досудове розслідування розпочинається з моменту внесення відомостей до ЄРДР.

Слідчий, прокурор невідкладно, але **не пізніше 24 годин** після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до ЄРДР та розпочати розслідування.

Слідчий, який здійснюватиме досудове розслідування, визначається керівником органу досудового розслідування.

Здійснення досудового розслідування до внесення відомостей до реєстру або без такого внесення не допускається. Огляд місця події у невідкладних випадках може бути проведений до внесення відомостей до ЄРДР, що здійснюється негайно після завершення огляду.

Слідчий, прокурор, інша службова особа, уповноважена на прийняття та реєстрацію заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, зобов'язані прийняти та зареєструвати таку заяву чи повідомлення. Відмова у прийнятті та реєстрації заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення не допускається.

До ЄРДР вносяться відомості про:

- 1) дату надходження заяви, повідомлення про кримінальне правопорушення або виявлення з іншого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення;

2) прізвище, ім'я, по батькові (найменування) потерпілого або заявника;

3) інше джерело, з якого виявлені обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення;

4) короткий виклад обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, наведених потерпілим, заявником чи виявлених з іншого джерела;

5) попередня правова кваліфікація кримінального правопорушення з зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність;

6) прізвище, ім'я, по батькові та посада службової особи, яка внесла відомості до реєстру, а також слідчого, прокурора, який вніс відомості до реєстру та/або розпочав досудове розслідування;

7) інші обставини, передбачені положенням про ЄРДР.

У ЄРДР автоматично фіксується дата внесення інформації та присвоюється номер кримінального провадження.

Слідчий невідкладно у письмовій формі повідомляє прокурора про початок досудового розслідування, підставу початку досудового розслідування та інші відомості.

Якщо відомості про кримінальне правопорушення до ЄРДР внесені прокурором, він зобов'язаний невідкладно, але не пізніше наступного дня, з дотриманням правил підслідності передати наявні у нього матеріали до органу досудового розслідування та доручити проведення досудового розслідування.

ПИТАННЯ 5. Підслідність кримінальних проваджень

Підслідність кримінальних проваджень – це встановлена законом сукупність ознак кримінального провадження, відповідно до яких, воно належить до віддання того чи іншого органу досудового розслідування.

Підслідність обумовлює правильний розподіл кримінальних проваджень між різними органами досудового розслідування.

Розрізняють такі види підслідності:

1) *предметна (родова)* – означає, що орган, який буде розслідувати визначається за характером вчиненого кримінального правопорушення, тобто його кваліфікацією. Відповідно ст. 216 КПК України для органів досудового розслідування зазначений визначений перелік кримінальних правопорушень, віднесених до їх компетенції;

2) *персональна (спеціальна, суб'єктна)* – визначається суб'єктом кримінального правопорушення, тобто пов'язана з особистістю підозрюваного, його службовим становищем, особливим правовим статусом в державі (наприклад, слідчі органів державного бюро розслідувань здійснюють досудове розслідування кримінальних правопорушень, вчинених службовими особами Національного антикорупційного бюро України, заступником Генерального прокурора України - керівником Спеціалізованої антикорупційної прокуратури або іншими прокурорами Спеціалізованої антикорупційної тощо);

3) *за зв'язком кримінальних проваджень* – застосовується тоді, коли розслідування одного кримінального правопорушення пов'язане з розслідуванням іншого (наприклад: якщо під час розслідування кримінального правопорушення будуть встановлені злочини, передбачені статтями 384, 385, 386, 387, 388, 396 КК України досудове розслідування провадиться тим органом, до підслідності якого відноситься кримінальне правопорушення, у зв'язку з яким почато досудове розслідування);

4) *територіальна (місцева)* – досудове розслідування здійснюється слідчим того органу досудового розслідування, під юрисдикцією якого знаходиться місце вчинення кримінального правопорушення (ч. 1 ст. 218 КПК України).

Відповідно до ч. 9 ст. 216 КПК України, якщо під час досудового розслідування буде встановлено інші злочини, вчинені особою, щодо якої

ведеться досудове розслідування, або іншою особою, якщо вони пов'язані із злочинами, вчиненими особою, щодо якої ведеться досудове розслідування, і які не підслідні тому органу, який здійснює у кримінальному провадженні досудове розслідування, прокурор, який здійснює нагляд за досудовим розслідуванням, у разі неможливості виділення цих матеріалів в окреме провадження своєю постановою визначає підслідність всіх цих злочинів.

ПИТАННЯ 6. Об'єднання і виділення матеріалів досудового розслідування

В одному провадженні можуть бути об'єднані матеріали досудових розслідувань:

– щодо декількох осіб, підозрюваних у вчиненні одного кримінального правопорушення;

– щодо однієї особи, підозрюваної у вчиненні кількох кримінальних правопорушень;

– якщо не встановлено підозрюваних, проте є достатні підстави вважати, що кримінальні правопорушення, щодо яких здійснюються ці розслідування, вчинені однією особою (особами);

Не можуть бути об'єднані в одне провадження матеріали досудових розслідувань щодо кримінального проступку та щодо злочину.

У разі необхідності матеріали досудового розслідування щодо одного або кількох кримінальних правопорушень можуть бути виділені в окреме провадження, якщо одна особа підозрюється у вчиненні кількох кримінальних правопорушень або дві чи більше особи підозрюються у вчиненні одного чи більше кримінальних правопорушень (ч. 3 ст. 217 КПК України).

Виділення матеріалів досудового розслідування відбувається у разі:

– якщо у кримінальному провадженні є два або декілька підозрюваних, а підстави для зупинення стосуються не всіх, прокурор має право виділити

досудове розслідування і зупинити його стосовно окремих підозрюваних (ч. 3 ст. 280 КПК України);

– якщо кримінальне провадження здійснюється щодо кількох осіб, які підозрюються чи обвинувачуються у вчиненні одного або кількох кримінальних правопорушень, і згода щодо укладення угоди досягнута не з усіма підозрюваними чи обвинуваченими. Кримінальне провадження щодо особи (осіб), з якими досягнуто згоди, підлягає виділенню в окреме провадження (ч. 8 ст. 469 КПК України);

– якщо в кримінальному провадженні беруть участь кілька потерпілих від різних кримінальних правопорушень, і згода щодо укладення угоди досягнута не з усіма потерпілими. Кримінальне провадження щодо особи (осіб), яка досягла згоди, підлягає виділенню в окреме провадження (ч. 8 ст. 469 КПК України);

– якщо неповнолітній підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення разом із повнолітнім, повинна бути з'ясована можливість виділення в окреме цього кримінального провадження щодо неповнолітнього під час досудового розслідування (ч. 1 ст. 494 КПК України);

– щодо одного або кількох кримінальних правопорушень, якщо одна особа підозрюється у вчиненні кількох кримінальних правопорушень або дві чи більше особи підозрюються у вчиненні одного чи більше кримінальних правопорушень.

Матеріали досудового розслідування не можуть бути виділені в окреме провадження, якщо це може негативно вплинути на повноту досудового розслідування та судового розгляду.

Рішення про об'єднання чи виділення матеріалів досудового розслідування приймається прокурором та не може бути оскаржене (ст. 217 КПК України).

Якщо під час досудового розслідування буде встановлено інші злочини, вчинені особою, щодо якої ведеться досудове розслідування, або іншою особою, якщо вони пов'язані із злочинами, вчиненими особою, щодо

якої ведеться досудове розслідування, і які не підслідні тому органу, який здійснює у кримінальному провадженні досудове розслідування, прокурор, який здійснює нагляд за досудовим розслідуванням, у разі неможливості виділення цих матеріалів в окреме провадження своєю постановою визначає підслідність всіх цих злочинів.

ПИТАННЯ 7. Місце провадження досудового розслідування

Відповідно до ст. 218 КПК України досудове розслідування здійснюється слідчим того органу досудового розслідування, під юрисдикцією якого знаходиться місце вчинення кримінального правопорушення.

Якщо слідчому із заяви, повідомлення або інших джерел стало відомо про обставини, які можуть свідчити про кримінальне правопорушення, розслідування якого не віднесене до його компетенції, він проводить розслідування доти, доки прокурор не визначить іншу підслідність.

Якщо місце вчинення кримінального правопорушення невідоме або його вчинено за межами України, місце проведення досудового розслідування визначає відповідний прокурор з урахуванням місця виявлення ознак кримінального правопорушення, місця перебування підозрюваного чи більшості свідків, місця закінчення кримінального правопорушення або настання його наслідків тощо.

На початку розслідування слідчий перевіряє наявність вже розпочатих досудових розслідувань щодо того ж кримінального правопорушення.

У разі якщо буде встановлено, що іншим слідчим органу досудового розслідування або слідчим іншого органу досудового розслідування розпочато кримінальне провадження щодо того ж кримінального правопорушення, слідчий передає слідчому, який здійснює досудове розслідування, наявні у нього матеріали та відомості, повідомляє про це прокурора, потерпілого або заявника та вносить відповідні відомості до ЄРДР.

Спори про підслідність вирішує керівник органу прокуратури вищого рівня.

Спир про підслідність у кримінальному провадженні, яке може належати до підслідності Національного антикорупційного бюро України, вирішує Генеральний прокурор України або його заступник.

Слідчий, прокурор має право провадити слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії на території, яка знаходиться під юрисдикцією іншого органу досудового розслідування, або своєю постановою доручити їх проведення такому органу досудового розслідування, який зобов'язаний її виконати.

ПИТАННЯ 8. Строки досудового розслідування

Досудове розслідування злочинів (досудове слідство) повинно бути закінчено **протягом 2 місяців** з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину.

Строк досудового розслідування злочинів (досудового слідства) може бути продовжений:

– **до 3 місяців** – керівником місцевої прокуратури (якщо провадження неможливо закінчити внаслідок його складності);

– **до 6 місяців** із дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину невеликої або середньої тяжкості – керівником регіональної прокуратури або його першим заступником чи заступником (якщо провадження неможливо закінчити внаслідок його особливої складності);

– **до 12 місяців** із дня повідомлення особі про підозру у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого злочину – Генеральним прокурором України чи його заступниками (якщо провадження неможливо закінчити внаслідок його виняткової складності).

Строк досудового розслідування обчислюється із дня повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення та закінчується при прийнятті одного із рішень:

- закриття кримінального провадження;
- звернення до суду з клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності;
- звернення до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру.

Досудове розслідування кримінального проступку (дізнання) повинно бути закінчено *протягом 1 місяця* з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку.

Якщо внаслідок складності провадження неможливо закінчити досудове розслідування кримінального проступку (дізнання), цей строк може бути продовжений *до 2 місяців* районним (міським) або іншим прирівняним до нього прокурором (п. 1 ч. 1 ст. 219, ч. 1 ст. 294 КПК України).

Строк із дня винесення постанови про зупинення кримінального провадження до дня її скасування слідчим суддею або винесення постанови про відновлення кримінального провадження не включається у строки досудового розслідування (ч. 3 ст. 219 КПК України).

ПИТАННЯ 9. Розгляд клопотань під час досудового розслідування

Клопотання – це звернення в письмовій або в усній формі сторони захисту, потерпілого і його представника чи законного представника до слідчого, прокурора з метою виконання певних процесуальних дій у провадженні на свою користь.

Слідчий, прокурор зобов'язані:

- розглянути в строк *не більше 3 днів* з моменту подання клопотання про виконання будь-яких процесуальних дій і задовольнити їх за наявності відповідних підстав;
- про результати розгляду клопотання повідомити особу, яка заявила клопотання (сторону захисту, потерпілого і його представника чи законного представника, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження).

Про повну або часткову відмову в задоволенні клопотання виноситься вмотивована постанова, копія якої вручається особі, яка заявила клопотання, а у разі неможливості вручення з об'єктивних причин – надсилається їй (ст. 220 КПК України).

ПИТАННЯ 10. Ознайомлення з матеріалами досудового розслідування до його завершення

Слідчий, прокурор зобов'язаний за клопотанням сторони захисту, потерпілого, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, надати їм матеріали досудового розслідування для ознайомлення, за виключенням:

- матеріалів про застосування заходів безпеки щодо осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві;
- матеріалів, ознайомлення з якими на цій стадії кримінального провадження може зашкодити досудовому розслідуванню.

Відмова у наданні для ознайомлення загальнодоступного документа, оригінал якого знаходиться в матеріалах досудового розслідування, не допускається (ч. 1 ст. 221 КПК України).

Під час ознайомлення з матеріалами досудового розслідування особа, що його здійснює, має право робити необхідні виписки та копії (ч. 2 ст. 221 КПК України).

ПИТАННЯ 11. Недопустимість розголошення відомостей досудового розслідування

Недопустимість розголошення відомостей досудового розслідування – це заборона учасникам досудового розслідування розголошувати без дозволу слідчого чи прокурора відомості, що стали їм відомі у зв'язку з участю у кримінальному провадженні, або розголошувати ці відомості в обсязі більшому, ніж це було дозволено слідчим чи прокурором.

Дані досудового розслідування – це показання допитаних осіб, результати проведення слідчих дій тощо.

У необхідних випадках слідчий, прокурор попереджає осіб, яким стали відомі відомості досудового розслідування, у зв'язку з участю в ньому, про їх обов'язок не розголошувати такі відомості без його дозволу (ч. 2 ст. 222 КПК України).

При цьому закон не передбачає обов'язкової письмової форми такого попередження. Воно може бути зроблено і в усній формі, а відповідний запис занесений до протоколу слідчої дії.

Незаконне розголошення відомостей досудового розслідування тягне за собою кримінальну відповідальність за ст. 387 КК України.

ПИТАННЯ 12. Взаємодія слідчого з оперативними підрозділами

Взаємодія слідчого з оперативними підрозділами – заснована на законах та відомчих нормативних актах спільна узгоджена діяльність слідчого з оперативними підрозділами, яка направлена на досягнення завдань кримінального провадження, при керівній і організуючій ролі слідчого та чіткому розмежуванні компетенції.

Процесуальні форми взаємодії (регулюються кримінальним процесуальним законодавством):

– виконання доручення слідчого, прокурора щодо проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій (ч. 3 ст. 41, ч. 6 ст. 246 КПК України);

– здійснення розшуку підозрюваного (ч. 3 ст. 281 КПК України) тощо.

Непроцесуальні (організаційні) форми взаємодії (передбачені відомчими нормативними актами):

– спільне планування слідчих (розшукових) або негласних слідчих (розшукових) дій;

– взаємний обмін інформацією що стосується кримінального провадження;

- спільна діяльність у складі слідчо-оперативної групи;
- спільне використання техніки, засобів зв'язку і транспорту тощо.

Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень затверджена наказом МВС України від 14 серпня 2012 року № 700.

ПИТАННЯ 13. Складання процесуальних документів під час досудового розслідування

Кожна слідча чи інша процесуальна дія фіксується в одному або кількох процесуальних документах, форма яких визначена в законі.

Основні види кримінально-процесуальних документів під час досудового розслідування: постанова, протокол, клопотання, ухвала, обвинувальний акт.

Постанова – це процесуальний документ у якому мотивуються та формулюються рішення слідчого, прокурора, прийняте відповідно до вимог КПК України. Постанова виноситься у випадках, передбачених КПК України (наприклад, про продовження строку досудового розслідування, про зупинення досудового розслідування), а також коли слідчий, прокурор визнає це за необхідне.

Протокол – це процесуальний документ у якому фіксується хід і результати проведення процесуальної дії. Відповідно до ч. 3 ст. 104 КПК України протокол складається із: вступної, описової та заключної частини.

Клопотання – письмове звернення про виконання будь-яких процесуальних дій у кримінальному провадженні.

Клопотання може вноситися стороною захисту, потерпілим, його представником чи законним представником, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження до слідчого чи прокурора, які зобов'язані розглянути в строк не більше трьох днів з моменту подання і

задовольнити його (повністю або частково) за наявності відповідних підстав (ст. 220 КПК України).

Обвинувальний акт – це процесуальний документ, який складається за результатами досудового розслідування у разі, якщо слідчим встановлені достатні підстави для розгляду матеріалів кримінального провадження в судовому засіданні та вирішення питання про винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення.

Судове рішення приймається у формі ухвали, яка має відповідати вимогам, передбаченим статтями 369, 371–374 КПК України (ч. 2 ст. 110 КПК України).

ПИТАННЯ 14. Застосування технічних засобів фіксування кримінального провадження

Відповідно до ст. 107 КПК України рішення про фіксацію процесуальної дії за допомогою технічних засобів під час досудового розслідування, в тому числі під час розгляду питань слідчим суддею, приймає особа, яка проводить відповідну процесуальну дію.

За клопотанням учасників процесуальної дії застосування технічних засобів фіксування є обов'язковим.

Про застосування технічних засобів фіксування процесуальної дії заздалегідь повідомляються особи, які беруть участь у процесуальній дії.

У матеріалах кримінального провадження зберігаються оригінальні примірники технічних носіїв інформації зафіксованої процесуальної дії, резервні копії яких зберігаються окремо.

Слідчий, прокурор з метою забезпечення оперативності кримінального провадження має право провести у режимі відео- або телефонної конференції опитування особи, яка через знаходження у віддаленому від місця проведення досудового розслідування місці, хворобу, зайнятість або з інших причин не може без зайвих труднощів вчасно прибути до слідчого, прокурора (ч.11 ст. 232 КПК України).

За результатами опитування, проведеного у режимі відео- або телефонної конференції, слідчий, прокурор складає рапорт, у якому зазначає дату та час опитування, дані про особу опитуваного, ідентифікаційні ознаки засобу зв'язку, що використовувався опитуваним, а також обставини, які були ним повідомлені. За необхідності опитування фіксується за допомогою технічних засобів аудіо- чи відеозапису.

ПИТАННЯ 15. Поняття слідчих (розшукових) дій та їх система

Слідчі (розшукові) дії – це частина процесуальних дій, які спрямовані на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні.

Систему слідчих (розшукових) дій становлять:

- допит (свідка, потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого, експерта – статті 224–226, 232, 351–354, 356, 567 КПК України);
- пред'явлення для впізнання (особи, речей та трупа – статті 228–232, 355 КПК України);
- обшук (статті 234–236 КПК України);
- огляд: місцевості, приміщення, речей та документів, житла чи іншого володіння особи, трупа (статті 237–238, 361 КПК України);
- огляд трупа, пов'язаний з ексгумацією (ст. 239 КПК України);
- слідчий експеримент (ст. 240 КПК України);
- освідування особи (ст. 241 КПК України);
- проведення експертизи (статті 242–245 КПК України).

Окрему групу слідчих (розшукових) дій становлять *негласні слідчі (розшукові) дії* (гл. 21 КПК України).

ПИТАННЯ 16. Класифікація слідчих (розшукових) дій

Слідчі (розшукові) дії можна класифікувати на підставі різних критеріїв:

1. *Залежно від можливості розголошення відомостей про факт та методи проведення слідчої (розшукової) дії:*

– гласні та негласні.

2. *Залежно від обсягу предмета слідчої (розшукової) дії:*

– основні – слідчі (розшукові) дії, що провадять у повному обсязі для дослідження предмета слідчої дії загалом – допит свідка, огляд;

– додаткові – слідчі (розшукові) дії, що спрямовані на дослідження частини їхнього предмета, тобто окремих обставин, які не було з'ясовано з різних причин під час основної слідчої дії – додатковий допит свідка, додатковий огляд.

3. *Залежно від повторюваності слідчої (розшукової) дії:*

– первинні – слідчі (розшукові) дії, що провадять вперше для дослідження предмета слідчої дії;

– повторні – слідчі (розшукові) дії, що провадять у повному обсязі після проведення первинних слідчих дій.

4. *Залежно від невідкладної необхідності проведення:*

– невідкладні та інші. Невідкладними є слідчі (розшукові) дії, які провадять одразу після початку кримінального провадження, оскільки наслідком їх непроведення чи несвоєчасного проведення може бути втрата доказів, які мають значення для встановлення обставин кримінального провадження. Невідкладність проведення слідчої дії може виникнути не тільки на початковому етапі розслідування, а й у ході подальшого його провадження.

5. *За імперативністю (обов'язковістю) проведення:*

– *обов'язкові* – обов'язковість слідчої (розшукової) дії може визначатись: прямою вказівкою в законі (обов'язкове призначення експертизи у випадках, визначених у ч. 2 ст. 242 КПК України), вказівками прокурора чи керівника органу досудового розслідування;

– *необов'язкові* – слідчі (розшукові) дії, необхідність проведення яких визначає сам слідчий і зволікання не може суттєво вплинути на якість доказування в кримінальному провадженні.

6. *Залежно від мети проведення слідчих (розшукових) дій розрізняють ті, що спрямовані:*

– на збирання доказів (допит, огляд, обшук, освідкування, тощо);
– перевірку доказів (слідчий експеримент, пред'явлення для впізнання тощо).

7. *Залежно від способу одержання інформації слідчі (розшукові) дії поділяють на:*

– *вербальні* – в результаті яких одержується словесна інформація (допити);

– *нонвербальні* – в результаті яких отримується інформація, що міститься в об'єктах матеріального світу (огляд, освідкування, обшук);

– *змішані* – в результаті яких одержується інформація як словесна, так і та, що міститься в об'єктах матеріального світу (слідчий експеримент, пред'явлення для впізнання).

За своєю процесуальною формою слідчі (розшукові) дії поділяються на такі, що провадяться:

– з дозволу (ухвали) слідчого судді або без нього (огляд житла чи іншого володіння особи, обшук, примусове залучення особи для проведення медичної або психіатричної експертизи);

– за постановою прокурора і без неї (огляд трупа, пов'язаний з ексгумацією та освідкування особи);

– за постановою слідчого і без неї (допит, призначення експертизи);

– за участю понятих і без них (пред'явлення особи, трупа чи речі для впізнання, огляд трупа, в тому числі пов'язаний з ексгумацією, слідчий експеримент, освідкування особи, обшук або огляд житла чи іншого володіння особи тощо).

ПИТАННЯ 17. Загальні вимоги до проведення слідчих (розшукових) дій

Усі слідчі (розшукові) дії проводяться за наявності підстав:

– *правова підстава* – це сукупність передбачених кримінальним процесуальним законом умов, що дають право слідчому, прокурору, суду проводити ту або іншу слідчу (розшукову) дію;

– *фактична підстава* – наявність достатніх відомостей, що вказують на можливість досягнення мети слідчої (розшукової) дії.

Мета проведення тієї чи іншої слідчої (розшукової) дії прямо передбачена в нормах КПК України (наприклад, мета огляду – виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення).

Під час проведення слідчих (розшукових) дій слідчий, прокурор вживає належних заходів для забезпечення присутності осіб, чії права та законні інтереси можуть бути обмежені або порушені.

Перед проведенням слідчої (розшукової) дії особам, які беруть у ній участь, роз'яснюються їх права і обов'язки, передбачені КПК України, а також відповідальність, встановлена законом.

Не допускається проведення слідчих (розшукових) дій у нічний час (з 22 до 6 години), за винятком невідкладних випадків, коли затримка в їх проведенні може призвести до втрати слідів кримінального правопорушення чи втечі підозрюваного.

У разі отримання під час проведення слідчої (розшукової) дії доказів, які можуть вказувати на невинуватість особи у вчиненні кримінального правопорушення, слідчий, прокурор зобов'язаний провести відповідну слідчу (розшукову) дію в повному обсязі, долучити складені процесуальні документи до матеріалів досудового розслідування та надати їх суду у випадку звернення з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності.

Слідча (розшукова) дія, що здійснюється за клопотанням сторони захисту, потерпілого, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, проводиться за участю особи, яка її ініціювала, та (або) її захисника чи представника, крім випадків, коли через специфіку слідчої (розшукової) дії це неможливо або така особа письмово відмовилася від участі в ній.

Під час проведення такої слідчої (розшукової) дії присутні особи, що її ініціювали, мають право ставити питання, висловлювати свої пропозиції, зауваження та заперечення щодо порядку проведення відповідної слідчої (розшукової) дії, які заносяться до протоколу.

Слідчий, прокурор зобов'язаний запросити *не менше 2 незаінтересованих осіб (понятих)* для пред'явлення особи, трупа чи речі для впізнання, огляду трупа, в тому числі пов'язаного з ексгумацією, слідчого експерименту, освідкування особи. Винятками є випадки застосування безперервного відеозапису ходу проведення відповідної слідчої (розшукової) дії. Поняті можуть бути запрошені для участі в інших процесуальних діях, якщо слідчий, прокурор вважатиме це за доцільне.

Обшук або огляд житла чи іншого володіння особи, обшук особи здійснюються з обов'язковою участю не менше двох понятих незалежно від застосування технічних засобів фіксування відповідної слідчої (розшукової) дії.

Слідчі (розшукові) дії не можуть проводитися після закінчення строків досудового розслідування, крім їх проведення за дорученням суду у випадках, передбачених ч. 3 ст. 333 КПК України слідчі (розшукові) або негласні слідчі (розшукові) дії, проведені з порушенням цього правила, є недійсними, а встановлені внаслідок них докази – недопустимими (ст. 223 КПК України).

ПИТАННЯ 18. Допит: поняття, види, процесуальний порядок проведення

Допит (ст. 224 КПК України) – це слідча (розшукова) дія, спрямована на отримання у встановленому законом порядку показань від осіб (свідка, потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого, експерта) про відомі їм обставини, що мають значення для кримінального провадження.

Види допиту:

1. Залежно від джерела одержання інформації:

- допит свідка, потерпілого (статті 224, 225, 352, 353 КПК України);
- допит підозрюваного (ст. 224 КПК України);
- допит обвинуваченого (ст. 351 КПК України);
- допит експерта в суді (ст. 356 КПК України);

2. Залежно від віку особи, яка допитується:

– допит малолітньої або неповнолітньої особи (статті 226, 354 КПК України);

– допит повнолітньої особи;

3. За формою проведення:

– одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб (ч. 9 ст.224 КПК України);

– проведення допиту у режимі відеоконференції (ст. 232 КПК України);

Місцем проведення допиту може бути:

– місце проведення досудового розслідування;

– інше місце за погодженням із особою, яку мають намір допитати;

– судові засідання в місці розташування суду або перебування хворого свідка, потерпілого, відповідно до ч. 1 ст. 225 КПК України.

Кожний свідок допитується окремо, без присутності інших свідків.

Допит не може продовжуватися без перерви понад 2 години, а в цілому – понад 8 годин на день.

Перед допитом встановлюється особа, роз'яснюються її права, а також порядок проведення допиту. У разі допиту свідка він попереджається про кримінальну відповідальність за відмову давати показання і за давання

завідомо неправдивих показань, а потерпілий – за давання завідомо неправдивих показань.

За необхідності до участі в допиті залучається перекладач.

У разі відмови підозрюваного відповідати на запитання, давати показання особа, яка проводить допит, зобов'язана його зупинити одразу після отримання такої заяви.

Під час допиту може застосовуватися фотозйомка, аудіо- та/або відеозапис.

Допитувана особа має право використовувати під час допиту власні документи і нотатки, якщо її показання пов'язані з будь-якими обчисленнями та іншими відомостями, які важко зберегти в пам'яті.

За бажанням допитуваної особи вона має право викласти свої показання власноручно. За письмовими показаннями особи їй можуть бути поставлені додаткові запитання.

Особа має право не відповідати на запитання:

– з приводу тих обставин, щодо надання яких є пряма заборона у законі (таємниця сповіді, лікарська таємниця, професійна таємниця захисника, таємниця нарадчої кімнати тощо);

– з приводу тих обставин, які можуть стати підставою для підозри, обвинувачення у вчиненні нею, близькими родичами чи членами її сім'ї кримінального правопорушення;

– щодо службових осіб, які виконують негласні слідчі (розшукові) дії, та осіб, які конфіденційно співпрацюють із органами досудового розслідування (ст. 224 КПК України).

Види запитань, які ставляться під час допиту:

– доповнюючі (про обставини, які свідок, потерпілий забув розповісти);

– уточнюючі (деталізація окремих фактів);

– нагадуючі (щоб допомогти відновити в пам'яті забуті події і факти);

– контрольні (перевірка правильності інформації).

Відповідно до ст. 232 КПК України допит осіб може бути проведений у режимі відеоконференції при трансляції з іншого приміщення (дистанційне досудове розслідування) у випадках:

- 1) неможливості безпосередньої участі певних осіб у досудовому провадженні за станом здоров'я або з інших поважних причин;
- 2) необхідності забезпечення безпеки осіб;
- 3) проведення допиту малолітнього або неповнолітнього свідка, потерпілого;
- 4) необхідності вжиття таких заходів для забезпечення оперативності досудового розслідування;
- 5) наявності інших підстав, визначених слідчим, прокурором, слідчим суддею достатніми.

ПИТАННЯ 19. Одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб

У ч. 9 ст. 224 КПК України передбачено, що слідчий, прокурор має право провести одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб для з'ясування причин розбіжностей у їхніх показаннях.

Мета одночасного допиту: з'ясування причин розбіжностей у показаннях раніше допитаних осіб та встановлення істини у кримінальному провадженні.

Розбіжностями у показаннях є:

- 1) протиріччя, які не дозволяють дійти до однозначної відповіді про обставини, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні;
- 2) мають в собі протилежні оцінки зібраних у кримінальному провадженні доказів;
- 3) компрометують джерела отримання цих доказів;
- 4) мають в собі заперечності з приводу засобів отримання окремих зібраних у кримінальному провадженні доказів.

На початку одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб встановлюється, чи знають викликані особи одна одну і в яких стосунках вони перебувають між собою.

Викликаним особам по черзі пропонується дати показання про ті обставини кримінального провадження, для з'ясування яких проводиться допит, після чого слідчим, прокурором можуть бути поставлені запитання.

Особа, які беруть участь у допиті, їх захисники чи представники мають право ставити одна одній запитання, що стосуються предмета допиту.

Оголошення показань, наданих учасниками допиту на попередніх допитах, дозволяється лише після давання ними показань.

Одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб не може бути проведений за участю малолітнього або неповнолітнього свідка чи потерпілого разом з підозрюваним у кримінальних провадженнях щодо:

- злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості особи;
- злочинів, вчинених із застосуванням насильства або погрозою його застосування.

ПИТАННЯ 20. Особливості допиту малолітньої або неповнолітньої особи

Допит малолітньої (до 14 років) або неповнолітньої (до 18 років) особи проводиться у присутності:

- законного представника;
- педагога або психолога;
- лікаря – за необхідності;
- захисника – допит неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого.

Допит малолітньої або неповнолітньої особи не може продовжуватися без перерви *понад 1 годину*, а загалом – *понад 2 години* на день.

Особам, які не досягли 16-річного віку, роз'яснюється обов'язок про необхідність давання правдивих показань, не попереджуючи про

кримінальну відповідальність за відмову від давання показань і за завідомо неправдиві показання.

До початку слідчої (розшукової) дії особам, які присутні під час допиту, роз'яснюється їхній обов'язок бути присутніми при допиті, законному представнику, педагогу, психологу або лікарю роз'яснюється їхнє право за дозволом ставити уточнюючі запитання малолітній або неповнолітній особі (ч.1 ст. 227 КПК України) а також право заперечувати проти запитань (статті 226, 354, 490 КПК України).

ПИТАННЯ 21. Пред'явлення для впізнання: поняття, процесуальний порядок проведення

Пред'явлення для впізнання (статті 228–230 КПК України) – слідча (розшукова) дія, яка полягає у пред'явленні раніше допитаному свідку, потерпілому, підозрюваному чи обвинуваченому особи, речі або трупа з метою встановлення їх тотожності, схожості чи відмінності з об'єктом, який особа, що впізнає, сприймала раніше з огляду на обставини події, яка розслідується.

Змістом пред'явлення для впізнання є ідентифікація об'єкта. Проводиться в тому разі, коли допитуваний заявляє, що може впізнати особу, річ або труп, які він спостерігав і пам'ятає їх відмінні ознаки.

Види пред'явлення для впізнання:

– пред'явлення особи для впізнання (за зовнішнім виглядом і прикметами, сукупністю зовнішніх ознак, фотознімками, матеріалами відеозапису, голосом або ходом – ст. 228 КПК України);

– пред'явлення речей для впізнання (ст. 229 КПК України);

– пред'явлення трупа для впізнання (ст. 230 КПК України);

Обов'язковими умовами пред'явлення для впізнання є:

1) перед пред'явленням для впізнання, слідчий, прокурор попередньо з'ясовує, чи може особа, яка впізнає, впізнати цю особу, річ, або труп, опитує

про зовнішній вигляд і прикмети, а також про обставини, за яких вона їх бачила, про що складає протокол.

Якщо особа заявляє, що не може назвати прикмети, за якими впізнає особу, річ або труп, проте може впізнати за сукупністю ознак, у протоколі зазначається, за сукупністю яких саме ознак вона може впізнати;

2) забороняється попередньо показувати особі, яка впізнає, особу (річ, труп), яка повинна бути пред'явлена для впізнання, та надавати інші відомості про їх прикмети;

3) обов'язкова присутність не менше двох понятих, за винятком випадків застосування безперервного відеозапису ходу проведення пред'явлення для впізнання.

При пред'явленні для впізнання можуть бути залучені спеціалісти для фіксування впізнання технічними засобами, психологи, педагоги та інші спеціалісти.

4) особа пред'являється для впізнання разом з іншими особами тієї ж статі, яких має бути не менше трьох і які не мають різких відмінностей у віці, зовнішності та одязі (труп пред'являється для впізнання один).

5) річ пред'являється для впізнання в числі інших однорідних речей одного виду, якості і без різких відмінностей у зовнішньому вигляді, у кількості не менше трьох.

Якщо інших однорідних речей не існує, особі, яка впізнає, пропонується пояснити, за якими ознаками вона впізнала річ, яка їй пред'являється в одному екземплярі (ч. 2 ст.229 КПК України).

6) якщо особа пред'являється свідку чи потерпілому, вони попереджаються перед початком пред'явлення для впізнання про кримінальну відповідальність за завідомо неправдиві показання, а свідок – ще й про відмову від давання показань;

7) перед тим як пред'явити особу для впізнання, їй пропонується у відсутності особи, яка впізнає, зайняти будь-яке місце серед інших осіб, які пред'являються, щоб забезпечити достовірність впізнання, виключити

можливість інформування особи, яка впізнає про місце, де розташувалася особа, що пред'являється для впізнання;

7) за необхідності впізнання може провадитися за фотознімками, матеріалами відеозапису.

Фотознімок з особою, яка підлягає впізнанню, пред'являється особі, яка впізнає, разом з іншими фотознімками, яких повинно бути не менше трьох. Фотознімки, що пред'являються, не повинні мати різких відмінностей між собою за формою та іншими особливостями, що суттєво впливають на сприйняття зображення. Особи на інших фотознімках повинні бути тієї ж статі і не повинні мати різких відмінностей у віці, зовнішності та одязі з особою, яка підлягає впізнанню.

Матеріали відеозапису з зображенням особи, яка підлягає впізнанню, можуть бути пред'явлені лише за умови зображення на них не менше чотирьох осіб, які повинні бути тієї ж статі і не повинні мати різких відмінностей у віці, зовнішності та одязі з особою, яка підлягає впізнанню.

8) проведення впізнання за фотознімками, матеріалами відеозапису виключає можливість у подальшому пред'явленні особи для впізнання;

9) впізнання за голосом повинно здійснюватися поза візуальним контактом між особою, що впізнає, та особами, які пред'явлені для впізнання (ч. 9 ст. 228 КПК України).

З метою забезпечення безпеки особи, яка впізнає, впізнання може проводитися в умовах, коли особа, яку пред'являють для впізнання, не бачить і не чує особи, яка впізнає, тобто поза її візуальним та аудіо спостереженням (частини 4, 5 ст. 228 КПК України).

Особі, яка впізнає, пропонується вказати на особу (річ), яку вона впізнає, і пояснити, за якими ознаками вона її впізнала.

Про проведення пред'явлення для впізнання складається протокол, у якому докладно зазначаються ознаки, за якими особа впізнала особу, річ чи труп, або зазначається, за сукупністю яких саме ознак особа впізнала особу, річ чи труп.

Впізнання осіб чи речей під час досудового розслідування можуть бути проведені у режимі відеоконференції при трансляції з іншого приміщення у випадках, визначених в ч. 1 ст. 232 КПК України.

ПИТАННЯ 22. Обшук: поняття, види та процесуальний порядок проведення

Обшук (ст. 234 КПК України) – це слідча (розшукова) дія, що полягає в примусовому обстеженні приміщення, місцевості й окремих осіб з метою виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, відшукування знаряддя кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте у результаті його вчинення, а також встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб.

Мета обшуку:

- виявлення та фіксація відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення;
- відшукування знаряддя кримінального правопорушення;
- відшукування майна, яке було здобуте у результаті вчинення кримінального правопорушення;
- встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб.

Обшук поділяється на такі види:

- обшук житла чи іншого володіння особи;
- обшук особи (особистий обшук).

Під *житлом особи* розуміється будь-яке приміщення, яке знаходиться у постійному чи тимчасовому володінні особи, незалежно від його призначення і правового статусу, та пристосоване для постійного або тимчасового проживання в ньому фізичних осіб, а також всі складові частини такого приміщення.

Не є житлом приміщення, спеціально призначені для утримання осіб, права яких обмежені за законом.

Під *іншим володінням особи* розуміються транспортний засіб, земельна ділянка, гараж, інші будівлі чи приміщення побутового, службового, господарського, виробничого та іншого призначення тощо, які знаходяться у володінні особи (ч. 2 ст. 233 КПК України).

Обшук проводиться на підставі ухвали слідчого судді (ч. 2 ст. 234 КПК України). Виготовляються дві копії ухвали, які чітко позначаються як копії. Ухвала слідчого судді про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи з підстав, зазначених у клопотанні прокурора, слідчого, надає право проникнути до житла чи іншого володіння особи лише один раз.

До постановлення ухвали слідчого судді увійти до житла чи іншого володіння особи слідчий, прокурор має право лише у невідкладних випадках пов'язаних із:

- врятуванням життя людей;
- врятуванням майна;
- безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину.

У такому випадку прокурор, слідчий за погодженням із прокурором зобов'язаний невідкладно після здійснення таких дій звернутися з клопотанням про проведення обшуку до слідчого судді. Якщо прокурор відмовиться погодити клопотання слідчого про обшук або слідчий суддя відмовить у задоволенні клопотання про обшук, встановлені внаслідок такого обшуку докази є недопустимими, а отримана інформація підлягає знищенню (ч. 3 ст. 233 КПК України).

Ухвала про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи може бути виконана слідчим чи прокурором. Обшук на підставі ухвали слідчого судді повинен проводитися в обсязі, необхідному для досягнення мети обшуку.

Для участі в проведенні обшуку може бути запрошений потерпілий, підозрюваний, захисник, представник та інші учасники кримінального провадження. З метою одержання допомоги з питань, що потребують

спеціальних знань, слідчий, прокурор для участі в обшуку має право запросити спеціалістів.

Слідчий, прокурор вживає належних заходів для забезпечення присутності під час проведення обшуку осіб, чії права та законні інтереси можуть бути обмежені або порушені.

Обшук житла чи іншого володіння особи здійснюються з обов'язковою участю не менше двох понятих незалежно від застосування технічних засобів фіксування відповідної слідчої (розшукової) дії.

За рішенням слідчого чи прокурора може бути проведено обшук осіб, які перебувають в житлі чи іншому володінні, якщо є достатні підстави вважати, що вони переховують при собі предмети або документи, які мають значення для кримінального провадження. Обшук особи повинен бути здійснений особами тієї ж статі.

Обшук повинен відбуватися в час, коли завдається найменша шкода звичайним заняттям особи, яка ними володіє, якщо тільки слідчий, прокурор не вважатиме, що виконання такої умови може суттєво зашкодити меті обшуку.

Перед початком виконання ухвали слідчого судді особі, яка володіє житлом чи іншим володінням, а за її відсутності – іншій присутній особі повинна бути пред'явлена ухвала і надана її копія. Слідчий, прокурор має право заборонити будь-якій особі залишити місце обшуку до його закінчення та вчиняти будь-які дії, що заважають проведенню обшуку. Невиконання цих вимог тягне за собою передбачену законом відповідальність.

У разі відсутності осіб у житлі чи іншому володінні копія ухвали повинна бути залишена на видному місці у житлі чи іншому володінні особи. При цьому слідчий, прокурор зобов'язаний забезпечити схоронність майна, що знаходиться у житлі чи іншому володінні особи, та неможливість доступу до нього сторонніх осіб.

Слідчий, прокурор під час проведення обшуку має право відкривати закриті приміщення, сховища, речі, якщо особа, присутня при обшуку,

відмовляється їх відкрити або обшук здійснюється за відсутності осіб, зазначених у ч. 3 ст. 236 КПК України.

На місцевості (адміністративній території), на якій діє правовий режим воєнного, надзвичайного стану, проведення антитерористичної операції, у разі неможливості виконання у встановлені законом строки слідчим суддею повноважень, передбачених ст. 234 КПК України (обшук) до осіб, які підозрюються у вчиненні злочинів, передбачених статтями 109–114¹, 258–258⁵, 260–263¹, 294, 348, 349, 377–379, 437–444 КК України, ці повноваження виконує відповідний прокурор (ст. 615 КПК України).

При обшуку слідчий, прокурор має право проводити вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапис, складати плани і схеми, виготовляти графічні зображення обшуканого житла чи іншого володіння особи чи окремих речей, виготовляти відбитки та зліпки, оглядати і вилучати речі і документи, які мають значення для кримінального провадження.

Предмети, які вилучені законом з обігу, підлягають вилученню незалежно від їх відношення до кримінального провадження.

Вилучені речі та документи, які не входять до переліку, щодо якого прямо надано дозвіл на відшукання в ухвалі про дозвіл на проведення обшуку, та не відносяться до предметів, які вилучені законом з обігу, вважаються тимчасово вилученим майном.

Особи, у присутності яких здійснюється обшук, при проведенні цієї слідчої (розшукової) дії мають право робити заяви, що підлягають занесенню до протоколу обшуку (ст. 236 КПК України).

Другий примірник протоколу обшуку разом із доданим до нього описом вилучених документів та тимчасово вилучених речей (за наявності) вручається особі, у якої проведено обшук, а в разі її відсутності - повнолітньому членові її сім'ї або його представникові.

При проведенні обшуку на підприємстві, в установі або організації другий примірник протоколу вручається керівнику або представникові підприємства, установи або організації.

ПИТАННЯ 23. Огляд: поняття, види, процесуальний порядок проведення

Огляд (статті 237–238 КПК України) – це слідча (розшукова) дія, що полягає в безпосередньому сприйнятті властивостей і ознак матеріальних об'єктів з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення.

Слідчий, прокурор проводять огляд місцевості, приміщення, речей та документів, тварин, трупа.

Огляд житла чи іншого володіння особи здійснюється на підставі ухвали слідчого судді.

Слідчий, прокурор має право до постановлення ухвали слідчого судді увійти до житла чи іншого володіння особи лише:

– у невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину (ч. 3 ст. 233 КПК України);

– за добровільною згодою особи, яка ними володіє (ч. 1 ст. 233 КПК України).

Для участі в огляді може бути запрошений потерпілий, підозрюваний, захисник, законний представник та інші учасники кримінального провадження. З метою одержання допомоги з питань, що потребують спеціальних знань, слідчий, прокурор для участі в огляді може запросити спеціалістів.

Огляд житла чи іншого володіння особи здійснюються з обов'язковою участю не менше двох понятих незалежно від застосування технічних засобів фіксування відповідної слідчої (розшукової) дії.

Особи, у присутності яких здійснюється огляд, при проведенні цієї слідчої (розшукової) дії мають право робити заяви, що підлягають занесенню до протоколу огляду.

При проведенні огляду дозволяється вилучення лише речей і документів, які мають значення для кримінального провадження, та речей, вилучених з обігу. Усі вилучені речі і документи підлягають негайному огляду і опечатуванню із завірненням підписами осіб, які брали участь у проведенні огляду. У разі якщо огляд речей і документів на місці здійснити неможливо або їх огляд пов'язаний з ускладненнями, вони тимчасово опечатуються і зберігаються у такому вигляді доти, доки не буде здійснено їх остаточні огляд і опечатування.

Слідчий, прокурор має право заборонити будь-якій особі залишити місце огляду до його закінчення та вчинювати будь-які дії, що заважають проведенню огляду.

При огляді слідчий, прокурор або за їх дорученням залучений спеціаліст має право проводити вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапис, складати плани і схеми, виготовляти графічні зображення оглянутого місця чи окремих речей, виготовляти відбитки та зліпки, оглядати і вилучати речі і документи, які мають значення для кримінального провадження.

Предмети, які вилучені законом з обігу, підлягають вилученню незалежно від їх відношення до кримінального провадження. Вилучені речі та документи, що не відносяться до предметів, які вилучені законом з обігу, вважаються тимчасово вилученим майном.

Огляд місця події – це єдина слідча (розшукова) дія, яка у невідкладних випадках може бути проведена до внесення відомостей до ЄРДР.

Огляд трупа слідчим, прокурором проводиться за обов'язкової участі судово-медичного експерта або лікаря, якщо вчасно неможливо залучити судово-медичного експерта. Огляд трупа може здійснюватися одночасно з оглядом місця події, житла чи іншого володіння особи з додержанням правил КПК України про огляд житла чи іншого володіння особи.

Слідчий, прокурор зобов'язаний запросити не менше двох понятих для огляду трупа, винятками є випадки застосування безперервного відеозапису ходу його проведення.

Після огляду труп підлягає обов'язковому направленню для проведення судово-медичної експертизи для встановлення причини смерті. Труп підлягає видачі лише з письмового дозволу прокурора і тільки після проведення судово-медичної експертизи та встановлення причини смерті.

Обшук народного депутата України чи огляд його особистих речей і багажу, транспорту, жилого чи службового приміщення, а також порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, допускаються лише у разі, якщо Верховною Радою України надано згоду на притягнення його до кримінальної відповідальності, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо (ч. 3 ст. 482 КПК України).

На місцевості (адміністративній території), на якій діє правовий режим воєнного, надзвичайного стану, проведення антитерористичної операції, у разі неможливості виконання у встановлені законом строки слідчим суддею повноважень, передбачених статтями 235 КПК України (огляд) до осіб, які підозрюються у вчиненні злочинів, передбачених статтями 109–114¹, 258–258⁵, 260–263¹, 294, 348, 349, 377–379, 437–444 КК України, ці повноваження виконує відповідний прокурор (ст. 615 КПК України).

ПИТАННЯ 24. Огляд трупа, пов'язаного з ексгумацією: поняття та процесуальний порядок проведення

Огляд трупа, пов'язаного з ексгумацією (ст. 239 КПК України) – це слідча (розшукова) дія, що полягає у вийманні трупа з місця поховання з метою його огляду, судово-медичного дослідження та вилучення зразків тканин, органів або частини трупа, необхідних для проведення експертних досліджень а також речей, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення.

Огляд трупа, пов'язаного з ексгумацією здійснюється на підставі постанови прокурора. Виконання постанови покладається на службових осіб органів місцевого самоврядування.

Труп виймається з місця поховання та оглядається за присутності судово-медичного експерта та двох понятих.

Під час ексгумації можуть бути вилучені зразки тканини і органів або частини трупа, необхідні для проведення експертних досліджень та речі, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення.

У разі необхідності труп може бути доставлений до відповідного експертного закладу для проведення експертизи.

Після проведення ексгумації і необхідних досліджень поховання здійснюється в тому самому місці з приведенням могили в попередній стан.

Про проведення ексгумації складається протокол. Якщо при ексгумації вилучалися речі та об'єкти для досліджень, про це зазначається в протоколі. До протоколу додаються матеріали вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапису, плани і схеми, графічні зображення, відбитки та зліпки.

ПИТАННЯ 25. Слідчий експеримент: поняття, процесуальний порядок проведення

Слідчий експеримент (ст. 240 КПК України) – слідча (розшукова) дія, що проводиться слідчим, прокурором з метою перевірки і уточнення відомостей, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення, шляхом відтворення дій, обстановки, обставин певної події, проведення необхідних дослідів чи випробувань.

Метою слідчого експерименту є перевірка і уточнення відомостей, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення.

Слідчий експеримент проводиться в умовах, максимально наближених до подій, при необхідності – неодноразово.

Проведення слідчого експерименту допускається за умови, що при цьому не створюється небезпека для життя і здоров'я осіб, які беруть у ньому

участь, чи оточуючих, не принижуються їхні честь і гідність, не завдається шкода.

Слідчий експеримент, що проводиться в житлі чи іншому володінні особи, здійснюється лише за добровільною згодою особи, яка ними володіє, або на підставі ухвали слідчого судді за клопотанням слідчого, погодженого з прокурором, або прокурора.

Під час проведення слідчого експерименту забезпечується участь понятих, а при необхідності – спеціаліста, підозрюваного, потерпілого, свідка, захисника, представника.

Під час проведення слідчого експерименту можуть проводитись вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапис, складатися плани і схеми, виготовлятися графічні зображення, відбитки та зліпки, які додаються до протоколу.

Про проведення слідчого експерименту слідчий, прокурор складає протокол, де докладно викладаються умови і результати слідчого експерименту.

ПИТАННЯ 26. Освідування особи: поняття, процесуальний порядок проведення

Освідування особи (ст. 241 КПК України) – це слідча (розшукова) дія, яка проводиться слідчим або прокурором щодо підозрюваного, свідка чи потерпілого для виявлення на їхньому тілі слідів кримінального правопорушення або особливих прикмет, якщо для цього не потрібно проводити судово-медичну експертизу.

Особливі прикмети – це особливості зовнішності, що зрідка зустрічаються та різко вирізняють одну людину з-поміж інших через їх неповторність і незвичність. До таких належать: відсутність окремих частин тіла або невідповідність їх розміру (рук, ніг, голови, носа, вух тощо); кольорові аномалії, сліди колишньої хвороби, тілесні нарости, шрами, татування, викривлення хребта, горб, родимки, бородавки тощо.

Освідування здійснюється на підставі постанови прокурора та, за необхідності, за участю судово-медичного експерта або лікаря.

Під час освідування слідчий, прокурор зобов'язаний запросити не менше двох понятих, за винятком застосування безперервного відеозапису ходу його проведення.

Освідування, яке супроводжується оголенням освідуваної особи, здійснюється особами тієї ж статі, за винятком його проведення лікарем і за згодою особи, яка освідується.

Слідчий, прокурор не вправі бути присутнім при освідуванні особи іншої статі, коли це пов'язано з необхідністю оголювати особу, що підлягає освідуванню (ч. 2 ст. 241 КПК України).

Перед початком освідування особі, яка підлягає освідуванню, пред'являється постанова прокурора. Після цього особі пропонується добровільно пройти освідування, а в разі її відмови освідування проводиться примусово.

При освідуванні не допускаються дії, які принижують честь і гідність особи або небезпечні для її здоров'я. За необхідності здійснюється фіксування наявності чи відсутності на тілі особи, яка підлягає освідуванню, слідів кримінального правопорушення або особливих прикмет шляхом фотографування, відеозапису чи інших технічних засобів. Зображення, демонстрація яких може розглядатись як образлива для освідуваної особи, зберігаються в опечатаному вигляді і можуть надаватись лише суду під час судового розгляду.

Про проведення освідування складається протокол. Особі, освідування якої проводилося примусово, надається копія протоколу освідування.

ПИТАННЯ 27. Підстави проведення експертизи та порядок залучення експерта

Судова експертиза – це дослідження експертом на основі спеціальних знань матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про

обставини справи, що перебуває у провадженні органів досудового розслідування чи суду (ст. 1 Закону України “Про судову експертизу”).

Підставою для проведення експертизи є необхідність спеціальних знань для з’ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження. *До спеціальних знань належать* знання експерта в певній галузі науки, техніки, іншої сфери людської діяльності, набуті ним унаслідок професійної підготовки та досвіду роботи.

Процесуальними видами експертиз є – первинні, додаткові, повторні, комісійні та комплексні експертизи.

Первинною є експертиза, коли об’єкт досліджується вперше.

Додаткова – експертиза, що проводиться у разі, якщо первинна експертиза буде визнана неповною, а тому виникає необхідність провести додаткові дослідження або дослідити додаткові матеріали (зразки для порівняльного дослідження, вихідні дані тощо), які не були надані експертові під час проведення первинної експертизи. Проведення додаткової експертизи доручається тому самому або іншому експертові.

Повторна – експертиза, що проводиться у разі, якщо висновок первинної експертизи буде визнаний необґрунтованим чи таким, що суперечить іншим матеріалам провадження або викликає сумніви в його правильності. Під час проведення повторної експертизи досліджуються ті самі об’єкти і вирішуються ті самі питання, що й при проведенні первинної (попередніх) експертизи (експертиз).

Проведення повторної експертизи доручається іншому експертові або іншим експертам.

Комісійна – експертиза, яка проводиться двома чи більшою кількістю експертів, що мають кваліфікацію судового експерта за однією експертною спеціалізацією (фахівцями в одній галузі знань).

Комплексна – експертиза, що проводиться із застосуванням спеціальних знань різних галузей науки, техніки або інших спеціальних знань

(різних напрямів у межах однієї галузі знань) для вирішення одного спільного (інтеграційного) завдання (питання).

Не допускається проведення експертизи для з'ясування питань права (ч. 1 ст. 242 КПК України).

Слідчий або прокурор зобов'язаний звернутися до експерта для проведення експертизи щодо:

- 1) встановлення причин смерті;
- 2) встановлення тяжкості та характеру тілесних ушкоджень;
- 3) визначення психічного стану підозрюваного за наявності відомостей, які викликають сумнів щодо його осудності, обмеженої осудності;
- 4) встановлення віку особи, якщо це необхідно для вирішення питання про можливість притягнення її до кримінальної відповідальності, а іншим способом неможливо отримати ці відомості;
- 5) встановлення статевої зрілості потерпілої особи в кримінальних провадженнях щодо злочинів, передбачених ст. 155 КК України;
- 6) визначення розміру матеріальних збитків, шкоди немайнового характеру, шкоди довкіллю, заподіяної кримінальним правопорушенням (ч. 2 ст. 242 КПК України).

За загальним правилом залучення експерта відбувається без рішення суду. *Винятком є* примусове залучення особи для проведення медичної або психіатричної експертизи, що здійснюється за ухвалою слідчого судді, суду (ч. 3 ст. 242 КПК України).

Експерта може залучити:

- сторона обвинувачення – за наявності підстав для проведення експертизи, у тому числі за клопотанням сторони захисту чи потерпілого;
- сторона захисту – на договірних умовах для проведення експертизи, у тому числі обов'язкової;
- слідчий суддя – за клопотанням сторони захисту у випадках та в порядку, передбачених ст. 244 КПК України.

Отримання зразків для експертизи – це слідча (розшукова) дія, що проводиться слідчим суддею, судом або стороною кримінального провадження, яка звернулася за проведенням експертизи, з метою встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження.

Зразки – це об'єкти, які відображають властивості або особливості людини, тварини, трупа, предмета, матеріалу або речовини, а також інші зразки, необхідні стороні кримінального провадження або суду для призначення судової експертизи, а експерту – для проведення досліджень і наданні висновку.

У разі необхідності отримання зразків для проведення експертизи вони відбираються:

- стороною кримінального провадження, яка звернулася за проведенням експертизи
- слідчим суддею, до якого звернулася із клопотанням сторона кримінального провадження;
- судом або за його дорученням залученим спеціалістом.

Порядок *відібрання зразків з речей і документів* встановлюється згідно з положеннями про тимчасовий доступ до речей і документів (ст.ст. 160–166 КПК України).

Відбирання біологічних зразків у особи здійснюється за правилами проведення освідування особи (ст. 241 КПК України).

У разі відмови особи добровільно надати біологічні зразки слідчий суддя, суд за клопотанням сторони кримінального провадження, що розглядається в порядку, передбаченому статтями 160–166 КПК України, має право дозволити слідчому, прокурору (або зобов'язати їх, якщо клопотання було подано стороною захисту) здійснити відбирання біологічних зразків примусово.

ПИТАННЯ 28. Негласні слідчі (розшукові) дії: поняття та види

Негласні слідчі (розшукові) дії – це різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених КПК України (ч. 1 ст. 246 КПК України).

До негласних слідчих (розшукових) відносяться:

1. Втручання у приватне спілкування:

- аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260 КПК України);
- накладення арешту на кореспонденцію (ст. 261 КПК України);
- огляд і виїмка кореспонденції (ст. 262 КПК України);
- зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263 КПК України);
- зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264 КПК України).

2. Інші види негласних слідчих (розшукових) заходів:

- обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267 КПК України);
- установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268 КПК України);
- спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269 КПК України);
- моніторинг банківських рахунків (ст. 269¹ КПК України);
- аудіо-, відеоконтроль місця (ст. 270 КПК України);
- контроль за вчиненням злочину (ст. 271 КПК України);
- виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 272 КПК України);
- негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (ст. 274 КПК України).

Також негласні слідчі (розшукові) дії можна поділити на:

1. Негласні слідчі (розшукові) дії, які проводяться виключно у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів:

- аудіо-, відеоконтроль місця (ст. 270 КПК України);

- контроль за вчиненням злочину (ст. 271 КПК України);
- виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 272 КПК України);
- негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (ст. 274 КПК України);
- аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260 КПК України);
- накладення арешту на кореспонденцію (ст. 261 КПК України);
- огляд і виїмка кореспонденції (ст. 262 КПК України);
- зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263 КПК України);
- зняття інформації з електронних інформаційних систем без відома її власника, володільця або утримувача (ст. 264 КПК України);
- обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267 КПК України);
- спостереження за особою в публічно доступних місцях (ст. 269 КПК України);
- моніторинг банківських рахунків (ст. 269¹ КПК України)

2. Негласні слідчі (розшукові) дії, які проводяться незалежно від тяжкості злочину:

- зняття інформації з електронних інформаційних систем або її частини, доступ до яких не обмежується її власником, володільцем або утримувачем чи не пов'язаний з подоланням системи логічного захисту (ч.2 ст. 264 КПК України);
- установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268 КПК України).

ПИТАННЯ 29. Загальні вимоги до проведення негласних слідчих (розшукових) дій

Негласні слідчі (розшукові) дії проводяться у випадках:

– якщо відомості про злочин та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб;

– виключно у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів.

Рішення про проведення негласних слідчих (розшукових) дій приймає:

– *слідчий суддя за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, погодженого з прокурором* – аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260 КПК України), накладення арешту на кореспонденцію (ст. 261 КПК України), огляд і виїмка кореспонденції (ст. 262 КПК України), зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263 КПК України), зняття інформації з електронних інформаційних систем без відома її власника, володільця або утримувача (ст. 264 КПК України), обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267 КПК України), спостереження за особою в публічно доступних місцях (ст. 269 КПК України), моніторинг банківських рахунків (ст. 269¹ КПК України);

– *слідчий* – зняття інформації з електронних інформаційних систем або її частини, доступ до яких не обмежується її власником, володільцем або утримувачем чи не пов'язаний з подоланням системи логічного захисту (ч.2 ст. 264 КПК України);

– *слідчий, за погодженням з керівником органу досудового розслідування* – виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 272 КПК України);

– *прокурором* - контроль за вчиненням злочину (ст. 271 КПК України), виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 272 КПК України).

Слідчий зобов'язаний повідомити прокурора про прийняття рішення щодо проведення певних негласних слідчих (розшукових) дій та отримані результати. Прокурор має право заборонити проведення або припинити

подальше проведення негласних слідчих (розшукових) дій (ч.3 ст. 246 КПК України).

Прокурор, слідчий за погодженням з прокурором зобов'язані звернутися до слідчого судді із клопотанням про проведення негласних слідчих (розшукових) дій у передбачених законом випадках (ч. 2 ст. 246 КПК України).

Слідчий суддя зобов'язаний розглянути клопотання про надання дозволу на проведення негласної слідчої (розшукової) дії *протягом 6 годин* з моменту його отримання.

Розгляд клопотання здійснюється за участю особи, яка подала клопотання.

Строк дії ухвали слідчого судді про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії не може перевищувати два місяці (ч.1 ст. 249 КПК України).

Постановлення слідчим суддею ухвали про відмову в наданні дозволу на проведення негласної слідчої (розшукової) дії не перешкоджає повторному зверненню з новим клопотанням про надання такого дозволу (ст. 248 КПК України).

У рішенні про проведення негласної слідчої (розшукової) дії зазначається строк її проведення (ч. 5 ст. 246 КПК України), який *може бути продовжений*:

– прокурором, якщо негласна слідча (розшукова) дія проводиться за його рішенням, – *до 18 місяців*;

– керівником органу досудового розслідування, якщо негласна слідча (розшукова) дія проводиться за його або слідчого рішенням, – *до 6 місяців*;

– начальником головного, самостійного управління, департаменту апарату Національної поліції, територіальних органів Національної поліції та його відокремлених підрозділів, Центрального управління Служби безпеки України, керівником відповідного підрозділу Національного антикорупційного бюро України, Державного бюро розслідувань, органу, що

здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, органу державного бюро розслідувань в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, регіонального органу Служби безпеки України в межах компетенції, якщо негласна слідча (розшукова) дія проводиться за рішенням слідчого, – до 12 місяців;

– Головою Національної поліції, Головою Служби безпеки України, Директором Національного антикорупційного бюро України, керівником центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику, головою державного бюро розслідувань, якщо негласна слідча (розшукова) дія проводиться за рішенням слідчого, - до 18 місяців;

– слідчим суддею – загальний строк, протягом якого в одному кримінальному провадженні може тривати проведення негласної слідчої (розшукової) дії, не може перевищувати максимальні строки досудового розслідування.

У разі якщо така негласна слідча (розшукова) дія проводиться з метою встановлення місцезнаходження особи, яка переховується від органів досудового розслідування, слідчого судді чи суду, та оголошена в розшук, вона може тривати до встановлення місцезнаходження розшукуваної особи.

Проводити негласні слідчі (розшукові) дії має право слідчий, який здійснює досудове розслідування злочину, або за його дорученням – уповноважені оперативні підрозділи Національної поліції, органів безпеки, Національного антикорупційного бюро України, Державного бюро розслідувань, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового і митного законодавства, органів Державної пенітенціарної служби України, органів Державної прикордонної служби України. За рішенням слідчого чи прокурора до проведення негласних слідчих (розшукових) дій можуть залучатися також інші особи.

У виняткових невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та запобіганням вчиненню тяжкого або особливо тяжкого злочину,

передбаченого розділами I, II, VI, VII (статті 201 та 209), IX, XIII, XIV, XV, XVII Особливої частини КК України, негласна слідча (розшукова) дія може бути розпочата до постановлення ухвали слідчого судді, за рішенням слідчого, узгодженого з прокурором, або прокурора. У такому випадку прокурор зобов'язаний невідкладно після початку такої негласної слідчої (розшукової) дії звернутися з відповідним клопотанням до слідчого судді.

Виконання будь-яких дій з проведення негласної слідчої (розшукової) дії повинно бути негайно припинено, якщо слідчий суддя постановить ухвалу про відмову в наданні дозволу на проведення негласної слідчої (розшукової) дії. Отримана внаслідок такої негласної слідчої (розшукової) дії інформація повинна бути знищена (ст. 250 КПК України).

Порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції та застосування інших заходів, в тому числі негласних слідчих дій, що відповідно до закону обмежують права і свободи народного депутата України, допускаються лише у разі, якщо Верховною Радою України надано згоду на притягнення його до кримінальної відповідальності, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо (ч.3 ст. 482 КПК України).

На місцевості (адміністративній території), на якій діє правовий режим воєнного, надзвичайного стану, проведення антитерористичної операції, у разі неможливості виконання у встановлені законом строки слідчим суддею повноважень, передбачених статтями 247 та 248 КПК України до осіб, які підозрюються у вчиненні злочинів, передбачених статтями 109–114¹, 258–258⁵, 260–263¹, 294, 348, 349, 377–379, 437–444 КК України, ці повноваження виконує відповідний прокурор (ст. 615 КПК України).

ПИТАННЯ 30. Аудіо-, відеоконтроль особи

Аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260 КПК України) – є різновидом втручання у приватне спілкування особи, яке проводиться негласно (без її відома), шляхом фіксації та обробки із використанням технічних засобів,

якщо є достатні підстави вважати, що розмови цієї особи або інші звуки, рухи, дії, пов'язані з її діяльністю або місцем перебування тощо, можуть містити відомості, які мають значення для досудового розслідування

Проводиться на підставі ухвали слідчого судді та виключно у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів.

Строки проведення:

- мінімальний строк – 2 місяці;
- максимальний строк – максимальний строк досудового розслідування (12 місяців – із дня повідомлення особі про підозру у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого злочину).

ПИТАННЯ 31. Накладення арешту на кореспонденцію

Накладення арешту на кореспонденцію (ст. 261 КПК України) – полягає в забороні установам зв'язку та фінансовим установам вручення кореспонденції адресату (без його відома), якщо під час досудового розслідування є достатні підстави вважати, що поштово-телеграфна кореспонденція певної особи іншим особам або інших осіб їй може містити відомості про обставини, які мають значення для досудового розслідування, або речі і документи, що мають істотне значення для досудового розслідування.

Кореспонденція – листи усіх видів, бандеролі, посилки, поштові контейнери, перекази, телеграми, інші матеріальні носії передання інформації між особами (ч.4 ст. 261 КПК України).

Проводиться на підставі ухвали слідчого судді та виключно у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів.

Строки проведення визначаються в ухвалі слідчого судді. Після закінчення строку, накладений на кореспонденцію арешт – скасовується.

Накладення арешту на кореспонденцію надає право слідчому здійснювати огляд і виїмку цієї кореспонденції (ч.3 ст. 261 КПК України).

ПИТАННЯ 32. Огляд і виїмка кореспонденції

Огляд і виїмка кореспонденції (ст. 262 КПК України) – полягає в негласному відкритті й огляді затриманої кореспонденції, на яку накладено арешт, її виїмки або зняття копії чи отриманні зразків, нанесенні на виявлені речі і документи спеціальних позначок, обладнання їх технічними засобами контролю, заміні речей і речовин, що становлять загрозу для оточуючих чи заборонені у вільному обігу, на їх безпечні аналоги.

Проводиться на підставі ухвали слідчого судді та виключно у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів.

Огляд затриманої кореспонденції проводиться в установі зв'язку, якій доручено здійснювати контроль і затримувати цю кореспонденцію, за участю представника цієї установи, а за необхідності – за участю спеціаліста. У присутності зазначених осіб слідчий вирішує питання про відкриття і оглядає затриману кореспонденцію.

Строки проведення визначаються в ухвалі слідчого судді. Після закінчення строку, накладений на кореспонденцію арешт – скасовується.

При виявленні в кореспонденції речей (у тому числі речовин), документів, що мають значення для певного досудового розслідування, слідчий у межах, визначених ухвалою слідчого судді, здійснює виїмку відповідної кореспонденції або обмежується зняттям копій чи отриманням зразків з відповідних відправлень. Зняття копій чи отримання зразків здійснюється з метою збереження конфіденційності накладення арешту на кореспонденцію. У разі необхідності особою, яка проводить огляд поштово-телеграфної кореспонденції, може бути прийняте рішення про нанесення на виявлені речі і документи спеціальних позначок, обладнання їх технічними засобами контролю, заміну речей і речовин, що становлять загрозу для оточуючих чи заборонені у вільному обігу, на їх безпечні аналоги.

ПИТАННЯ 33. Зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж

Зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263 КПК України) – є різновидом втручання у приватне спілкування, яке проводиться без відома осіб, шляхом відбору та фіксації змісту інформації, яка має значення для досудового розслідування, а також одержанні, перетворенні і фіксації різних видів сигналів, що передаються каналами зв'язку із застосуванням відповідних технічних засобів спостереження.

Транспортні телекомунікаційні мережі - мережі, що забезпечують передавання знаків, сигналів, письмового тексту, зображень та звуків або повідомлень будь-якого виду між підключеними до неї телекомунікаційними мережами доступу.

Види зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж:

1. *Контроль за телефонними розмовами* – полягає в негласному проведенні із застосуванням відповідних технічних засобів, у тому числі встановлених на транспортних телекомунікаційних мережах, спостереження, відбору та фіксації змісту телефонних розмов, іншої інформації та сигналів (SMS, MMS, факсимільний зв'язок, модемний зв'язок тощо), які передаються телефонним каналом зв'язку, що контролюється;

2. *Зняття інформації з каналів зв'язку* – полягає в негласному одержанні, перетворенні і фіксації із застосуванням технічних засобів, у тому числі встановлених на транспортних телекомунікаційних мережах, у відповідній формі різних видів сигналів, які передаються каналами зв'язку мережі Інтернет, інших мереж передачі даних, що контролюються.

Проводиться на підставі ухвали слідчого судді та виключно у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів.

Зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж покладається на уповноважені підрозділи органів Національної поліції та органів безпеки.

ПИТАННЯ 34. Зняття інформації з електронних інформаційних систем

Зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264 КПК України) – пошук, виявлення і фіксація відомостей, що містяться в електронній інформаційній системі або їх частин, доступ до електронної інформаційної системи або її частини, а також отримання таких відомостей без відома її власника, володільця або утримувача, якщо є відомості про наявність інформації в електронній інформаційній системі або її частині, що має значення для певного досудового розслідування.

Інформаційна (автоматизована) система – організаційно-технічна система, в якій реалізується технологія обробки інформації з використанням технічних і програмних засобів.

Підстава проведення зняття інформації з електронних інформаційних систем:

1. Ухвала слідчого судді (із зазначенням ідентифікаційних ознак електронної інформаційної системи, в якій може здійснюватися втручання у приватне спілкування);

2. Рішення слідчого, прокурора – якщо доступ до електронних інформаційних систем або її частини:

- не обмежується її власником, володільцем або утримувачем;
- не пов'язаний з подоланням системи логічного захисту (ч.2 ст. 264

КПК України).

Проводиться виключно у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів.

Способи проведення зняття інформації з електронних інформаційних систем:

- безпосередній фізичний доступ фахівцями уповноважених правоохоронних органів;
- програмне проникнення.

ПИТАННЯ 35. Обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи

Обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267 КПК України) – полягає в таємному проникненні слідчого чи уповноваженої особи без відома власника чи володільця, приховано, під псевдонімом або із застосуванням технічних засобів у публічно недоступні місця, житло чи інше володіння особи для встановлення технічних засобів аудіо-, відеоконтролю особи або безпосередньо з метою:

- виявлення і фіксації слідів злочину,
- проведення огляду,
- виявлення документів, речей, що мають значення для досудового розслідування,
- виготовлення копій чи їх зразків,
- виявлення осіб, які розшукуються,
- або з іншою метою для досягнення цілей кримінального провадження.

Публічно недоступне місце – місце, до якого неможливо увійти або в якому неможливо перебувати на правових підставах без отримання на це згоди власника, користувача або уповноважених ними осіб.

Приміщення, які спеціально призначені для утримання осіб, права яких обмежені відповідно до закону (приміщення з примусового утримання осіб у зв'язку з відбуттям покарання, затримання, взяттям під варту тощо) є публічно доступними місцями.

Проводиться на підставі ухвали слідчого судді та виключно у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів.

ПИТАННЯ 36. Установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу

Установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268 КПК України) застосування технічних засобів для локалізації місцезнаходження радіоелектронного засобу, у тому числі мобільного терміналу систем зв'язку, та інших радіовипромінювальних пристроїв,

активованих у мережах операторів рухомого (мобільного) зв'язку, без розкриття змісту повідомлень, що передаються, якщо в результаті його проведення можна встановити обставини, які мають значення для кримінального провадження.

Радіоелектронний засіб – технічний засіб, призначений для передавання та/або приймання радіосигналів радіослужбами;

“*Мобільний термінал*” – не лише мобільні телефони, а і персональні переносні комп'ютери, такі як: ноутбуки, кишенькові персональні комп'ютери тощо.

Рухомий (мобільний) зв'язок – електровз'язок із застосуванням радіотехнологій, під час якого кінцеве обладнання хоча б одного із споживачів може вільно переміщатися в межах усіх пунктів закінчення телекомунікаційної мережі, зберігаючи єдиний унікальний ідентифікаційний номер мобільної станції;

Випромінювальний пристрій – технічний пристрій, що використовується для виробничих, наукових, медичних, побутових потреб, за винятком потреб радіозв'язку, який випромінює електромагнітну енергію в навколишній простір і який не є радіоелектронним засобом.

Підстава проведення установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу:

- ухвала слідчого судді;
- рішення слідчого, узгодженого з прокурором або прокурора – до постановлення ухвали слідчого судді у виняткових невідкладних випадках, визначених ст. 250 КПК України.

Проводиться установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу незалежно від тяжкості злочину.

ПИТАННЯ 37. Спостереження за особою в публічно доступних місцях

Спостереження за особою в публічно доступних місцях (ст. 269 КПК України) – це візуальне спостереження у тому числі із використанням відеозапису, фотографування, спеціальних технічних засобів для спостереження з метою пошуку, фіксації і перевірки під час досудового розслідування тяжкого або особливо тяжкого злочину відомостей про особу та її поведінку або тих, з ким ця особа контактує, або певної речі чи місця у публічно доступних місцях.

Підстава проведення спостереження за особою в публічно доступних місцях:

- ухвала слідчого судді;
- рішення слідчого, узгодженого з прокурором або прокурора – до постановлення ухвали слідчого судді у виняткових невідкладних випадках, визначених ст. 250 КПК України.

Проводиться виключно у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів.

ПИТАННЯ 38. Моніторинг банківських рахунків

Моніторинг банківських рахунків (ст. 269¹ КПК України) здійснюється за наявності обґрунтованої підозри, що особа здійснює злочинні дії з використанням банківського рахунку, або з метою розшуку чи ідентифікації майна, що підлягає конфіскації або спеціальній конфіскації.

Проводиться виключно у кримінальних провадженнях:

- щодо тяжких або особливо тяжких злочинів;
- віднесених до підслідності Національного антикорупційного бюро України.

Підстава проведення – ухвала слідчого судді, в якій:

- повідомляє керівника банківської установи про обов'язок нерозголошення інформації про проведення цієї слідчої дії і про відповідну кримінальну відповідальність;

– зобов'язує банк надавати Національному антикорупційному бюро України в поточному режимі інформацію до виконання відповідної операції, що здійснюються на одному або декількох банківських рахунках, а у разі неможливості – негайно після її виконання.

ПИТАННЯ 39. Аудіо-, відеоконтроль місця

Аудіо-, відеоконтроль місця (ст. 270 КПК України) – здійсненні прихованої фіксації відомостей за допомогою аудіо-, відеозапису всередині публічно доступних місць, без відома їх власника, володільця або присутніх у цьому місці осіб, за наявності відомостей про те, що розмови і поведінка осіб у цьому місці, а також інші події, що там відбуваються, можуть містити інформацію, яка має значення для кримінального провадження.

Проводиться на підставі ухвали слідчого судді та виключно у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів.

ПИТАННЯ 40. Контроль за вчиненням злочину

Контроль за вчиненням злочину (ст. 271 КПК України) – здійснюється у випадках наявності достатніх підстав вважати, що готується вчинення або вчиняється тяжкий чи особливо тяжкий злочин, та проводиться в таких формах:

- 1) контрольована поставка;
- 2) контрольована та оперативна закупка;
- 3) спеціальний слідчий експеримент;
- 4) імітування обстановки злочину.

Контрольована поставка полягає в організації і здійсненні слідчим та оперативним підрозділом контролю за переміщенням (перевезенням, пересиланням, передачею, ввезенням, вивезенням з України чи транзитним переміщенням її територією) товарів, предметів і речовин, у тому числі заборонених до обігу, з метою виявлення ознак злочину та фіксації

фактичних даних про протиправні діяння осіб, відповідальність за які передбачена КК України.

Контрольована закупка полягає в імітації придбання або отримання, у тому числі безоплатного, у фізичних та юридичних осіб незалежно від форм власності товару, який перебуває у вільному обігу, з метою викриття і документування факту вчинення злочину та особи, яка його вчинила.

Оперативна закупка полягає в імітації придбання або отримання, у тому числі безоплатного, у фізичних та юридичних осіб незалежно від форм власності товару, обіг якого обмежений чи заборонений чинним законодавством, з метою викриття і документування факту вчинення злочину та особи, яка його вчинила.

Спеціальний слідчий експеримент полягає у створенні слідчим та оперативним підрозділом відповідних умов в обстановці, максимально наближеній до реальної, з метою перевірки дійсних намірів певної особи, у діях якої вбачаються ознаки тяжкого чи особливо тяжкого злочину, спостереження за її поведінкою та прийняттям нею рішень щодо вчинення злочину.

Імітування обстановки злочину полягає в діях слідчого, уповноваженої особи, з використанням імітаційних засобів, які створюють у оточуючих уяву про вчинення реального злочину, з метою його запобігання та викриття відомої чи невідомої особи (осіб), яка планувала чи замовляла його вчинення.

Проводиться на підставі рішення прокурора та виключно у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів.

ПИТАННЯ 41. Виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації

Виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 272 КПК України) – полягає в організації слідчим і оперативним підрозділом введення уповноваженої ними особи, яка відповідно до закону виконує спеціальне

завдання, в організовану групу чи злочинну організацію під легендою прикриття для отримання речей і документів, відомостей про її структуру, способи і методи злочинної діяльності, які мають значення для розслідування злочину або злочинів, які вчиняються цими групами.

Проводиться виключно у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів.

Підстава проведення спостереження за особою в публічно доступних місцях:

- постанова слідчого, погоджена з керівником органу досудового розслідування;
- постанова прокурора.

ПИТАННЯ 42. Негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження

Негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (ст. 274 КПК України) – отримання без відома власника чи володільця зразків матеріалів, сировини, виробів тощо, у тому числі в публічно недоступних місцях, для порівняльного дослідження лише у випадку, якщо їх отримання неможливе без завдання значної шкоди для кримінального провадження.

Проводиться на підставі ухвали слідчого судді та виключно у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів.

ПИТАННЯ 43. Повідомлення про підозру: суть та значення

Повідомлення про підозру (гл. 22 КПК України) процесуальна діяльність, спрямована на практичну реалізацію функції розслідування та забезпечення захисту прав та законних інтересів особи, щодо якої здійснюється кримінальне провадження, яка полягає у прийнятті рішення про повідомлення про підозру, врученні повідомлення про підозру та роз'ясненні підозрюваному його прав.

Підозра – це обґрунтоване припущення слідчого та/або прокурора про причетність особи до вчинення кримінального правопорушення, яке формалізовано в повідомлення про підозру та повинно бути перевірено з метою спростування або підтвердження.

Повідомлення про підозру значно посилює захисну функцію судочинства та унеможлиблює участь у процесі осіб з невизначеним процесуальним статусом. В результаті повідомлення про підозру, здійсненого на основі зібраних доказів, конкретна особа стає однією з центральних процесуальних фігур протягом усього досудового розслідування – підозрюваним.

Повідомлення про підозру полягає у здійсненні таких процесуальних дій:

- складанні повідомлення про підозру;
- врученні письмового повідомлення про підозру;
- повідомленні підозрюваному про його права, передбачені ст. 42 КПК України, та роз'ясненні їх суті.

Значення повідомлення особи про підозру:

- вперше формується та повідомляється особі про офіційну підозру у вчиненні кримінального правопорушення, яке в подальшому буде покладане за основу для складання обвинувального акта та визначення меж майбутнього судового розгляду (відповідно до ст. 337 КПК України);

- внаслідок повідомлення про підозру в кримінальному провадженні з'являється конкретна особа – підозрюваний, що наділяється правами, які надають йому можливість захищатися від підозри (ст. 42 КПК України);

- після повідомлення особи про підозру її процесуальне становище погіршується – до неї можна застосувати запобіжні заходи, оголосити в розшук, відсторонити від посади;

- на підозрюваного покладаються процесуальні обов'язки (ч. 7 ст. 42 КПК України), за невиконання яких до нього можуть бути застосовані заходи

забезпечення кримінального провадження (привід, зміна запобіжного заходу);

– лише після повідомлення особі про підозру досудове розслідування може бути зупинене за наявності підстав, визначених в ч. 1 ст. 280 КПК України;

– лише з дня оголошення особі про підозру починають обчислюватися строки досудового розслідування.

ПИТАННЯ 44. Випадки та порядок повідомлення про підозру

Повідомлення про підозру обов'язково здійснюється у випадках:

1) затримання особи на місці вчинення кримінального правопорушення чи безпосередньо після його вчинення;

2) обрання до особи одного з передбачених КПК України запобіжних заходів;

3) наявності достатніх доказів для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення (ч. 1 ст. 276 КПК України).

Для того, щоб оголошення про підозру було обґрунтованим, у будь-якому разі має бути доказано:

– подія кримінального правопорушення;

– наявність у цій події всіх передбачених кримінальним законом ознак складу певного кримінального правопорушення;

– вчинення цього діяння конкретною особою, яка за своїми характеристиками може бути суб'єктом кримінального правопорушення.

Письмове повідомлення про підозру складається прокурором або слідчим за погодженням з прокурором.

Повідомлення має містити такі відомості: прізвище та посаду слідчого, прокурора, який здійснює повідомлення; анкетні відомості особи, яка повідомляється про підозру; найменування (номер) кримінального провадження, у межах якого здійснюється повідомлення; зміст підозри; правова кваліфікація кримінального правопорушення, у вчиненні якого

підозрюється особа, із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність; стислий виклад фактичних обставин кримінального правопорушення, у вчиненні якого підозрюється особа, у тому числі зазначення часу, місця його вчинення, а також інших суттєвих обставин, відомих на момент повідомлення про підозру; права підозрюваного; підпис слідчого, прокурора, який здійснив повідомлення (ст. 277 КПК України).

Письмове повідомлення про підозру вручається *в день його складення* слідчим або прокурором.

Повідомлення про підозру передбачає:

- 1) юридичне оформлення рішення повідомлення про підозру;
- 2) вручення письмового повідомлення про підозру;
- 3) повідомлення та роз'яснення підозрюваному його прав (вручається пам'ятка про процесуальні права та обов'язки);
- 4) внесення відомостей до ЄРДР (дата та час повідомлення про підозру, правова кваліфікація кримінального правопорушення).

Вручення письмового повідомлення про підозру організаційно здійснюється одним з 3 варіантів:

- 1) у разі явки особи за викликом – слідчий, або прокурор вручають особі повідомлення про підозру з дотриманням вимог КПК України;
- 2) у випадку неможливості безпосереднього вручення – повідомлення про підозру здійснюється у спосіб, передбачений ст. 111 КПК України для вручення повідомлень;
- 3) у разі затримання – письмове повідомлення про підозру вручається *не пізніше 24 годин* з моменту затримання особи. У разі якщо особі не вручено повідомлення про підозру *після 24 годин* з моменту затримання, така особа підлягає негайному звільненню.

Слідчий, прокурор або інша уповноважена службова особа (особа, якій законом надано право здійснювати затримання) зобов'язані невідкладно повідомити підозрюваному про його права, передбачені ст. 42 КПК України.

Відповідно до ч. 8 ст. 42 КПК України одночасно з повідомленням підозрюваному вручається пам'ятка про його процесуальні права та обов'язки.

Після повідомлення про права слідчий, прокурор або інша уповноважена службова особа на прохання підозрюваного зобов'язані детально роз'яснити кожне із зазначених прав.

Дата та час повідомлення про підозру, правова кваліфікація кримінального правопорушення, у вчиненні якого підозрюється особа, із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність невідкладно вносяться слідчим, прокурором до ЄРДР (ч. 4 ст. 278 КПК України).

Особливості повідомлення про підозру окремій категорії осіб визначаються гл. 37 КПК України. Відповідно до ст. 481 КПК України письмове повідомлення про підозру здійснюється:

1) адвокату, депутату місцевої ради, депутату Верховної Ради Автономної Республіки Крим, сільському, селищному, міському голові – Генеральним прокурором України, його заступником, керівником регіональної прокуратури в межах його повноважень;

2) народному депутату України, кандидату у Президенти України, Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини, Голові або іншому члену Рахункової палати, прокурору Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, Директору або іншому працівнику Національного антикорупційного бюро України, заступникам Генерального прокурора України, члену Національного агентства з питань запобігання корупції – Генеральним прокурором України (виконувачем обов'язків Генерального прокурора України);

3) судді Конституційного Суду України, професійному судді, присяжному та народному засідателю на час здійснення ними правосуддя, працівникам Національного антикорупційного бюро України – Генеральним прокурором України або його заступником;

4) Генеральному прокурору України – заступником Генерального прокурора України.

Притягнення до кримінальної відповідальності народного депутата України не може бути здійснено без згоди Верховної Ради України.

Особливості порядку притягнення народного депутата України до відповідальності визначаються Конституцією України, Законом України “Про статус народного депутата України”, Регламентом Верховної Ради України та КПК України (частинами 3, 4 ст. 482 КПК України).

ПИТАННЯ 45. Зміна повідомлення про підозру

Оскільки після повідомлення про підозру формування сукупності доказів триває, може бути встановлено нові обставини вчинення кримінального правопорушення, що вимагає уточнення оголошеної підозри через її зміну або доповнення.

Зміна раніше повідомленої підозри полягає у:

– висуненні нової підозри, не пов’язаної одним злочинним задумом з раніше повідомленою підозрою, у вчиненні кримінального правопорушення з до цього невідомими фактичними обставинами та іншою юридичною кваліфікацією;

– доповненні попередньої підозри новими епізодами кримінального правопорушення, які кваліфікуються за однією і тією ж статтею (частиною статті) кримінального закону;

– уточненні фактичного змісту підозри (час, місце, наслідки тощо);

– виключенні з раніше повідомленої підозри епізодів протиправної діяльності, які не знайшли підтвердження в ході розслідування;

– уточненні (зміні) юридичної кваліфікації раніше повідомленої підозри.

Підставами зміни підозри є встановлення нових перевірених й достатньо обґрунтованих доказів.

У випадку виникнення підстав для повідомлення про нову підозру або зміну раніше повідомленої підозри слідчий, прокурор зобов'язаний виконати дії, передбачені ст. 278 КПК України (скласти нове повідомлення про підозру, вручити його підозрюваному, внести відомості до ЄРДР).

Суб'єктами зміни повідомлення про підозру є:

– слідчий або прокурор – якщо повідомлення про підозру було здійснено слідчим;

– виключно прокурор – якщо повідомлення про підозру було здійснено прокурором (ст. 279 КПК України).

ПИТАННЯ 46. Зупинення досудового розслідування: підстави та процесуальний порядок

Зупинення досудового розслідування – це вимушене тимчасове припинення слідчим або прокурором процесуальної діяльності у кримінальному провадженні, викликане наявністю обставин, які перешкоджають подальшому провадженню й закінченню досудового розслідування.

Підстави зупинення досудового розслідування:

1) підозрюваний захворів на тяжку хворобу, яка перешкоджає його участі у кримінальному провадженні, за умови підтвердження цього відповідним медичним висновком;

2) підозрюваний переховується від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності і його місцезнаходження невідоме;

3) слідчий суддя відмовив у задоволенні клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування;

4) наявна необхідність виконання процесуальних дій у межах міжнародного співробітництва.

Зупинення досудового розслідування допускається лише при виконанні таких умов:

- повідомлення особі про підозру;
- виконання всіх слідчих (розшукові) та інших процесуальних дій, проведення яких необхідне та можливе;

- виконання всіх дій для встановлення місцезнаходження особи, якщо досудове розслідування зупиняється у зв'язку з тим, що підозрюваний переховується від органів слідства та суду і його місцезнаходження невідоме.

Досудове розслідування зупиняється вмотивованою постановою прокурора або слідчого за погодженням з прокурором, відомості про що вносяться до ЄРДР.

Копія постанови про зупинення досудового розслідування надсилається стороні захисту та потерпілому, які мають право оскаржити її до суду *протягом 10 днів* з дня отримання копії (п. 2 ч. 1 ст. 303 КПК України).

Після зупинення досудового розслідування проведення слідчих (розшукових) дій не допускається, крім тих, які спрямовані на встановлення місцезнаходження підозрюваного.

Якщо під час досудового розслідування місцезнаходження підозрюваного невідоме, то слідчий, прокурор оголошує його розшук. Здійснення розшуку підозрюваного може бути доручено оперативним підрозділам (ст. 281 КПК України).

ПИТАННЯ 47. Відновлення досудового розслідування: підстави, процесуальний порядок

Зупинене досудове розслідування відновлюється постановою слідчого, прокурора якщо підстави для його зупинення перестали існувати.

Підстави відновлення досудового розслідування:

- підозрюваний видужав;
- встановлено місцезнаходження підозрюваного;
- завершено проведення процесуальних дій у межах міжнародного співробітництва;

– необхідність проведення слідчих (розшукових) чи інших процесуальних дій;

– скасування слідчим суддею постанови про зупинення досудового розслідування.

Відомості про відновлення досудового розслідування вносяться слідчим, прокурором до ЄРДР (ст. 282 КПК України).

Копія постанови про відновлення досудового розслідування надсилається стороні захисту та потерпілому, представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження.

ПИТАННЯ 48. Особливості спеціального досудового розслідування кримінальних правопорушень

Спеціальне досудове розслідування (*in absentia*) – це одна із форм досудового розслідування, яка здійснюється на підставі ухвали слідчого судді згідно із загальними правилами досудового розслідування за відсутності особи, яка підозрюється у вчиненні злочинів, передбачених ч. 2 ст. 297¹ КПК України (крім неповнолітнього підозрюваного), переховується від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності, оголошена у міждержавний та/або міжнародний розшук.

Спеціальне досудове розслідування здійснюється згідно із загальними правилами досудового розслідування, передбаченими гл. 19 КПК України, з урахуванням положень гл. 24¹ КПК України.

Спеціальне досудове розслідування здійснюється на підставі ухвали слідчого судді.

Спеціальне досудове розслідування може здійснюватися не щодо усіх кримінальних правопорушень, а лише щодо тих, які передбачені у ч.2 ст. 297¹ КПК України.

До підстав для провадження спеціального досудового розслідування можна віднести:

1. Вчинення злочину (злочинів), передбачених статтями 109, 110, 110², 111, 112, 113, 114, 114¹, 115, 116, 118, частинами другою – п'ятою статті 191 (у випадку зловживання службовою особою своїм службовим становищем), статтями 209, 258, 258¹, 258², 258³, 258⁴, 258⁵, 348, 364, 364¹, 365, 365², 368, 368², 368³, 368⁴, 369, 369², 370, 379, 400, 436, 436¹, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447 КК України, підозрюваним, крім неповнолітнього, який переховується від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності.

2. Наявність достатніх доказів, що підтверджують факт переховування підозрюваного від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності.

3. Підозрюваний оголошений у міждержавний та/або міжнародний розшук.

Під час судового розгляду клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування слідчий, прокурор зобов'язаний довести наявність підстав для провадження спеціального досудового розслідування: підозрюваний переховується від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності та підозрюваний оголошений у міждержавний та/або міжнародний розшук.

У разі не доведення слідчим, прокурором про наявність достатніх підстав, викладених у клопотанні про здійснення спеціального досудового розслідування, слідчий суддя відмовляє у задоволенні такого клопотання.

При вирішенні питання здійснення спеціального досудового розслідування слідчий суддя, насамперед, зобов'язаний врахувати наявність достатніх доказів для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення.

За наслідками розгляду клопотання слідчий суддя приймає одне із двох рішень:

– постановляє ухвалу про надання дозволу на здійснення спеціального досудового розслідування;

– постановляє ухвалу про відмову у задоволенні клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування.

Повторне звернення з клопотанням про здійснення спеціального досудового розслідування до слідчого судді в одному кримінальному провадженні не допускається, крім випадків наявності нових обставин, які підтверджують, що підозрюваний переховується від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності та оголошений у міждержавний та/або міжнародний розшук.

Копія ухвали надсилається прокурору, слідчому та захиснику.

Якщо підстави для постановлення слідчим суддею ухвали про спеціальне досудове розслідування перестали існувати, подальше досудове розслідування здійснюється згідно із загальними правилами, передбаченими КПК.

Відомості про здійснення спеціального досудового розслідування вносяться до ЄРДР.

Ухвала слідчого судді про здійснення спеціального досудового розслідування вносяться або про відмову в цьому підлягає негайному виконанню в порядку, передбаченому для виконання судових рішень.

Виклик підозрюваного у разі здійснення спеціального досудового розслідування здійснюється на підставах та в порядку, передбачених главою 11 КПК України з урахуванням особливостей такого розслідування.

Право одержувати копії процесуальних документів та письмові повідомлення належить до категорії прав, які покликані забезпечити належну поінформованість про хід і результати кримінального провадження. Підозрюваний має право одержувати копії процесуальних документів як в обов'язковому порядку, так і на підставі заявленого клопотання (пункти 12, 15 ч. 3 ст. 42 КПК України).

Виходячи з положень ч. 4 ст. 46 КПК України, захисник користується процесуальними правами підозрюваного, захист якого він здійснює, крім процесуальних прав, реалізація яких здійснюється безпосередньо

підозрюваним, обвинуваченим і не може бути доручена захиснику, з моменту надання документів, передбачених ст. 50 КПК України, слідчому, прокурору, слідчому судді, суду.

ПИТАННЯ 49. Форми закінчення досудового розслідування

Закінчення досудового розслідування – заключний етап стадії досудового розслідування, в межах якого підбиваються підсумки проведеної роботи, аналізуються усі зібрані докази, завершується провадження процесуальних дій, приймається підсумкове рішення, учасникам процесу надається можливість реалізувати своє право на ознайомлення з матеріалами провадження.

Згідно із ч. 2 ст. 283 КПК України *формами закінчення досудового розслідування є:*

- 1) закриття кримінального провадження;
- 2) звернення до суду з обвинувальним актом;
- 3) звернення до суду із клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності;
- 4) звернення до суду із клопотанням про застосування примусових заходів медичного характеру;
- 5) звернення до суду із клопотанням про застосування примусових заходів виховного характеру.

Вказані дії прокурор, а у визначених законом випадках – слідчий, зобов'язані здійснити у найкоротший строк після повідомлення особі про підозру.

Відомості про закінчення досудового розслідування вносяться прокурором до ЄРДР.

ПИТАННЯ 50. Систематизація матеріалів кримінального провадження

Закінчуючи досудове розслідування необхідно систематизувати і технічно оформити матеріали кримінального провадження. Систематизація заощаджує час, необхідний на пошук документів, полегшує роботу з ними, допомагає зосередити увагу на згрупованих у певному порядку матеріалах, які стосуються окремих епізодів, відпрацювання версій або особистостей підозрюваних.

Існують три основні *способи систематизації матеріалів кримінального провадження*: хронологічний, тематичний та змішаний.

Хронологічний спосіб передбачає розташування матеріалів провадження в тій послідовності, в якій вони були складені або отримані слідчим, прокурором;

Тематичний (систематичний) спосіб – групування матеріалів за підозрюваними або за епізодами злочинної діяльності у багатотомних і багатоєпізодних матеріалах кримінального провадження;

Змішаний спосіб систематизації матеріалів кримінального провадження полягає в тому, що за основу беруть тематичний спосіб, але в інформаційних блоках

ПИТАННЯ 51. Підстави закриття кримінального провадження та провадження щодо юридичної особи

Закриття кримінального провадження – це одна з форм закінчення досудового розслідування або судового провадження, що полягає у прийнятті слідчим, прокурором або судом рішення про остаточне припинення кримінального провадження.

Існують такі підстави закриття кримінального провадження (ч. 1 ст. 284 КПК України):

- 1) встановлена відсутність події кримінального правопорушення;
- 2) встановлена відсутність в діянні складу кримінального правопорушення;

3) не встановлені достатні докази для доведення винуватості особи в суді і вичерпані можливості їх отримати;

4) набрав чинності закон, яким скасована кримінальна відповідальність за діяння, вчинене особою;

5) помер підозрюваний, обвинувачений, крім випадків, якщо провадження є необхідним для реабілітації померлого;

6) існує вирок по тому самому обвинуваченню, що набрав законної сили, або постановлена ухвала суду про закриття кримінального провадження по тому самому обвинуваченню;

7) потерпілий, а у випадках, передбачених КПК України, його представник відмовився від обвинувачення у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення;

8) стосовно кримінального правопорушення, щодо якого не отримано згоди держави, яка видала особу;

9) встановлена відсутність підстав для застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру, закриття кримінального провадження чи ухвалення виправдувального вироку щодо уповноваженої особи юридичної особи;

9) стосовно податкових зобов'язань особи, яка вчинила дії, передбачені ст. 212 КК України (ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), досягнутий податковий компроміс відповідно до п. 9² розділу ХХ “Перехідні положення” Податкового кодексу України.

Кримінальне провадження закривається судом (ч. 2 ст. 284 КПК України):

– у зв'язку зі звільненням особи від кримінальної відповідальності;
– якщо прокурор відмовився від підтримання державного обвинувачення, за винятком випадків, передбачених КПК України;

– досягнуто податковий компроміс у справах про кримінальні правопорушення, передбачені ст. 212 КК України (ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), досягнутий податковий компроміс

відповідно до п. 9² розділу XX “Перехідні положення” Податкового кодексу України.

Види підстав закриття кримінального провадження залежно від наслідків, які настають у результаті прийняття такого рішення щодо підозрюваного, обвинуваченого:

1) *реабілітуючого характеру* – це обставини, за якими особа визнається невинуватою у вчиненні кримінального правопорушення, добропорядною та реабілітованою, або підстави, які вказують, що кримінального правопорушення взагалі не було (відсутність події кримінального правопорушення; відсутність в діянні складу кримінального правопорушення; не встановлені достатні докази для доведення винуватості особи в суді і вичерпані можливості їх отримати (пункти 1-3 ч. 1 ст. 284 КПК);

2) *нереабілітуючого характеру* – це обставини, при закритті провадження за якими прокурор, суд звільняють особу, щодо якої зібрано достатні докази, які підтверджують вчинення нею діяння, що містять ознаки будь-якого кримінального правопорушення, однак в силу певних обставин, подальше провадження виключається (смерть підозрюваного, обвинуваченого, відмова потерпілого від обвинувачення у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення тощо(пункти 4, 5, 7, 8, 9 ч. 1 ст. 284 КПК);

3) *формально-процесуальні* – це обставини, при закритті провадження за якими прокурор, суд покладають в основу свого рішення інше, раніше прийняте судом, прокурором, слідчим рішення про припинення провадження за тим самим фактом або за тим самим обвинуваченням (існує вирок по тому самому обвинуваченню, що набрав законної сили, або постановлена ухвала суду про закриття кримінального провадження по тому самому обвинуваченню(пункт 6 ч. 1 ст. 284 КПК).

ПИТАННЯ 52. Процесуальний порядок закриття кримінального провадження

Про закриття кримінального провадження слідчий, прокурор приймає постанову, яку може бути оскаржено.

Про закриття провадження щодо юридичної особи прокурор приймає постанову, а суд зазначає про це у виправдувальному вирокі або постановляє ухвалу. Рішення про закриття провадження щодо юридичної особи може бути оскаржено.

Кримінальне провадження закривається слідчим, якщо в цьому кримінальному провадженні жодній особі не повідомлялося про підозру (ч. 4 ст. 284 КПК України):

- 1) встановлена відсутність події кримінального правопорушення;
- 2) встановлена відсутність в діянні складу кримінального правопорушення;
- 3) набрав чинності закон, яким скасована кримінальна відповідальність за діяння, вчинене особою;
- 4) стосовно податкових зобов'язань особи, яка вчинила дії, передбачені ст. 212 КК України (ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), досягнутий податковий компроміс відповідно до п. 9-2 розділу XX “Перехідні положення” Податкового кодексу України;

Прокурор приймає постанову про закриття кримінального провадження щодо підозрюваного з підстав, передбачених ч.1 ст. 284 КПК України. Рішення прокурора про закриття кримінального провадження щодо підозрюваного не є перешкодою для продовження досудового розслідування щодо відповідного кримінального правопорушення.

Копія постанови слідчого про закриття кримінального провадження надсилається:

- заявнику;
- потерпілому;
- прокурору.

Постанова слідчого про закриття кримінального провадження може бути скасована прокурором у зв'язку з її незаконністю чи необґрунтованістю:

- з власної ініціативи – протягом 20 днів з моменту отримання прокурором копії постанови;

- за скаргою заявника, потерпілого, якщо така скарга подана протягом 10 днів з моменту отримання заявником, потерпілим копії постанови.

Копія постанови прокурора про закриття кримінального провадження та/або провадження щодо юридичної особи надсилається:

- заявнику;
- потерпілому, його представнику;
- підозрюваному;
- захиснику;
- представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження.

Відомості про закриття кримінального провадження вносяться до ЄРДР.

Якщо під час судового розгляду буде встановлена відсутність події кримінального правопорушення чи встановлена відсутність в діянні складу кримінального правопорушення, суд зобов'язаний ухвалити виправдувальний вирок.

Закриття кримінального провадження або ухвалення вироку у зв'язку зі звільненням особи від кримінальної відповідальності не допускається, якщо підозрюваний, обвинувачений проти цього заперечує. В цьому разі кримінальне провадження продовжується в загальному порядку, передбаченому КПК України.

Ухвала суду про закриття кримінального провадження може бути оскаржена в апеляційному порядку.

ПИТАННЯ 53. Звільнення особи від кримінальної відповідальності: підстави та процесуальний порядок

Згідно із ст. 285 КПК України особа звільняється від кримінальної відповідальності у випадках, передбачених законом України про кримінальну відповідальність.

Підстави звільнення особи від кримінальної відповідальності:

- дійове каяття (ст. 45 КК України);
- примирення винного з потерпілим (ст. 46 КК України);
- передача особи на поруки (ст. 47 КК України);
- зміна обстановки (ст. 48 КК України);
- закінчення строків давності (ст. 49 КК України);
- спеціальні випадки звільнення від кримінальної відповідальності при вчиненні окремих кримінальних правопорушень передбачені статтями Особливої частини КК України (ч. 2 ст. 111, ч. 2 ст. 114, ч. 3 ст. 175, ч. 4 ст. 212 КК України тощо).

Кожна із зазначених підстав передбачає наявність відповідних умов (вчинення злочину вперше, тяжкість злочину, відшкодування завданих збитків тощо).

Звільнення від кримінальної відповідальності за вчинення кримінального правопорушення здійснюється судом (ч. 1 ст. 286 КПК України).

Встановивши підстави для звільнення від кримінальної відповідальності підозрюваному, обвинуваченому, який може бути звільнений від кримінальної відповідальності, повинно бути роз'яснено:

- сутність підозри;
- підставу звільнення від кримінальної відповідальності;
- право заперечувати проти закриття кримінального провадження з цієї підстави.

У разі якщо підозрюваний чи обвинувачений, щодо якого передбачене звільнення від кримінальної відповідальності, заперечує проти цього, досудове розслідування та судове провадження проводяться в повному обсязі в загальному порядку.

Отримавши згоду підозрюваного на звільнення від кримінальної відповідальності, прокурор:

- складає клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності;
- ознайомлює з клопотанням потерпілого та з'ясовує його думку щодо можливості звільнення підозрюваного від кримінальної відповідальності;
- без проведення досудового розслідування у повному обсязі надсилає клопотання до суду.

Якщо під час здійснення судового провадження щодо провадження, яке надійшло до суду з обвинувальним актом, сторона кримінального провадження звернеться до суду з клопотанням про звільнення від кримінальної відповідальності обвинуваченого, суд має невідкладно розглянути таке клопотання (ч. 4 ст. 286 КПК України).

ПИТАННЯ 54. Відкриття матеріалів іншій стороні

Визнавши зібрані під час досудового розслідування докази достатніми для складання обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру прокурор або слідчий за його дорученням зобов'язаний:

- повідомити підозрюваному, його захиснику, законному представнику та захиснику особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру, про завершення досудового розслідування;
- надати доступ до матеріалів досудового розслідування (ч. 1 ст. 290 КПК України).

Надання доступу до матеріалів включає в себе можливість робити копії або відображення матеріалів.

Прокурор або слідчий за його дорученням зобов'язаний:

- надати доступ та можливість скопіювати або відобразити відповідним чином будь-які речові докази або їх частини, документи або копії з них;

– надати доступ до приміщення або місця, якщо вони знаходяться у володінні або під контролем держави, і прокурор має намір використати відомості, що містяться в них, як докази у суді.

У документах, які надаються для ознайомлення, можуть бути видалені відомості, які не будуть розголошені під час судового розгляду.

Сторона захисту за запитом прокурора зобов'язана:

– надати доступ та можливість скопіювати або відобразити відповідним чином будь-які речові докази або їх частини, документи або копії з них;

– надати доступ до житла чи іншого володіння, якщо вони знаходяться у володінні або під контролем сторони захисту, якщо сторона захисту має намір використати відомості, що містяться в них, як докази у суді.

Сторона захисту має право не надавати прокурору доступ до будь-яких матеріалів, які можуть бути використані прокурором на підтвердження винуватості обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення.

Про відкриття сторонами кримінального провадження матеріалів прокурор або слідчий за його дорученням повідомляє:

– потерпілого, після чого він має право ознайомитися із зазначеними матеріалами;

– представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, після чого він має право ознайомитися із зазначеними матеріалами;

– цивільного позивача, його представника та законного представника, цивільного відповідача, його представника, після чого ці особи мають право ознайомитися з матеріалами в тій частині, яка стосується цивільного позову.

Сторони кримінального провадження зобов'язані письмово підтвердити протилежній стороні, а потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження - прокурору факт надання їм доступу до матеріалів із зазначенням найменування таких матеріалів. (ч. 9 ст. 290 КПК України).

Сторонам кримінального провадження, потерпілому, представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, надається достатній час для ознайомлення з матеріалами, до яких їм надано доступ.

У разі зволікання при ознайомленні з матеріалами, до яких надано доступ, слідчий суддя за клопотанням сторони кримінального провадження з урахуванням обсягу, складності матеріалів та умов доступу до них зобов'язаний встановити строк для ознайомлення з матеріалами, після спливу якого сторона кримінального провадження або потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, вважаються такими, що реалізували своє право на доступ до матеріалів. Клопотання розглядається слідчим суддею місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування, не пізніше п'яти днів з дня його надходження до суду з повідомленням сторін кримінального провадження. Неприбуття у судові засідання осіб, які були належним чином повідомлені про місце та час проведення судового засідання, не перешкоджає розглядові клопотання.

Сторони кримінального провадження зобов'язані здійснювати відкриття одне одній додаткових матеріалів, отриманих до або під час судового розгляду.

Якщо сторона кримінального провадження не здійснить відкриття матеріалів відповідно до положень ст. 290 КПК України, суд не має права допустити відомості, що містяться в них, як докази.

ПИТАННЯ 55. Обвинувальний акт: поняття, значення та зміст

Слідчий, прокурор закінчує досудове розслідування складанням обвинувального акта тоді, коли він:

- всебічно, повно й об'єктивно дослідив всі обставини;
- зібрав докази, які переконують його у винуватості підозрюваного у вчиненні кримінального правопорушення;

– пересвідчився у відсутності обставин, які виключають кримінальне провадження.

Обвинувальний акт – це процесуальний документ, у якому слідчий або прокурор підводить підсумки досудового провадження й формулює обвинувачення певної особи у вчиненні кримінального правопорушення.

Значення обвинувального акта полягає й у тому, що він є процесуальним документом, який оголошується на початку судового розгляду і визначає його предмет (ч. 2 ст. 347 КПК України).

Обвинувальний акт складається слідчим, після чого затверджується прокурором. Обвинувальний акт може бути складений прокурором, зокрема якщо він не погодиться з обвинувальним актом, що був складений слідчим.

Обвинувальний акт, згідно із ч. 2 ст. 291 КПК України повинен містити такі відомості:

- 1) найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер;
- 2) анкетні відомості кожного обвинуваченого (прізвище, ім'я, по батькові, дата та місце народження, місце проживання, громадянство);
- 3) анкетні відомості кожного потерпілого (прізвище, ім'я, по батькові, дата та місце народження, місце проживання, громадянство);
- 4) прізвище, ім'я, по батькові та займана посада слідчого, прокурора;
- 5) виклад фактичних обставин кримінального правопорушення, які прокурор вважає встановленими, правову кваліфікацію кримінального правопорушення з посиланням на положення закону і статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність та формулювання обвинувачення;
- 6) обставини, які обтяжують чи пом'якшують покарання;
- 7) розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням;
- 8) підстави застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичної особи, які прокурор вважає встановленими;

9) розмір витрат на залучення експерта (у разі проведення експертизи під час досудового розслідування);

10) дату та місце його складення та затвердження.

Обвинувальний акт підписується слідчим та прокурором, який його затвердив, або лише прокурором, якщо він склав його самостійно.

До обвинувального акта додається:

1) реєстр матеріалів досудового розслідування;

2) цивільний позов, якщо він був пред'явлений під час досудового розслідування;

3) розписка підозрюваного про отримання копії обвинувального акта, копії цивільного позову, якщо він був пред'явлений під час досудового розслідування, і реєстру матеріалів досудового розслідування (крім випадку, передбаченого ч. 2 ст. 297¹ КПК України);

4) розписка або інший документ, що підтверджує отримання цивільним відповідачем копії цивільного позову, якщо він був пред'явлений під час досудового розслідування не до підозрюваного;

5) довідка про юридичну особу, щодо якої здійснюється провадження, у якій зазначаються: найменування юридичної особи, її юридична адреса, розрахунковий рахунок, ідентифікаційний код, дата і місце державної реєстрації.

Одночасно з переданням обвинувального акта прокурор зобов'язаний під розписку надати їх копію та копію реєстру матеріалів досудового розслідування:

– підозрюваному (крім випадку, передбаченого ч. 2 ст. 297¹ КПК України), його захиснику, законному представнику;

– захиснику особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного або виховного характеру;

– представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється кримінальне провадження.

Надання суду інших документів до початку судового розгляду забороняється.

ПИТАННЯ 56. Оскарження рішень, дій чи бездіяльності слідчого або прокурора на досудовому провадженні

На досудовому провадженні можуть бути оскаржені такі рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора:

1) бездіяльність слідчого, прокурора, яка полягає у невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення ЄРДР після отримання заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення, у не поверненні тимчасово вилученого майна згідно з вимогами ст. 169 КПК України, а також у нездійсненні інших процесуальних дій, які він зобов'язаний вчинити у визначений КПК України строк;

2) рішення слідчого, прокурора про зупинення досудового розслідування;

3) рішення слідчого про закриття кримінального провадження;

4) рішення прокурора про закриття кримінального провадження та/або провадження щодо юридичної особи;

5) рішення прокурора, слідчого про відмову у визнанні потерпілим;

6) рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора при застосуванні заходів безпеки;

7) рішення слідчого, прокурора про відмову в задоволенні клопотання про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій;

8) рішення слідчого, прокурора про зміну порядку досудового розслідування та продовження його згідно з правилами, передбаченими гл. 39 КПК України.

Скарги на вказані рішення, дії чи бездіяльність слідчого чи прокурора можуть бути подані особою *протягом 10 днів* з моменту прийняття рішення, вчинення дії або бездіяльності. Якщо рішення слідчого чи прокурора

оформлюється постановою, строк подання скарги починається з дня отримання особою її копії (ч. 1 ст. 304 КПК України).

Інші рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора також можуть бути оскаржені, але такі скарги не розглядаються під час досудового розслідування і можуть бути предметом розгляду під час підготовчого провадження у суді (ч. 2 ст. 303 КПК України).

Скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого чи прокурора розглядаються слідчим суддею місцевого суду згідно з правилами судового розгляду.

Скарги на рішення, дії чи бездіяльність під час досудового розслідування розглядаються *не пізніше 72 годин* з моменту надходження відповідної скарги, крім скарг на рішення про закриття кримінального провадження, які розглядаються *не пізніше 5 днів* з моменту надходження скарги (ч. 2 ст. 306 КПК України).

Розгляд скарг на рішення, дії чи бездіяльність під час досудового розслідування здійснюється за обов'язкової участі особи, яка подала скаргу, чи її захисника, представника та слідчого чи прокурора, рішення, дії чи бездіяльність яких оскаржується. Відсутність слідчого чи прокурора не є перешкодою для розгляду скарги.

За результатами розгляду слідчий суддя постановляє ухвалу про:

- скасування рішення слідчого чи прокурора;
- зобов'язання припинити дію;
- зобов'язання вчинити певну дію;
- відмову у задоволенні скарги (ч. 2 ст. 307 КПК України).

ПИТАННЯ 57. Оскарження ухвал слідчого судді під час досудового розслідування

Під час досудового розслідування можуть бути оскаржені в апеляційному порядку ухвали слідчого судді про:

- 1) відмову у наданні дозволу на затримання;

2) застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою або відмову в його застосуванні;

3) продовження строку тримання під вартою або відмову в його продовженні;

4) застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту або відмову в його застосуванні;

5) продовження строку домашнього арешту або відмову в його продовженні;

6) поміщення особи в приймальник-розподільник для дітей або відмову в такому поміщенні;

7) продовження строку тримання особи в приймальнику-розподільнику для дітей або відмову в його продовженні;

8) направлення особи до медичного закладу для проведення психіатричної експертизи або відмову у такому направленні;

9) арешт майна або відмову у ньому;

10) тимчасовий доступ до речей і документів, яким дозволено вилучення речей і документів, які посвідчують користування правом на здійснення підприємницької діяльності, або інших, за відсутності яких фізична особа - підприємець чи юридична особа позбавляються можливості здійснювати свою діяльність;

11) відсторонення від посади або відмову у ньому;

12) відмову у здійсненні спеціального досудового розслідування.

Під час досудового розслідування також можуть бути оскаржені в апеляційному порядку ухвали слідчого судді про відмову у задоволенні скарги на постанову про закриття кримінального провадження, повернення скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, прокурора або відмову у відкритті провадження по ній.

Скарги на інші ухвали слідчого судді оскарженню не підлягають і заперечення проти них можуть бути подані під час підготовчого провадження в суді (ч. 2 ст. 309 КПК України).

Оскарження ухвал слідчого судді здійснюється в апеляційному порядку (ст. 310 КПК України).

ПИТАННЯ 58. Оскарження слідчим рішень, дій чи бездіяльності прокурора

Під час досудового розслідування слідчий, який здійснює розслідування певного кримінального правопорушення, має право оскаржувати будь-які рішення, дії чи бездіяльність прокурора, прийняті або вчинені у відповідному досудовому провадженні, крім випадків, передбачених КПК (ст. 311 КПК України).

Скарга слідчого на рішення, дію чи бездіяльність прокурора повинна подаватися в письмовій формі не пізніше 3 днів з моменту прийняття або вчинення оскаржуваних рішення, дії чи бездіяльності.

Скарга слідчого подається прокурору вищого рівня щодо прокурора, рішення, дії чи бездіяльність якого оскаржуються.

Оскарження слідчим рішень, дій чи бездіяльності прокурора не зупиняє їх виконання (ст. 312 КПК України).

Прокурор вищого рівня, до якого надійшла скарга на рішення, дію чи бездіяльність прокурора, зобов'язаний розглянути цю скаргу протягом трьох днів з моменту її надходження і надіслати своє рішення слідчому та прокурору, рішення, дія чи бездіяльність якого оскаржувалася.

За наслідками розгляду скарги можуть бути прийняті рішення про:

- 1) залишення рішення чинним, визнання законними вчинених дії чи бездіяльності;
- 2) зміну рішення в частині;
- 3) скасування рішення і прийняття нового рішення, визнання незаконними вчинених дії чи бездіяльності і зобов'язання вчинити нову дію (ч. 2 ст. 313 КПК України).

У разі скасування рішення або визнання незаконними вчиненої дії чи бездіяльності прокурор вищого рівня має право здійснити заміну одного

прокурора на іншого з числа службових осіб органів прокуратури того самого рівня в досудовому провадженні, де було прийнято або вчинено незаконне рішення, дія чи бездіяльність.

Рішення прокурора вищого рівня є остаточним і не підлягає оскарженню до суду, інших органів державної влади, їх посадових чи службових осіб.

ПИТАННЯ 59. Поняття підсудності. Види підсудності

Підсудність у кримінальному провадженні – це сукупність специфічних характеристик кримінального провадження, яка визначає певний судовий орган, на який покладається обов’язок розгляду даного провадження.

Визначити підсудність – з’ясувати, який саме суд має провести судовий розгляд у конкретному кримінальному провадженні.

Розрізняють такі види підсудності:

– *територіальна* – визначається місцем вчинення кримінального правопорушення (ст. 32 КПК України);

– *персональна* – визначається суб’єктом вчинення кримінального правопорушення, обумовлена особливим правовим статусом суддів та застосовується з метою забезпечення неупередженого судового розгляду кримінального провадження відносно суддів (ч. 2 ст. 32 КПК України);

– *інстанційна* – визначається процесуальною стадією судового розгляду кримінального провадження (ст. 33 КПК України)

– *за зв’язком проваджень* – визначається необхідністю об’єднання декількох проваджень (ст. 334 КПК України).

ПИТАННЯ 60. Порядок направлення кримінального провадження з одного суду до іншого

До початку судового розгляду у виняткових випадках кримінальне провадження з метою забезпечення оперативності та ефективності кримінального провадження може бути передано на розгляд іншого суду за

місцем проживання обвинуваченого, більшості потерпілих або свідків, а також у разі неможливості здійснювати відповідним судом правосуддя (зокрема, надзвичайні ситуації техногенного або природного характеру, епідемії, епізоотії, режим воєнного, надзвичайного стану, проведення антитерористичної операції).

Питання про направлення кримінального провадження з одного суду до іншого в межах юрисдикції одного суду апеляційної інстанції вирішується колегією суддів відповідного суду апеляційної інстанції за поданням місцевого суду або за клопотанням сторін чи потерпілого не пізніше 5 днів з дня внесення такого подання чи клопотання, про що постановляється вмотивована ухвала.

Про час та місце розгляду подання чи клопотання про направлення кримінального провадження з одного суду до іншого повідомляються учасники судового провадження, проте їх неприбуття не перешкоджає розгляду питання.

Спори про підсудність між судами не допускаються.

Суд, якому направлено кримінальне провадження з іншого суду, розпочинає судове провадження зі стадії підготовчого судового засідання незалежно від стадії, на якій в іншому суді виникли обставини, передбачені ч.1 ст. 34 КПК України.

Кримінальне провадження передається на розгляд іншого суду, якщо (ч. 1 ст. 34 КПК України):

- 1) до початку судового розгляду виявилось, що кримінальне провадження надійшло до суду з порушенням правил територіальної підсудності;
- 2) після задоволення відводів (самовідводів) чи в інших випадках неможливо утворити новий склад суду для судового розгляду;
- 3) обвинувачений чи потерпілий працює або працював у суді, до підсудності якого належить здійснення кримінального провадження;
- 4) ліквідовано суд, який здійснював судове провадження.

ПИТАННЯ 61. Поняття, завдання та значення підготовчого провадження

Підготовче провадження – стадія кримінального процесу, в якій:

- суддею перевіряються матеріали кримінального провадження;
- визначаються межі обвинувачення;
- з'ясовуються наявність чи відсутність підстав для закриття кримінального провадження;
- перевіряється дотримання правил підсудності кримінальних проваджень;
- вживаються заходи щодо підготовки судового розгляду.

У стадії підготовчого провадження не вирішується питання про доведеність вини обвинуваченого, це компетенція лише суду й вирішується в наступній стадії процесу – стадії судового розгляду. Основне призначення цієї стадії полягає в тому, щоб процесуально та організаційно забезпечити проведення судового розгляду відповідно до положень кримінального процесуального закону.

Стадія підготовчого провадження займає проміжне положення між досудовим розслідуванням, стосовно якого вона має контрольний характер, і судовим розглядом, стосовно якої вона має організуючий характер, а також служить — “процесуальним фільтром” – покликана не допускати в судовий розгляд кримінальні провадження, що підлягають закриттю чи по яких складенні не у відповідності із вимогами кримінального процесуального закону обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів виховного або медичного характеру чи клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності.

Завдання стадії підготовчого провадження:

- 1) перевірити наявність процесуальних підстав для затвердження угоди про визнання вини чи про примирення;
- 2) перевірити наявність підстав закриття провадження;

3) перевірити відповідність вимогам кримінального процесуального закону обвинувального акту, клопотання про застосування примусових заходів виховного характеру або клопотання про застосування примусових заходів медичного характеру;

4) перевірити дотримання правил визначення підсудності кримінального провадження;

5) підготувати умови для успішного проведення судового розгляду.

ПИТАННЯ 62. Питання, що вирішуються у зв'язку з підготовкою до судового розгляду

В стадії підготовчого провадження суд вирішує дві групи питань:

1. Питання, які пов'язані з перевіркою матеріалів кримінального провадження:

– затверджує угоду або відмовляє в затвердженні угоди та повертає кримінальне провадження прокурору для продовження досудового розслідування в порядку, передбаченому статтями 468–475 КПК України;

– закриває провадження у випадку встановлення підстав, передбачених пунктами 4–8 ч. 1 або ч. 2 ст. 284 КПК України;

– повертає обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру прокурору, якщо вони не відповідають вимогам КПК України;

– направляє обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру до відповідного суду для визначення підсудності у випадку встановлення непідсудності кримінального провадження;

2. Питання, пов'язані з підготовкою кримінального провадження до судового розгляду:

– призначає судовий розгляд на підставі обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру;

- визначає дату та місце проведення судового розгляду.
- з'ясовує, у відкритому чи закритому судовому засіданні необхідно здійснювати судовий розгляд;
- з'ясовує питання про склад осіб, які братимуть участь у судовому розгляді;
- розглядає клопотання учасників судового провадження про: здійснення судового виклику певних осіб до суду для допиту; витребування певних речей чи документів;
- вчиняє інші дії, необхідні для підготовки до судового розгляду.

Прийнявши рішення про призначення справи до судового розгляду, суддя також має право вирішити наступні питання:

- 1) про призначення захисника у випадках, коли його участь у справі є обов'язковою;
- 2) про визнання особи законним представником обвинуваченого, потерпілою, цивільним відповідачем, представником потерпілого, позивача, відповідача, якщо рішення про це не було прийняте під час досудового розслідування;
- 3) про визнання потерпілого цивільним позивачем, якщо позов не був заявлений під час розслідування справи;
- 4) про список осіб, які підлягають виклику в судове засідання;
- 5) про заходи щодо забезпечення цивільного позову;
- 6) про виклик у необхідних випадках перекладача;
- 7) про визнання доказів недопустимими.

Під час підготовчого судового засідання суд за клопотанням учасників судового провадження має право обрати, змінити чи скасувати заходи забезпечення кримінального провадження, в тому числі запобіжний захід, обраний щодо обвинуваченого.

За відсутності зазначених клопотань сторін кримінального провадження застосування заходів забезпечення кримінального

провадження, обраних під час досудового розслідування, вважається продовженим (ч. 3 ст. 315 КПК України).

ПИТАННЯ 63. Порядок, строки та рішення підготовчого провадження

Після отримання обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів виховного або медичного характеру або клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності суд не пізніше 5 днів з дня його надходження призначає підготовче судове засідання, в яке викликає учасників судового провадження (ст. 314 КПК України).

Підготовче судове засідання відбувається за участю прокурора, обвинуваченого, захисника, потерпілого, його представника та законного представника, цивільного позивача, його представника та законного представника, цивільного відповідача та його представника, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, згідно з правилами, передбаченими КПК для судового розгляду.

У підготовчому судовому засіданні суд має право прийняти такі рішення:

1) затвердити угоду про визнання винуватості чи про примирення або відмовити у затвердженні угоди в разі встановлення підстав, передбачених ч. 7 ст. 474 КПК України, та повернути кримінальне провадження прокурору (якщо угоду досягнуто під час досудового розслідування) для його продовження, або призначити судовий розгляд для проведення судового провадження в загальному порядку;

2) закрити провадження у випадку встановлення таких підстав:

– набрання чинності законом, яким скасовано кримінальну відповідальність за діяння, вчинене особою;

– смерть обвинуваченого (за винятком випадків, коли провадження є необхідним для реабілітації померлого);

– існування вироку за тим же обвинуваченням, який набрав законної сили, або постановлення ухвали суду про закриття кримінального провадження за тим же обвинуваченням;

– відмова потерпілого чи його представника від обвинувачення у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення;

– звільнення особи від кримінальної відповідальності;

– відмова прокурора від підтримання обвинувачення та відмова потерпілого чи його представника або законного представника підтримувати обвинувачення самостійно.

Наявність інших підстав (відсутність події або складу кримінального правопорушення тощо) має бути доведена під час судового розгляду, за результатами якого може бути постановлено виправдувальний вирок.

3) повернути обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів виховного характеру або клопотання про застосування примусових заходів медичного характеру прокурору, якщо вони не відповідають вимогам статей 291, 292 КПК України;

4) направити обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру до відповідного суду для визначення підсудності у випадку встановлення непідсудності кримінального провадження;

5) зупинити підготовче провадження (ст. 335 КПК України), якщо обвинувачений ухилився від суду або захворів на психічну чи іншу тяжку тривалу хворобу, яка виключає його участь у судовому провадженні, до його розшуку або видужання, і продовжує підготовче провадження щодо інших обвинувачених, якщо воно здійснюється щодо декількох осіб;

6) призначити судовий розгляд на підставі обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру шляхом постановлення ухвали про призначення судового розгляду.

Судовий розгляд має бути призначений не пізніше 10 днів після постановлення ухвали про його призначення (ч. 2 ст. 316 КПК України).

ПИТАННЯ 64. Ознайомлення з матеріалами кримінального провадження (кримінальною справою)

Матеріали кримінального провадження (кримінальна справа) – це документи, інші матеріали, надані суду під час судового провадження його учасниками, судові рішення та інші документи і матеріали, що мають значення для цього кримінального провадження, і долучаються до обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності (ч. 1 ст. 317 КПК України).

Згідно із положеннями КПК України мають право на ознайомлення з матеріалами досудового розслідування:

- обвинувачений його захисник та законний представник (п. 14 ч. 3 ст. 42 КПК України);
- потерпілий, його представник та законний представник – з матеріалами, які безпосередньо стосуються вчиненого щодо потерпілого кримінального правопорушення (п. 11 ч. 1 ст. 56 КПК України);
- цивільний позивач і його представник, цивільний відповідач і його представник та законний представник – з матеріалами, що стосується цивільного позову (ч. 3 ст. 61 КПК України);
- представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження (п.2 ч.4 ст. 641 КПК України).

Після призначення справи до судового розгляду головуєчий повинен забезпечити учасникам судового провадження можливість ознайомитися з матеріалами кримінального провадження, якщо вони про це заявлять клопотання. Під час ознайомлення учасники судового провадження мають право робити з матеріалів необхідні виписки та копії.

Матеріали про застосування заходів безпеки стосовно осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, для ознайомлення не надаються.

ПИТАННЯ 65. Поняття, суть і значення судового розгляду

Судовий розгляд у кримінальному провадженні (стадія кримінального процесу) – це встановлена законом система процесуальних дій суду та учасників кримінального провадження, послідовне проведення яких спрямоване на всебічне, повне і об'єктивне дослідження матеріалів кримінального провадження та постановляння законного, обґрунтованого та справедливого вироку.

Судовий розгляд є центральною і найважливішою стадією кримінального процесу.

Саме в цій стадії остаточно вирішується завдання кримінального провадження, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура.

Значення стадії судовий розгляд полягає у наступному:

1) правосуддя справедливо оцінюється як вища форма правової охорони й це має значення тоді, коли під загрозою опиняється забезпечення прав людини;

2) суд має досконало та повно дослідити матеріали кримінального провадження і в результаті цього забезпечити законність;

3) на цій стадії відбувається дослідження доказів. Судовий розгляд не зводиться до перевірки матеріалів досудового розслідування. Він є якісно новим дослідженням обставин кримінального провадження як за процесуальною формою, так і за методами.

ПИТАННЯ 66. Загальні положення судового розгляду

Загальні положення судового розгляду – сукупність (система) процесуальних дій, що спрямовані на виконання основних завдань кримінального судочинства.

До загальних положень судового розгляду відносяться:

- реалізація засад кримінального провадження під час судового розгляду;
- незмінність складу суду при розгляді справи (ст. 319 КПК України);
- регламентація діяльності головуючого в судовому засіданні (ст. 321 КПК України),
- безперервність судового розгляду (ст. 322 КПК України);
- наслідки неприбуття учасників судового розгляду до суду (статтями 323–327 КПК України);
- гласність судового розгляду (статтями 27, 328 КПК України);
- регламентація обов'язків присутніх у залі судового засідання та заходів до порушників порядку судового засідання (статтями 329, 330 КПК України);
- загальні правила застосування заходів забезпечення кримінального провадження та проведення слідчих (розшукових) дій під час судового розгляду (статтями 331–333 КПК України);
- об'єднання та виділення матеріалів кримінального провадження (ст. 334 КПК України);
- зупинення судового провадження (ст. 335 КПК України);
- процесуальний порядок застосування режиму відеоконференції під час судового провадження (ст. 336 КПК України) та інші.

ПИТАННЯ 67. Незмінність складу суду при розгляді справи

Судовий розгляд у кримінальному провадженні повинен бути проведений в одному складі суддів.

У разі якщо суддя позбавлений можливості брати участь у судовому засіданні, він має бути замінений іншим суддею, який визначається у порядку, встановленому ч. 3 ст. 35 КПК України.

Після заміни судді судовий розгляд розпочинається спочатку, крім випадків, передбачених ч. 2 ст. 319 та ст. 320 КПК України.

Суд вмотивованою ухвалою може прийняти рішення про відсутність необхідності розпочинати судовий розгляд з початку та здійснювати повторно всі або частину процесуальних дій, які вже здійснювалися під час судового розгляду до заміни судді, якщо таке рішення не може негативно вплинути на судовий розгляд та за умови дотримання таких вимог:

1) сторони кримінального провадження, потерпілий не наполягають на новому проведенні процесуальних дій, які вже були здійсненні судом до заміни судді;

2) суддя, що замінив суддю, який вибув, ознайомився з ходом судового провадження та матеріалами кримінального провадження, наявними в розпорядженні суду, згоден з прийнятими судом процесуальними рішеннями і вважає недоцільним нове проведення процесуальних дій, що вже були проведені до заміни судді (ст. 319 КПК України).

У кримінальному провадженні, для проведення якого потрібен значний час, повинен бути призначений запасний суддя, який перебуває в залі судового засідання протягом судового розгляду (ч. 1 ст. 320 КПК України).

Якщо під час судового засідання суддю замінює запасний суддя, судовий розгляд продовжується. Судовий розгляд у такому разі закінчує суд у новому складі (ч. 2 ст. 320 КПК України).

ПИТАННЯ 68. Головуючий у судовому засіданні

Головуючий – професійний суддя, який головує при колегіальному судовому розгляді або здійснює його одноособово (п. 2 ч. 1 ст. 3 КПК України).

Повноваження головуючого у судовому засіданні:

- керує ходом судового засідання;
- забезпечує додержання послідовності та порядку вчинення процесуальних дій, здійснення учасниками кримінального провадження їхніх процесуальних прав і виконання ними обов'язків;
- спрямовує судовий розгляд на забезпечення з'ясування всіх обставин кримінального провадження, усуваючи з судового розгляду все, що не має значення для кримінального провадження.
- вживає необхідних заходів для забезпечення в судовому засіданні належного порядку (ст. 321 КПК України).

ПИТАННЯ 69. Безперервність судового розгляду

Безперервність судового розгляду означає, що судовий розгляд відбувається безперервно, крім часу, призначеного для відпочинку.

Не вважаються порушеннями безперервності судового розгляду випадки відкладення судового засідання внаслідок:

- 1) неприбуття сторони або інших учасників кримінального провадження;
- 2) складення та погодження прокурором процесуальних документів щодо відмови від підтримання державного обвинувачення, зміни обвинувачення або висунення додаткового обвинувачення;
- 3) підготовки захисту обвинуваченого від зміненого чи додаткового обвинувачення;
- 4) підготовки потерпілого для підтримання обвинувачення в суді, якщо прокурор відмовився від підтримання державного обвинувачення;
- 5) проведення дослідження речових доказів за місцем їх знаходження, огляду на місці.
- 6) проведення експертизи у випадках та порядку, передбачених ст. 332 КПК України;

7) надання доступу до речей чи документів або доручення проведення слідчих (розшукових) дій у випадках та порядку, передбачених ст. 333 КПК (ст. 322 КПК України).

ПИТАННЯ 70. Заходи до порушників порядку судового засідання

Сторони та учасники кримінального провадження, а також інші особи, присутні у залі судового засідання, зобов'язані додержуватися порядку в судовому засіданні і беззаперечно підкорятися відповідним розпорядженням головуєчого у судовому засіданні (ч. 2 ст. 329 КПК України).

До порушників порядку судового засідання головуєчим застосовуються такі заходи:

1) до обвинуваченого:

– попередження про те, що в разі повторення ним зазначених дій його буде видалено з зали судового засідання;

– видалення за ухвалою суду з зали засідання тимчасово або на весь час судового розгляду – при повторному порушенні.

Якщо такий обвинувачений не представлений захисником, суд зобов'язаний залучити захисника для здійснення захисту за призначенням і відкласти судовий розгляд на строк, необхідний для його підготовки до захисту.

2) до прокурора чи захисника:

– попередження про відповідальність за неповагу до суду;

– притягнення до відповідальності – при повторному порушенні порядку у залі судового засідання.

3) до інших осіб, присутніх у судовому засіданні:

– попередження про відповідальність за неповагу до суду;

– видалення із зали судового засідання та притягнення до адміністративної або кримінальної відповідальності – при повторному порушенні порядку (ст. 330 КПК України).

За неповагу до суду винні особи притягуються до відповідальності, встановленої законом. Питання про притягнення особи до відповідальності за прояв неповаги до суду вирішується судом негайно після вчинення порушення, для чого в судовому засіданні оголошується перерва.

ПИТАННЯ 71. Підстави проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції під час судового провадження

Судове провадження може здійснюватися у режимі відеоконференції під час трансляції з іншого приміщення, у тому числі яке знаходиться поза межами приміщення суду (дистанційне судове провадження).

Підстави проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції:

- неможливість безпосередньої участі учасника кримінального провадження в судовому провадженні за станом здоров'я або з інших поважних причин;
- необхідність забезпечення безпеки осіб;
- проведення допиту малолітнього або неповнолітнього свідка, потерпілого;
- необхідність вжиття таких заходів для забезпечення оперативності судового провадження;
- наявність інших підстав, визначених судом достатніми.

Суд ухвалює рішення про здійснення дистанційного судового провадження за власною ініціативою або за клопотанням сторони чи інших учасників кримінального провадження.

У разі якщо сторона кримінального провадження чи потерпілий заперечує проти здійснення дистанційного судового провадження, суд може ухвалити рішення про його здійснення лише мотивованою ухвалою, обґрунтувавши в ній прийняте рішення.

Суд не має права прийняти рішення про здійснення дистанційного судового провадження, в якому поза межами приміщення суду знаходиться

обвинувачений, у випадку, якщо він проти цього заперечує (ч. 2 ст. 336 КПК України).

ПИТАННЯ 72. Межі судового розгляду

Відповідно до ч. 1 ст. 337 КПК України судовий розгляд проводиться лише:

- стосовно особи, якій висунуте обвинувачення;
- в межах висунутого обвинувачення відповідно до обвинувального акта.

Під час судового розгляду прокурор може:

1) Змінити обвинувачення:

- з метою зміни правової кваліфікації;
- з метою зміни обсягу обвинувачення.

2) Висунути додаткове обвинувачення:

– у разі отримання відомостей про можливе вчинення обвинуваченим іншого кримінального правопорушення, щодо якого обвинувачення не висувалось і яке тісно зв'язане з первісним та їх окремий розгляд неможливий, відмовитися від підтримання державного обвинувачення;

– встановлення наявності підстав для застосування кримінально-правових заходів до юридичної особи.

3) Відмовитися від підтримання державного обвинувачення:

– у разі, якщо прокурор дійде переконання, що пред'явлене особі обвинувачення не підтверджується.

4) Розпочати провадження щодо юридичної особи.

Суд має право вийти за межі висунутого обвинувачення, зазначеного в обвинувальному акті лише в частині зміни правової кваліфікації кримінального правопорушення, якщо це покращує становище особи, стосовно якої здійснюється кримінальне провадження.

ПИТАННЯ 73. Процедура судового розгляду

Елементи (частини) судового розгляду, які об'єднують окремі процесуальні дії в певні групи з чітко окресленим змістом:

1. Підготовча частина судового засідання має на меті встановити фактичну можливість розпочати судовий розгляд кримінального провадження та має такий порядок:

- відкриття судового засідання (ч. 1 ст. 342 КПК України);
- перевірка прибуття учасників судового розгляду (ч. 2 ст. 342 КПК України);
- повідомлення про здійснення повного фіксування судового розгляду технічними засобами (ст. 343 КПК України);
- оголошення складу суду і роз'яснення права відводу (ст. 344 КПК України);
- роз'яснення прав і обов'язків учасникам судового розгляду (ст. 345 КПК України);
- вирішення питання про можливість розгляду справи у випадку неприбуття кого-небудь з учасників судового розгляду або інших викликаних у судове засідання осіб (ст. 323–327 КПК України);
- видалення свідків із залу суду (ст. 346 КПК України).

2. Судовий розгляд є основною частиною, оскільки судове рішення може ґрунтуватися лише на доказах, які були розглянуті і досліджені в ході судового розгляду та має такий порядок:

- початок судового розгляду (ст. 347 КПК України);
- роз'яснення обвинуваченому суті обвинувачення (ст. 348 КПК України);
- визначення обсягу доказів, що підлягають дослідженню, та порядку їх дослідження (ст. 349 КПК України);
- розгляд судом клопотань учасників судового провадження (ст. 350 КПК України);
- дослідження доказів здійснюється шляхом проведення таких процесуальних дій: допит обвинуваченого (ст. 351 КПК України), допит

свідка (ст. 352 КПК України), допит потерпілого (ст. 353 КПК України), пред'явлення для впізнання (ст. 355 КПК України), допит експерта в суді (ст. 356 КПК України), дослідження речових доказів (ст. 357 КПК України), дослідження документів (ст. 358 КПК України), дослідження звуко- і відеозаписів (ст. 359 КПК України), отримання консультацій або роз'яснення спеціаліста (ст. 360 КПК України), огляд на місці (ст. 361 КПК України).

3. *Судові дебати* – частина судового розгляду під час якої учасники кримінального провадження остаточно висловлюють свою правову позицію та викладають суду аргументи на її користь, аналізуючи та співставляючи дослідженні під час судового розгляду докази. Після закінчення промов учасники судових дебатів мають право обмінятися репліками. Право останньої репліки належить обвинуваченому або його захиснику (ст. 364 КПК України).

4. *Останнє слово обвинуваченого*. Після оголошення судових дебатів закінченими суд надає обвинуваченому останнє слово. Суд не має права обмежувати тривалість останнього слова обвинуваченого певним часом.

Ставити запитання обвинуваченому під час його останнього слова не дозволяється (ст. 365 КПК України).

5. *Ухвалення судового рішення* – прийняття судом рішення, в результаті чого досягається мета кримінального процесу. Цей етап має такий порядок: вихід суду для ухвалення судового рішення (ст. 366 КПК України) та проголошення судового рішення (ст. 376 КПК України).

ПИТАННЯ 74. Види вироків

Види судових рішень:

- 1) *Вирок* – судове рішення, у якому суд вирішує обвинувачення по суті.
- 2) *Ухвала* – судове рішення, у якому суд вирішує інші питання.

Суд ухвалює вирок іменем України безпосередньо після закінчення судового розгляду. Вирок ухвалюється в нарадчій кімнаті складом суду, який здійснював судовий розгляд.

Види вироків:

- виправдувальний;
- обвинувальний.

Виправдувальний вирок ухвалюється у разі, якщо:

- не доведено, що вчинено кримінальне правопорушення, в якому обвинувачується особа;
- не доведено, що це кримінальне правопорушення вчинене обвинуваченим;
- не доведено, що в діянні обвинуваченого є склад кримінального правопорушення;
- встановлена відсутність події кримінального правопорушення;
- встановлена відсутність в діянні складу кримінального правопорушення.

Обвинувальний вирок ухвалюється у разі, якщо обвинувачений визнається винуватим у вчиненні кримінального правопорушення. Суд ухвалює обвинувальний вирок з:

- призначенням покарання;
- звільненням від покарання чи від його відбуття у випадках, передбачених законом України про кримінальну відповідальність;
- застосуванням інших заходів, передбачених законом України про кримінальну відповідальність.

Обвинувальний вирок не може ґрунтуватися на припущеннях і ухвалюється лише за умови доведення у ході судового розгляду винуватості особи у вчиненні кримінального правопорушення (ст. 373 КПК України).

ПИТАННЯ 75. Структура та зміст вироку

Вирок – це рішення суду першої інстанції стосовно винуватості або невинуватості обвинуваченого й про застосування чи незастосування щодо нього покарання.

Вирок суду, який набрав законної сили, є обов'язковим і підлягає безумовному виконанню на всій території України.

Вирок суду повинен бути законним і обґрунтованим та постановлений лише на тих доказах, що були розглянуті в судовому засіданні.

Відповідно до ст. 374 КПК України *вирок суду складається:*

- 1) вступної частини;
- 2) мотивувальної частини;
- 3) резолютивної частини.

У вступній частині вироку вказується, що він постановлений ім'ям України та містяться відомості, зазначені в ч. 2 ст. 374 КПК України.

Мотивувальна частина повинна містити:

– у разі визнання особи виправданою – формулювання обвинувачення, яке пред'явлене особі і визнане судом недоведеним, а також підстави для виправдання обвинуваченого з зазначенням мотивів, з яких суд відкидає докази обвинувачення;

– у разі визнання особи винуватою – формулювання обвинувачення, визнаного судом доведеним, статті закону України про кримінальну відповідальність, що передбачає відповідальність за кримінальне правопорушення, винним у вчиненні якого визнається обвинувачений, докази на підтвердження встановлених судом обставин, інші відомості, зазначені в ч. 3 ст. 374 КПК України.

У резолютивній частині вироку формулюються остаточні висновки суду про винуватість або невинуватість особи у пред'явленому обвинуваченні та ряд інших питань, відповідно до ч. 4 ст. 374 КПК України.

ПИТАННЯ 76. Ухвала суду, її зміст

В стадії судового розгляду суд вирішує й інші питання, які викладаються у формі ухвали.

У випадках, передбачених КПК України, ухвала постановляється в нарадчій кімнаті складом суду, який здійснював судовий розгляд.

Ухвали, постановлені без виходу до нарадчої кімнати, заносяться секретарем судового засідання в журнал судового засідання.

Ухвала, що викладається окремим документом, складається з вступної мотивувальної та резолютивної частини.

У вступній частині ухвали зазначається: дата і місце її постановлення, назва та склад суду, секретар судового засідання, найменування (номер) кримінального провадження, прізвище, ім'я і по батькові підозрюваного, обвинуваченого, рік, місяць і день його народження, місце народження і місце проживання, закон України про кримінальну відповідальність, що передбачає кримінальне правопорушення, у вчиненні якого підозрюється, обвинувачується особа, сторони кримінального провадження та інші учасники судового провадження.

У мотивувальній частині ухвали зазначається: суть питання, що вирішується ухвалою, і за чією ініціативою воно розглядається, встановлені судом обставини із посиланням на докази, а також мотиви неврахування окремих доказів, мотиви, з яких суд виходив при постановленні ухвали, і положення закону, яким він керувався.

У резолютивній частині ухвали зазначаються: висновки суду; строк і порядок набрання ухвалою законної сили та її оскарження.

В ухвалі, яку суд постановляє без виходу до нарадчої кімнати, оголошуються висновок суду та мотиви, з яких суд дійшов такого висновку(ч. 2 ст. 372 КПК України).

ПИТАННЯ 77. Спрощене провадження щодо кримінальних проступків

Спрощене провадження щодо кримінальних проступків – це розгляд обвинувального акту щодо вчинення кримінального проступку без проведення судового розгляду в судовому засіданні за відсутності учасників судового провадження, якщо обвинувачений, що був представлений захисником, беззаперечно визнав свою винуватість, не оспорує встановлені досудовим розслідуванням обставини і згоден з розглядом обвинувального акта за його відсутності, а потерпілий не заперечує проти такого розгляду.

Спрощене провадження щодо кримінальних проступків здійснюється судом за клопотанням прокурора або слідчого, погодженого з прокурором.

Процедура розгляду обвинувального акта у спрощеному провадженні:

1. Суд *протягом 5 днів* з дня отримання обвинувального акта з клопотанням про його розгляд у спрощеному провадженні вивчає його та додані до нього матеріали і ухвалює вирок. У вирокі суду за результатами спрощеного провадження замість доказів на підтвердження встановлених судом обставин зазначаються встановлені органом досудового розслідування обставини, які не оспоруються учасниками судового провадження.

3. Суд має право призначити розгляд у судовому засіданні обвинувального акта, який надійшов з клопотанням про його розгляд у спрощеному провадженні, та викликати для участі в ньому учасників кримінального провадження, якщо визнає це за необхідне.

4. Копія вирокі за результатами розгляду обвинувального акта з клопотанням про його розгляд у спрощеному провадженні не пізніше дня, наступного за днем його ухвалення, надсилається учасникам судового провадження.

5. Вирок за результатами розгляду обвинувального акта з клопотанням про його розгляд у спрощеному провадженні може бути оскаржений в апеляційному порядку (ст. 382 КПК України).

ПИТАННЯ 78. Провадження в суді присяжних

Судову владу реалізують професійні судді та, у визначених законом випадках, народні засідателі і присяжні шляхом здійснення правосуддя в рамках відповідних судових процедур. Присяжним є громадянин України, якого у випадках, визначених процесуальним законом, залучають до здійснення правосуддя, забезпечуючи згідно з Конституцією України безпосередню участь народу у здійсненні правосуддя.

Обвинувачений у вчиненні злочину, за який передбачене покарання у виді довічного позбавлення волі, під час підготовчого судового засідання має право заявити клопотання про розгляд кримінального провадження стосовно нього судом присяжних. Прокурор, суд зобов'язані роз'яснити обвинуваченому у вчиненні злочину, за який передбачене покарання у виді довічного позбавлення волі, можливість та особливості розгляду кримінального провадження стосовно нього судом присяжних (ст. 334 КПК України).

Кримінальне провадження судом присяжних здійснюється відповідно до загальних правил КПК України з особливостями, встановленими § 2 гл. 30 КПК України.

Усі питання, пов'язані з судовим розглядом, крім питання, передбаченого ч.3 ст. 331 КПК України (обрання, скасування або зміна запобіжного заходу в суді), судді і присяжні вирішують спільно.

Суд присяжних утворюється при місцевому загальному суді першої інстанції.

Після призначення судового розгляду судом присяжних головуючий дає секретарю судового засідання розпорядження про виклик присяжних у кількості семи осіб, які визначаються автоматизованою системою документообігу суду з числа осіб, які внесені до списку присяжних (ст. 385 КПК України).

Порядок наради і голосування в суді присяжних:

1. Народою суду присяжних керує головуючий, який послідовно ставить на обговорення питання, передбачені ст. 368 КПК України, проводить відкрите голосування і веде підрахунок голосів.

2. Усі питання вирішуються простою більшістю голосів. Головуючий голосує останнім.

3. Ніхто зі складу суду присяжних не має права утримуватися від голосування, крім випадку, коли вирішується питання про міру покарання, а суддя чи присяжний голосував за виправдання обвинуваченого. У цьому разі голос того, хто утримався, додається до голосів, поданих за рішення, яке є найсприятливішим для обвинуваченого. При виникненні розбіжностей про те, яке рішення для обвинуваченого є більш сприятливим, питання вирішується шляхом голосування.

4. Кожен із складу суду присяжних має право викласти письмово окрему думку, яка не оголошується в судовому засіданні, а приєднується до матеріалів провадження і є відкритою для ознайомлення.

5. У випадку, коли серед більшості складу суду, яка ухвалила рішення, відсутні професійні судді, головуючий зобов'язаний надати допомогу присяжним у складенні судового рішення(ст. 391 КПК України).

ПИТАННЯ 79. Поняття, завдання й основні риси стадії апеляційного провадження

Апеляційне провадження – це стадія кримінального процесу, в якій суд апеляційної інстанції на підставі апеляційної скарги перевіряє законність і обґрунтованість судових рішень, які були ухвалені судами першої інстанції і не набрали законної сили, та ухвали слідчого судді.

Завдання судів апеляційної інстанції при перегляді ними судових рішень в порядку апеляційного провадження:

– не допустити виконання незаконного, необґрунтованого та несправедливого рішення;

- швидко виправити допущені на попередніх стадіях помилки, прорахунки та порушення;
- забезпечити захист та реалізацію прав і законних інтересів учасників процесу;
- сприяти однаковому розумінню й застосуванню законів судами першої інстанції.

Основні риси апеляційного провадження: свобода оскарження вироку й інших судових рішень учасниками судового розгляду; поєднання перевірки законності з перевіркою обґрунтованості судових рішень; ревізійне начало апеляційного провадження; всебічність перевірки судових рішень в межах апеляційної скарги; широкі повноваження суду апеляційної інстанції; обов'язковість рішень та вказівок апеляційної інстанції для суду першої інстанції.

ПИТАННЯ 80. Предмет та суб'єкти апеляційного оскарження

Відповідно до ст. 392 КПК України в апеляційному порядку можуть бути оскаржені судові рішення, які були ухвалені судами першої інстанції і не набрали законної сили.

Апеляційному оскарженню підлягають:

- 1) обвинувальні та виправдувальні вирoki (з урахуванням особливостей щодо вироків, винесених за особливою процедурою, перелік яких визначено у ст. 394 КПК України);
- 2) ухвали про застосування чи відмову у застосуванні примусових заходів медичного або виховного характеру;
- 3) інші ухвали суду першої інстанції у випадках, передбачених КПК України;
- 4) ухвали слідчого судді.

Апеляційну скаргу мають право подати (суб'єкти апеляційного оскарження):

1) обвинувачений, стосовно якого ухвалено обвинувальний вирок, його законний представник чи захисник – в частині, що стосується інтересів обвинуваченого;

2) обвинувачений, стосовно якого ухвалено виправдувальний вирок, його законний представник чи захисник – в частині мотивів і підстав виправдання;

3) підозрюваний, обвинувачений, його законний представник чи захисник;

4) законний представник, захисник неповнолітнього чи сам неповнолітній, щодо якого вирішувалося питання про застосування примусового заходу виховного характеру, – в частині, що стосується інтересів неповнолітнього;

5) законний представник та захисник особи, щодо якої вирішувалося питання про застосування примусових заходів медичного характеру;

6) прокурор;

7) потерпілий або його законний представник чи представник – у частині, що стосується інтересів потерпілого, але в межах вимог, заявлених ними в суді першої інстанції;

8) цивільний позивач, його представник або законний представник – у частині, що стосується вирішення цивільного позову;

9) цивільний відповідач або його представник – у частині, що стосується вирішення цивільного позову;

10) представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, – у частині, що стосується інтересів юридичної особи;

11) інші особи у випадках, передбачених КПК України (ст. 393 КПК України).

ПИТАННЯ 81. Порядок і строки апеляційного оскарження

Апеляційна скарга подається:

– на судові рішення, ухвалені судом першої інстанції, – через суд, який ухвалив судові рішення;

– на ухвали слідчого судді – безпосередньо до суду апеляційної інстанції.

Строки апеляційного оскарження:

– на вирок або ухвалу про застосування чи відмову у застосуванні примусових заходів медичного або виховного характеру – **протягом 30 днів** з дня їх проголошення;

– на інші ухвали суду першої інстанції – **протягом 7 днів** з дня її оголошення;

– на ухвалу слідчого судді – **протягом 5 днів** з дня її оголошення.

Для особи, яка перебуває під вартою, строк подачі апеляційної скарги обчислюється з моменту вручення їй копії судового рішення.

Якщо ухвалу суду або слідчого судді було постановлено без виклику особи, яка її оскаржує, або якщо вирок було ухвалено без виклику особи, яка його оскаржує, в порядку, передбаченому ст. 382 КПК України, то строк апеляційного оскарження для такої особи обчислюється з дня отримання нею копії судового рішення.

Протягом строку апеляційного оскарження матеріали кримінального провадження ніким не можуть бути витребувані із суду. У цей строк суд зобов'язаний надати учасникам судового провадження за їх клопотанням можливість ознайомитися з матеріалами кримінального провадження (ст. 395 КПК України).

ПИТАННЯ 82. Суд апеляційної інстанції

Суд апеляційної інстанції – Апеляційний суд АРК, апеляційний суд області, міст Києва та Севастополя, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться суд першої інстанції, що ухвалив оскаржуване судові рішення (п. 20 ст. 3 КПК України).

Апеляційний суд:

1) здійснює правосуддя у порядку, встановленому процесуальним законом;

2) у випадках, передбачених процесуальним законом, розглядає справи відповідної судової юрисдикції як суд першої інстанції;

3) аналізує судову статистику, вивчає та узагальнює судову практику, інформує про результати узагальнення судової практики відповідні місцеві суди, а також суди вищого рівня;

4) надає місцевим судам методичну допомогу в застосуванні законодавства;

5) здійснює інші повноваження, визначені законом (ст. 27 Закону України “Про судоустрій та статус суддів”).

Апеляційна скарга, що надійшла до суду апеляційної інстанції, не пізніше наступного дня передається судді-доповідачу.

Отримавши апеляційну скаргу на вирок чи ухвалу суду першої інстанції, суддя-доповідач протягом 3 днів перевіряє її на відповідність вимогам ст. 396 КПК України і за відсутності перешкод постановляє ухвалу про відкриття апеляційного провадження (ст. 398 КПК України).

Апеляційний розгляд здійснюється згідно з правилами судового розгляду в суді першої інстанції з урахуванням особливостей, передбачених гл. 31 КПК України.

Суд апеляційної інстанції має право ухвалити судові рішення за результатами письмового провадження, якщо всі учасники судового провадження заявили клопотання про здійснення провадження за їх відсутності, а суд апеляційної інстанції не дійшов висновку про необхідність провести апеляційний розгляд (ст. 406 КПК України).

ПИТАННЯ 83. Результати апеляційного розгляду

За наслідками апеляційного розгляду за скаргою на вирок або ухвалу суду першої інстанції суд апеляційної інстанції має право:

1) залишити вирок або ухвалу без змін;

- 2) змінити вирок або ухвалу;
- 3) скасувати вирок повністю чи частково та ухвалити новий вирок;
- 4) скасувати ухвалу повністю чи частково та ухвалити нову ухвалу;
- 5) скасувати вирок або ухвалу і закрити кримінальне провадження;
- 6) скасувати вирок або ухвалу і призначити новий розгляд у суді першої інстанції.

За наслідками апеляційного розгляду за скаргою на вирок суду на підставі угоди суд апеляційної інстанції, крім рішень, передбачених вищевказаними пунктами 1–5, має право скасувати вирок і направити кримінальне провадження:

– до суду першої інстанції для проведення судового провадження у загальному порядку, якщо угода була укладена під час судового провадження;

– до органу досудового розслідування для здійснення досудового розслідування в загальному порядку, якщо угода була укладена під час досудового розслідування.

За наслідками апеляційного розгляду за скаргою на ухвали слідчого судді суд апеляційної інстанції має право:

- 1) залишити ухвалу без змін;
- 2) скасувати ухвалу і постановити нову ухвалу (ст. 407 КПК України).

Суд апеляційної інстанції змінює вирок у разі:

1) пом'якшення призначеного покарання, якщо визнає, що покарання за своєю суворістю не відповідає тяжкості кримінального правопорушення та особі обвинуваченого;

2) зміни правової кваліфікації кримінального правопорушення і застосування статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність про менш тяжке кримінальне правопорушення;

3) зменшення сум, які підлягають стягненню, або збільшення цих сум, якщо таке збільшення не впливає на обсяг обвинувачення і правову кваліфікацію кримінального правопорушення;

4) в інших випадках, якщо зміна вироку не погіршує становища обвинуваченого (ч. 1 ст. 408 КПК України).

ПИТАННЯ 84. Підстави для скасування або зміни судового рішення судом апеляційної інстанції

Підставами для скасування або зміни судового рішення є:

- неповнота судового розгляду (ст. 410 КПК України);
- невідповідність висновків суду, викладених у судовому рішенні, фактичним обставинам кримінального провадження (ст. 411 КПК України);
- істотне порушення вимог кримінального процесуального закону (ст. 412 КПК України);
- неправильне застосування закону України про кримінальну відповідальність (ст. 413 КПК України);
- невідповідність призначеного покарання тяжкості кримінального правопорушення та особі обвинуваченого (ст. 414 КПК України).

Суд апеляційної інстанції не вправі:

- скасувати виправдувальний вирок лише з мотивів істотного порушення прав обвинуваченого;
- скасувати ухвалу про незастосування примусових заходів медичного або виховного характеру лише з мотивів істотного порушення прав особи, стосовно якої вирішувалося питання про застосування таких заходів (ст. 409 КПК України).

ПИТАННЯ 85. Стадія касаційного провадження: поняття, завдання

Касаційне провадження – це стадія кримінального процесу, в якій суд касаційної інстанції переглядає судові рішення суду першої та апеляційної інстанції у зв'язку з поданою на них касаційною скаргою.

Процесуальна форма касаційного провадження не повторює порядку розгляду провадження судом першої інстанції, має спрощений характер і дає

суду можливість в стислий строк перевірити судові рішення суду першої та апеляційної інстанції та виправити допущені помилки.

У системі судів загальної юрисдикції діють вищі спеціалізовані суди як суди касаційної інстанції з розгляду цивільних і кримінальних, господарських, адміністративних справ.

Вищими спеціалізованими судами є: Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ, Вищий господарський суд України, Вищий адміністративний суд України (частинами 1 і 2 ст. 31 Закону України “Про судоустрій та статус суддів”).

Завдання, що стоять перед судом касаційної інстанції полягають у наступному:

- забезпечити законність і справедливість правосуддя;
- не допустити звернення до виконання незаконного, необґрунтованого та несправедливого вироку чи іншого судового рішення;
- виправити допущені на попередніх стадіях помилки, прорахунки та порушення;
- забезпечити відновлення, захист і реалізацію прав та законних інтересів учасників процесу;
- забезпечити відшкодування завданої незаконними рішеннями шкоди;
- сприяти однаковому розумінню й застосуванню законів судами першої та апеляційної інстанцій;
- у випадках, передбачених процесуальним законом, розглядає справи відповідної судової спеціалізації як суд першої або апеляційної інстанції;
- аналізує судову статистику, вивчає та узагальнює судову практику;
- надає методичну допомогу судам нижчого рівня з метою однакового застосування норм Конституції та законів України у судовій практиці на основі її узагальнення та аналізу судової статистики; дає спеціалізованим судам нижчого рівня рекомендаційні роз’яснення з питань застосування законодавства щодо вирішення справ відповідної судової спеціалізації.

ПИТАННЯ 86. Предмет касаційного оскарження

У касаційному порядку можуть бути оскаржені такі судові рішення (ст. 424 КПК України):

1) вироки та ухвали про застосування або відмову у застосуванні примусових заходів медичного чи виховного характеру суду першої інстанції після їх перегляду в апеляційному порядку, а також судові рішення суду апеляційної інстанції, постановлені щодо зазначених судових рішень суду першої інстанції (ч. 1 ст. 424 КПК України);

2) ухвали суду першої інстанції після їх перегляду в апеляційному порядку, а також ухвали суду апеляційної інстанції – якщо вони перешкоджають подальшому кримінальному провадженню, крім випадків, передбачених КПК України (ч. 2 ст. 424 КПК України);

3) вирок суду першої інстанції на підставі угоди після його перегляду в апеляційному порядку, а також судові рішення суду апеляційної інстанції за результатами розгляду апеляційної скарги на такий вирок можуть бути оскаржені в касаційному порядку:

– засудженим, його захисником, законним представником виключно з підстав: призначення судом покарання, суворішого, ніж узгоджене сторонами угоди; ухвалення вироку без згоди засудженого на призначення покарання; невиконання судом вимог, встановлених частинами 4–7 ст. 474 КПК України, у тому числі нероз'яснення засудженому наслідків укладення угоди;

– потерпілим, його представником, законним представником виключно з підстав: призначення судом покарання менш суворого, ніж узгоджене сторонами угоди; ухвалення вироку без згоди потерпілого на призначення покарання; невиконання судом вимог, встановлених частинами 6, 7 ст. 474 КПК України; нероз'яснення потерпілому наслідків укладення угоди;

– прокурором виключно з підстав: призначення судом покарання менш суворого, ніж узгоджене сторонами угоди; затвердження судом угоди у

провадженні, в якому згідно з ч. 4 ст. 469 КПК України угода не може бути укладена (ч. 3 ст. 424 КПК України).

Оскарженню в касаційному порядку не підлягають:

- ухвала слідчого судді після її перегляду в апеляційному порядку;
- ухвала суду апеляційної інстанції за результатами розгляду апеляційної скарги на ухвалу слідчого судді (ч. 4 ст. 424 КПК України).

ПИТАННЯ 87. Суб'єкти, порядок та строки касаційного оскарження

Суб'єкти касаційного оскарження (особи, які мають право подати касаційну скаргу) (ч. 1 ст. 425 КПК України):

- 1) засуджений, його законний представник чи захисник – у частині, що стосується інтересів засудженого;
- 2) виправданий, його законний представник чи захисник – у частині мотивів і підстав виправдання;
- 3) підозрюваний, обвинувачений, його законний представник чи захисник;
- 4) законний представник, захисник неповнолітнього чи сам неповнолітній, щодо якого вирішувалося питання про застосування примусових заходів виховного характеру, – в частині, що стосується інтересів неповнолітнього;
- 5) законний представник чи захисник особи, щодо якої вирішувалося питання про застосування примусових заходів медичного характеру;
- 6) прокурор;
- 7) потерпілий або його законний представник чи представник – у частині, що стосується інтересів потерпілого, але в межах вимог, заявлених ними в суді першої інстанції;
- 8) цивільний позивач, його представник або законний представник – у частині, що стосується вирішення цивільного позову;

9) цивільний відповідач або його представник – у частині, що стосується вирішення цивільного позову;

10) представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, – у частині, що стосується інтересів юридичної особи.

Касаційна скарга подається безпосередньо до суду касаційної інстанції (ч. 1 ст. 426 КПК України).

Касаційна скарга на судові рішення може бути подана протягом **3 місяців** з дня проголошення судового рішення судом апеляційної інстанції, а засудженим, який тримається під вартою, – в той самий строк з дня вручення йому копії судового рішення.

ПИТАННЯ 88. Результати розгляду касаційної скарги

Суд касаційної інстанції за наслідками розгляду касаційної скарги має право:

1) залишити судові рішення без зміни, а касаційну скаргу – без задоволення;

2) скасувати судові рішення і призначити новий розгляд у суді першої чи апеляційної інстанції;

3) скасувати судові рішення і закрити кримінальне провадження;

4) змінити судові рішення (ст. 436 КПК України).

На відміну від апеляційної інстанції, суд касаційної інстанції не може постановити власний вирок.

Недопустимість погіршення правового становища виправданого та засудженого полягає в тому, що:

– суд касаційної інстанції не має права застосувати закон про більш тяжке кримінальне правопорушення чи суворіше покарання;

– обвинувальний вирок, ухвалений судом першої чи апеляційної інстанції, ухвалу суду апеляційної інстанції щодо вироку суду першої інстанції може бути скасовано у зв'язку з необхідністю застосувати закон про більш тяжке кримінальне правопорушення чи суворіше покарання або в

інший спосіб погіршити становище засудженого лише у разі, якщо з цих підстав касаційну скаргу подав прокурор, потерпілий чи його представник;

– виправдувальний вирок, ухвалений судом першої чи апеляційної інстанції, ухвалу суду апеляційної інстанції щодо вироку суду першої інстанції може бути скасовано не інакше як на підставі касаційної скарги прокурора, потерпілого чи його представника, а також на підставі касаційної скарги виправданого з мотивів його виправдання (ст. 437 КПК України).

ПИТАННЯ 89. Провадження у Верховному Суді України: поняття та підстави

Верховний Суд України є найвищим судовим органом у системі судів загальної юрисдикції України, який забезпечує єдність судової практики у порядку та спосіб, визначені процесуальним законом та:

1) здійснює правосуддя в порядку, встановленому процесуальним законом;

2) здійснює аналіз судової статистики, узагальнення судової практики;

3) надає висновки щодо проектів законодавчих актів, які стосуються судоустрою, судочинства, статусу суддів, виконання судових рішень та інших питань, пов'язаних із функціонуванням судової системи України;

4) надає висновок про наявність чи відсутність у діяннях, у яких звинувачується Президент України, ознак державної зради або іншого злочину; вносить за зверненням Верховної Ради України письмове подання про неможливість виконання Президентом України своїх повноважень за станом здоров'я;

5) звертається до Конституційного Суду України щодо конституційності законів, інших правових актів, а також щодо офіційного тлумачення Конституції та законів України;

6) забезпечує однакове застосування норм права судами різних спеціалізацій у порядку та спосіб, визначені процесуальним законом (ст. 38 Закону України “Про судоустрій та статус суддів”).

Проведення у Верховному Суді України – це стадія кримінального процесу, в якій Верховний Суд України переглядає судові рішення, що набрали законної сили з підстав:

1) неоднакове застосування судом касаційної інстанції однієї і тієї самої норми права, передбаченої законом України про кримінальну відповідальність, у подібних правовідносинах, що зумовило ухвалення різних за змістом судових рішень (крім питань неоднакового застосування санкцій кримінально-правових норм, звільнення від кримінальної відповідальності чи покарання);

2) неоднакове застосування судом касаційної інстанції однієї і тієї самої норми права, передбаченої цим Кодексом, що зумовило ухвалення різних за змістом судових рішень;

3) невідповідність судового рішення суду касаційної інстанції висновку щодо застосування норм права, викладеному в постанові Верховного Суду України;

4) встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом.

ПИТАННЯ 90. Суб'єкти та строки подання заяви про перегляд судового рішення Верховним Судом України

Суб'єктами подання заяви про перегляд судового рішення Верховним Судом України є (частини 1, 2 ст. 446 КПК України):

– особи, визначені у ст. 425 КПК України (суб'єкти касаційного оскарження) – з підстав, передбачених пп. 1–3 ч. 1 ст. 445 КПК України, після його перегляду в касаційному порядку;

– особа, на користь якої ухвалено рішення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною а також її захисник, законний представник чи представник юридичної особи – з підстав, передбачених п. 4 ч. 1 ст. 445 КПК України.

Заява про перегляд судового рішення Верховного Суду України у кримінальній справі може бути подана через неоднакове застосування судом касаційної інстанції однієї і тієї самої норми права, передбаченої цим Кодексом, що зумовило ухвалення різних за змістом судових рішень.

Не може бути подана заява про перегляд ухвал суду касаційної інстанції, які не перешкоджають провадженню у справі. Заперечення проти таких ухвал можуть бути включені до заяви про перегляд судового рішення, ухваленого за наслідками касаційного провадження.

Строк подання заяви про перегляд судового рішення (ст. 447 КПК України):

– заява про перегляд судового рішення через неоднакове застосування судом касаційної інстанції однієї і тієї самої норми права, передбаченої законом України про кримінальну відповідальність, у подібних правовідносинах, що зумовило ухвалення різних за змістом судових рішень (крім питань неоднакового застосування санкцій кримінально-правових норм, звільнення від кримінальної відповідальності чи покарання) або неоднакове застосування судом касаційної інстанції однієї і тієї самої норми права, передбаченої цим Кодексом, що зумовило ухвалення різних за змістом судових рішень – подається *протягом 3 місяців* з дня ухвалення судового рішення, стосовно якого заявлено клопотання про перегляд, або з дня ухвалення судового рішення, на яке здійснюється посилення на підтвердження підстави, передбаченої пунктами 1 або 2 ч. 1 ст. 445 КПК України, якщо воно ухвалено пізніше;

– заява про перегляд судового рішення невідповідності судового рішення суду касаційної інстанції висновку щодо застосування норм права, викладеному в постанові Верховного Суду України – *подається протягом 3 місяців* з дня ухвалення судового рішення, щодо якого подається заява про перегляд, або з дня прийняття постанови Верховного Суду України, на яку здійснюється посилення на підтвердження підстави, передбаченої п. 3 ч. 1 ст. 445 КПК України;

– заява про перегляд судового рішення щодо встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом – подається *протягом 3 місяців* з дня, коли особі, на користь якої ухвалено рішення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, стало або мало стати відомо про набуття цим рішенням статусу остаточного.

Перегляд виправдувального вироку, ухвали про закриття справи або інших судових рішень з метою погіршення становища засудженого з підстав, передбачених пунктами 1–3 ч. 1 ст. 445 КПК України, допускається лише протягом установлених законом строків давності притягнення до кримінальної відповідальності, але не пізніше одного року з дня постановлення такого судового рішення.

Відбуття покарання або смерть засудженого не є перешкодою для перегляду справи в інтересах його реабілітації. У разі пропущення строку, встановленого частинами 1–3 ст. 447 КПК України, з причин, визнаних поважними, суд за клопотанням особи, яка подала заяву про перегляд судового рішення, може поновити цей строк. Заява про перегляд судового рішення залишається без розгляду, якщо особа, яка її подала, не порушує питання про поновлення цього строку, а також якщо в поновленні строку відмовлено. Питання про поновлення строку для подання заяви про перегляд судового рішення або про залишення заяви без розгляду вирішується судом без виклику учасників судового провадження та за результатами розгляду постановляється відповідна ухвала.

ПИТАННЯ 91. Результати розгляду справи Верховним Судом України

За наслідками розгляду справи більшістю голосів від складу суду постановляється одна з таких ухвал:

- 1) про повне або часткове задоволення заяви;

2) про відмову в задоволенні заяви.

Судді, які не погоджуються з ухвалою, можуть висловити окрему думку, що додається до ухвали.

Ухвала Верховного Суду України є остаточною і не може бути оскаржена, крім як з підстави встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом (ст. 454 КПК України).

Якщо Верховний Суд України встановить, що судові рішення у справі, яка переглядається з підстави, неоднакового застосування судом касаційної інстанції однієї і тієї самої норми права, передбаченої законом України про кримінальну відповідальність, у подібних правовідносинах, що зумовило ухвалення різних за змістом судових рішень (крім питань неоднакового застосування санкцій кримінально-правових норм, звільнення від кримінальної відповідальності чи покарання) (п. 1 ч. 1 ст. 445 КПК України) є незаконним, він:

- скасовує його повністю чи частково;
- змінює його і приймає нове судові рішення;
- направляє справу на новий розгляд до суду касаційної інстанції.

Якщо судові рішення у справі переглядається з підстави, неоднакового застосування судом касаційної інстанції однієї і тієї самої норми права, передбаченої цим Кодексом, що зумовило ухвалення різних за змістом судових рішень (п. 2 ч. 1 ст. 445 КПК України), Верховний Суд України скасовує оскаржуване рішення повністю або частково і має право:

- ухвалити нове судові рішення;
- направити справу на новий розгляд до суду, який виніс оскаржуване рішення (ст. 455 КПК України).

ПИТАННЯ 92. Поняття й значення стадії провадження за нововиявленими обставинами

Провадження за нововиявленими обставинами – це стадія кримінального процесу, в якій судові рішення, що набрало законної сили, переглядається у зв'язку з нововиявленими обставинами, тобто такими обставинами, які не були відомі суду на час судового розгляду при винесенні судового рішення і які самі по собі або разом із раніше виявленими обставинами доводять неправильність вироку чи ухвали, що належить переглянути.

Значення стадії провадження за нововиявленими обставинами полягає в тому, що вона є додатковою гарантією законності та справедливості при здійсненні судочинства. Ця стадія є важливою у кримінальному процесі тому, що головним її завданням є охорона прав і законних інтересів громадян шляхом виправлення допущених помилок та наслідків злочинних порушень з боку учасників кримінального процесу та посадових осіб, що здійснювали кримінальне провадження.

ПИТАННЯ 93. Підстави для перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами

Судові рішення, що набрали законної сили, можуть бути переглянуті за нововиявленими обставинами.

Підстави для перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами – це фактичні дані про нові обставини, які вказують на незаконність та необґрунтованість вироку чи ухвали суду в частині вирішення головного питання кримінального провадження про винуватість особи у вчиненні кримінального правопорушення.

Нововиявленими обставинами визнаються (ч. 2 ст. 459 КПК України):

1) штучне створення або підроблення доказів, неправильність перекладу висновку і пояснень експерта, завідомо неправдиві показання свідка, потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого, на яких ґрунтується вирок;

2) зловживання слідчого, прокурора, слідчого судді чи суду під час кримінального провадження;

3) скасування судового рішення, яке стало підставою для ухвалення вироку чи постановлення ухвали, що належить переглянути;

4) визнання Конституційним Судом України неконституційності закону, іншого правового акта чи їх окремого положення, застосованого судом;

5) інші обставини, які не були відомі суду на час судового розгляду при ухваленні судового рішення і які самі по собі або разом із раніше виявленими обставинами доводять неправильність вироку чи ухвали, що належить переглянути

Обставини, передбачені пп. 2, 3 ч. 2 ст. 459 КПК України, повинні бути встановлені вироком суду, що набрав законної сили, а при неможливості ухвалення вироку – підтверджені матеріалами розслідування.

Перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами у разі прийняття нових законів, інших нормативно-правових актів, якими скасовані закони та інші нормативно-правові акти, що діяли на час здійснення провадження, не допускається.

ПИТАННЯ 94. Суб'єкти та строки звернення про перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами

Учасники судового провадження мають право подати заяву про перегляд за нововиявленими обставинами судового рішення суду будь-якої інстанції, яке набрало законної сили (ст. 460 КПК України).

Строки звернення про перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами:

– протягом **3 місяців** після того, як особа, яка звертається до суду, дізналася або могла дізнатися про нововиявлені обставини;

– лише протягом передбачених законом **строків давності притягнення** до кримінальної відповідальності – перегляд за нововиявленими обставинами виправдувального вироку;

– протягом строку давності притягнення до кримінальної відповідальності за більш тяжке кримінальне правопорушення – перегляд за наявності обставин, які підтверджують вчинення особою більш тяжкого кримінального правопорушення, ніж те, за яке вона була засуджена;

– строками не обмежено – перегляд за наявності обставин, які підтверджують невинуватість засудженого або вчинення ним менш тяжкого кримінального правопорушення, перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами (ст. 461 КПК України).

ПИТАННЯ 95. Судове рішення за наслідками кримінального провадження за нововиявленими обставинами

За наслідками провадження за нововиявленими обставинами суд має право:

– скасувати вирок чи ухвалу і ухвалити новий вирок чи постановити ухвалу;

– залишити заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами без задоволення.

При ухваленні нового судового рішення суд користується повноваженнями суду відповідної інстанції.

Судове рішення за наслідками кримінального провадження за нововиявленими обставинами може бути оскаржене в порядку, передбаченому КПК України для оскарження судових рішень суду відповідної інстанції.

З набранням законної сили новим судовим рішенням втрачають законну силу судові рішення інших судів у цьому кримінальному провадженні (ст. 467 КПК України).

ПИТАННЯ 96. Особливі порядки кримінального провадження

Законодавство України передбачає єдиний порядок кримінального провадження. Разом з тим у зв'язку з існуванням особливих умов, таких як наприклад готовність сторін до компромісу, незначна суспільна небезпека злочину, особливий суб'єкт злочину та ін. процесуальний закон допускає провадження, яке відрізняється від звичайного. В такому випадку мова йде про особливі (диференційовані) порядки провадження.

Кримінальний процесуальний кодекс України **передбачає такі види особливих порядків кримінального провадження (Розділ VI):**

- кримінальне провадження на підставі угод (гл. 35);
- кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення (гл. 36);
- кримінальне провадження щодо окремої категорії осіб (гл. 37);
- кримінальне провадження щодо неповнолітніх (гл. 38);
- кримінальне провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру (гл. 39);
- кримінальне провадження, яке містить відомості, що становлять державну таємницю (гл. 40);
- кримінальне провадження на території дипломатичних представництв, консульських установ України, на повітряному, морському чи річковому судні, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні (гл. 41).

ПИТАННЯ 97. Кримінальне провадження на підставі угод: види угод та загальний порядок їх судового провадження

У кримінальному провадженні можуть бути укладені такі види угод:

- 1) угода про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим;

2) угода між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості (ст. 468 КПК України).

Загальний порядок судового провадження на підставі угоди:

– угода про примирення або про визнання винуватості може укладатися в будь-який момент після повідомлення особі про підозру до виходу суду до нарадчої кімнати для ухвалення вироку;

– якщо угоди досягнуто під час досудового розслідування, обвинувальний акт з підписаною сторонами угодою невідкладно надсилається до суду;

– прокурор має право відкласти направлення до суду обвинувального акта з підписаною сторонами угодою до отримання висновку експерта або завершення проведення інших слідчих дій, необхідних для збирання та фіксації доказів, які можуть бути втрачені зі спливом часу, або які неможливо буде провести пізніше без істотної шкоди для їх результату у разі відмови суду в затвердженні угоди;

– розгляд щодо угоди проводиться судом під час підготовчого судового засідання за обов'язкової участі сторін угоди з повідомленням інших учасників судового провадження;

– якщо угоди досягнуто під час судового провадження, суд невідкладно зупиняє проведення процесуальних дій і переходить до розгляду угоди;

– суд зобов'язаний переконатися у судовому засіданні, що укладення угоди сторонами є добровільним, тобто не є наслідком застосування насильства, примусу, погроз або наслідком обіцянок чи дії будь-яких інших обставин, ніж ті, що передбачені в угоді;

– у разі недосягнення згоди щодо укладення угоди факт її ініціювання і твердження, що були зроблені з метою її досягнення, не можуть розглядатися як відмова від обвинувачення або як визнання своєї винуватості;

– якщо кримінальне провадження здійснюється щодо кількох осіб, які підозрюються чи обвинувачуються у вчиненні одного або кількох

кримінальних правопорушень, і згода щодо укладення угоди досягнута не з усіма підозрюваними чи обвинуваченими, угода може бути укладена з одним (кількома) з підозрюваних чи обвинувачених. Кримінальне провадження щодо особи (осіб), з якими досягнуто згоди, підлягає виділенню в окреме провадження;

– якщо в кримінальному провадженні беруть участь кілька потерпілих від одного кримінального правопорушення, угода може бути укладена та затверджена лише з усіма потерпілими;

– якщо в кримінальному провадженні беруть участь кілька потерпілих від різних кримінальних правопорушень, і згода щодо укладення угоди досягнута не з усіма потерпілими, угода може бути укладена з одним (кількома) з потерпілих. Кримінальне провадження щодо особи (осіб), яка досягла згоди, підлягає виділенню в окреме провадження.

Суд відмовляє в затвердженні угоди, якщо:

1) умови угоди суперечать вимогам КПК України та/або закону, в тому числі допущена неправильна правова кваліфікація кримінального правопорушення, яке є більш тяжким ніж те, щодо якого передбачена можливість укладення угоди;

2) умови угоди не відповідають інтересам суспільства;

3) умови угоди порушують права, свободи чи інтереси сторін або інших осіб;

4) існують обґрунтовані підстави вважати, що укладення угоди не було добровільним, або сторони не примирилися;

5) очевидна неможливість виконання обвинуваченим взятих на себе за угодою зобов'язань;

6) відсутні фактичні підстави для визнання винуватості.

У такому разі досудове розслідування або судове провадження продовжуються у загальному порядку (ч. 7 ст. 474 КПК України).

Якщо суд переконається, що угода може бути затверджена, він ухвалює вирок, яким затверджує угоду і призначає узгоджену сторонами міру покарання (ч. 1 ст. 475 КПК України).

У разі невиконання угоди про примирення або про визнання винуватості потерпілий чи прокурор відповідно мають право звернутися до суду, який затвердив таку угоду, з клопотанням про скасування вироку (ч. 1 ст. 476 КПК України).

ПИТАННЯ 98. Угода про примирення: порядок ініціювання та укладення

Угода про примирення може бути укладена за ініціативою потерпілого, підозрюваного або обвинуваченого.

Домовленості стосовно угоди про примирення можуть проводитися самостійно потерпілим і підозрюваним чи обвинуваченим, захисником і представником або за допомогою іншої особи, погодженої сторонами кримінального провадження (крім слідчого, прокурора або судді).

Угода про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим може бути укладена у провадженні щодо:

- кримінальних проступків;
- злочинів невеликої чи середньої тяжкості;
- у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення

Укладення угоди про примирення у кримінальному провадженні щодо уповноваженої особи юридичної особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, у зв'язку з яким здійснюється провадження щодо юридичної особи, не допускається (ч. 3 ст. 469 КПК України).

Слідчий, прокурор зобов'язані проінформувати підозрюваного та потерпілого про їхнє право на примирення, роз'яснити механізм його реалізації та не чинити перешкод в укладенні угоди про примирення.

У разі недосягнення згоди щодо укладення угоди факт її ініціювання і твердження, що були зроблені з метою її досягнення, не можуть розглядатися як відмова від обвинувачення або як визнання своєї винуватості.

В угоді про примирення зазначаються її сторони, формулювання підозри чи обвинувачення та його правова кваліфікація, істотні для відповідного кримінального провадження обставини, розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, строк її відшкодування чи перелік дій, не пов'язаних з відшкодуванням шкоди, які підозрюваний чи обвинувачений зобов'язані вчинити на користь потерпілого, строк їх вчинення, узгоджене покарання та згода сторін на його призначення або на призначення покарання та звільнення від його відбування з випробуванням, наслідки укладення та затвердження угоди, наслідки невиконання угоди (ч. 1 ст. 471 КПК України).

ПИТАННЯ 99. Угода про визнання винуватості: порядок ініціювання та укладення

Угода про визнання винуватості може бути укладена за ініціативою прокурора або підозрюваного чи обвинуваченого.

Угода про визнання винуватості між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим може бути укладена у провадженні щодо кримінальних проступків, злочинів невеликої чи середньої тяжкості, тяжких злочинів, внаслідок яких шкода завдана лише державним чи суспільним інтересам.

Укладення угоди про визнання винуватості у кримінальному провадженні, в якому бере участь потерпілий, не допускається (ч. 4 ст. 469 КПК України).

Прокурор при вирішенні питання про укладення угоди про визнання винуватості зобов'язаний враховувати такі обставини:

- ступінь та характер сприяння підозрюваного чи обвинуваченого у проведенні кримінального провадження щодо нього або інших осіб;
- характер і тяжкість обвинувачення (підозри);

– наявність суспільного інтересу в забезпеченні швидшого досудового розслідування і судового провадження, викритті більшої кількості кримінальних правопорушень;

– наявність суспільного інтересу в запобіганні, виявленні чи припиненні більшої кількості кримінальних правопорушень або інших більш тяжких кримінальних правопорушень (ст. 470 КПК України).

В угоді про визнання винуватості зазначаються її сторони, формулювання підозри чи обвинувачення та його правова кваліфікація, істотні для відповідного кримінального провадження обставини, беззастережне визнання підозрюваним, обвинуваченим своєї винуватості у вчиненні кримінального правопорушення, обов'язки підозрюваного, обвинуваченого щодо співпраці у викритті кримінального правопорушення, вчиненого іншою особою (якщо відповідні домовленості мали місце), узгоджене покарання та згода підозрюваного, обвинуваченого на його призначення або на призначення покарання та звільнення від його відбування з випробуванням, наслідки укладення та затвердження угоди, передбачені ст. 473 КПК, наслідки невиконання угоди (ст. 472 КПК України).

ПИТАННЯ 100. Кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення: поняття та особливості

Кримінальним провадженням у формі приватного обвинувачення є провадження, яке може бути розпочате слідчим, прокурором лише на підставі заяви потерпілого щодо кримінальних правопорушень, перелік яких визначено у ст. 477 КПК України.

Загальні особливості провадженням у формі приватного обвинувачення:

– провадження у формі приватного обвинувачення стосується певної категорії кримінальних правопорушень – передбачених ст. 477 КПК України;

– провадження розпочинається лише на підставі заяви про вчинення кримінального правопорушення, що подається до слідчого, прокурора, іншої

службової особи органу, уповноваженого на початок досудового розслідування протягом строку давності притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення певного кримінального правопорушення (ст. 478 КПК України);

– якщо потерпілий, а у випадках, передбачених КПК України, його представник відмовився від обвинувачення у кримінальному провадженні – кримінальне провадження закривається (п. 7 ч.1 ст. 284 КПК України);

– відшкодування шкоди потерпілому у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення може відбуватися на підставі угоди про примирення або без неї (ст. 479 КПК України).

Категорії кримінальних правопорушень, за якими відбувається провадження у формі приватного обвинувачення, передбачені ст. 477 КПК України:

1) склад кримінального правопорушення має бути визначений п. 1 ч.1 ст. 477 КПК України;

2) склад кримінального правопорушення має бути визначений п. 2 ч.1 ст. 477 КПК України, якщо вони вчинені чоловіком (дружиною) потерпілого;

3) склад кримінального правопорушення має бути визначений п. 3 ч.1 ст. 477 КПК України, якщо вони вчинені чоловіком (дружиною) потерпілого, іншим близьким родичем чи членом сім'ї потерпілого, або якщо вони вчинені особою, яка щодо потерпілого була найманим працівником і завдала шкоду виключно власності потерпілого.

ПИТАННЯ 101. Кримінальне провадження щодо окремої категорії осіб

Особи, щодо яких здійснюється особливий порядок кримінального провадження:

1) народний депутат України;

2) суддя Конституційного Суду України, професійний суддя, а також присяжний і народний засідатель на час здійснення ними правосуддя;

- 3) кандидат у Президенти України;
- 4) Уповноважений Верховної Ради України з прав людини;
- 5) Голова, інший член Рахункової палати;
- 6) депутат місцевої ради;
- 7) адвокат;
- 8) Генеральний прокурор України, його заступник, прокурор Спеціалізованої антикорупційної прокуратури;
- 9) Директор та працівники Національного антикорупційного бюро України;
- 10) член Національного агентства з питань запобігання корупції.

Особливостями провадження є те, що до зазначеної категорії осіб закон передбачає особливий порядок:

- повідомлення про підозру (ст. 481 КПК України);
- затримання і обрання запобіжного заходу;
- обшуку, огляду особистих речей і багажу, транспорту, жилого чи службового приміщення;
- порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції;
- застосування інших заходів, в тому числі негласних слідчих дій, що відповідно до закону обмежують права і свободи (ст. 482 КПК України).

Про застосування запобіжного заходу, ухвалення вироку повідомляються:

- щодо адвокатів – відповідні органи адвокатського самоврядування;
- щодо інших категорій вищевказаних осіб – органи і службові особи, які їх обрали або призначили чи відповідають за заміщення їхніх посад.

Притягнення до кримінальної відповідальності народного депутата України не може бути здійснено без згоди Верховної Ради України.

Особливості порядку притягнення народного депутата України до відповідальності визначаються Конституцією України, Законом України

“Про статус народного депутата України”, Регламентом Верховної Ради України та КПК України (частинами 3, 4 ст. 482 КПК України).

ПИТАННЯ 102. Особливості кримінального провадження щодо неповнолітніх

Порядок кримінального провадження щодо неповнолітніх визначається загальними правилами КПК України з урахуванням особливостей, передбачених гл. 38 КПК України.

Особливості проваджень щодо неповнолітніх у кримінальному процесі визначено положеннями ч. 4 ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, згідно з якою — стосовно неповнолітніх процес повинен бути таким, щоб враховувались їх вік і бажаність сприяння їх перевихованню.

Мінімальні стандартні правила ООН щодо відправлення правосуддя стосовно неповнолітніх (“Пекінські правила”, 1985 р.) спрямовують на те, щоб кримінальні провадження щодо неповнолітніх здійснювались швидко і без будь-яких затримок; вимагають, щоб особи, які ведуть ці провадження, мали відповідну кваліфікацію; наказують поважати право неповнолітнього на конфіденційність, щоб уникнути заподіяння шкоди через непотрібну гласність; передбачають можливість закриття провадження за нереабілітуючими підставами для того, щоб обмежити негативні наслідки судового розгляду і вироку; рекомендують при виборі запобіжних заходів враховувати тяжкість, мотиви, причини вчинення злочину та особливості підлітка і виходити при цьому з принципу — мінімальної достатності. Правила рекомендують створення спеціалізованих судів у справах неповнолітніх.

Види проваджень щодо неповнолітніх:

– щодо кримінальних правопорушень, вчинених особами, які не досягли 18 річного віку (статті 484–497 КПК України);

– щодо застосування примусових заходів виховного характеру до неповнолітніх, які вчинили суспільно небезпечне діяння після досягнення 11 річного віку до досягнення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність (статті 498–502 КПК України).

Особливості кримінального провадження щодо неповнолітніх:

1) здійснюється слідчим, який спеціально уповноважений керівником органу досудового розслідування на здійснення досудових розслідувань щодо неповнолітніх (ч. 2 ст. 484, ч. 1 ст. 499 КПК України);

2) особливий предмет доказування. Крім обставин, передбачених ст. 91 КПК України, підлягають встановленню також обставини, визначені в ст. 485 КПК України. Під час досудового розслідування кримінальних проваджень щодо застосування до неповнолітніх, які не досягли віку кримінальної відповідальності, примусових заходів виховного характеру з'ясовуються обставини вчинення суспільно небезпечного діяння та особа неповнолітнього (ч. 2 ст. 499 КПК України);

3) кримінальне провадження щодо неповнолітніх здійснюється за участю:

– захисника – обов'язкова його участь (п. 1 ч. 1 ст. 52, ч. 3 ст. 499 КПК України);

– батьків або інших законних представників (ст. 488 КПК України);

– при допиті – педагога чи психолога, а у разі необхідності – лікаря (ст. 226, ч. 1 ст. 491 КПК України);

– у судовому розгляді – представників служби у справах дітей та уповноваженого підрозділу органів Національної поліції (ст. 496 КПК України);

4) окрім запобіжних заходів, визначених в ст. 176 КПК України, до неповнолітніх може застосовуватися такий спеціальний запобіжний захід як передання неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого під нагляд батьків, опікунів чи піклувальників, а до неповнолітніх, які виховуються в

дитячій установі, – передання їх під нагляд адміністрації цієї установи (ст. 493 КПК України);

5) до неповнолітніх (після досягнення 11 річного віку до досягнення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність), які вчинили суспільно небезпечне діяння, що підпадає під ознаки діяння, за яке КК України передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк понад 5 років, може застосовуватися спеціальний вид заходів забезпечення кримінального провадження – поміщення у приймальник-розподільник для дітей на строк *до 30 днів*, який може бути продовжено ще на строк *до 30 днів* (ч. 4 ст. 499 КПК України).

6) досудове розслідування щодо неповнолітнього обвинуваченого може закінчуватися направленням до суду клопотання про застосування до неповнолітнього примусових заходів виховного характеру (ст. 497, ч. 5 ст. 499 КПК України);

7) розгляд кримінального провадження щодо неповнолітньої особи здійснюються суддею, уповноваженою згідно із Законом України “Про судоустрій і статус суддів” на здійснення кримінального провадження стосовно неповнолітніх (ч. 10 ст. 31 КПК України).

ПИТАННЯ 103. Обставини, що підлягають встановленню у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх

Відповідно до ст. 485 КПК України під час досудового розслідування та судового розгляду кримінальних правопорушень, вчинених неповнолітніми, крім обставин, передбачених ст. 91 КПК України, також з’ясовуються:

1) повні і всебічні відомості про особу неповнолітнього: його вік (число, місяць, рік народження), стан здоров’я та рівень розвитку, інші соціально-психологічні риси особи, які необхідно враховувати при індивідуалізації відповідальності чи обранні заходу виховного характеру. За наявності даних про розумову відсталість неповнолітнього, не пов’язану з

психічною хворобою, повинно бути також з'ясовано, чи міг він повністю усвідомлювати значення своїх дій і в якій мірі міг керувати ними;

- 2) ставлення неповнолітнього до вчиненого ним діяння;
- 3) умови життя та виховання неповнолітнього;
- 4) наявність дорослих підбурювачів та інших співучасників кримінального правопорушення.

При дослідженні умов життя та виховання неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого належить з'ясувати:

- 1) склад сім'ї неповнолітнього, обстановку в ній, взаємини між дорослими членами сім'ї та дорослими і дітьми, ставлення батьків до виховання неповнолітнього, форми контролю за його поведінкою, морально-побутові умови сім'ї;

- 2) обстановку в школі чи іншому навчальному закладі або на виробництві, де навчається або працює неповнолітній, його ставлення до навчання чи роботи, взаємини з вихователями, учителями, однолітками, характер і ефективність виховних заходів, які раніше застосовувалися до нього;

- 3) зв'язки і поведінку неповнолітнього поза домом, навчальним закладом та роботою (ст. 487 КПК України).

У разі необхідності для вирішення питання про наявність у неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого психічного захворювання чи затримки психічного розвитку та його здатності повністю або частково усвідомлювати значення своїх дій і керувати ними в конкретній ситуації призначається комплексна психолого-психіатрична експертиза. Для з'ясування рівня розвитку, інших соціально-психологічних рис особи неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого, які необхідно враховувати при призначенні покарання і обранні заходу виховного характеру, може бути призначена психологічна експертиза (ст. 486 КПК України).

ПИТАННЯ 104. Порядок виклику та допиту неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого

Неповнолітній підозрюваний чи обвинувачений повідомляється або викликається слідчим, прокурором, слідчим суддею чи судом через його батьків або інших законних представників. Інший порядок допускається лише в разі, якщо це зумовлюється обставинами, встановленими під час кримінального провадження (ст. 489 КПК України). Такими обставинами, наприклад, може бути встановлення даних про те, що батьки не забезпечать з'явлення неповнолітнього за викликом, через намагання зашкодити встановленню обставин кримінального правопорушення

Неповнолітній підозрюваний чи обвинувачений, що перебуває під вартою, викликається через адміністрацію місця ув'язнення.

Допит неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого здійснюється згідно з правилами, передбаченими статтями 226 і 227 КПК України, у присутності захисника.

Якщо неповнолітній не досяг шістнадцятирічного віку або якщо неповнолітнього визнано розумово відсталим, на його допиті за рішенням слідчого, прокурора, слідчого судді, суду або за клопотанням захисника забезпечується участь законного представника, педагога чи психолога, а у разі необхідності – лікаря.

До початку допиту законному представнику, педагогу, психологу або лікарю роз'яснюється їхнє право ставити запитання неповнолітньому підозрюваному чи обвинуваченому. Слідчий, прокурор вправі відвести поставлене запитання, але відведене запитання повинно бути занесено до протоколу (статті 490–491 КПК України).

ПИТАННЯ 105. Порядок застосування до неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого запобіжного заходу

За наявності підстав, передбачених ч. 2 ст. 177 КПК України, до неповнолітнього з урахуванням його вікових та психологічних особливостей,

роду занять може бути застосовано один із запобіжних заходів, передбачених ст. 176 КПК України.

Затримання та тримання під вартою можуть застосовуватися до неповнолітнього лише у разі, якщо він підозрюється або обвинувачується у вчиненні тяжкого чи особливо тяжкого злочину, за умови, що застосування іншого запобіжного заходу не забезпечить запобігання ризикам, зазначеним у ст. 177 КПК України.

Окрім передбачених у ст. 176 КПК України запобіжних заходів, до неповнолітніх підозрюваних чи обвинувачених може застосовуватися передання неповнолітніх під нагляд батьків, опікунів чи піклувальників, а до неповнолітніх, які виховуються в дитячій установі, – передання їх під нагляд адміністрації цієї установи, яке полягає у взятті на себе будь-ким із зазначених осіб або представником адміністрації дитячої установи письмового зобов'язання забезпечити прибуття неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду, а також його належну поведінку.

Передання під нагляд батьків та інших осіб можливе лише за їхньої на це згоди та згоди неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого.

Питання передання неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого під нагляд батьків, опікунів, піклувальників або адміністрації дитячої установи розглядається:

- за клопотанням прокурора за правилами обрання запобіжного заходу;
- за клопотанням сторони захисту під час розгляду питання про обрання запобіжного заходу (статті 492, 493 КПК України).

ПИТАННЯ 106. Застосування до неповнолітніх примусових заходів виховного характеру

Примусові заходи виховного характеру застосовують:

- 1) якщо під час досудового розслідування прокурор дійде висновку про можливість виправлення неповнолітнього, який обвинувачується у вчиненні

вперше кримінального проступку, злочину невеликої тяжкості або необережного злочину середньої тяжкості без застосування кримінального покарання. В такому разі прокурор складає клопотання про застосування до неповнолітнього обвинуваченого примусових заходів виховного характеру і надсилає його до суду за умови, що неповнолітній обвинувачений та його законний представник проти цього не заперечують (ст. 497 КПК України). У разі ухилення неповнолітнього від застосування до нього примусових заходів виховного характеру ці заходи скасовуються і він притягується до кримінальної відповідальності;

2) до особи, яка після досягнення 11 річного віку до досягнення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, вчинила суспільно небезпечне діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність. В такому разі кримінальне провадження здійснюється відповідно до вимог статей 498–502 КПК України.

Примусовими заходами виховного характеру є (ст. 105 КК України):

- 1) застереження;
- 2) обмеження дозвілля і встановлення особливих вимог до поведінки неповнолітнього;
- 3) передача неповнолітнього під нагляд батьків чи осіб, які їх заміняють, чи під нагляд педагогічного або трудового колективу за його згодою, а також окремих громадян на їхнє прохання;
- 4) покладення на неповнолітнього, який досяг 15 річного віку і має майно, кошти або заробіток, обов'язку відшкодування заподіяних майнових збитків;
- 5) направлення неповнолітнього до спеціальної навчально-виховної установи для дітей і підлітків до його виправлення, але на строк, що не перевищує 3 роки.

Рішення щодо застосування примусових заходів виховного характеру приймає суддя за результатами судового розгляду шляхом постановлення ухвали:

- про застосування примусових заходів виховного характеру;
- про відмову в їх застосуванні (ст. 500 КПК України).

ПИТАННЯ 107. Підстави застосування примусових заходів медичного характеру

Примусові заходи медичного характеру – це не віднесені до видів покарання заходи примусового лікування в спеціальних лікувальних закладах, застосовувані судом відповідно до закону до осіб, які вчинили суспільно небезпечні діяння і страждають психічними або іншими, утворюючими загрозу для безпеки суспільства, захворюваннями.

Кримінальне провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру, передбачених законом України про кримінальну відповідальність, здійснюється за наявності достатніх підстав вважати, що:

- 1) особа вчинила суспільно небезпечне діяння, передбачене законом України про кримінальну відповідальність, у стані неосудності;
- 2) особа вчинила кримінальне правопорушення у стані осудності, але захворіла на психічну хворобу до постановлення вироку.

Якщо під час досудового розслідування будуть встановлені підстави для здійснення кримінального провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру, слідчий, прокурор виносить постанову про зміну порядку досудового розслідування і продовжує його згідно з правилами, передбаченими гл. 39 КПК України.

Кримінально-правова оцінка суспільно небезпечного діяння, вчиненого у стані неосудності, повинна ґрунтуватися лише на відомостях, які характеризують суспільну небезпеку вчинених дій. При цьому не враховуються попередня судимість, факт вчинення раніше кримінального правопорушення, за який особу звільнено від відповідальності або

покарання, факт застосування до неї примусових заходів медичного характеру.

Примусові заходи медичного характеру застосовуються лише до осіб, які є суспільно небезпечними (ст. 503 КПК України).

ПИТАННЯ 108. Досудове розслідування у кримінальному провадженні щодо застосування примусових заходів медичного характеру

Кримінальне провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру, передбачених законом України про кримінальну відповідальність, здійснюється за наявності достатніх підстав вважати, що:

1) особа вчинила суспільно небезпечне діяння, передбачене законом України про кримінальну відповідальність, у стані неосудності;

2) особа вчинила кримінальне правопорушення у стані осудності, але захворіла на психічну хворобу до постановлення вироку (ст. 503 КПК України).

Досудове розслідування у кримінальному провадженні щодо застосування примусових заходів медичного характеру здійснюється слідчим згідно із загальними правилами, передбаченими КПК України, з урахуванням положень гл. 39 КПК України.

Досудове розслідування щодо осіб, які підозрюються у вчиненні кримінального правопорушення у стані обмеженої осудності, здійснюється слідчим згідно із загальними правилами, передбаченими КПК України.

Суд, ухвалюючи вирок, може врахувати стан обмеженої осудності як підставу для застосування примусових заходів медичного характеру (ст. 504 КПК України).

Особливості досудового розслідування у кримінальному провадженні щодо застосування примусових заходів медичного характеру:

1) примусові заходи медичного характеру застосовуються лише до осіб, які є суспільно небезпечними;

2) кримінально-правова оцінка суспільно небезпечного діяння, вчиненого у стані неосудності, повинна ґрунтуватися лише на відомостях, які характеризують суспільну небезпеку вчинених дій. При цьому не враховуються попередня судимість, факт вчинення раніше кримінального правопорушення, за який особу звільнено від відповідальності або покарання, факт застосування до неї примусових заходів медичного характеру;

3) обставини, що підлягають встановленню під час досудового розслідування у кримінальному провадженні щодо застосування примусових заходів медичного характеру (предмет доказування):

1) час, місце, спосіб та інші обставини вчинення суспільно небезпечного діяння або кримінального правопорушення;

2) вчинення цього суспільно небезпечного діяння або кримінального правопорушення цією особою;

3) наявність у цієї особи розладу психічної діяльності в минулому, ступінь і характер розладу психічної діяльності чи психічної хвороби на час вчинення суспільно небезпечного діяння або кримінального правопорушення чи на час досудового розслідування;

4) поведінка особи до вчинення суспільно небезпечного діяння або кримінального правопорушення і після нього;

5) небезпечність особи внаслідок її психічного стану для самої себе та інших осіб, а також можливість спричинення іншої істотної шкоди такою особою;

6) характер і розмір шкоди, завданої суспільно небезпечним діянням або кримінальним правопорушенням.

7) обставини, що підтверджують, що гроші, цінності та інше майно, які підлягають спеціальній конфіскації, одержані внаслідок вчинення суспільно небезпечного діяння або кримінального правопорушення та/або є доходами від такого майна, або призначалися (використовувалися) для схилення особи до вчинення суспільно небезпечного діяння або кримінального

правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення суспільно небезпечного діяння або кримінального правопорушення чи винагороди за його вчинення, або є предметом суспільно небезпечного діяння або кримінального правопорушення, в тому числі пов'язаного з їх незаконним обігом, або підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя вчинення суспільно небезпечного діяння або кримінального правопорушення (ст. 505 КПК України);

2) особа, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, користується правами підозрюваного та обвинуваченого в обсязі, який визначається характером розладу психічної діяльності чи психічного захворювання відповідно до висновку судово-психіатричної експертизи, та здійснює їх через законного представника, захисника. Якщо характер розладу психічної діяльності чи психічного захворювання особи перешкоджає проведенню процесуальних дій за її участю або участі у судовому засіданні, прокурор, суд мають право прийняти рішення про проведення відповідних процесуальних дій без участі такої особи (ст. 506 КПК України);

3) участь захисника є обов'язковою (ст. 507 КПК України);

4) можуть бути застосовані такі запобіжні заходи:

– передання на піклування опікунам, близьким родичам чи членам сім'ї з обов'язковим лікарським наглядом;

– поміщення до психіатричного закладу в умовах, що виключають її небезпечну поведінку (ст. 508 КПК України).

5) слідчий, прокурор зобов'язані залучити експерта (експертів) для проведення психіатричної експертизи у разі, якщо під час кримінального провадження будуть встановлені обставини, які дають підстави вважати, що особа під час вчинення суспільно небезпечного діяння була в неосудному або обмежено осудному стані або вчинила кримінальне правопорушення в осудному стані, але після його вчинення захворіла на психічну хворобу, яка

позбавляє її можливості усвідомлювати свої дії або керувати ними (ст. 509 КПК України);

б) закінчується досудове розслідування:

– закриттям кримінального провадження;

– направленням до суду клопотання про застосування примусових заходів медичного характеру (ст. 511 КПК України).

До обставин, що підлягають встановленню (предмет доказування) під час досудового розслідування у кримінальному провадженні щодо застосування примусових заходів медичного характеру належать:

1) час, місце, спосіб та інші обставини вчинення суспільно небезпечного діяння або кримінального правопорушення;

2) вчинення цього суспільно небезпечного діяння або кримінального правопорушення цією особою;

3) наявність у цієї особи розладу психічної діяльності в минулому, ступінь і характер розладу психічної діяльності чи психічної хвороби на час вчинення суспільно небезпечного діяння або кримінального правопорушення чи на час досудового розслідування;

4) поведінка особи до вчинення суспільно небезпечного діяння або кримінального правопорушення і після нього;

5) небезпечність особи внаслідок її психічного стану для самої себе та інших осіб, а також можливість спричинення іншої істотної шкоди такою особою;

6) характер і розмір шкоди, завданої суспільно небезпечним діянням або кримінальним правопорушенням.

7) обставини, що підтверджують, що гроші, цінності та інше майно, які підлягають спеціальній конфіскації, одержані внаслідок вчинення суспільно небезпечного діяння або кримінального правопорушення та/або є доходами від такого майна, або призначалися (використовувалися) для схилення особи до вчинення суспільно небезпечного діяння або кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення суспільно

небезпечного діяння або кримінального правопорушення чи винагороди за його вчинення, або є предметом суспільно небезпечного діяння або кримінального правопорушення, в тому числі пов'язаного з їх незаконним обігом, або підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя вчинення суспільно небезпечного діяння або кримінального правопорушення (ст. 504 КПК України).

ПИТАННЯ 109. Кримінальне провадження, яке містить відомості, що становлять державну таємницю

Досудове розслідування та судове провадження у кримінальному провадженні, яке містить відомості, що становлять державну таємницю, проводяться з дотриманням вимог режиму секретності.

Процесуальні рішення не повинні містити відомостей, які становлять державну таємницю.

До участі у кримінальному провадженні, яке містить відомості, що становлять державну таємницю, допускаються особи, які мають допуск до державної таємниці відповідної форми та яким надано доступ до конкретної секретної інформації (категорії секретної інформації) та її матеріальних носіїв.

Підозрюваний чи обвинувачений бере участь у кримінальному провадженні без оформлення допуску до державної таємниці після роз'яснення йому вимог ст. 28 Закону України “Про державну таємницю” та попередження про кримінальну відповідальність за розголошення відомостей, що становлять державну таємницю.

Доступ до матеріалів, які містять відомості, що становлять державну таємницю, надається особам, яким надано допуск до державної таємниці та які потребують його під час здійснення своїх прав і обов'язків, передбачених КПК України, виходячи з обставин, встановлених під час кримінального провадження, а саме:

– захисникам;

– законним представникам підозрюваного, обвинуваченого, потерпілому та їхнім представникам;

– перекладачу;

– експерту;

– спеціалісту;

– секретарю судового засідання;

– судовому розпоряднику (ч.4 ст. 517 КПК України).

Забороняється робити виписки та копії з матеріалів, які містять державну таємницю:

– потерпілому та його представникам,

– перекладачу,

– експерту,

– спеціалісту,

– секретарю судового засідання,

– судовому розпоряднику.

Забороняється робити копії з матеріалів, які містять державну таємницю:

– захисникам;

– законним представникам підозрюваного, обвинуваченого.

Рішення про надання доступу до конкретної таємної інформації та її матеріальних носіїв приймаються у формі наказу або письмового розпорядження керівником органу досудового розслідування, прокурором, судом.

Підозрюваний, обвинувачений, його захисник та законний представник з метою підготовки та здійснення захисту можуть робити виписки з матеріалів, що містять державну таємницю. Такі виписки опечатуються особою, якою були зроблені, у вигляді, що унеможлиблює ознайомлення з їх змістом. Виписки зберігаються з дотриманням вимог режиму секретності в органі досудового розслідування або суді та надаються особі, яка їх склала, на її вимогу:

– під час досудового розслідування – в приміщенні органу досудового розслідування;

– під час судового провадження – в приміщенні суду.

Ознайомлення зі змістом виписок будь-кого, крім особи, яка їх зробила, не допускається.

Матеріальні носії секретної інформації, які не долучені до матеріалів досудового розслідування, передаються в установленому законом порядку на зберігання до режимно-секретного підрозділу органу досудового розслідування.

Здійснення кримінального провадження, яке містить державну таємницю, не є підставою для обмеження прав його учасників, крім випадків, передбачених законом та обумовлених необхідністю забезпечення охорони державної таємниці.

Проведення експертизи щодо законності віднесення інформації у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку до державної таємниці, зміни ступеня секретності цієї інформації та її розсекречування, підготовка висновку щодо завданої національній безпеці України шкоди у разі розголошення секретної інформації чи втрати матеріальних носіїв такої інформації здійснюється посадовою особою, на яку покладено виконання функцій державного експерта з питань таємниць відповідно до закону у сфері державної таємниці. У цьому випадку на вказану особу поширюються обов'язки і права, які цим Кодексом передбачено для експертів.

Якщо при проведенні експертизи використовуються методики, технології чи інформація, яка містить охоронювану державою таємницю, в описовій частині висновку експертизи ці відомості не вказуються (ст. 518 КПК України).

ПИТАННЯ 110. Кримінальне провадження на території дипломатичних представництв, консульських установ України, на

повітряному, морському чи річковому судні, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні

Службовими особами, уповноваженими на вчинення процесуальних дій, є:

1) *керівник дипломатичного представництва чи консульської установи України* – у разі вчинення кримінального правопорушення на території дипломатичного представництва чи консульської установи України за кордоном;

2) *капітан судна України* – у разі вчинення кримінального правопорушення на повітряному, морському чи річковому судні, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні (ч.1 ст. 519 КПК України).

Керівник дипломатичного представництва чи консульської установи України, капітан судна України зобов'язані:

1) негайно провести необхідні процесуальні дії після того, як із заяви, повідомлення, самостійного виявлення або з іншого джерела їм стали відомі обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення на території дипломатичного представництва, консульської установи України, на повітряному, морському чи річковому судні, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні;

2) призначити іншу службову особу, уповноважену на вчинення процесуальних дій, якщо він є потерпілим внаслідок вчинення відповідного кримінального правопорушення;

3) залучатися як свідки та надавати пояснення слідчому, прокурору щодо проведених процесуальних дій у кримінальному провадженні після його продовження на території України;

4) забезпечити доставлення затриманої особи до підрозділу органу державної влади на території України, уповноваженого на тримання затриманих осіб, і повідомлення про факт законного затримання слідчому органу досудового розслідування за місцем проведення досудового розслідування в Україні.

5) керівник дипломатичного представництва чи консульської установи України зобов'язаний надати затриманій особі доступ до отримання правової допомоги;

Керівник дипломатичного представництва чи консульської установи України, капітан судна України уповноважені на:

1) застосування заходів забезпечення кримінального провадження у вигляді тимчасового вилучення майна, здійснення законного затримання особи в порядку, передбаченому КПК України. Клопотання прокурора про арешт тимчасово вилученого майна повинно бути подане не пізніше наступного робочого дня після доставлення на територію України особи, затриманої в дипломатичному представництві, консульській установі, на судні України, інакше майно має бути негайно повернуто особі, у якої його було вилучено;

2) проведення слідчих (розшукових) дій у вигляді обшуку житла чи іншого володіння особи і особистого обшуку без ухвали суду, огляду місця вчинення кримінального правопорушення в порядку, передбаченому цим Кодексом.

3) затримання особи: керівник дипломатичного представництва чи консульської установи України на необхідний строк, але не більше ніж на сорок вісім годин, а капітан судна України – на строк, необхідний для її доставлення на територію України.

Процесуальні дії під час кримінального провадження докладно описуються у відповідних процесуальних документах, а також фіксуються за допомогою технічних засобів фіксування кримінального провадження, крім випадків, коли таке фіксування неможливе з технічних причин.

Місце проведення досудового розслідування кримінальних правопорушень, вчинених на території дипломатичних представництв, консульських установ, суден України (ст. 523 КПК України):

1) на території дипломатичного представництва чи консульської установи України за кордоном і здійснюється слідчим органу досудового розслідування, юрисдикція якого поширюється на територію місцезнаходження центрального органу виконавчої влади у сфері закордонних справ України.

2) на повітряному, морському чи річковому судні, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні і здійснюється слідчим органу досудового розслідування, юрисдикція якого поширюється на територію місцезнаходження порту приписки.

ПИТАННЯ 111. Суть, значення і завдання стадії виконання судових рішень

Виконання судових рішень – це стадія кримінального провадження, в якій суд, що постановив рішення, вирішує усі питання, що виникають у зв'язку зі зверненням цього рішення до виконання, його фактичним виконанням, а у деяких випадках і після його виконання.

Основний зміст стадії виконання судових рішень:

- визначає питання, пов'язані з процесуальною діяльністю суду, який звертає судові рішення до виконання;
- безпосередньо виконує деякі свої рішення, зокрема, виправдувальний вирок;
- вирішує процесуальні питання, пов'язані з виконанням вироку (умовно-достроковим звільненням від відбування покарання, звільнення від покарання за хворобою та ін.);
- забезпечує контроль за зверненням вироку до виконання.

Завданням цієї стадії кримінального процесу є організація процесуальної діяльності, спрямованої на:

- звернення судових рішень до виконання;
- забезпечення у встановлених законом випадках повної або часткової безпосередньої реалізації судового рішення (наприклад, випадки негайного звільнення виправданого з-під варти (ч. 3 ст. 534 КПК України) тощо);
- вирішення встановлених законом питань, які виникають у ході фактичного виконання судового рішення;
- здійснення контролю за виконанням судового рішення.

ПИТАННЯ 112. Набрання судовим рішенням законної сили

Вирок або ухвала суду першої інстанції, ухвала слідчого судді, якщо інше не передбачено КПК України, набирає законної сили:

- після закінчення строку подання апеляційної скарги встановленого ст.395 КПК України, якщо таку скаргу не було подано;
- після ухвалення рішення судом апеляційної інстанції – у разі подання апеляційної скарги судового рішення, якщо його не скасовано (частини 1, 2 ст. 532 КПК України).

Судові рішення суду апеляційної та касаційної інстанцій, Верховного Суду України набирають законної сили з моменту їх проголошення.

Ухвали слідчого судді та суду, які не можуть бути оскаржені, набирають законної сили з моменту їх оголошення.

Вирок або ухвала суду, які набрали законної сили, обов'язкові для осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні, а також для усіх фізичних та юридичних осіб, органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх службових осіб, і підлягають виконанню на всій території України (ст. 533 КПК України).

ПИТАННЯ 113. Порядок звернення судового рішення до виконання

Судове рішення, що набрало законної сили, якщо інше не передбачено КПК України, звертається до виконання *не пізніше як через 3 дні* з дня набрання ним законної сили або повернення матеріалів кримінального провадження до суду першої інстанції із суду апеляційної чи касаційної інстанції або Верховного Суду України.

Суд разом із своїм розпорядженням про виконання судового рішення надсилає його копію відповідному органу чи установі, на які покладено обов'язок виконати судове рішення.

Підставою для виконання суб'єктом державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань судового рішення, що набрало законної сили, є його примірник в електронній формі, надісланий суб'єкту державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань у порядку інформаційної взаємодії між Єдиним державним реєстром судових рішень та Єдиним державним реєстром юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань, затвердженому Міністерством юстиції України спільно з Державною судовою адміністрацією України.

У разі якщо судове рішення або його частина підлягає виконанню органами державної виконавчої служби, суд видає виконавчий лист, який звертається до виконання в порядку, передбаченому законом про виконавче провадження.

Органи, що виконують судове рішення, повідомляють суд, який постановив судове рішення, про його виконання.

До набрання обвинувальним вирокom законної сили обвинувачений, до якого застосовано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, не може бути переведений у місце позбавлення волі в іншу місцевість (ст. 535 КПК України).

ПИТАННЯ 114. Питання, які вирішуються судом у стадії виконання судових рішень

На стадії виконання судових рішень виникає низка процесуальних питань, які вимагають судового вирішення. Їх умовно можна поділити на групи:

1. Питання, які вирішуються судом під час виконання вироків:

- про відстрочку виконання вироку;
- про умовно-дострокове звільнення від відбування покарання;
- про заміну невідбутої частини покарання більш м'яким;
- про звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років;
- про направлення для відбування покарання жінок, звільнених від відбування покарання внаслідок їх вагітності або наявності дітей віком до трьох років;
- про звільнення від покарання за хворобою;
- про застосування до засуджених примусового лікування та його припинення;
- про направлення звільненого від покарання з випробуванням для відбування покарання, призначеного вироком;
- про звільнення від призначеного покарання з випробуванням після закінчення іспитового строку;
- про заміну покарання відповідно до ч. 5 ст. 53, ч. 3 ст. 57, ч. 1 ст. 58, ч. 1 ст. 62 КК України;
- про застосування покарання за наявності кількох вироків;
- про тимчасове залишення засудженого у слідчому ізоляторі або переведення засудженого з арештного дому, виправного центру, дисциплінарного батальйону або колонії до слідчого ізолятора для проведення відповідних процесуальних дій під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, вчинених іншою особою або цією самою особою, за які вона не була засуджена, чи у зв'язку з розглядом справи в суді;
- про звільнення від покарання і пом'якшення покарання у випадках, передбачених частинами 2 і 3 ст. 74 КК України;

– інші питання про всякого роду сумніви і протиріччя, що виникають при виконанні вироку (ст. 537 КПК України)

2. Питання, які вирішуються судом після виконання вироку:

– про зняття судимості (ст. 538 КПК України).

ПИТАННЯ 115. Міжнародна правова допомога: поняття, форми та підстави здійснення

Міжнародна правова допомога – це проведення компетентними органами однієї держави процесуальних дій, виконання яких необхідне для досудового розслідування, судового розгляду або для виконання вироку, ухваленого судом іншої держави або міжнародною судовою установою (п. 1 ч. 1 ст. 541 КПК України).

Ознаки міжнародної правової допомоги:

- здійснюється компетентними органами;
- полягає у вчиненні процесуальних дій;
- вчинення таких дій є необхідним для досудового розслідування, судового розгляду чи виконання вироку, який винесено як судом держави так і міжнародною судовою установою.

Форми міжнародного співробітництва:

- вручення документів;
- виконання окремих процесуальних дій;
- видача осіб, які вчинили кримінальне правопорушення;
- тимчасова передача осіб;
- перейняття кримінального переслідування;
- передача засуджених осіб;
- виконання вироків;
- інші форми співробітництва, передбачені Міжнародним договором України (ст. 542 КПК України).

Правовою підставою для міжнародного співробітництва є:

– двосторонні та багатосторонні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України;

– за відсутності міжнародного договору України міжнародна правова допомога чи інше співробітництво може бути надано на підставі запиту іншої держави чи запитано на засадах взаємності (ч. 1 ст. 544 КПК України).

ПИТАННЯ 116. Суб'єкти міжнародної правової допомоги

Уповноважений (центральний) орган – орган, уповноважений від імені держави розглянути запит компетентного органу іншої держави або міжнародної судової установи і вжити заходів з метою його виконання чи направити до іншої держави запит компетентного органу про надання міжнародної правової допомоги (п. 6 ч. 1 ст. 541 КПК України).

Органи уповноважені брати участь у міжнародному співробітництві:

– *Генеральна прокуратура України* – звертається із запитом про міжнародну правову допомогу у кримінальному провадженні під час досудового розслідування та розглядає відповідні запити іноземних компетентних органів, крім досудового розслідування кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності Національного антикорупційного бюро України, яке у таких випадках здійснює функції центрального органу України;

– *Міністерство юстиції України* – звертається із запитом судів про міжнародну правову допомогу у кримінальному провадженні під час судового провадження та розглядає відповідні запити судів іноземних держав (ст. 545 КПК України).

Консульські установи або дипломатичні представництва інших держав в Україні мають право одержувати на добровільній основі пояснення, речі, документи від громадян держави, яку вони представляють, а також вручати документи таким особам (ст. 547 КПК України).

ПИТАННЯ 117. Процесуальний порядок вручення документів

За запитом компетентного органу іноземної держави про міжнародну правову допомогу документи та рішення, долучені до такого запиту, вручаються особі, визначеній у запиті, в наступному порядку:

- слідчий, прокурор або суд для виконання запиту компетентного органу іноземної держави про міжнародну правову допомогу викликає особу для вручення документів. Якщо особа не з'явилася без поважних причин, до неї може бути застосовано привід;

- орган досудового розслідування, слідчий, прокурор або суд складає протокол про вручення особі документів із зазначенням місця та дати їх вручення. У випадках, передбачених міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, складається також окреме підтвердження, що підписується особою, яка отримала документи, та особою, яка здійснила їх вручення;

- у разі відмови особи отримати документи, що підлягають врученню, про це зазначається у протоколі. При цьому документи, що підлягають врученню, вважаються врученими, про що зазначається у протоколі;

- якщо документи, що підлягають врученню, не містять перекладу українською мовою і складені мовою, яка є незрозумілою особі, зазначеній у запиті, така особа має право відмовитися отримати документи. У такому разі документи вважаються такими, вручення яких не відбулося;

- протокол про вручення документів передається разом з іншими документами, доданими до запиту, компетентному органу іноземної держави (ст. 564 КПК України).

ПИТАННЯ 118. Міжнародна правова допомога при проведенні процесуальних дій: порядок здійснення

Суд, прокурор або слідчий за погодженням з прокурором надсилає до уповноваженого (центрального) органу України запит про міжнародну правову допомогу у кримінальному провадженні, яке він здійснює.

Уповноважений (центральний) орган України розглядає запит на предмет обґрунтованості і відповідності вимогам законів та міжнародних договорів України.

У разі прийняття рішення про направлення запиту уповноважений (центральний) орган України *протягом 10 днів* надсилає запит уповноваженому (центральному) органу запитуваної сторони безпосередньо або дипломатичним шляхом (ст. 551 КПК України).

Розгляд запиту іноземного компетентного органу про міжнародну правову допомогу.

У разі прийняття рішення про задоволення запиту уповноважений (центральний) орган України надсилає запит компетентному органу України для виконання.

У межах повноважень Генеральна прокуратура України має право надавати вказівки щодо забезпечення належного, повного та своєчасного виконання такого запиту. Наведені вказівки є обов'язковими до виконання відповідним компетентним органом України (ст. 554 КПК України).

КПК України регламентує проведення таких процесуальних дій в рамках надання міжнародної правової допомоги:

- вручення документів (ст. 564 КПК України);
- тимчасова передача (ст. 565 КПК України);
- виклик особи, яка перебуває за межами України (ст. 566 КПК України);
- допит за запитом компетентного органу іноземної держави шляхом проведення відео- або телефонної конференції (ст. 567 КПК України);
- розшук, арешт і конфіскація майна (ст. 568 КПК України);
- контрольована поставка (ст. 569 КПК України).

У разі задоволення запиту уповноважений (центральний) орган України зобов'язаний забезпечити передання уповноваженому (центральному) органу запитуючої сторони матеріалів, одержаних у результаті виконання запиту.

У разі відмови у задоволенні запиту уповноважений (центральний) орган України повідомляє запитуючій стороні причини відмови, а також умови, за яких запит може бути розглянутий повторно, і повертає запит (ст. 555 КПК України).

ПИТАННЯ 119. Видача особи (екстрадиція): поняття, підстави застосування

Видача особи (екстрадиція) – видача особи державі, компетентними органами якої ця особа розшукується для притягнення до кримінальної відповідальності або виконання вироку.

Екстрадиція включає:

- офіційне звернення про встановлення місця перебування на території запитуваної держави особи, яку необхідно видати, та видачу такої особи;
- перевірку обставин, що можуть перешкоджати видачі;
- прийняття рішення за запитом;
- фактичну передачу такої особи під юрисдикцію запитуючої держави (п. 2 ч. 1 ст. 541 КПК України).

Запит про видачу особи (екстрадицію) направляється за умови:

- якщо за законом України хоча б за один із злочинів, у зв'язку з якими запитується видача, передбачено покарання у виді позбавлення волі на максимальний строк *не менше 1 року*;
- особу засуджено до покарання у виді позбавлення волі і невідбутий строк становить *не менше 4 місяців* (ч. 1 ст. 573 КПК України).

У видачі особи іноземній державі відмовляється у разі, якщо:

- 1) особа, стосовно якої надійшов запит про видачу, відповідно до законів України на час прийняття рішення про видачу (екстрадицію) є громадянином України;
- 2) злочин, за який запитано видачу, не передбачає покарання у виді позбавлення волі за законом України;

3) закінчилися передбачені законом України строки давності притягнення особи до кримінальної відповідальності або виконання вироку за злочин, за який запитано видачу;

4) компетентний орган іноземної держави не надав на вимогу центрального органу України додаткових матеріалів або даних, без яких неможливе прийняття рішення за запитом про видачу (екстрадицію);

5) видача особи (екстрадиція) суперечить зобов'язанням України за міжнародними договорами України;

6) наявні інші підстави, передбачені міжнародним договором України (ст. 589 КПК України).

ПИТАННЯ 120. Тимчасова видача та процесуальний порядок її здійснення

Тимчасова видача – видача на певний строк особи, яка відбуває покарання на території однієї держави, іншій державі для проведення процесуальних дій з її участю та притягнення до кримінальної відповідальності з метою запобігання закінченню строків давності або втраті доказів у кримінальній справі (п. 11 ч.1 ст. 541 КПК України).

У разі необхідності запобігання закінченню строків давності притягнення до відповідальності або втраті доказів у кримінальному провадженні може бути направлений запит про тимчасову видачу.

Запит про тимчасову видачу подібний запиту про видачу особи (екстрадицію), однак він обов'язково повинен містити гарантії центрального органу України щодо тримання особи під вартою упродовж усього періоду тимчасової видачі та стосовно своєчасного проведення такої особи до іноземної держави у погоджений строк.

У разі необхідності компетентний орган України, який здійснює кримінальне провадження, готує документи про продовження строку тимчасової видачі, що надсилаються відповідному центральному органу не пізніше як за *20 днів* до закінчення строку тимчасової видачі.

ПИТАННЯ 121. Переїняття кримінального провадження: поняття, підстави застосування

Переїняття кримінального провадження – здійснення компетентними органами однієї держави розслідування з метою притягнення особи до кримінальної відповідальності за злочини, вчинені на території іншої держави, за її запитом (п. 3 ч. 1 ст. 541 КПК України)

Кримінальне провадження, в якому судовими органами іноземної держави не було ухвалено вирок, може бути переїняте Україною за таких умов:

1) особа, яка притягається до кримінальної відповідальності, є громадянином України і перебуває на її території;

2) особа, яка притягається до кримінальної відповідальності, є іноземцем або особою без громадянства і перебуває на території України, а її видача згідно із КПК України або міжнародним договором України неможлива або у видачі відмовлено;

3) запитуюча держава надала гарантії, що у разі ухвалення вироку в Україні особа, яка притягається до кримінальної відповідальності, не піддаватиметься у запитуючій державі державному обвинуваченню за те ж кримінальне правопорушення;

4) діяння, якого стосується запит, є кримінальним правопорушенням за законом України про кримінальну відповідальність.

Кримінальне провадження не може бути переїняте, якщо:

1) не дотримані вимоги ч. 2 ст. 595 КПК України або міжнародного договору, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України;

2) щодо цієї ж особи у зв'язку з тим же кримінальним правопорушенням в Україні судом ухвалено виправдувальний вирок;

3) щодо цієї ж особи у зв'язку з тим же кримінальним правопорушенням в Україні судом ухвалено обвинувальний вирок, за яким покарання вже відбуте або виконується;

4) щодо цієї ж особи у зв'язку з тим же кримінальним правопорушенням в Україні закрито кримінальне провадження або її звільнено від відбування покарання у зв'язку з помилуванням або амністією;

5) провадження щодо заявленого кримінального правопорушення не може здійснюватися у зв'язку із закінченням строку давності (статтями 595, 596 КПК України).

ПИТАННЯ 122. Передача засуджених осіб і їх прийняття для відбування покарання

Підставою для розгляду питання про передачу засудженої особи для відбування покарання:

- запит уповноваженого (центрального) органу іноземної держави;
- звернення засудженого;
- звернення законного представника або близьких родичів чи членів сім'ї засудженого;
- інші обставини, передбачені законом України або міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України (ст. 605 КПК України).

Засуджену судом України особу може бути передано для відбування покарання в іншу державу, а засудженого іноземним судом громадянина України прийнято для відбування покарання в Україні тільки за умов:

- 1) якщо ця особа є громадянином держави виконання вироку;
- 2) якщо вирок набрав законної сили;
- 3) якщо на час отримання запиту про передачу засуджений має відбувати покарання упродовж якнайменш *6 місяців* або якщо йому ухвалено вирок до ув'язнення на невизначений строк;
- 4) якщо на передачу згоден засуджений або з урахуванням його віку або фізичного чи психічного стану на це згоден законний представник засудженого;

5) якщо кримінальне правопорушення, внаслідок вчинення якого було ухвалено вирок, є злочином згідно із законодавством держави виконання вироку або було б злочином у разі вчинення на її території, за вчинення якого може бути призначено покарання у виді позбавлення волі;

6) якщо відшкодовано майнову шкоду, завдану кримінальним правопорушенням, а в разі наявності – також процесуальні витрати;

7) якщо держава ухвалення вироку і держава виконання вироку згодні на передачу засудженого (ст. 606 КПК України).

Після задоволення запиту про передачу засудженої особи в Україну і одержання згоди уповноваженого (центрального) органу іноземної держави на таку передачу Міністерство юстиції України надсилає компетентному органу доручення про узгодження місця, часу і порядку передачі та організацію передачі цієї особи в установу системи виконання покарань в Україні.

Якщо засуджений є громадянином іноземної держави – учасниці міжнародного договору про передачу осіб, засуджених до позбавлення волі, для відбування покарання в державі, громадянином якої він є, орган, на який покладено обов'язок приведення вироку до виконання, роз'яснює засудженому його право звернутися до Міністерства юстиції України або до уповноваженого (центрального) органу держави, громадянином якої він є, з клопотанням про передачу його для відбування покарання в цій державі на підставі та в порядку, передбачених КПК України.

В то же час, зазначене положення не перешкоджає засудженим громадянам інших держав звертатися з проханням про передачу в державу свого громадянства для подальшого відбування покарання.

Питання про передачу осіб, засуджених судами України до позбавлення волі, для відбування покарання в державах, громадянами яких вони є, вирішується Міністерством юстиції України.

ПИТАННЯ 123. Підстави і порядок виконання вироків судів іноземних держав

Вирок суду іноземної держави може бути визнаний і виконаний на території України у випадках і в обсязі, передбачених міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України.

Запит про виконання вироку суду іноземної держави, крім запиту про передачу засудженої особи, Міністерство юстиції України розглядає протягом 30 днів з моменту надходження запиту. Якщо запит і додаткові матеріали надійшли іноземною мовою, цей строк продовжується до 3 місяців.

Не підлягають виконанню в Україні вироків судів іноземних держав, ухвалені заочно (in absentia), тобто без участі особи під час кримінального провадження - крім випадків, коли засудженій особі було вручено копію вироку і надано можливість його оскаржити.

У задоволенні запиту про виконання вироку суду іноземної держави може бути відмовлено, якщо таке виконання суперечить зобов'язанням України за міжнародними договорами України.

Вирішення питання про визнання і виконання вироку суду іноземної держави у частині цивільного позову вирішується у порядку, передбаченому Цивільним процесуальним кодексом України.

Виконання покарання в Україні стосовно переданої особи, засудженої вироком суду іноземної держави, здійснюється згідно з кримінально-виконавчим законодавством України. Щодо засудженого, переданого для відбування покарання в Україні, настають такі самі правові наслідки, як і щодо осіб, засуджених в Україні за вчинення такого ж кримінального правопорушення.

До особи, переданої в Україну для подальшого відбування покарання, може бути застосовано умовно-дострокове звільнення, амністію або здійснено помилування у порядку, передбаченому законом.

Міністерство юстиції України повідомляє уповноважений (центральный) орган держави, судом якої було ухвалено вирок, про стан або результати виконання покарання у разі:

- 1) завершення відбування покарання згідно із законодавством України;
- 2) смерті засудженої особи;
- 3) втечі засудженої особи (ст. 611 КПК України).

**ОСНОВНІ НОРМАТИВНІ АКТИ ТА ЛІТЕРАТУРА ДЛЯ
ПОГЛИБЛЕНОГО ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
“КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС УКРАЇНИ”**

Нормативно-правові акти:

1. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 року // Права людини. Міжнародні договори України, декларації, документи. – К., 1992. – С. 18–24.
2. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 року // Права людини. Міжнародні договори України, декларації, документи. – К., 1992. – С. 36–62.
3. Європейська конвенція з прав людини (Конвенція про захист прав і основних свобод людини від 4 листопада 1950 року) // Права людини і професійні стандарти для юристів в документах міжнародних організацій. – Амстердам – Київ, 1996. – С. 12–17.
4. Конституція України від 28 червня 1996 року (із змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України від 23 липня 1996 року, № 30. – Ст.141.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012. // Голос України. – 2012. – 19 травня (№ 90–91).
6. Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
7. Кримінальний кодекс України: Чинне законодавство зі змінами та допов. / Україна. Закони. – К.: Алерта; ЦУЛ, 2011. – 174 с.
8. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05 липня 2012 року // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=43306
9. Про амністію: Закон України від 12 грудня 2008 року // Відомості Верховної Ради України. – 2009. – № 15. – Ст. 189

10. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 02 червня 2011 року // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 51. – Ст. 577.

11. Про виконавче провадження [Електронний ресурс] : Закон України від 21 квітня 1999 року. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/606-14>

12. Про військову службу правопорядку у Збройних Силах України: Закон України від 7 березня 2002 року // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 32. – Ст. 225.

13. Про Державне бюро розслідувань : Закон України від 12 листопада 2015 року // Голос України – 2016. – 16 січня – № 7.

14. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів: Закон України від 23 грудня 1993 року // Голос України. – 1994. – 2 березня.

15. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві: Закон України від 23 грудня 1993 року // Голос України. – 1994. – 2 березня.

16. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 року // [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>

17. Про звернення громадян: Закон України від 2 жовтня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. № 47. – Ст. 256.

18. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14 жовтня 2014 року // [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1698-18/page>

19. Про Національну поліцію: Закон України від 02 липня 2015 року // [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=55082

20. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 року // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 22. – Ст. 303.

21. Про органи внутрішніх справ: Закон України від 02 липня 2015 року // [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=54672

22. Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей: Закон України від 24 січня 1995 року // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 6. – Ст. 35.

23. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю: Закон України від 30 червня 1993 року // Голос України. – 1993. – 6 серпня.

24. Про попереднє ув'язнення: Закон України від 30 червня 1993 року // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 35. – Ст. 360.

25. Про прокуратуру : Закон України від 14 жовтня 2014 року // Офіційний вісник України від 07.11.2014. – № 87. – Ст. 2471.

26. Про Службу безпеки України: Закон України від 25 березня 1992 року // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 27. – Ст. 382.

27. Про судову експертизу: Закон України від 25 лютого 1994 року // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 28. – Ст. 232.

28. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 7 липня 2010 року // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 41–45. – Ст. 529.

29. Положення про дипломатичні представництва та консульські установи іноземних держав в Україні. Затв. Указом Президента України від 10 червня 1993 року.

30. Про деякі питання дотримання розумних строків розгляду судами цивільних, кримінальних справ і справ про адміністративні правопорушення : Постанова пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 17 жовтня 2014 року № 11.

31. Про деякі питання здійснення слідчим суддею суду першої інстанції судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження:

Інформаційний лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 5 квітня 2013 року №223–558/0/4–13.

32. Про деякі питання порядку застосування запобіжних заходів під час досудового розслідування та судового провадження відповідно до кримінального процесуального кодексу України: Інформаційний лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 4 квітня 2013 року №511-550/0/4-13.

33. Про деякі питання порядку оскарження рішень, дій чи бездіяльності під час досудового розслідування: Інформаційний лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 09 листопада 2012 року № 1640/0/4-12.

34. Про Єдиний реєстр досудових розслідувань: Наказ Генеральної прокуратури України від 17 серпня 2012 року № 69.

35. Про затвердження Інструкції з організації обліку та руху кримінальних проваджень: Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 06 серпня 2012 року № 681.

36. Про затвердження Інструкції про порядок ведення єдиного обліку в органах поліції заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події : Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 06 листопада 2015 року № 1377.

37. Про затвердження Інструкції про порядок виконання органами внутрішніх справ України ухвал слідчого судді, суду про обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту та про зміну раніше обраного запобіжного заходу на запобіжний захід у вигляді домашнього арешту: наказ МВС України від 31 серпня 2013 року № 845.

38. Про затвердження Інструкції про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події : Наказ МВС України від 03.11.2015 № 1339.

39. Про затвердження Інструкції про порядок і розміри відшкодування витрат та виплати винагороди особам, що викликаються до органів дізнання, досудового слідства, прокуратури, суду або до органів, у провадженні яких перебувають справи про адміністративні правопорушення, та виплати державним науково-дослідним установам судової експертизи за виконання їх працівниками функцій експертів і спеціалістів: Постанова Кабінету Міністрів України від 1 липня 1996 року № 710.

40. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень: Наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5 (у редакції наказу Міністерства юстиції України від 26.12.2012 № 1950/5).

41. Про затвердження Положення про порядок застосування електронних засобів контролю: Наказ МВС України від 09 серпня 2012 року № 696.

42. Про затвердження Порядку взаємодії між органами внутрішніх справ, закладами охорони здоров'я та органами прокуратури України при встановленні факту смерті людини: Наказ Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства охорони здоров'я, Генеральної прокуратури від 28 листопада 2012 року № 1095/955/119.

43. Про затвердження Порядку внесення коштів на спеціальній рахунок у разі застосування застави як запобіжного заходу: Постанова Кабінету Міністрів України від 11 січня 2012 року № 15.

44. Про затвердження Порядку інформування центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги про випадки затримання осіб: Постанова Кабінету Міністрів України від 28 грудня 2011 року № 1363.

45. Про організацію взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень: Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 14 серпня 2012 року № 700.

46. Про організацію діяльності органів досудового розслідування: Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 09 серпня 2012 року № 686.

47. Про організацію діяльності органів прокуратури щодо захисту прав і свобод дітей: Наказ Генеральної прокуратури України від 01 листопада 2012 року № 16 гн.

48. Про організацію реагування на повідомлення про кримінальні правопорушення, інші правопорушення, надзвичайні ситуації та інші події, та забезпечення оперативного інформування в органах і підрозділах внутрішніх справ України: Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 22 жовтня 2012 року № 940.

49. Про порядок здійснення підготовчого судового провадження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України: Інформаційний лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 03.10.2012 року № 223-1430/0/4-12.

50. Про реалізацію окремих положень Кримінального процесуального кодексу України: постанова Кабінету Міністрів України від 19 листопада 2012 року №1104 // Юридичний вісник України. Інформаційно-правовий банк. – 2013. – №3. – С. 4–8.

51. Про узагальнення судової практики застосування судами першої та апеляційної інстанцій процесуального законодавства щодо обрання, продовження запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою: Постанова пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 19 грудня 2014 року № 14.

52. Про узагальнення судової практики розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження: Постанова пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 07 лютого 2014 року № 4.

53. Про узагальнення судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про надання дозволу на проведення обшуку житла чи іншого володіння особи: Постанова пленуму Вищого спеціалізованого суду

України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 17 жовтня 2014 року № 9.

Рекомендована література:

1. Азаров Ю.І. Відшкодування шкоди потерпілому у кримінальному провадженні за рахунок держави /Ю.І. Азаров, Д.П. Письменний, О.Ю. Хабло // Юридична наука. – 2014. – № 5. – С.49–56.

2. Березняк В.С., Тертишник В.М. Екстрадиція як інститут кримінально-процесуального права України: Монографія. – Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. Справ; «Ліра ЛТД», 2010. – 188 с.

3. Білоус О. В. Законодавча регламентація проникнення до житла чи іншого володіння особи під час кримінального провадження / О. В. Білоус // Держава і право. – 2014. – Вип. № 65. – С.264–272.

4. Білоус О. В. Окремі питання застосування домашнього арешту у кримінальному провадженні / О. В. Білоус // Юридична наука. – 2014. – № 10. – С. 97–103.

5. Верхогляд-Герасименко О.В. Забезпечення майнових прав особи при застосуванні заходів кримінально–процесуального примусу: Монографія. – Харків.: Вид-во «Юрайт», 2012. – 216 с.

6. Грошевий Ю.М. Підстави обрання запобіжних заходів за новим КПК України / Ю.М.Грошевий, О.Г.Шило // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2013. – №1. – С.220–226.

7. Грошевий Ю.М., Стахівський С.М. Докази і доказування у кримінальному процесі. – К.: КНТ, Видавець Фурса С.Я., 2006. – 272 с.

8. Гумін О.М. Тимчасовий доступ до речей і документів як один із заходів забезпечення кримінального провадження / О.М. Гумін // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ – 2013. – № 1 (5). – С. 227–231.

9. Дроздов О.М. Джерела кримінально–процесуального права України: Монографія. – Х.: Видавець ФОП Вапнярчук Н.М., 2008. – 208 с.

10. Зеленецький В.С., Кузьминова В.Ю. Технология восстановления (реконструкции) утраченных уголовных дел. – Харьков: Восточно-региональный центр гуманитарно-образовательных инициатив, 2002. – 236 с.

11. Зеленський С.М., Назаренко С.П., Письменний Д.П. Провадження у справах дітей, які не досягли віку кримінальної відповідальності: Навчальний посібник. – К.: КНТ, 2012. – 160 с.

12. Ільєва Т.Г. Надання слідчим суддею дозволу на проведення обшуку житла чи іншого володіння особи / Т.Г. Ільєва // Європейські перспективи. – 2013. – № 7. – С. 105–109.

13. Капліна О.В. Правозастосовне тлумачення норм кримінально–процесуального права: Монографія. – Харків: Право, 2008. – 296 с.

14. Климчук М. П. Тимчасовий доступ до речей і документів, як захід забезпечення кримінального провадження / М.П. Климчук // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ – 2013. – № 2 (6). – С. 185–189.

15. Кримінальне процесуальне право України : [навчальний посібник] / За редакцією професорів В. Г. Гончаренка та В. А. Колесника. – К.: Юстиніан, 2014. – 576 с.

16. Кримінальний процес в питаннях і відповідях: Загальна і Особлива частини: навч. посіб. /Л.Д. Удалова, В.В. Рожнова, Д.О. Савицький, О.Ю. Хабло. – 3-тє вид., доповн. і переробл. – К.: Скіф, 2013. – 256 с.

17. Кримінальний процес: підручник / За ред.. Л.Д. Удалової, Д.П. Письменного. – К.: ЦУЛ, 2013. – 544 с.

18. Кримінальний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар / Відп. ред.: С.В. Ківалов, С.М. Міщенко, В.Ю. Захарченко. – Х.: Одиссей, 2013. – 1104 с.

19. Кримінальний процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар: у 2 т. Т.1 /О.М. Бандурка, Є.П. Бурдоль та ін.; за заг. ред. В.Я.

Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова – Х.: Право, 2012. – 768 с.

20.Кримінальний процесуальний кодекс України: Науково–практичний коментар/ за ред. В.Г. Гончаренка, В.Т. Нора, М.Є. Шумила. – К.: Юстиніан, 2012. – 1217 с.

21.Кримінальний процесуальний кодекс України: науково–практичний коментар: у 2 т. Т.2 /Є.М. Блажівський, Ю.М. Грошевий, Ю.М. Дьомін та ін.; за заг. ред. В.Я. Тація. – Х.: Право, 2012. – 664 с.

22. Кримінальний процесуальний кодекс України: структурно-логічні схеми і таблиці, типові бланки та зразки процесуальних документів: науково–практичний посібник / автор. кол.: Андреев Р.Г., Блажівський Є.М., Гошовський М.І. та ін. – К.: Алерта, 2012. – 736 с.

23.Курс лекцій з кримінального процесу за новим Кримінальним процесуальним кодексом України (Загальна частина) [Текст]/ [Рожнова В.В., Савицький Д.О., Конюшенко Я.Ю. та ін.]. – К.: Нац. акад. внутр. справ, 2012. – 280 с.

24.Курс лекцій з кримінального процесу за новим Кримінальним процесуальним кодексом України (Особлива частина) [Текст]/ [Хабло О.Ю., Степанов О.С., Климчук М.П. та ін.]. – К.: Нац. акад. внутр. справ, 2012. – 200 с.

25.Лобойко Л. М. Кримінальний процес: підручник. – К.: Істина, 2014. – 432 с.

26. Лук'янчиков Є. Д. Слідчий огляд: поняття та види // Є.Д. Лук'янчиков, Б.Є. Лук'янчиков // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2013. – № 1. – С. 264–269.

27.Маляренко В.Т. Конституційні засади кримінального судочинства. – К., 2000. – 320 с.

28.Маляренко В.Т. Реформування кримінального процесу України в контексті європейських стандартів: Теорія, історія і практика: Монографія. – К.: Концерн “Видавничий Дім “Ін Юре”, 2004. – 544 с.

29. Міжнародна правова допомога у кримінальному провадженні в питаннях та відповідях: навч. посібник / Л.Д. Удалова, Д.П. Письменний, О.Є. Омельченко, Д.О. Савицький, В.В. Рожнова, А.В. Форостяний. – К.: Центр учбової літератури, 2015. – 240 с.

30. Мірошніков І.Ю. Судове слідство в апеляційній інстанції: Монографія. – Харків: Право, 2007. – 192 с.

31. Молдован А.В. Кримінальний процес: Україна, ФРН, Франція, Англія, США: Навч. посібник. 2-е вид. – К.: ЦУЛ, 2010. – 352 с.

32. Назаров В.В. Конституційні права людини та їх обмеження у кримінальному процесі України: Монографія. – Х.: “Золота миля”, 2009. – 400 с.

33. Науково-практичний коментар до Кримінального процесуального кодексу України : від 13 квіт. 2012 р. / [О. А. Банчук та ін.] ; за ред. О. А. Банчука, Р. О. Куйбіди, М. І. Хавронюка. – Х. : Фактор, 2013. – 1072 с.

34. Письменний Д.П., Омельченко О.Є. Процесуальна діяльність слідчого щодо запобігання злочинів: навч. посібник. – К., 2005. – 158 с.

35. Погорецький М.А. Негласні слідчі (розшукові) дії: проблеми провадження та використання результатів у доказуванні / М.А. Погорецький // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2013. – №1. – С.270–276.

36. Попелюшко В.О. Функція захисту в кримінальному судочинстві України: правові, теоретичні та прикладні проблеми: Монографія. – Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2009. – 634 с.

37. Поповченко О.І., Савицький Д.О., Карпов Н.С., Баулін О.В. Спрощене досудове провадження в Україні: історія, сучасність, перспективи, досвід. – К.: Семенко Сергій, 2004. – 213 с.

38. Проблеми застосування заходів кримінально-процесуального примусу під час досудового провадження: Матеріали круглого столу

(Дніпропетровськ, 22 листопада 2011 р.). – Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2012. – 224 с.

39. Процесуальна діяльність слідчого щодо відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням: метод. рек. // МВС України, НАВС, Авт. колект. С.С. Чернявський, В.І. Фаринник, Л.Д. Удалова та ін. – Київ: – 2014. – 91с.

40. Процесуальні документи у кримінальному провадженні. Зразки. Роз'яснення: наук.-практ. посібник; за заг. редакцією М.А.Погорецького та О.П. Кучинської – К.: Юрінком Інтер, – 2015. – 560 с.

41. Савицький Д.О. Підстави та процесуальний порядок застосування приводу у кримінальному провадженні / Д. О. Савицький // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2013. – № 1. – С. 158–163.

42. Сізінцова Ю.Ю. Докази у кримінальному процесі: теоретичний аспект та практичне значення в процесі правозастосування: навч. посібник. – К.: Дакор, 2010. – 128с.

43. Складання кримінально-процесуальних документів у досудовому провадженні: Навч. посібник // Удалова Л.Д., Азаров Ю.І., Рожнова В.В. та ін.; НАВС – Київ: КНТ, – 2013. – 375 с.

44. Слінько С.В. Теорія і практика реформування досудового розслідування: Монографія. – Х.: РВФ «Арсіс ЛТД», 2011. – 270 с.

45. Слідчі розшукові дії у кримінальному провадженні [навч. наочн. посіб. у схемах і таблицях] / О. А. Осауленко, А. В. Самодін, Г. М. Степанова та ін. – К. : «Центр учбової літератури», 2015. – 140 с.

46. Смоков С.М. Окремі проблемні питання, які виникають при застосуванні норм нового КПК України// С.М.Смоков Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ – 2013. – № 1 (5). – С. 110–115.

47. Смоков С.М., Горелкіна К.Г. Гарантії застосування заходів процесуального примусу у кримінальному судочинстві. – Одеса: Астропринт, 2012. – 152 с.

48. Становлення системи негласного розслідування у кримінально-процесуальному законодавстві України: Матеріали круглого столу (Київ, 7 жовтня 2011 р.). – К.: ФОП Ліпкан О.С., 2011. – 168 с.

49. Статіва І.І. Початковий етап досудового провадження в сучасному кримінальному процесі: український і західний контексти: Монографія. – Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2012. – 248 с.

50. Теорія судових доказів в питаннях та відповідях: навч. посібник / Л.Д. Удалова, Д.П. Письменний, Ю.І. Азаров та ін. – К.: Центр учбової літератури, 2015. – 104 с.

51. Тертишник В. М. Кримінальний процес України. Загальна частина: підручник / В. М. Тертишник. – Київ : Правова Єдність : Алерта, 2014. – 438 с.

52. Тертишник В. М. Кримінальний процес України. Особлива частина: підручник / В. М. Тертишник. – Київ : Правова Єдність : Алерта, 2014. – 420 с.

53. Тертишник В. М. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України / В.М.Тертишник. – К.: Алерта, 2014. – 768 с.

54. Тітко І.А. Оцінні поняття у кримінально-процесуальному праві України: Монографія. – Х.: Право, 2010. – 216 с.

55. Удалова Л. Кримінальний процесуальний кодекс України – новий етап у розвитку теорії та практики здійснення кримінального провадження /Л.Д. Удалова, В. В. Рожнова // Право України. – 2013. – №11. – С.80–87.

56. Удалова Л.Д. Кримінальний процес. Загальна частина (альбом схем) навч. посібн./ Л.Д.Удалова, В.В.Рожнова, Д.П.Письменний. – К.: Центр учбової літератури, 2014. – 144 с.

57. Удалова Л.Д. Кримінальний процес. Особлива частина (альбом схем) навч. посібн. / Л.Д. Удалова, Д.О. Савицький, О.Є. Омельченко та ін. – К.: Центр учбової літератури, 2015. – 224 с.

58. Удалова Л.Д. Лікарська таємниця в кримінальному процесі України / Л.Д. Удалова, Є.В. Кузьмічова-Кисленко. – К.: Центр учбової літератури, 2015. – 134 с.

59. Удалова Л.Д. Практикум з кримінального процесу: навч. посіб. – К.: КНТ, 2014. – 288 с.

60. Удалова Л.Д. Функція судового контролю у кримінальному процесі: монографія / Л.Д. Удалова, Д.О. Савицький, В.В. Рожнова, Т.Г. Ільєва. – К.: Центр учбової літератури, 2015. – 176 с.

61. Удалова Л.Д., Гаюр І.Й. Накладення арешту на вклади, цінності та інше майно обвинуваченого: Навчальний посібник. – К: КНТ, 2012. – 168 с.

62. Удалова Л.Д., Корсун В.Я. Суд як суб'єкт кримінально-процесуального доказування: Монографія. – К: Видавничий дім «Скіф», 2012. – 168 с.

63. Удалова Л.Д., Панчук О.В. Надання свідку правової допомоги у кримінальному процесі: монографія. – К: КНТ, 2014. – 160 с.

64. Удалова Л.Д., Паризький І.В. Застосування компромісів при вирішенні конфліктів під час досудового розслідування: Навчальний посібник. – К: Видавничий дім «Скіф», 2012. – 184 с.

65. Удалова Л.Д., Хабло О.Ю. Зловживання у сфері кримінального процесу: Монографія. – К.: Дакор, 2010. – 176 с.

66. Форостяний А.В. Забезпечення участі понятих під час проведення слідчих (розшукових) дій / А.В. Форостяний // Юридична Україна. – 2015. – № 1. – С. 74–78.

67. Форостяний А.В. Щодо розширення предмету доказування у кримінальному провадженні / А.В. Форостяний // Юридична наука. – 2015. – № 3. – С. 152–158.

68. Хабло О.Ю. Тимчасове вилучення майна у кримінальному провадженні: законодавча регламентація та проблеми застосування / О.Ю. Хабло // Держава і право. – 2014. – Вип. № 63. – С.231–237

69. Хабло О.Ю. Тимчасовий доступ до речей і документів у кримінальному провадженні / О.Ю. Хабло // Судова апеляція. – 2014. – № 1. – С.61–67

70.Хавронюк М.І. Конституція України. Коментар основних положень щодо захисту прав і свобод людини та громадянина. – К.: Літера, 2008. – 384 с.

71. Чернявський С.С. Проблеми тимчасового доступу до інформації, яка знаходиться в операторів та провайдерів телекомунікацій / С.С. Чернявський, В.О. Фінагеев // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ – 2013. – № 1 (5). – С. 179–185.

72. Яновська О.Г. Концептуальні засади функціонування і розвитку змагального кримінального судочинства: Монографія.– К.: Прецедент, 2011. – 303 с.